

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 10

Том 1

Ужгород-2019

*Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з філологічних наук
відповідно до Наказу МОН України від 04.04.2018 № 326 (додаток 9)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: Зимомря І.М. – *д.філ.н., професор*
Заст. гол. редактора: Качмар О.Ю. – *к.філ.н.*; Зикань Х.І. – *к.філ.н.*
Відповідальний секретар: Рошко С.М. – *к.філ.н.*
Члени редколегії: Бедзир Н.П. – *д.філ.н., професор*
Зимомря М.І. – *д.філ.н., професор*
Лизанець П.М. – *д.філ.н.*
Пахомова С.М. – *д.філ.н., професор*
Печарський А.Я. – *д.філ.н., професор*
Полюжин М.М. – *д.філ.н., професор*
Циховська Е.Д. – *д.філ.н., професор*
Вереш М.Т. – *к.філ.н.*
Гульпа Д.В. – *к.філ.н.*
Дерке М.Ж. – *к.філ.н.*
Жовтані Р.Я. – *к.філ.н., доцент*
Нодь Н.Й. – *к.філ.н.*
Суран Т.І. – *к.філ.н.*
Талабірчук О.Ю. – *к.філ.н.*
Томенчук М.В. – *к.філ.н.*
Bialek Edward – *доктор габілітований гуманістичних наук, професор (Польща)*
Gierczyńska Danuta – *доктор габілітований гуманістичних наук, професор (Польща)*
Grzesiak Jan – *доктор габілітований гуманістичних наук, професор (Польща)*
Nowakowska Katarzyna – *доктор габілітований гуманістичних наук, професор (Польща)*
Pusztay János – *доктор наук, професор (Угорщина, Словаччина)*

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет», протокол № 8 від 30.08.2019 року.**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23097-12927Р,
видане Державною реєстраційною службою України 10.01.2018 р.

Офіційний сайт видання: www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua

ISSN 2663-4880 (print)
ISSN 2663-4899 (online)

© Ужгородський національний університет, 2019

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

УКРАЇНСЬКА МОВА

Антофійчук А.М. ЖАНРОВА ПАЛІТРА ЕПІСТОЛЯРНО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ.....	7
Василькевич Г.П., Руснак О.Р. НОВІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	12
Горда О.М. ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ – ДЕНЬ ВИШИВАНКИ.....	16
Грозян Н.Ф. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ВИЯВИ ДЕТЕРМІНАНТІВ ДОПУСТУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	21
Ковальчук М.П. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ІНТЕР'ЄКТИВІВ-ДІАЛЕКТИЗМІВ У ГОВІРЦІ СЕЛА СЕРЕДНІЙ МАЙДАН ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	25
Намачинська Г.Я. УКРАЇНІЗМИ У СЛОВНИКАХ М. ГОГОЛЯ ТА В. ДАЛЯ: ПОРІВНЯННЯ ТЛУМАЧЕНЬ.....	29
Стовбур Л.М. ІНШОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ КОМПОНЕНТИ У РОМАНІ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» ЯК МАРКЕР ІДІОСТИЛЮ ПИСЬМЕННИКА.....	33
Умрихіна Л.В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНЕ-ІМПЕРАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ.....	38
Чаварга А.П. МОВА МІЖКОНФЕСІЙНОЇ ТА МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ ВОРОЖНЕЧІ НА СТОРІНКАХ ДРУКОВАНОГО ОРГАНУ ПРАВОСЛАВНОГО РУХУ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ ТА СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ «ПРАВОСЛАВНАЯ КАРПАТСКАЯ РУСЬ» (1928–1935 РР.).....	43

РОЗДІЛ 2

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Бортник С.Б. МОВНА СЕРТИФІКАЦІЯ ЯК ОДИН ЗІ СКЛАДНИКІВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ЕМІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	50
Брона О.А. ВИВЧЕННЯ ІМЕННИКОВИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СПОЛУК.....	54
Ворохта О.М., Бялик В.Д. ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СКЛАД АНГЛОМОВНОЇ ТОПОНІМІЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	59
Давидюк Ю.Б. МЕТАФОРИЧНА ПРОФІЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО В ІДІОДИСКУРСІ О. ГЕНРІ.....	63
Капуш А.В. НІМЕЦЬКІ МЕТАФОРИ В АКТУАЛЬНОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	68
Кашишин Н.С. ДИПЛОМАТИЧНІ ПЕРЕГОВОРИ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ І СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.....	73
Кришталь С.М. ЕМОЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ДІЄСЛІ. УТВОРЕНИХ ЗАСОБОМ МЕТАФОРИЧНОЇ КОНВЕРСІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	78
Кузик О.Р., Бялик В.Д. ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЧАСУ.....	83
Lysanets Yu.V., Bieliaieva O.M., Znamenska I.V., Rozhenko I.V., Nikolaieva N.M. MASTERING THE SKILLS OF PROFESSIONAL CORRESPONDENCE IN MEDICAL ENGLISH FOR ACADEMIC PURPOSES.....	88
Луцьова Т.В. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РІЗНИХ ТОЧОК ЗОРУ НА ТВОРЧІСТЬ ХУДОЖНИКА ЯК ДИСКУРСИВНА СТРАТЕГІЯ В ЕСЕ ДЖУЛІАНА БАРНСА ПРО П'ЄРА БОННАРА.....	93
Mintsyts Ye.Ye., Mintsyts Yu.B. ZOONYMS: CONTEXTUAL MEANING IN LITERARY CONTEXT (BASED ON THE NOVEL “BLESS M. ULTIMA!” BY RUDOLFO ANAYA).....	99
Павленко Н.О. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІДІОМ-НОМІНАЦІЙ ЛЮДИНИ ЗА ЇЇ ХАРАКТЕРОМ.....	104
Сергієнко М.С., Підлужна І.А., Мокрій Я.О. ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ РЕКЛАМИ.....	109
Sorokina M.Ye., Rud A.H. ON SOME METHODS OF TEACHING READING TECHNIQUES IN FOREIGN LANGUAGES.....	115

Татаровська О.В. ФРАЗЕЛОГІЧНА ОКАЗІОНАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ЕМФАЗИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	119
Френкель О.В. ПЕРСОНАЛЬНИЙ БРЕНДИНГ У МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ: МАСКУЛІННИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ СЕЛЕВ-ОН-СЕЛЕВ ІНТЕРВ'Ю).....	125
Цапів А.О. АМБІВАЛЕНТНА АДРЕСАТНІСТЬ ХУДОЖНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ: ВЗАЄМОДІЯ НАРАТОРА І ФОКАЛІЗАТОРА.....	133
Черней Д.В., Бялик В.Д. ТРУДНОЩІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	138
Шарун Ю.Ф. ХИБНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ГЕНДЕР У ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ.....	142
Шугаєв А.В. ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕПОСІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	146
Яків'юк М.І., Бялик В.Д. КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ТИПИ АНГЛОМОВНИХ ПРИЗВИСК.....	151

РОЗДІЛ 3

РОМАНСЬКІ МОВИ

Лисюк В.В. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СИНОНІМІЇ В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ІСПАНОМОВНОЇ ПЕРІОДИКИ).....	156
Лисюк С.В. ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНОЇ НОМІНАЦІЇ ЛЕКСИКИ ФУТБОЛЬНОЇ СФЕРИ (НА МАТЕРІАЛІ ІСПАНСЬКОЇ ПРЕСИ).....	160
Лук'янченко М.П. РОЗВИТОК ФОНЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ СТАРОФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ ІСТОРИЧНИХ ТА МОВНИХ ПРОЦЕСІВ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ У ФРАНЦІЇ.....	163
Редковська Т.О. ФОРМУВАННЯ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ.....	168

CONTENTS

SECTION 1**UKRAINIAN LITERATURE**

Antofiichuk A.M. GENRE PALETTE OF EPISTOLARY WORKS BY YEVHENIIA YAROSHYNSKA.....	7
Vasylkevych H.P., Rusnak O.R. NEW APPROACHES TO BUILDING COMMUNICATIVE COMPETENCE WHILE TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....	12
Horda O.M. THE FORMATION OF LINGUISTIC AND COUNTRY-SPECIFIC COMPETENCE IN TERMS OF STUDYING A NEW UKRAINIAN TRADITION – VYSHYVANKA DAY.....	16
Hrozian N.F. ASSUMPTIVE MINIMAL SEMANTIC-SYNTACTIC UNITS AS CORRELATES OF ASSUMPTION DETERMINANTS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE.....	21
Kovalchuk M.P. FUNCTIONAL AND SEMANTIC STRUCTURE OF INTERJECTION DIALECTAL WORDS IN SEREDNIY MAIDAN PATOIS.....	25
Namachynska H.Ya. URRAINIANISMS IN M. HOHOL’S AND V. DAHL’S DICTIONARIES: COMPARISON OF THEIR MEANINGS.....	29
Stovbur L.M. FOREIGN-LANGUAGE LEXICAL COMPONENTS IN THE NOVEL BY V. LIS’S “THE AGE OF JACOB” AS A MARKER OF THE IDIOSTYLE OF THE WRITER.....	33
Umrykhina L.V. FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE PROPER IMPERATIVE CONSTRUCTIONS.....	38
Chavarha A.P. INTERCONFESSIONAL AND INTERNATIONAL HATE SPEECH AT THE PAGES OF ORTHODOX MOVEMENT PRESS ORGAN OF SUBCARPATHIAN RUS’ AND EASTERN SLOVAKIA “PRAVOSLAVNAIA KARPATSKAIA RUS’” (1928–1935).....	43

SECTION 2**GERMANIC LANGUAGES**

Bortnyk S.B. LANGUGE CERTIFICATION AS A CONSTITUENT PART OF IMPLEMENTATION OF BILINGUAL EDUCATION AND EMI IN TERTIARY EDUCATION.....	50
Brona O.A. LEARNING SUBSTANTIVE TERMINOLOGICAL COMPOUNDS.....	54
Vorokhta O.M., Bialyk V.D. ETYMOLOGICAL COMPOSITION OF ENGLISH TOPONYMY OF GREAT BRITAIN.....	59
Davydiuk Yu.B. METAPHORICAL PROFILING OF THE BIG CITY CONCEPT IN O. HENRY’S IDIODISOURSE	63
Kapush A.V. GERMAN METAPHORS IN MODERN SOCIO-POLITICAL DISCOURSE.....	68
Kashchyshyn N.Ye. DIPLOMATIC NEGOTIATIONS: LINGUO-PRAGMATIC ASPECT AND STRATEGIC POTENTIAL.....	73
Kryshstal S.M. EMOTIONAL CHARGE OF THE VERBS FORMED THROUGH METAPHORICAL CONVERSION (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE).....	78
Kuzyk O.R., Bialyk V.D. THE ORIGIN AND GENERAL CHARACTERISTICS OF ENGLISH TIME-RELATED PHRASEOLOGICAL UNITS.....	83
Lysanets Yu.V., Bieliaieva O.M., Znamenska I.V., Rozhenko I.V., Nikolaieva N.M. MASTERING THE SKILLS OF PROFESSIONAL CORRESPONDENCE IN MEDICAL ENGLISH FOR ACADEMIC PURPOSES.....	88
Lunova T.V. DISCUSSION OF DIFFERENT INTERPRETATIONS OF THE PAINTER’S ART AS A DISCOURSE STRATEGY IN JULIAN BARNES’S ESSAY ABOUT PIERRE BONNARD.....	93
Mintsy E.Ye., Mintsy Yu.B. ZOONYMS: CONTEXTUAL MEANING IN LITERARY CONTEXT (BASED ON THE NOVEL “BLESS M. ULTIMA!” BY RUDOLFO ANAYA).....	99
Pavlenko N.O. STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECTS OF IDIOMS NOMINATING HUMAN PERSONALITY.....	104
Serhiienko M.S., Pidluzhna I.A., Mokrii Ya.O. THE STUDY OF PRAGMATIC ASPECTS IN THE ENGLISH MILITARY ADVERTISING.....	109
Sorokina M.Ye., Rud A.H. ON SOME METHODS OF TEACHING READING TECHNIQUES IN FOREIGN LANGUAGES.....	115
Tatarovska O.V. PHRASEOLOGICAL OCCASIONALITY AS A MEANS OF CREATING EMPHASIS IN FICTIONAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF ENGLISH).....	119

Frenkel O.V. PERSONAL BRANDING IN MEDIACOMMUNICATION: A MASCULINE ASPECT (ON THE MATERIAL OF ENGLISH CELEB-ON-CELEB INTERVIEWS).....	125
Tsapiv A.O. THE AMBIVALENCE OF THE ADDRESSEE IN LITERARY TEXTS FOR CHILDREN: THE INTERACTION OF NARRATOR AND FOCALIZER.....	133
Chernei D.B., Bialyk V.D. DIFFICULTIES AND WAYS OF TRANSLATING OF ENGLISH PHRASEOLOGISMS.....	138
Sharun Yu.F. THE MISCONCEPTIONS ABOUT GENDER IN THE TEXT OF THE ENGLISH-LANGUAGE JOKE.....	142
Shuhaiev A.V. INTERNET DISCOURSE IN THE GLOBAL EPOCH OF SOCIAL INFORMATIZATION.....	146
Yakiviuk M.I., Bialyk V.D. CLASSIFICATIONS AND TYPES OF ENGLISH NICKNAMES.....	151

SECTION 3

ROMANIC LANGUAGES

Lysiuk V.V. THE REPRESENTATION OF SYNONYMY IN MEDICAL TERMINOLOGY (ON THE MATERIAL OF SPANISH-SPEAKING JOURNALS).....	156
Lysiuk S.V. PECULIARITIES OF THE NOMINATIVE SUFFIXATION OF FOOTBALL VOCABULARY (ON MATERIALS OF THE SPANISH PRESS).....	160
Luk'ianchenko M.P. DEVELOPMENT OF THE OLD FRENCH PHONETIC SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE MAIN HISTORICAL AND LANGUAL PROCESSES IN THE MIDDLE AGES IN FRANCE.....	163
Redkovska T.O. THE FORMATION OF PREFIXAL VERBS IN SPANISH: COGNITIVE ASPECT.....	168

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 911.161.2'42:821.161.2-6Яро
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.1>

ЖАНРОВА ПАЛІТРА ЕПІСТОЛЯРІЮ ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ GENRE PALETTE OF EPISTOLARY WORKS BY YEVHENIIA YAROSHYNKA

Антофійчук А.М.,
orcid.org/0000-0001-5570-6260
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

У статті здійснено аналіз епістолярної спадщини буковинської письменниці кінця XIX – початку XX ст. Євгенії Ярошинської з погляду жанрового розмаїття. Виокремлено жанри епістол, характерних для епістолярного мовлення письменниці, на основі реалізації Я-інтенцій автора, засобів та способів вираження цих задумів, систематизовано та описано спеціалізовані мовні засоби оформлення текстів листів різних жанрових виявів. Визначено основні жанрові вияви епістолярію письменниці: листи-подяки, листи-прохання, листи-автобіографії, листи-вітання (поздоровлення), супровідні листи, дружні листи. Встановлено, що маркерами листів-подяк є слова подяки із вказівкою на причину подяки; листи-привітання репрезентовані компліментарними висловами; для жанру автобіографічних листів є характерними конструкції-самохарактеристики, які дають змогу авторові представити більш повну інформацію про себе, свою діяльність, уподобання та смаки; просьба у листах-проханнях виражена висловлюваннями з перформативами – предикатами прохання, імпліцитним способом вираження прохання є питальні конструкції – квестиви; в листах-супровадах до творів, статей, що їх письменниця надсилала редакторам видань для публікації коротко резюмовано про твір, побажання автора, що стосуються термінів видання, сподівання на схвалення до друку, в оформленні таких листів використано односкладні номінативні та означено-особові конструкції, різні типи складних речень; листи-відповіді містять відповіді на конкретні запитання адресанта, є лаконічними, чіткими епістолярними текстами, які мають традиційну епістолярну структуру, в них зафіксовано вирази на позначення послідовності думок, графічні виділення слів, виразів, значення чи особливості вживання яких пояснює автор, пояснення, оформлені складнопідрядними конструкціями причини; характерними ознаками дружніх листів є загальна невимушена, доброзичлива тональність, вживання зменшено-пестливих форм імен, широкий спектр експресивно-виражальних засобів: різні типи переносного значення слова, різні мовні повтори, емоційно-оцінні побудови та інші стилістичні прийоми, особливо виразними у дружніх листах є оцінні авторизовані Я-вислови, що містять вказівку на автора оцінного судження.

Ключові слова: епістолярний стиль, епістолярний дискурс, епістолярне спілкування, дуальність епістолярного спілкування, епістолярний жанр, Я-інтенції, Євгенія Ярошинська.

The article analyzes the epistolary heritage of the end of the nineteenth – early twentieth centuries Bukovynian writer Yevheniia Yaroshynska from the point of view of genre diversity. The author distinguishes epistolary genres peculiar to the writer's epistolary speech on the basis of the textual realization of the author's I-intentions, as well as the means and ways of expressing these ideas. The paper also systematizes and describes specialized linguistic means of epistolary texts belonging to various genre expressions. The study establishes that the markers of thank-you letters are the words of gratitude with the indication on the reason of gratitude. Greeting letters are represented by complimentary expressions. The genre of autobiographical letters is defined by self-characterizing constructions, which allow the author to provide more complete information about herself, her activities, preferences and tastes. The request itself in the letters-requests is expressed by the statements that include performatives, i.e. the predicates of the request. The implicit way of expressing the request is demonstrated by the questioning constructions, in other words, by the quests. The letters accompanying literary works and articles, which the writer sent to the editors for publishing, briefly summarize the work itself, as well as the author's wishes regarding the terms of the publication, the expectations of approval for printing. The design of such letters includes monosyllabic nominative and definite-personal constructions, different types of complex sentences. The letters-responses contain answers to specific questions of the addressee; they are concise, accurate epistolary texts that have traditional epistolary structure. They have expressions that point out the sequence of thoughts, graphic emphasis of words, expressions, meaning or peculiarities, the usage of which is explained by the author. These explanations are formed by subordinate clauses of cause. The characteristic features of the friendship letters include the following: general, unconstrained, benevolent tone, the use of diminutive forms of names, a wide range of expressive means, such as: various types of figurative meaning of the word, various kinds of linguistic repetitions, emotional-evaluative formations and other stylistic means. Evaluative personalized I-statements are considered to bear significant expressiveness in friendship letters and contain an indication of the author of evaluative opinion.

Key words: epistolary style, epistolary discourse, epistolary communication, duality of epistolary communication, epistolary genre, I-intentions, Yevheniia Yaroshynska.

Постановка проблеми. Епістолярне спілкування є предметом різновекторних досліджень лінгвістики та літературознавства. Адже епістолярний дискурс суттєво відрізняється від інших типів дискурсу мовним оформленням, переважно писемною формою вияву, традиційністю (навіть до деякої міри ритуальністю) у відборі мовних засобів. Маючи в основі полярність *адресант – адресат*, епістолярне спілкування реалізовує широке коло прагматичних настанов, які і є стрижнем цієї дуальності в кожному конкретному вияві.

Будь-який лист має на меті донести до адресата певну інформацію: прохання, подяку, запрошення, привітання, відповідь на конкретні запитання, інформування про життєві події, їхній аналіз, вираження власного ставлення до ситуацій чи явищ, просто нагадування про себе тощо. В оформленні цих настанов першочергову роль відіграють мовні образи автора послання та адресата. У кожному конкретному вияві адресант бере до уваги особистість адресата: його вік, стать, рівень освіченості, обізнаності у порушуваній у листі темі, часто політичні погляди, морально-етичні та релігійні переконання тощо. У зв'язку з цим листи можна об'єднати за способами подачі інформації та мовними засобами її репрезентації, що й виформує жанри епістолярію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. П. Дудик, зазначаючи, що існують різні жанри епістолярних текстів, констатує, що найбільш вживаними є жанри приватного та приватно-ділового листування, виокремлюючи серед зразків приватних листів родинно-побутові та інтимно-товариські типи [3, с. 94–96].

К. Ленець вважає доцільним виділяти три типи листів, залежно від «теми й мети послання, існуючих традицій, взаємин кореспондентів, особистості автора, його настрою у момент написання»: родинно-побутові, інтимно-товариські, приватно-ділові [4, с. 175].

С. Шабат-Савка веде мову про реалізацію Я-інтенцій епістолярного дискурсу, які виражають «апеляцію адресанта до адресата з метою поінформувати про щось, увести в коло певних подій, передати емоційний стан, особистісне переживання, оцінне ставлення до дійсності, загалом суб'єктивний пласт індивідуальних одкровень» [10, с. 302]. Дослідниця визначає центральною категорією епістолярного дискурсу *Я-інтенцію*, через призму якої відбувається відбір мовних засобів в оформленні того чи того типу листа.

Незважаючи на низку фундаментальних досліджень із теорії епістолярного дискурсу (С. Богдан [1],

В. Грещука [2], К. Ленець [5], Г. Мазохи [6], А. Найруліна [7], М. Сірого [9], С. Шабат-Савки [10] та ін.), не існує поки що чіткої класифікації епістолярних жанрових виявів. Це й визначає актуальність нашої розвідки.

Ми маємо на меті визначити жанрову парадигму епістолярного спілкування Є. Ярошинської, описати й систематизувати мовні засоби презентації епістолярної інформації, що є характерними для кожного жанрового вияву.

Постановка завдання. Реалізація мети передбачає розв'язання низки завдань:

– відштовхуючись від дуальної природи епістолярного дискурсу, визначити жанрові реалізації епістолярного дискурсу Є. Ярошинської;

– визначити Я-інтенції, які є ядром певного епістолярного жанру;

– систематизувати й описати спеціалізовані мовні засоби вираження кожного жанрового вияву послань Є. Ярошинської.

Виклад основного матеріалу. Є. Ярошинська, буковинська письменниця, фольклорист, педагог, громадський діяч кінця XIX – початку XX ст., листувалася з представниками інтелігенції Буковини того часу – Ю. Федьковичем, О. Кобилянською, К. Малицькою, М. Павликом та ін. Листи, що стали матеріалом нашого дослідження, вміщені у зібранні «Вибрані твори» (Київ, 1958, упорядник А. Коржупова) [12].

Спілкування в листах розкриває нові грані особистості Є. Ярошинської, її внутрішнього світу, моральних якостей, особистісних рис, вибудовує цілісність загального уявлення про постать письменниці.

Епістолярій Є. Ярошинської представлений багатоманітною жанровою палітрою. В основі кожного епістолярного жанрового вияву – конкретні комунікативні ситуації, що базуються на намірах автора епістолярного тексту.

Листи-подяки зумовлені авторським наміром вдячності адресатові за певні позитивні дії, реакції, відгуки на прохання адресанта. Характерними маркерами таких епістол є слова подяки (*дякую, вдячна*), якими, як правило, після шанобливих звертальних формул письменниця розпочинає тексти листів. У цих конструкціях обов'язковою є вказівка, сформована синтаксею *за+Зн.в.*, на причину подяки: *Високоповажний пане! Дякую Вам за Ваш поштенний лист і за раду, мені в нім уділену* (До Юрія Федьковича) [12, с. 371]. Вживання частки *не менш* при перформативному маркері *вдячна* у прохальних висловленнях у структурі листа-подяки вказує на применшення важливості майбутніх інших дій

реципієнта, за які вдячна автор листа, а навпаки, на важливість і рівновартісність цих дій: *Не менш єсьм Вам вдячною за Ваше предложенє мені спис творів, котрих читанє було би для мене корисним, подати* (До Юрія Федьковича) [12, с. 371].

Виражаючи глибоку повагу, щире поцінування прихильності та уваги Ю. Федьковича до особистості письменниці, Є. Ярошинська ніби проектує подальше спілкування обіцянням дотримуватися порад авторитетного адресата, переконанням його в необхідності й важливості цих рекомендацій. Іntenція запевнення реалізується імпліцитним промісивним висловленням із дієслівним компонентом наказового способу *будьте*, що виражає обов'язковість виконання обіцяного в майбутньому, має відтінок категоричного переконання адресата: *Будьте пересвідчені, високоповажний пане, що я тої ради завсіди триматися буду й лише в користь мого бідного, но чесного народа руського писати буду* (До Юрія Федьковича) [12, с. 371].

Перформативи вибачення (*простіть*) та прохання (*прошу*) введені Є. Ярошинською у висловлення, що мають на меті презентувати її скромність, почтивість її до віддаленого в часі і просторі співрозмовника, а також входять у структуру висловлень-виправдань: *Простіть, если Вам мій лист здається в деяких місцях неясний, і прошу подумати, що я лише од кількох місяцей студіюю руську мову, то значить по-руськи правильно писати, бо читати знаю ще од мого 5 року життя* (До Юрія Федьковича) [12, с. 372]. Вдячно-похвальний тон таких побудов виражено пошанними апелятивами, метафорами, урочисто-піднесеними лексемами та словосполучками *високоповажний, честь, слава, права дорога: Прошу Вас, високоповажний пане, будьте і надалі моїм ангелом-хранителем, котрий би мене остерегав і на праву дорогу, котра провадить до честі і слави, напровадив* (До Юрія Федьковича) [12, с. 372].

Радість, втіха від уваги «метра» художнього слова, почуття щирої вдячності письменниці зумовлюють її прагнення до подальших контактів з Ю. Федьковичем, вона сподівається на особисту зустріч і довірливу бесіду з ним; ця надія вербалізована у фінальній частині листа-подяки: *При случайності посіщу Вас, високоповажний пане, і тоді скажу Вам усно, як я Вас високо поважаю і як мене Ваше вніманіє зо мною тішить* (До Юрія Федьковича) [12, с. 372].

Типовим зразком листа-привітання (поздоровлення) є лист Є. Ярошинської до Ю. Федьковича з нагоди двадцятип'ятиріччя

літературної діяльності письменника. Жанр листів-привітань презентує компліментарний тип дискурсу, який позначений оцінними конструкціями – як загальною оцінкою, так і оцінкою особистих професійних, морально-етичних якостей адресата. За визначенням Н. Шапран, компліментарне висловлення – це «висловлення, що містить позитивну оцінку адресата, його особистих якостей, вчинків і т.д. зі сторони мовця, використовуючи яке, мовець досягає мети викликати в адресата позитивний емоційний стан» [11, с. 422]. Саме такий намір адресанта створює атмосферу приємного спілкування, задоволення від нього. З одного боку (боку того, кому адресоване компліментарне висловлення), викликає почуття впевненості, самодостатності, а з іншого (боку автора компліментів) – сподівання прихильності, вияв поваги до співрозмовника.

Лист-поздоровлення до Ю. Федьковича насичений шанобливими епітетами, урочистими лексемами *торжественний, утішний, радісний день; благожеланіє, честь*; важлива просвітницька діяльність письменника знайшла втілення у метафоричному вислові *ярким світлом просвіщення очі отворяете* [буковинським русинам]. Вияв пошани до адресата марковано графічно: *Високоблагородний Господине!* (До Юрія Федьковича) [12, с. 372]. Щирість слів похвали письменниці, їхню безкорисливість передають конструкції з прикметниковими лексемами (*сердечне благожеланя*), конструкції, що побудовані на протиставленні (*коротке, но щире благожеланіє*).

Є. Ярошинська, представник населення Буковини, славить та вітає Ю. Федьковича від імені усіх буковинців, засобом метонімії *Ціла Буковинська Русь радуєся* *десь річницею* *Вашої двадцятип'ятилітньої літературної діяльності* передає радісні настрої великої кількості поціновувачів творчості Буковинського солов'я. Письменниця переконливо стверджує, що радість, яку відчуває вона в цей святковий день, є всеохопною: *Прийміть, Вбл. Г., се коротке, но щире блажеланіє в день, для Вас такий радісний, і будьте пересвідчені, що воно находить відгомін в серці кожного русина* (До Юрія Федьковича) [12, с. 372].

Завершальна епістолярна формула *Остаюсь з глибоким почтенєм* також засвідчує поважливе, шанобливе ставлення до адресата.

В епістолярії багатьох письменників засвідчено листи-автобіографії. Причини написання таких листів можуть бути різними, проте зазвичай це відповіді на запити адресатів. Цінність

таких епістол особлива, оскільки біографічні факти в них подано з першоджерел: це точні дати (окрім випадків, коли автор має на меті приховати свій вік чи інші життєві факти), справжні імена, прізвища, імена по батькові, псевдоніми, точні адреси, назви установ, організацій, населених пунктів, навчальних закладів та ін.

У листі до І. Левицького на прохання адресата Є. Ярошинською представлено її життєпис, в якому подано інформацію про місце і час народження, про походження роду, освіту, про перші спроби пера і те, що спонукало до письменницької діяльності, про фольклористичну та педагогічну діяльність, подано також список праць. У родині Є. Ярошинської спілкувалися українською мовою, проте, зважаючи на історичні та суспільно-політичні обставини, освіту вона здобувала німецькою, тому на формування літературних вподобань, як зазначає сама письменниця, мали вплив твори німецьких класиків Гете, Шіллера, Лессінга, Гердера, Гейне, Гейбеля та ін. Варто зазначити, що прізвища німецьких митців відтворено мовою оригіналу *Goethe, Schiller, Lessing, Herder, Heine, Geibel*, що можна пояснити німецькомовною освітою письменниці та читанням творів в оригіналі. І саме враження від улюблених творів цих митців спонукали Є. Ярошинську до написання німецьких поезій, які письменниця не насмілювалась видавати, але невпевнене бажання оприлюднити свою творчість, все-таки, було, що виражено конструкцією із вставним словом ймовірності дії *може* та обставинним поширювачем *коли* у значенні «колись», «згодом», «пізніше»: *Се читання мало на мене такий вплив, що і я почала писати німецькі поезії. Маю їх спорий зшиток з того часу, але не мала-м відваги дати їх до друку, хоть німці мене до того заохочували. Може, коли учиню се* (До Івана Левицького) [12, с. 368]. Письменниця пише, що не лише німецькі культурні діячі сформували її творчу манеру і мали вплив на її творчість, а й польські, російські класики і, звісно, творчість українських корифеїв І. Котляревського, Є. Гребінки, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка, Панаса Мирного, Т. Шевченка, І. Франка, Ю. Федьковича та ін. А особливо до вподоби письменниці були твори Ю. Федьковича, ця прихильність вербалізована в авторизованій структурі синтаксею *на + Р.в.* та оцінно-характеризувальним ад'єктивним зворотом: *Федькович робив на мене велике враження: его песимістичні поезії, повні ніжної краси, читала-м по кілька раз, навіть вчила-м ся їх напам'ять* (До Івана Левицького) [12, с. 368].

В основі автобіографічної інформації про фольклористичну діяльність – велике захоплення, зачарування буковинською усною народною творчістю. Письменниця ніби заново відкриває для себе приховані перлини свого народу, його мови (*я пізнала, відкрився мені*), замилюється незвіданими досі красотами і різнобарв'ям чистого, високого духу простого люду, його можливостей (*скарб народної словесности, краса народної мови, великі інтелектуальні здібності*). Письменниці прикро, що такий потенціал українського фольклору не є реалізованим повною мірою, не розвивається на повну силу з об'єктивних причин: *<...> Відкрився мені весь скарб народної словесности, вся краса народної мови і поезії. Я пізнала, що сей наш народ, котрий другі народи називають некультурним, має великі інтелектуальні здібності, котрі нема кому розвивати, бо ледве хто єму сприяє* (До Івана Левицького) [12, с. 369].

Завершальна частина автобіографії засвідчує шляхетність, скромність Є. Ярошинської: вона виражає вдячність адресатові за увагу до її праці, що виражено формулами пошани, подяки, а характеристика власної діяльності – відокремленим означальним поширювачем зі значенням самооцінки: *От Вам, Вн. Пане, і все, що я маю за себе сказати. Дякую Вас сердечно, що хочете і моїй, так маловажній, праці дати місце в Вашім творі* (До Івана Левицького) [12, с. 369]. Взагалі для жанру автобіографічних листів є характерними конструкції-самохарактеристики, які дають змогу авторові представити не суху, а «оживлену», більш повну інформацію про себе, свою діяльність, уподобання та смаки.

Листи-прохання мають на меті у ввічливій формі попросити про певну послугу. В епістолярії Є. Ярошинської це прохання про прийняття до друку чи сприянню, рекомендації друку її творів. За структурою це зазвичай короткі, лаконічні листи, що містять слова на позначення прохання, вибачення, супровідні пояснення, уточнення, вказівки на причин передумови появи твору тощо.

Просьба в такому типі листів може бути вираженою в різний спосіб. Насамперед, це спеціалізовані висловлювання з перформативами – предикатами прохання. Спеціалізованим засобом вираження прохання є також лексеми на позначення прохання, як, до прикладу, *бажання* у функції іменної частини складеного присудка в умовному способі у значенні дійсного теперішнього часу: *Було би се моїм бажанням, щоби мої оповідання, які будуть видрукувані в сім році, вийшли окремою книжкою* (До Костянтини

Малицької) [12, с. 401]. Підсилює значення прохання наступне речення з етикетною формулою **будьте ласкаві**: *Будьте й Ви, Пані, ласкаві займатись цією справою* (До Костянтини Малицької) [12, с. 401].

Імпліцитним способом вираження прохання є питальні конструкції – квестиви, за Почепцовим [8, с. 64], які в різних комбінаціях з іншими типами речень можуть виражати надію автора на позитивну відповідь: <...> *Маю ще одне питання до Вас, пане Добродію, іменно, чи можу прислати довшу повість до «Вісника» з життя наших попів, чи буде вона в «Віснику» прийнятою?* (До Івана Франка) [12, с. 400]. Сподівання Є. Ярошинської на схвальну відповідь виражене конструкцією з перформативом умовного способу у значенні дійсного (теперішнього часу) **просила би-м**: *Просила би-м дуже о ласкаву відповідь* (До Івана Франка) [12, с. 400].

Професійною спрямованістю епістолярного спілкування Є. Ярошинської з більшістю адресатів зумовлене виокремлення ще одного жанру, близького за інтенційним виявом до попереднього жанру, – **листів – супроводів до творів, статей**, що їх письменниця надсилала редакторам видань для публікації. Це також лаконічні листи, в яких коротко резюмовано про твір, побажання автора, що стосуються термінів видання, сподівання на схвалення до друку. В оформленні таких листів використано односкладні номінативні побудови або односкладні означено-особові конструкції, які розпочинають супровідний лист і презентують твір чи публіцистичну працю письменниці: *От моя дальша стаття о селянках* (До Михайла Павлика) [12, с. 377]; *Посилаю Вам опись подорожі до Праги і статтю о жінках* [12, с. 391]; складнопідрядні з'ясувальні конструкції; складнопідрядні речення з послідовною підрядністю з підрядними з'ясувальними та означального типу, за допомогою яких письменниця виражає прикрий подив із того факту, що порушена нею проблема не висвітлювалася в тогочасних часописах, сподівання на успішне продовження справи, про яку так щиро вболіває автор: *Мене дуже дивує, що галичанки не пишуть нічого на сю тему <...> Я дуже бажала б, щоб се наше стремленє [мало] хоть який-такий успіх, бодай той, щоби в тих селах, де суть читальні, читались такі статті а правах жеицин і таким чином щоби довідались, що і їм належить хоть одробиночка рівноправности* (До Михайла Павлика) [12, с. 377].

Листи-відповіді містять відповідь/відповіді на конкретне/конкретні запитання адресанта. Це лаконічні, чіткі епістолярні тексти, які мають

традиційну епістолярну структуру. Зазвичай запитання адресата стосуються літературної діяльності письменниці, конкретних творів, уривків творів, фактів, у них відтворених. У таких листах фіксуємо вирази на позначення послідовності думок (**на перше, потому**), графічні виділення слів, виразів, значення чи особливості вживання яких пояснює автор, пояснення, оформлені складнопідрядними конструкціями причини: *Спишуся відповісти Вам на Ваші запитання, а то на перше: Не кажесть ся Анничко, але Аничко, бо нарид так тут вимовляєть* (До Михайла Павлика) [12, с. 376]. У деяких випадках, пояснюючи вживання певних слів чи сполучень слів, письменниця повністю покладається на професійну майстерність адресата, виражаючи цим повагу до нього, та вказуючи на його авторитет: *Потому своих дітей або свої діти, оба вирази употребляються однаково, тож най буде той, котрий Вам здається милозвучнішим* (До Михайла Павлика) [12, с. 376].

Характерними ознаками **дружніх листів**, які становлять більшу частину епістолярію Є. Ярошинської, є загальна невимушена, доброзичлива тональність, вживання зменшено-пестливих форм імен, широкий спектр експресивно-виражальних засобів: різні типи переносного значення слова, різного роду мовні повтори, емоційно-оцінні побудови та інші стилістичні прийоми. Особливо виразними у дружніх листах є оцінні авторизовані Я-вислови, що містять вказівку на автора оцінного судження. В епістолярній спадщині Є. Ярошинської це листи до близьких за духом та переконаннями приятельок О. Кобилянської, К. Малицької. Тематика таких листів різноманітна: повідомлення про якісь події, життєві ситуації, вираження ставлення до певних явищ чи ситуацій, міні-розповіді з життя, спогади тощо.

Висновки. В основі виокремлення епістолярних жанрів – дуальна природа породження епістолярної інформації, полярними точками якої є категорії адресанта й адресата. Позиція адресанта визначає Я-інтенції епістолярного спілкування, образ адресата визначає мовні засоби, способи реалізації конкретного наміру.

Мовне оформлення конкретних епістолярних жанрів базується на Я-висловленнях, які, залежно від жанрового вияву, можуть виражати подяку, прохання, привітання, оцінні судження, емоційні реакції, аналіз ситуацій тощо і мають спеціалізовані різнорівневі мовні засоби – етикетні формули, перформативи, різні синтаксичні конструкції за метою висловлювання та структурою та ін.

Жанровий аналіз епістолярної спадщини Євгенія Ярошинської показав різноманіття прагматичного втілення епістолярної інформації і презентує такі епістолярні жанри: листи-подяки, листи-

прохання, лист-автобіографію, листи-вітання (поздоровлення), супровідні листи, дружні листи.

Подальше дослідження порушеної проблеми поглибить теорію епістолярного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богдан С. Лист як особливий вид комунікативної діяльності. Проблемні питання синтаксису. Чернівці : ЧДУ, 1997. С. 157–163.
2. Ґрещук В. Лінгвістичний аспект листування. Василь Стефаник – художник слова. Івано-Франківськ : Плай, 1996. С. 165–176.
3. Дудик П. Епістолярний стиль мови і мовлення. *Стилістика української мови : навч. посібник*. Київ : Академія, 2005. С. 94–99.
4. Ленець К.В. Епістолярний стиль. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 174–175.
5. Ленець К.В., Пильнський М.М. Епістолярний стиль в історії нової української літературної мови. *Жанри і стилі в історії української літературної мови*. Київ : Наук. думка, 1989. 288 с.
6. Мазоха Г.С. Теоретичні аспекти дослідження письменницького епістолярю. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філологічні науки»*. 2013. № 2 (1). С. 152–161.
7. Найрулін А.О. Епістолярій М. Коцюбинського в історії української літературної мови (особливості конотації епістолярю письменника) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Луганськ, 2005. 19 с.
8. Почепцов Г.Г. Анализ перформативных высказываний. *Филологические науки*. 1982. № 6. С. 63–66.
9. Сірий М. Деякі структурні особливості епістолярного стилю української мови. Питання словотвору і граматичної структури української мови. Дніпропетровськ, 1979. С. 37–42.
10. Шабат-Савка С. Вербалізація я-інтенцій в епістолярній комунікації. *Категорія комунікативної інтенції в українській мові* : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. С. 301–309.
11. Шапран Н. Функціональні особливості компліментарних висловлень в англomовному дискурсі. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна*. 2009. Вип. 11. С. 421–428.
12. Ярошинська Є.І. Вибрані твори. Київ : Держ. вид-во художньої л-ри, 1958. 462 с.

УДК 811.161.2'243:371.3.001.76

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.2>

НОВІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

NEW APPROACHES TO BUILDING COMMUNICATIVE COMPETENCE WHILE TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Василькевич Г.П.,

orcid.org/0000-0002-75 90-3912

кандидат філологічних наук,

молодший науковий співробітник

*Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків із діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»*

Руснак О.Р.,

orcid.org/0000-0002-8727-1625

молодший науковий співробітник

*Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків із діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті розглянуто інноваційні засоби викладання української мови як іноземної, що активізуються в нових методологічних підходах. Проаналізовано основні аспекти інтегрованого підходу до навчання, а саме інтеграції змісту і форм у процесі викладання української мови як іноземної. На основі міжкультурного комунікативного підходу як пріоритетного виявлено доцільність застосування в навчальному процесі міждисциплінарного критерію до навчання, що є важливою умовою і результатом комплексного підходу в навчанні іноземців. У центрі уваги – сучасні

новітні методологічні принципи викладання української мови для іноземців, зокрема інтеграційна та інтегрована методики викладання. Розглянуто інтегрований підхід до викладання української мови як іноземної, що базується, насамперед, на різних видах мовленнєвої діяльності – читанні, говорінні, прослуховуванні та писанні. Розкрито характерні риси та етапи інтегрованого навчання української, що ґрунтуються на основі концентричності та поступового нагромадження знань. Охарактеризовано найголовніші інструментарії інтерактивної аудиторної методики. Проаналізовано особливості практичного застосування нових методик у навчальному процесі, а також з'ясовано їхній системний вплив на результативність навчання. Зокрема виявлено ефективність застосування саме міждисциплінарного підходу через вивчення культурного тексту. Культурологічний підхід моделює навчальний текст певної культури, зокрема української, у різних зображальних виявах – художньому, розмовному, публіцистичному, офіційно-діловому, а також інформативно репрезентує його в різних жанрово-мистецьких формах – писемний текст, мистецька картина, кінематографічна стрічка, музичний текст тощо. Інтеграція в навчальному процесі дає змогу залучати максимум інформації з різних галузей знань, водночас поєднуючи різні функції: освітню, виховну й світоглядну. Мультимедійні аудіовізуальні засоби міжкультурної комунікації покращують навчальний ефект синкретизму засвоєння знань та інтенсивного обміну інформацією між викладачем і студентом-іноземцем. Процес вивчення мови через культуру народу у формі діалогу, дискусій, навчально-рольових ігор наочно ілюструє життєвість лінгвокультурологічної функції мови. Такий різноплановий культурологічний аспект не лише інтенсивно і якісно збагачує мовленнєвий запас студента-іноземця, а й загалом на соціокультурному рівні розширює світогляд іномовця про духовну й матеріальну культуру українців. На основі тексту правильно застосована лінгвокультурологічна методика швидко інкорпорує студента-іномовця в ментальний світ українців.

Ключові слова: інноваційні методи, інтерактивні технології, комунікативна компетенція, міжкультурна комунікація, невербальний код.

The article describes innovative means of teaching Ukrainian as a foreign language that are actively applied while using new methodological approaches. It analyzes the main aspects of the integrated approach to teaching, specifically integration of the content and the form in the process of teaching Ukrainian as a foreign language. Based on the intercultural communicative approach, as the prioritized one, the article identifies the expediency of applying interdisciplinary criterion in the educational process, which is an important condition and the result of complex approach while teaching the foreigners. The main focus is placed on modern, innovative methodological principles of teaching the Ukrainian language to the foreigners, in particular the integrative and integrated teaching methods. An integrated approach to teaching Ukrainian as a foreign language, which is based on various types of verbal activity, such as reading, speaking, listening and writing, has been considered. Specific features and stages of integrated approach to teaching Ukrainian, based on concentric and gradual accumulation of knowledge have been revealed. The most important tools of the interactive classroom technique have been described. The peculiarities of the practical application of new methods in the educational process, as well as their systemic influence on the effectiveness of teaching have been analyzed. Particularly, the effectiveness of applying inter-disciplinary approach through studying a culture –related text has been identified. Culture-related approach resembles educational text of a certain culture, specifically Ukrainian one, in different descriptive forms – artistic, verbal, publicists, business, and also informatively represents it in various genres – written text, a painting, a movie and piece of music. Integration into the educational process allows one to incorporate a great deal of information from different fields of knowledge, while combining different functions: educational and speculative. Multimedia audiovisual means of intercultural communication improves educational effect of syncretism of learning and intensive information exchange between a teacher and a foreign student. The process of learning the language through the culture of the people in the form of dialogue, discussion, educational role-plays clearly illustrates the authenticity of linguacultural function of the language. In addition to intensively and qualitatively enriching foreign student's command of the language, it also broadens their horizons in terms of spiritual and material culture of the Ukrainians on the socio-cultural level. Based on the text, properly applied linguacultural technique helps a foreign student to rapidly get incorporated into the mental world of the Ukrainians.

Key words: innovative methods, interactive techniques, communicative competence, intercultural communication, non-verbal code.

Постановка проблеми. У сучасній українській лінгводидактиці з початку 90-х рр. минулого століття активізувалися дослідження специфіки викладання української мови як іноземної. Водночас постала проблема теоретичного і прикладного аспекту – розробка методологічно грамотних підходів і підбір навчального матеріалу та укладання підручників. Однак основним стрижневим питанням нині є пошук нових шляхів удосконалення процесу викладання української мови як іноземної. Адже правильно дібрані методологічні прийоми стають основоположними критеріями створення навчальних підручників для іноземців. Тож вивчення нових методик викладання української мови як іноземної в руслі сучасних євроінтеграційних процесів є відкри-

тою проблемою в мовознавчій науці, що зумовлює актуальність теми цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика викладання української мови як іноземної ще не достатньо розроблена. Актуальні питання методології викладання української мови як іноземної вивчають Л. Главацька, А. Зарицька, І. Кочан, І. Кметь, Л. Паламар та багато інших дослідників. В основі нових підходів до освіти для іноземців лежить міждисциплінарний критерій. Ефективність застосування в навчальному процесі інноваційних методологічних підходів досліджують О. Антонів, О. Горда, Т. Касьяненко, Т. Космеда, О. Палінська. У сучасній методичній літературі стали з'являтися праці, які описують можливості застосування аудіо- та відеометодів

навчання іноземних мов. Особливостям використання аудіо- та відеоматеріалів для вивчення української мови як іноземної присвячені праці Ю. Томко та Т. Філіпп'євої.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні інноваційних засобів викладання української мови як іноземної, а також у з'ясуванні їхнього впливу на результативність у навчальному процесі. Актуальність дослідження зумовлено потребою пошуку нових методологічних підходів із метою покращення процесу вивчення української мови як іноземної. Вивчення нових методів викладання іноземної мови також продиктовано світовими тенденціями в розвитку освіти. Проаналізовано основні аспекти інтегрованого підходу, що актуалізується в синкретизмі різногалузевих знань та поєднанні різних методів і форм викладання.

Виклад основного матеріалу. Українська мова набуває особливої популярності у світовому культурному просторі. Завдяки євроінтеграційному курсу України та зацікавленню світової громадськості культурними та науково-освітніми здобутками українців іноземні громадяни активно вивчають українську мову. У зв'язку з цим у лінгводидактиці, як стверджує О. Горда, постає питання пошуку нових шляхів удосконалення процесу викладання української мови як іноземної [3, с. 136]. Сучасний інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій вимагає осучаснення методик викладання іноземної мови. Формування міжкультурної комунікативної компетенції у процесі викладання іноземної мови включає наявність певних компонентів і відбувається за допомогою традиційних та інноваційних методів навчання з широким використанням сучасних технологій, найбільш ефективними з яких є, насамперед, інтерактивні технології навчання, зокрема робота в парах і групах, технологія дискусійного обговорення проблем та проектна технологія [5, с. 287]. Вивчення освітньої практики переконує, що використання нових методик не передбачає відмови від застосування традиційних методів навчання. Найбільш дієвими у процесі вивчення мови як іноземної визнано традиційні підходи: комунікативний та міжкультурний.

Необхідною умовою процесу навчання є оволодіння іноземною мовою як одним із засобів вербальної міжкультурної комунікації. Українська мова водночас виступає інструментарієм комунікації і стратегічною ціллю комунікативної компетенції іномовця. Ефективність здійснення міжкультурної комунікації залежить від усвідомлення належності її учасників до різних культур,

а також врахування мовно-культурних відмінностей. Ознаки культурних особливостей інтерпретують як відмінності вербальних і невербальних кодів у специфічному контексті комунікації. Під час викладання іноземцям української мови необхідно враховувати, що кожен учасник комунікації володіє власним мовно-національним кодом. За визначенням Ф. Бацевича, міжкультурна комунікація є особливим типом культури, що характеризується взаємодією національних культур, етнокультурною компетенцією особистостей [2, с. 144]. Тому важливою умовою успішного здійснення міжкультурної комунікації у процесі навчання є знання та вміння належно використати в міжкультурному контексті певні акти мовленнєвої діяльності, такі як, наприклад, привітання, вибачення, прохання, подяка, запрошення, відмова, погодження, що зрозумілі іномовцеві.

Рівень засвоєння мови перебуває у прямій кореляції з рівнем складності обраного виду мовленнєвої діяльності. Важливого значення при цьому набуває комунікативна компетенція іномовців і навчальна ситуація, в межах яких ця комунікація відбувається. Центральним сегментом міжкультурної комунікації стає текст як складна мовна одиниця мовленнєвого акту, що є і засобом комунікації, і носієм інформації, а також засобом навчання.

Отже, основним предметним засобом вивчення мови стає текст української культури загалом у різних його виявах – розмовний, різностильовий писемний, історичний, археологічний, етнографічний, фольклорний, кінематографічний, що дає змогу поступово інтегрувати знання з різних галузей і покращити процес засвоєння живої мови. Такий інтегрований міжпредметний підхід «від культури до мови» забезпечує творчі перспективи для навчального процесу і, системно поєднуючи відомості з різних галузей знань, формує в іномовця цілісну парадигму уявлень про національну культуру [1, с. 17].

Передусім можливість ознайомлення з різними гранями української культури розширює світоглядний простір іноземців. Соціокультурний контекст мови створює іноземцеві сприятливі умови для глибинного пізнання мови. Позаяк загальне тло культури передбачає залучення до навчального аналізу текстів різних рівнів. І візуальний, і акустичний (картини, фільми, зображення, прослухані й написані тексти) створюють загальну канву «українських смислів», що вибудовують специфіку національного мислення.

В умовах інформаційного суспільства ефективним засобом вивчення української мови як іно-

земної є інтерактивні методи навчання (навчання у грі, навчання в дискусії), аудіовізуальні засоби навчання, спрямовані на слухове та зорове сприйняття інформації. Найбільший комунікативний ефект на іномовця має інформація, що впливає на всі органи чуття, торкаючись емоційно-вольової сфери. Таким чином, засвоєння нового матеріалу здійснюється швидше й ґрунтовніше. Мультимедійні засоби навчання дають змогу поєднати зображення, звучання і текст та забезпечують обмін інформацією між викладачем та студентами у формі діалогу, що передбачає дискусійне обговорення. Дискусійна розмова створює природність мовної ситуації, в якій іномовці мають змогу застосувати на практиці мовленнєвий досвід та збагатити вже набуті знання, формуючи в такий спосіб комунікативну компетенцію. Правильно обраний у процесі навчання ракурс мовної комунікації сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу на різних рівнях мовної компетенції (фонетичний, орфоепічний, лексичний, семантичний, орфографічний, граматичний та пунктуаційний).

Інтегроване вивчення іноземної мови через текст розгортається в межах чотирирівневої горизонталі, що пов'язана з основними видами мовленнєвої діяльності: аудіюванням, говорінням, читанням і письмом. Інтегроване навчання української мови як іноземної ґрунтується на основі концентричності та поступового нагромадження знань. Процес вивчення мови здійснюється від часткового (відомого) до загального (невідомого) або ж навпаки. Наприклад, перед роботою безпосередньо з новим текстом іноземці ознайомлюються зі словником нових слів. Студентам запропоновано кілька дотекстових вправ, що мають на меті акумулювати вже набуті знання та активізувати увагу на мовних аспектах, що поглиблюватимуться в тексті. Тож мовно-культурна база знань іноземця поступово збагачуються новими відомостями. Післятекстові вправи дають змогу засвоїти інформацію, синтезувати знання і застосувати у практиці набуті навички.

Комплексний підхід вивчення української мови як іноземної передбачає застосування інтерактивних методів. Основним інструментарієм інтерактивної методики є інтерактивні вправи та завдання, що спрямовані активізувати увагу іномовця, розвинути творче мислення, сформулювати мотивацію навчання. Насамперед це творчі навчально-ігрові завдання, що їх виконують у парах чи у групах. Наприклад, є така навчально-рольова гра – студентам запропоновано створити

комунікативну ситуацію: екскурсовод ознайомлює групу туристів з архітектурними пам'ятками міста, або ж відтворити комунікативний фрагмент з улюбленого фільму, або ж презентувати мистецький проект. Групова робота, скерована в навчально-творче русло мовленнєвої діяльності, активно стимулює комунікативні уміння і навички. Часто для іноземців використовують так звані позааудиторні методи навчання – обговорення походу в театр чи на виставку. Інтерактивне навчання діалогічне, тому воно передбачає моделювання життєвої ситуації і спільне вирішення творчих завдань. Основними ознаками інтерактивної взаємодії є діалогічність мовлення, творча розумова діяльність та взаємодія.

Отже, інтерактивні методи навчання (соціальні проекти, змагання, фільми, вистави, виставки) не тільки урізноманітнюють навчальний процес, роблять його цікавим та захопливим, а є одним із найбільш ефективних засобів формування міжкультурної мовної компетенції.

Інтеграційний підхід передбачає застосування аудіо- та відеолінгвальних методів навчання. Аудіовізуальна методика створює природні умови функціонування комунікативної ситуації і здійснюється за таким принципом: 1) розгляд зображень певної тематики; 2) прослуховування-перегляд аудіовідеотексту; 3) повторення прослуханого – відпрацювання інтонації, темпу, наголосу, а також артикуляції звуків; 4) повторення комунікативного сегменту за допомогою питань-відповідей і відтворення різних мовних ситуацій зі свого життя [4, с. 97]. Такий методологічний аспект репрезентує мову як цілісну структуру, що її іномовець ефективно засвоює через синхронність сприйняття зорової і слухової мовної інформації.

Висновки. Вивчення та закріплення нового матеріалу на основі культурного тексту через використання питань-відповідей, діалогів, у формі роботи з відео- й аудіо матеріалами, у навчально-рольових іграх «студент у ролі екскурсовода чи викладача» за принципом «кожен навчає кожного» урізноманітнює форми мовленнєвої діяльності і покращує формування міжкультурної мовної компетенції.

Інноваційні засоби викладання української мови як іноземної реалізуються в нових методологічних підходах із метою покращення процесу вивчення української мови. Виявлено, що міжкультурний комплексний підхід передбачає залучення до навчального процесу інтеграційної та інтегрованої методик викладання. Проаналізувавши особливості практичного засто-

сування нових методик у навчальному процесі, з'ясували їх системний вплив на результативність навчання. Одним із сучасних і найбільш ефективних є комплексний підхід, що виявляється

в синкретизмі різногалузевих знань та поєднанні різних методів і форм викладання, що значно покращують процес вивчення української мови як іноземної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонів О. На перехресті мови і культури: урок української мови як іноземної. *Українська мова у світі* : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, 6–7 листопада 2014. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2012. С. 17–21.
2. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія». 2004. 344 с.
3. Горда О. Структура та зміст уроку на тему «Робота» з української мови як іноземної». *Південний архів (філологічні науки)*. 2018. № 75. С. 136–141.
4. Івлева С. Аудіовізуальний та аудіолінгвальний методи вивчення української мови як іноземної. *Українська мова у світі*. Львів, 2016. С. 95–99.
5. Задунайська Ю., Кость С. Міжкультурна комунікативна компетенція здобувачів вищої освіти: особливості формування в процесі викладання іноземної мови. *Молодий вчений*. 2019. № 3. С. 286–289.

УДК 811.161.2'243:908:39

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.3>

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ – ДЕНЬ ВИШИВАНКИ

THE FORMATION OF LINGUISTIC AND COUNTRY-SPECIFIC COMPETENCE IN TERMS OF STUDYING A NEW UKRAINIAN TRADITION – VYSHYVANKA DAY

Горда О.М.,

orcid.org/0000-0001-8120-9591

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник

Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків із діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті розкрито особливості формування лінгвокраїнознавчої компетенції (ЛКК) в середовищі іншомовців, що вивчають українську мову.

З'ясовано, що лінгвокраїнознавчий аспект ще неповною мірою розроблений у методиках викладання іноземних мов, які перебувають на стадії становлення, у тому числі й методиці викладання української мови як іноземної (далі – УМІ). Акцентовано на недостатній кількості публікацій прикладного спрямування в цій галузі.

На основі аналізу лінгводидактичних праць окреслено можливі шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції. Висловлено думку, що використання лінгвокраїнознавчих компонентів на заняттях з УМІ передбачає ознайомлення іншомовців із реаліями та традиціями України, особливостями національної культури, історичними подіями, відомими діями тощо. Важливою в цьому контексті автор вважає інформацію про нову українську традицію – День вишиванки.

Запропоновано навчальну модель формування ЛКК для іншомовців, які вивчають УМІ на рівні B₂. Мета, закладена в цій моделі, – активізувати всі види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, слухання та письмо. Основою розробленої моделі є текст для читання та завдання, які допоможуть студентам/учням на заняттях з УМІ підготуватися до прочитання тексту країнознавчої тематики та перевірити себе на розуміння його змісту, а також інтерактивні вправи, призначені для роботи в парах і групах. Подано рекомендації щодо послідовності виконання тих чи інших завдань.

Змістове наповнення матеріалів розроблено з урахуванням необхідності формування в іншомовців, окрім лінгвокраїнознавчої, ще й мовленнєвої та мовної компетенцій.

Зроблено висновки, що запропоновану модель опрацювання навчального матеріалу лінгвокраїнознавчого спрямування можна використати у процесі розробки інших тем країнознавчого характеру, спрямованих на формування ЛКК.

Перспективу подальших досліджень автор вбачає в науково-методичних розробках з УМІ, що міститимуть навчальні матеріали про особливості традиційної та модерної української культури, зокрема популярних у світі фестивалів та інших подій, які відбуваються на теренах України.

Ключові слова: українська мова як іноземна, лінгвокраїнознавча компетенція, День вишиванки, текст для читання, завдання на розуміння змісту тексту, інтерактивні вправи для роботи в парах і групах.

The article considers the peculiarities of the formation of linguistic and country-specific competence (LCSC) in the environment of foreigners who study Ukrainian.

It is revealed that the linguistic and country-specific aspect is still not fully developed in the teaching methods of foreign languages that are at the stage of formation, including the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language (UFL). The emphasis is placed on the insufficient number of application-oriented publications in this field. The possible ways of linguistic and country-specific competence formation are outlined based on the analysis of linguodidactic works.

It is opined that the usage of linguistic and country-specific components in classes with UFL make foreigners aware of the realia and traditions of Ukraine, peculiarities of the national culture, historical events, well-known figures, etc. Within this context, the author considers the information about the new Ukrainian tradition, namely Vyshyvanka Day, as important.

There is a represented educational model of LCSC formation for foreigners who study UFL at level B₂. The goal embodied in this model is to activate all kinds of speech activity: reading, speaking, listening, and writing.

The basis of the invented model is the text for reading and tasks that will help students in UFL classes to prepare for reading a text on an exclusively Ukrainian theme and check the understanding of its content, as well as interactive exercises designed for work in pairs and groups.

The recommendations for the sequence of performing certain tasks are provided.

The content of the materials is designed taking into consideration the need to form not only the linguistic and country-specific competence of foreign speakers but also speech and linguistic competencies.

It is concluded that the proposed model for processing linguistic and country-specific oriented learning material can be used in the process of development of other themes of Ukrainian-oriented character aimed at the formation of LCSC.

The author sees the prospect of further research in academic and methodological development with the UFL, which will contain teaching materials on the peculiarities of traditional and modern Ukrainian culture, particularly world-famous festivals and other events taking place in Ukraine.

Key words: Ukrainian as a foreign language, linguistic and country-specific competence, Vyshyvanka Day, text for reading, task for the content understanding of the text, interactive exercises for working in pairs and groups.

Постановка проблеми. Обов'язковою складовою частиною у процесі вивчення будь-якої іноземної мови є лінгвокраїнознавча компетенція (ЛКК). Її вважають одним із «найважливіших шляхів трансляції національної культури» [3, с. 53] в іншомовне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ЛКК була та залишається об'єктом наукового зацікавлення сучасних лінгводидактів. Її порушено в дослідженнях А. Вітренко (проаналізовано складові ЛКК та визначено лексичні одиниці, що мають виразну національно-культурну семантику) [1], Л. Коваленко, О. Фоменко та А. Шелякіної (розкрито особливості формування ЛКК на прикладі діяльності Центру англійської мови та інформації Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка) [3], І. Судук, Н. Литвин і М. Титової (подано методику введення лінгвокраїнознавчої інформації до навчального матеріалу з УМІ [6], Т. Лещенко, І. Самойленко та В. Юфименко (досліджено можливості використання в процесі викладання української мови як іноземної (УМІ) української пісні як лінгвокраїнознавчого матеріалу) [4], Н. Данилюк (описано мовні одиниці, вивчення яких в іншомовній аудиторії (на заняттях з української мови з арабськими студентами) вимагає врахування міжмовних і міжкультурних паралелей) [2], Л. Романишиної та Р. Кравець (обгрунтовано доцільність запровадження лінгвокраїнознавчого підходу в іншомовну підготовку студентів ВНЗ аграрного спрямування) [5].

Незважаючи на активну увагу науковців і педагогів до зазначеної проблеми, лінгвокраї-

нознавчий аспект ще неповною мірою розроблений у методиках викладання іноземних мов, що перебувають на стадії становлення, у тому числі й методиці викладання УМІ. Замало, зокрема, публікацій прикладного спрямування, що свідчить про актуальність порушеної у статті теми.

Постановка завдання. Лінгводидакти виокремлюють такі шляхи формування ЛКК: 1) з'ясування значень безеквівалентних лексем, що позначають реалії країни, мову якої вивчають іншомовці, та забезпечення нормативного використання цих лексем у мовленні; 2) ознайомлення з фразеологізмами, в яких відображено національні традиції, специфічні риси носія мови, побут країни тощо; 3) опрацювання лінгвокраїнознавчого матеріалу на основі відповідних рекламних проспектів, оголошень, вирізок із газет, афіш та ін.; 4) читання текстів лінгвокраїнознавчого спрямування та виконання завдань на їх розуміння [6, с. 158]. Їх, зокрема останній, ми врахували, розробляючи навчальні матеріали, які подаємо у статті.

Використання лінгвокраїнознавчих компонентів у навчальному процесі УМІ передбачає ознайомлення іншомовців із реаліями та традиціями України, особливостями національної культури, історичними подіями, відомими діячами тощо. Цікавою та пізнавальною в цьому контексті вважаємо інформацію про нову українську традицію – День вишиванки.

Мета статті – запропонувати навчальну модель формування ЛКК на прикладі ознайомлення з інформацією про започаткований в Україні День вишиванки.

Виклад основного матеріалу. Основою нашої навчальної моделі є текст для читання та вправи на запам'ятовування нової чи малознайомої лексики, що трапляється у ньому, та розуміння його змісту. Запропоновані у статті навчальні матеріали рекомендовані для іншомовців, які вивчають УМІ на рівні B₂.

Змістове наповнення розроблено з урахуванням необхідності формування у студентів/учнів як лінгвокраїнознавчої, так і мовленнєвої та мовної компетенцій, а також активізації в іншомовців різних видів мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, слухання та письма.

Опрацювати матеріали радимо з вивчення необхідної для розуміння тексту та вправ лексики. З огляду на це подаємо словник. Викладач УМІ, який використовуватиме запропоновану розробку, може у разі потреби розширити поданий перелік слів, враховуючи потреби своєї аудиторії.

Словник

виші́в'я́нка – вишита сорочка

ви́шивка – вишитий на чому-небудь візерунок

люмінесце́нтний – такий, що світиться

немо́вля – новонароджена дитина

обері́г – предмет, який захищає свого власника

орна́мент – оздоблювальний візерунок, в якому ритмічно повторюються геометричні елементи або стилізовані рослинні чи тваринні мотиви

передова́ – територія, найближча до лінії фронту чи ворога

побу́тува́ння – існування, поширення чогось

повнометра́жний фі́льм – який має достатній метраж для показу протягом одного сеансу тривалістю понад 50 хв.

посо́г – майно, гроші, цінні речі, які батьки або родичі дають нареченій, коли вона виходить заміж

спа́док – *тут*: явища культури, науки, побуту й ін., що залишилися від попередніх часів чи діячів

Наступний крок – виконання вправ на запам'ятовування нових слів. На цьому етапі пропонуємо виконати подані нижче завдання.

Завдання 1. Знайдіть у тексті слова зі словника, пригадайте їхні значення. Доберіть споріднені слова до слова «оберіг».

Історія вишивки на теренах України має не одну тисячу років. Адже вишивання тут здавна

було одним із традиційних занять і способів прикрашання одягу, речей, які берегли та передавали у спадок. Кожен регіон, кожне місто чи село, кожна родина мали свої орнаменти та різновиди вишивки.

Особливого ж значення вишивка набула в останні кілька століть. Переважно вишивали дівчата. До весілля готували спеціальну скриню, в якій роками збирали посаг. Найбідніша дівчина мала 30–40 сорочок, середнього достатку – 50–70 сорочок, а багата – 100 і більше.

Сорочку для немовляти, за повір'ям, мала вишити берегиня роду – мати або бабуся. Під час вишивання майстрині співали пісень і молилися. Вірили, що так сорочка стає оберегом.

Завдання 2. Візьміть із поданих слів по кілька літер, щоб утворити нові слова. Впишіть у клітинки те, що вийшло, та складіть з утвореними словами речення:

а) зі слів *любов, місто, немовля, сцена, енергія* – по дві перші літери, зі слова *танець* – першу та третю, а з *гарний* – дві останні;

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

б) зі слів *посаг, вниз, омана* – по дві перші літери, зі слова *метр* – всі, крім першої, з *важкий* – другу та третю, а з *колеритний* – три останні;

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

в) зі слова *плеяда* – першу та третю літери, з *середа* – третю, четверту та п'яту, а з *мова* – три останні;

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

г) зі слова *вишиття* – три перші літери, а зі слів *слива* та *жінка* – по три останні.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 3. Дайте визначення слів: *вишивання, вишиванка, вишивка*. За допомогою інтернет-ресурсів знайдіть зображення, які вони могли б позначати.

Далі переходимо до виконання завдання на актуалізацію теми, яке водночас має активізувати аудиторію до говоріння.

Завдання 4. Розгляньте зображення на: <http://www.ridnamoda.com.ua/?p=2994> та <https://rukotvory.com.ua/info/na-tsentralnyj-korpus-chernivetskoho-universytetu-odyahly-10-metrovu-vyshyvanku>. Поміркуйте, чому скульптури та споруди одягнули у вишиванки?

Наступний етап – робота з текстом. Залежно від особливостей аудиторії (кількість осіб, однаковий/неоднаковий рівень володіння мовою

тощо) можна поєднати читання мовчки та вголос або ж читати запропонований текст фрагментами. Після фрагментарного прочитання учасники навчального процесу можуть працювати в парах і ставити один одному запитання відповідно до змісту прочитаного, вибудовуючи своєрідний

діалог. Далі необхідно з'ясувати, чи траплялися в тексті незнайомі для аудиторії слова, яких не було у словнику до тексту. Якщо такі є, намагаємося разом з'ясувати їхні значення та даємо завдання студентам/учням перевірити їх за електронними чи друкованими словниками.

Текст для читання

День вишиванки: із Чернівців по всьому світу

Щороку у третій четвер травня багато українців, збираючись на роботу чи до університету, до школи або садочка, у справах чи на прогулянку, одягають вишиванки. У соціальних мережах проводять конкурси «Моя вишиванка», «Найкраща вишиванка» або «Найкраще фото у вишиванці». Супермаркети, крамниці, ресторани, кав'ярні, туристичні агенції та інші заклади пропонують знижки клієнтам, які цього дня завітають до них у вишитій сорочці. Так, представники української нації, які шанують свій національний обєрїг, відзначають День вишиванки.

Ідею акції запропонувала студентка Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Леся Воронюк. Це сталося 2006 року. Дівчину приємно здивував її одноклассник Ігор Житарюк, який часто приходив на заняття у вишитій сорочці. Тож натхненна таким ставленням до національного одягу Леся запропонувала одноклассникам обрати один день і всім разом одягнути вишиванки. Її пропозицію радо підтримали – і вже наступного року День вишиванки відзначив весь факультет. Через три роки свято поширилося на інші навчальні заклади України. Згодом його підтримали міський голова Чернівців, державні службовці та чернівчани загалом. Ініціатива також отримала підтримку в Запоріжжі, Сімферополі, Львові та Рівному.

На п'ятирічний ювілей акції у Чернівцях вирішили встановити рекорд Гіннеса за кількістю людей у вишиванках, що зібралися в одному місці. 5 травня 2011 року на Центральну площу Чернівців прийшло понад 4000 людей у вишиванках. А одне із місцевих підприємств пошло величезну вишиванку (розміром 4 на 10 м), якою прикрасили архітектурну окрасу міста – головний корпус Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Рік по тому чернівецька влада започаткувала традицію дарувати вишиванки немовлятам, народженим цього дня в їхньому місті. Тепер щороку усі заходи в День вишиванки починаються саме так.

У 2013 році 680 людей у національних строях сформували «живий» тризуб розміром 34 на 38 м. Тоді свято тривало цілу добу та запам'яталося ще й університетським благочинним ярмарком солодошів, на якому вдалося зібрати майже 16 тисяч гривень для онкохворих дітей, що лікувалися в Чернівецькій обласній дитячій лікарні. Акція завершилася авторською люмінесцентною фотовиставкою Олександра Ткачука «Орнаменти, що світяться».

Наступного року в місті оголосили конкурс на найкраще родинне фото в національному одязі «Моя родина у вишиванці». Тоді ж студенти у вишиванках по всій Україні одночасно виконали державний гімн. Свято поширилося далеко за межі України. Акцію підхопили у 8 країнах світу: Канаді, США, Італії, Німеччині, Франції, Росії, Румунії та Португалії.

День вишиванки у 2015 році став знаком єдності українців. Організатори закликали одягнутися в національні строї всю Україну та започаткували акцію «Подаруй вишиванку захисникові». Волонтери передали вишиті сорочки військовим на передову, щоб вони стали для захисників Батьківщини оберегами. Це піднесло бойовий і моральний дух українських воїнів на окупованих Росією територіях. День вишиванки тоді став всесвітнім, адже до акції долучилося майже 50 країн.

За рік акція набула ще більшої популярності. У різних куточках України та світу відбулося чимало пов'язаних із нею заходів. У Києві у вишиванки одягнули пам'ятник Либіді та засновникам міста на Майдані Незалежності. На Чернівецьчині, Львівщині, Київщині, а також у Мелітополі, Маріуполі, Житомирі, Вінниці та інших містах активно підтримали акцію «Народжені у вишиванках». У столиці України почали дарувати вишиванки новонародженим малюкам.

Вулицями Житомира, а також столицями Молдови (Кишиневом) і Чехії (Прагою) пройшла Вишиванкова хода. У Токіо (Японія) відбувся парад вишиванок, а в Парижі (Франція) біля Ейфелевої вежі та Львові – дефіле у вишиванках.

У багатьох містах України, зокрема Києві, Чернівцях, Львові та Празі (Чехія), вперше показали повнометражний фільм про вишиті сорочки «Спадок нації». Стрічку знімали чернівчани: режисер проекту – військовий журналіст і фотохудожник Олександр Ткачук, сценарист – журналістка та письменниця Леся Воронюк. У фільмі гармонійно переплетені дві сюжетні лінії. Перша – етнографічна – показує неймовірне розмаїття унікальних орнаментів, технік вишивки, крою, характерних для різних регіонів побутування сорочок. Друга – це історія людей, життя яких змінила вишиванка: врятувала, поєднала, стала символом нескореності чи останньою надією.

Зйомки відбувалися в шести країнах світу: Україні, Канаді, Італії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Німеччині, Росії. Після прем'єри фільму глядачі довго аплодували стоячи.

Тепер «Спадок нації» показують у різних куточках земної кулі. Вишиванка є не тільки частиною гардеробу українців, а й символом та оберегом, який вони передають від покоління до покоління як безцінний скарб. Це також символ, що єднає українців і презентує Україну у світі, це «молитва без слів», генетичний код та дрес-код нації.

<http://ukrainka.org.ua/node/6985>

<https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2639642-film-spadok-nacii-pro-ukrainsku-visivanku-virusae-do-portugalii.html>

Після прочитання тексту рекомендуємо виконати завдання на розуміння його змісту.

Завдання 5. Доповніть речення відповідно до змісту тексту.

1. відзначають День вишиванки.
2. Ідею акції запропонувала студентка.....
3., який часто приходив на заняття у вишитій сорочці.
4. поширилося на інші навчальні заклади України.
5. 5 травня 2011 року на Центральну площу Чернівців прийшло.....
6. сформували «живий» тризуб розміром 34 на 38 м.
7. Акція завершилася
8. у національному одязі «Моя родина у вишиванці».
9. став знаком єдності українців.
10. Волонтери передали вишиті сорочки
11., адже до акції долучилося майже 50 країн.
12. У столиці України почали
13. вперше показали повнометражний фільм про вишиті сорочки «Спадок нації».
14. Вишиванка є не тільки частиною гардеробу українців,

Завдання 6. Знайдіть у тексті 10 назв міст і утворіть від них назви мешканців. Наприклад: *Запоріжжя – запоріжці.*

Завдання 7. Перегляньте трейлер до фільму «Спадок нації» на: <https://www.youtube.com/watch?v=9FlzQieNLFs>. Поділіться враженнями у групі. Розкажіть, що вам найбільше запам'яталося? А які скарби передає у спадок від покоління до покоління ваша нація?

Завдання 8. Дізнайтеся, який вигляд мають зашифровані у вишивці ваше ім'я та імена, що траплялися в тексті. Для цього скористай-

теся інтернет-ресурсом «Текстова вишивка» (<https://vyshyvka.ukrzen.in.ua/>). Виконуючи команду «вишити», ви отримаєте орнаменти необхідних імен. Збережіть зображення й охарактеризуйте, з яких елементів вони складаються, які кольори в них поєднані тощо. Порівняйте своє вишите ім'я з іншими.

Завдання 9. Організуйте показ вишиванок у країні, де ви проживаєте, та запросіть на цю подію когось з українських дизайнерів одягу, які використовують у роботах елементи етностилу: Оксану Караванську, Роксолану Богуцьку, Оксану Полонець, Віту Кін чи ін. Роль дизайнера доручіть друзі. Здалегідь поміркуйте, які питання будете обговорювати (робота в парі).

Завдання 10. Розділіться на групи. Поміркуйте, яким іще предметам, речам, явищам тощо можна дати назву «Вишиванка». Прорекламуйте свої ідеї (робота у групі).

Наприклад: *Неймовірно смачний торт «Вишиванка» від кондитерської «Кулінарні шедеври». Чудове поєднання смачних коржів із пісочного тіста, смородинового конфітюру, горіхового беже та вершково-кавового крему сподобається навіть найвибагливішим ласунам.*

Висновки. Запропоновану модель опрацювання навчального матеріалу лінгвокраїнознавчого спрямування, що складається із завдань, які допоможуть іншомовцям на заняттях з УМІ підготуватися до прочитання тексту українознавчого характеру та перевірити себе на розуміння його змісту, водночас активізуючи всі види мовленнєвої діяльності, можна використати у процесі розробки інших тем, спрямованих на формування ЛКК.

Перспективу дослідження вбачаємо в науково-методичних розробках з УМІ, завдання яких полягатиме у висвітленні інформації, що розкриватиме особливості традиційної та модерної української культури, зокрема популярних у світі фестивалів та інших подій, які відбуваються на теренах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вітренко А.В. Основні компоненти лінгвокраїнознавчої компетенції. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 29. С. 138–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_29_26 (дата звернення: 08.07.2019).
2. Данилюк Н. Міжмовні та міжкультурні паралелі на початковому етапі навчання української мови арабських студентів. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2016. Вип. 12. С. 257–264.
3. Коваленко Л., Фоменко О., Шелякіна А. Формування лінгвокраїнознавчої компетенції студентів (досвід роботи центру англійської мови та інформації). *Іноземна філологія*. 2012. Вип. 45. С. 53–55.
4. Лещенко Т.О., Самойленко І.В., Юфименко В.Г. Формування лінгвокраїнознавчої компетенції іноземних студентів медичних ВНЗ засобом української пісні. *Творчість Раїси Кириченко в культурному про-*

сторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть. Полтава, 2013. С. 253–263. URL: <http://elib.umsa.edu.ua/jspui/bitstream/umsa/2659/1/Formuvannya.pdf>. (дата звернення: 04.07.2019).

5. Романишина Л.М., Кравець Р.А. Лінгвокраїнознавчий підхід до викладання іноземної мови в аграрному ВНЗ. *Наукові записки Вінницького національного аграрного університету. Соціально-гуманітарні науки*. 2013. Вип. 2. С. 154–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/naukzv_2013_2_19 (дата звернення: 24.05.2019).

6. Судук І.І., Литвин Н.Б., Титова М.В. Шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції на заняттях з української мови як іноземної. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія*. 2016. Т. 21, Вип. 2(14). С. 153–161.

УДК 81'367

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.4>

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ВИЯВИ ДЕТЕРМІНАНТІВ ДОПУСТУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

ASSUMPTIVE MINIMAL SEMANTIC-SYNTACTIC UNITS AS CORRELATES OF ASSUMPTION DETERMINANTS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Грозян Н.Ф.,

<https://orcid.org/0000-0002-0003-7845>
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант Інституту української мови
Національної академії наук України

Детермінанти допусту – один із різновидів обставинних детермінантів, які формують досить велику і специфічну групу детермінантів зі значенням зумовленості. Корелятами детермінантів допусту є допустові мінімальні семантико-синтаксичні одиниці, які відображають семантико-синтаксичні відношення, сформовані з наслідкових і протиставних власне-семантичних відношень. Варто зауважити, що детермінанти допусту можуть або спростувати зміст недетермінантних частин, при цьому не відмінюючи істинності повідомлюваного, або встановлювати відношення толерантності між обома частинами висловлення.

Детермінанти допусту корелюють з адвербіальними допустовими синтаксемами, багатогранність смислових допустових відношень яких втілена в різних семантико-синтаксичних одиницях. Залежно від експлікованого значення допустові синтаксеми поділено на чотири групи, які охоплюють такі семантичні різновиди: 1) зворотна зумовленість у процесі порівняння компонентів суб'єкта або суб'єкта та об'єкта за їх загальними й індивідуальними рисами чи сферами функціонування; 2) значення неможливості, недостатності, відсутності чи обмеженості певних ознак і дій суб'єкта попри наявність реальних, можливих, сприятливих передумов; 3) позитивна характеристика суб'єкта на тлі недостатності передумов або наявності підґрунтя, що перешкоджає появі цієї характеристики; 4) експлікація результату дії суб'єкта, протилежного очікуваному.

У сучасній українській літературній мові допустові синтаксеми репрезентовано низкою морфолого-синтаксичних варіантів. Найпоширенішими із них є прийменниково-відмінкові сполуки, з-поміж яких варто виокремити такі різновиди: *незважаючи на + знахідний відмінок; всупереч + давальний відмінок; <...> наперекір + давальний відмінок; попри + знахідний відмінок; незалежно від + родовий відмінок; при + місцевий відмінок*.

На відміну від прийменниково-відмінкових конструкцій, в українській мові випадки вживання прислівників як допустових мінімальних одиниць є поодинокими. Зазвичай цю функцію виконує морфологізований прислівник *наперекір*. Він передає значення *всупереч бажанню кого-небудь: Наперекір робить лише дитина* (Антошка. – 05.05.2015).

Зрідка допустове значення можуть виражати дієприслівники: *Не знаючи мови, діти висловлюють власні почуття мімікою та плачем* (Жінка-онлайн. – 02.03.3004).

Описані різновиди обставинних синтаксем допусту є віддзеркаленням спектру життєвих потреб і відповідають різним комунікативним інтенціям.

Ключові слова: детермінант, детермінант допусту, речення, висловлення, мінімальна синтаксична одиниця.

Assumption determinants are one of the types of adverbial determinants which form quite a large and specific group of determinants with a causation meaning. Correlates of assumption determinants are assumptive minimal semantic-syntactic units which express semantic-syntactic relations, formed from consequential and opposite semantic relations themselves. It has to be noted that assumption determinants can either deny the contents of non-determinant parts, without cancelling the truth of a statement, or set up the relations of tolerance between both parts of a statement.

Assumption determinants correlate with adverbial assumptive syntaxemes, whose diversity of semantic assumptive relations is presented in various semantic-syntactic units. Depending on an explicated meaning, assumptive syntaxemes are classified into four groups which cover such semantic types: 1) inverse causation when comparing subject components

or a subject and an object according to their general and individual features or spheres of functioning; 2) the meaning of inability, insufficiency, absence or narrowness of certain features and actions of a subject despite the availability of real, possible, favorable pre-conditions; 3) positive characteristics of a subject on the background of the insufficiency of pre-conditions or the availability of the reasons which hinder the appearance of this characteristics; 4) explication of the action result of a subject, opposite to the expected one.

In the contemporary Ukrainian literary language assumptive syntaxemes are presented with a number of morphologic-syntactic variants. The most common among them are prepositional-case combinations; the following ones have to be singled out: *незважаючи на + знахідний відмінок; всупереч + давальний відмінок; <...> наперекір + давальний відмінок; попри + знахідний відмінок; незалежно від + родовий відмінок; при + місцевий відмінок.*

Unlike prepositional-case constructions, the use of adverbs as assumptive minimal units is rare in the Ukrainian language. Usually this function is performed by an adverb *наперекір*. It means *всупереч бажанню кого-небудь: Наперекір робить лише дитина* (Антошка. – 05.05.2015).

Sometimes assumptive meanings can be expressed by adverbs: *Не знаючи мови, діти висловлюють власні почуття мимікою та плачем* (Жінка-онлайн. – 02.03.3004).

The described types of adverbial assumption syntaxemes are the reflection of a spectrum of life needs, and they meet various communication intentions.

Key words: determinant, assumption determinant, sentence, statement, minimal syntactical unit.

Постановка проблеми. Системний підхід до опису синтаксису простого речення передбачає встановлення його моделі як мінімальної, але структурно й семантично достатньої одиниці. Визнання багатоаспектності речення актуалізує проблему його сегментації – поділу на члени речення (мінімальні синтаксичні одиниці, компоненти речення, синтаксеми тощо). Члени речення постають своєрідними конденсаторами, що дають змогу доповнити раніше виявлені властивості складників речення новими властивостями, побаченими й описаними під іншим кутом зору, в аспекті нових синтаксичних напрямів. Ідею розгляду другорядних членів речення не тільки з формально-граматичного боку, а й із семантичного підтримав І.Р. Вихованець [1]. Він розрізняє прислівні другорядні члени речення (компоненти словосполучення) та детермінанти. Детермінантні члени речення, на його думку, вирізняються своєю синтаксичною автономністю, яка зростає за умови їх граматичного відокремлення. Відокремлення як смислове та інтонаційне виділення другорядних у формально-синтаксичному плані членів речення надає їм більшої значеннєвої ваги, виразно членуючи просте ускладнене речення на дві частини, які передають основне і додаткове повідомлення. Проте і нині статус детермінантних членів неоднозначно потрактований у лінгвоукраїністиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми детермінантних членів речення присвячені наукові праці таких мовознавців, як І.Р. Вихованець [2], М.О. Вінтонів [3], М.В. Всеволодова [4], Г.О. Золотова [6], Н.Л. Іваницька [7], В.П. Малащенко [8], О.Б. Сиротиніна [11], І.І. Слинько [12], Н.Ю. Шведова [13] та ін.

Актуальність статті визначається необхідністю теоретико-прикладного осмислення загальних

і часткових питань, пов'язаних із подальшим розвитком нового вчення про другорядні члени речення з урахуванням сучасних лінгвістичних напрямів. Поглиблений аналіз детермінантів допусту з урахуванням нерозривної єдності їхньої форми, значення і функції дає змогу переглянути утрадиційнену класифікацію самотійних поширювачів речення – детермінантів – у системі членів речення. Актуальність теми увиразнює наявність різноманітних, нерідко протилежних, концепцій і підходів, що стосуються місця аналізованих компонентів серед інших синтаксичних одиниць, їхньої типології, критеріїв розмежування, формальної, семантичної і комунікативної диференціації.

Постановка завдання. Мета роботи полягає в комплексному аналізі детермінантів допусту крізь призму кореляції з адвербіальними синтаксемами допусту.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) з'ясувати основні підходи до статусу детермінантів допусту в загальній типології детермінантів;

2) уточнити підсистему обставинних детермінантів допусту, їхнє місце в системі членів речення;

3) окреслити специфіку кореляції детермінантів допусту та адвербіальних синтаксем допусту.

Виклад основного матеріалу. Детермінанти допусту – один із різновидів обставинних детермінантів, які формують досить велику і специфічну групу детермінантів зі значенням зумовленості. Семантика частин у конструкціях із детермінантами зумовленості ґрунтується на відношеннях зворотної зумовленості. Детермінантна частина висловлення містить підстави, недостатні для відміни здійснення дії, заявленої в недетермінантній частині: *Незважаючи на таку непривітну назву,*

це була затишна місцина серед багон і трясовин, де ми ташувалися вже не раз – востаннє тоді, коли трусили гамазеї на торфових виробках біля Іванової Греблі (В. Шкляр).

Семантика допустовості передбачає зіткнення двох площин: апріорної й актуальної. Наприклад, у реченні *Незважаючи на пізню годину, я набрав номер свого приятеля бізнесмена і хлюпнув собі в келих цілком заслуженого коньяку* (І. Роздобудько) наявне апріорне твердження «О пізній годині зазвичай не телефонують», що заперечує актуальне твердження «я набрав номер свого приятеля бізнесмена», яке відображає реальну ситуацію. Актуальне твердження репрезентує заперечення, обмеження, спростування чи пересилення типової, звичної, загальноприйнятної умовно-наслідкової залежності, апріорне – умовно-наслідкову залежність. Спростування очікуваного відбувається внаслідок волі суб'єкта, збігу об'єктивних обставин або припущення мовця.

Корелятами детермінантів допусту є допустові мінімальні семантико-синтаксичні одиниці, які відображають семантико-синтаксичні відношення, сформовані з наслідкових і протиставлених власне-семантичних відношень [9, с. 285; 5, с. 136]. Варто зауважити, що детермінанти допусту можуть або спростувувати зміст недетермінантних частин, при цьому не відмінюючи істинність повідомлюваного, або встановлювати відношення толерантності між обома частинами висловлення. Залежно від цього конструкції з детермінантами допусту можна поділити на дві групи:

1) детермінантна частина висловлення спростовує зміст його недетермінантної частини: *Але, незважаючи на труднощі, настрої у Чорноморській групі бадьорій, справи успішно посуваються вперед* (В. Шкляр) – важко бути бадьорим у складній ситуації; *Незважаючи на вечірні сутінки, Марко впізнав свою супутницю під час зливи* (М. Трублаїні) – зазвичай людина не може добре бачити в темряві; *Незважаючи на хуртовину собаки йшли швидко, їх тягнув за собою Волохан* (М. Трублаїні) – не можна йти швидко, коли є сильний зустрічний вітер;

2) зміст детермінантної частини допускає можливість співіснування з тим, про що повідомляє недетермінантна частина: *Від задніх рядів, опираючись на костур, наперед пошуктильгала зігнута в три погібелі бабуся, та, незважаючи на старечі літа, була ще бідова* (В. Шкляр) – можна бути не дуже молодим, але водночас енергійним, бадьорим, «бідовим»; *Незважаючи на брак коштів українські школярі взяли призи низки*

міжнародних олімпіад (Телеграф. – 12.04.2004) – не обов'язково бути багатим, щоб узяти участь у міжнародній олімпіаді; *Незважаючи на свою молодість, він уславився серед людей острова, бо кожного полювання мав найбільше здобичі* (М. Трублаїні) – зазвичай молоді люди ще не мають достатньо досвіду й умінь у певній сфері, проте можна бути вже відомим завдяки своїм вмінням навіть у юні роки.

О.Г.Межов слушно зазначає, що допустове значення «має своїм підґрунтям усі різновиди релятивної часової перспективи – одночасність і різночасність (часову попередність і наступність). Крім того, диференційними ознаками допустового значення виступають реальна модальність і характер явища, що суперечить повідомлюваному наслідку» [9, с. 286]. Спираючись на дослідження І.Р. Вихованця, зауважимо, що допустові синтаксеми в сучасній українській мові мають градацію значення допустовості: від нейтрального її вияву до виразного змістового акцентування, підкреслення [1, с. 152]. Цей погляд корелює з виокремленими двома групами допустових синтаксем.

Варто зауважити, що допустові семантико-синтаксичні відношення найточніше реалізовані в складнопідрядних реченнях. Проте нерідко вони можуть бути трансформовані в прості ускладнені речення. Детермінанти допусту корелюють з адвербіальними допустовими синтаксемами, багатогранність смислових допустових відношень яких втілена в різних семантико-синтаксичних одиницях. Залежно від експлікованого значення допустові синтаксеми можна поділити на чотири групи, які охоплюють такі семантичні різновиди:

1) зворотна зумовленість у процесі порівняння компонентів суб'єкта або суб'єкта та об'єкта за їх загальними й індивідуальними рисами чи сферами функціонування: *Незважаючи на зовнішню схожість та спільну ознаку таємності, парамітарні операції відрізняються від суто військових, які переважно проводяться безпосередньо силами спеціальних операцій (ССО)* (МТОТ. – 29.09.2017); *Незважаючи на суттєву подібність османських акче та генуезьких аспрів на перший погляд, монети мали принципову відмінність. Акче містили виключно арабські легенди, тоді як написи на одній зі сторін аспра виконувались латиницею* (Монети України. URL: <https://dema.com.ua/Coins/Asper> (дата звернення 19.03.2019));

2) значення неможливості, недостатності, відсутності чи обмеженості певних ознак і дій

суб'єкта попри наявність реальних, можливих, сприятливих передумов: **Незважаючи на гарну погоду**, місяцями все одно ще буде холодно – всього до +12 (Сьогодні. – 05.10.2018); **Незважаючи на сонячну погоду**, майже всі лавки у сквері були порожні (А. Костецький);

3) позитивна характеристика суб'єкта на тлі недостатності передумов або наявності підґрунтя, що перешкоджає появі цієї характеристики: **Попри** свою виняткову **красу** і вишукані **манери**, любить ніжитися поруч із людиною, вступає у розмову на рівних, але від поклоніння і обожнювання не відмовляється (Наомі. URL: <https://catfair.org/cat/naomi> (дата звернення 19.03.2019)); **Не знаючи** мови, діти висловлюють власні почуття мімікою та плачем (Жінка-онлайн. – 02.03.3004); **Не бравши** ніколи раніше лопати до рук, я давав двісті процентів норми (Ю. Смолич);

4) експлікація результату дії суб'єкта, протилежного очікуваному: **Незважаючи на помітку схожість** зі зловмисником, працівник ТБ не показав своєї тривоги (Сьогодні. – 12.02.2016); **Всупереч** петербурзьким **указам** він прийняв на Січі турецьких посланців, вислухав їхню пропозицію про перехід Війська Запорозького на бік Туреччини і не став чинити жодних перешкод для їхнього від'їзду (Експедиція ХХІ. 2010. № 8 (98)).

У сучасній українській літературній мові допустові синтаксеми репрезентовано низкою морфолого-синтаксичних варіантів. Найпоширенішими із них є прийменниково-відмінкові сполуки, з-поміж яких варто виокремити такі різновиди:

1) **незважаючи на** + знахідний відмінок: **Незважаючи на** гулкий **рокіт** мотора, почув сильний удар у крило і, глянувши туди, побачив кілька маленьких дірочок (М. Трублаїні);

2) **всупереч** + давальний відмінок: <...> **всупереч ревнощам, побоюванням** за корону і скіпетр, бачить в Ярисі своє творче продовження (Л. Копань);

3) **наперекір** + давальний відмінок: **Усе** було по-нашому: <...> **наперекір** їхнім **наказам** ми не припиняли боротьбу з червоними, а Гамалій тим часом оголошував нам подяки; вони хотіли провести цей з'їзд у Києві, а ми сказали: ні, хай буде в Звенигородці; вони наполягали їхати туди поїздом, ось же поруч станція Хирівка, сідай і їдь, а ми сказали: ні, поїдемо кіньми (В. Шкляр);

4) **попри** + знахідний відмінок: **У вагоні, попри** всю велику кількість пасажирів, навдивовижу тихо (Іван Багрянний);

5) **незалежно від** + родовий відмінок: **Незалежно від** погодних умов та морозу, комунальники міста продовжують дивувати містян своїми технологіями (Суми. – 03.12.2018);

6) **при** + місцевий відмінок: <...> **при** 50-ступневому морозі напівголих, напівбосих людей, чесних трударів – полтавських, та катеринославських, та херсонських «куркулів», «державних злодіїв», суджених «за колоски», та й всяких «ворогів» – вчених, вчителів, селян і робітників, бородатих дідів і таких же бородатих юнаків, що й не розбереш, скільки людині віку... (Іван Багрянний).

На відміну від прийменниково-відмінкових конструкцій, в українській мові випадки вживання прислівників як допустових мінімальних одиниць є поодинокими. Зазвичай цю функцію виконує морфологізований прислівник **наперекір**. Він передає значення **всупереч бажанню кого-небудь**: **Наперекір** робить лише дитина (Антошка. – 05.05.2015).

Зрідка допустове значення можуть виражати дієприслівники: **Не знаючи** мови, діти висловлюють власні почуття мімікою та плачем (Жінка-онлайн. – 02.03.3004); **Не бравши** ніколи раніше лопати до рук, я давав двісті процентів норми (Ю. Смолич).

Загалом допустові синтаксеми являють собою неоднорідний масив. Усі аналізовані одиниці виражають значення допусту, проте з різними додатковими відтінками. Відповідно до цього допустові синтаксеми можна об'єднати в чотири семантичні групи. Досить репрезентабельним є вираження синтаксем допусту прийменниково-відмінковими формами, менш типовою є експлікація за допомогою прислівників і дієприслівників. Описані різновиди обставинних синтаксем допусту є віддзеркаленням спектра життєвих потреб і відповідають різним комунікативним інтенціям.

Висновки. Корелятами детермінантів зумовленості є чотири різновиди синтаксем: адвербіальні причинові синтаксеми, адвербіальні цільові синтаксеми, адвербіальні допустові синтаксеми й адвербіальні умовні синтаксеми. Усі вони ніби конденсують семантико-синтаксичні відношення між підрядною та головною частинами вихідних речень і містять імпліцитне значення предиката. Перспективними постають типологізація засобів вираження детермінантних членів речення в структурі висловлення, дослідження другорядних членів речення в різносистемних мовах у зіставному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наук. думка, 1992. 224 с.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Вінтонів М.О. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2013. 328 с.
4. Всеволодова М.В. Синтаксеми и строевые категории предложения в рамках функционально-коммуникативного синтаксиса (к вопросу о предикативности, предикации и членах предложения). Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. 2000. № 1. С. 75–87.
5. Городенська К.Г. Деривація синтаксичних одиниць : монографія. Київ : Наук. думка, 1991. 192 с.
6. Золотова Г.А., Онипенко Н.К., Сидорова Н.Ю. Коммуникативная грамматика русского языка. Москва : Ин-т рус. языка им. В.В. Виноградова, Моск. гос. ун-т им. М.М. Ломоносова, 1998. 528 с.
7. Іваницька Н.Б. До проблеми валентності в граматиці. *Філологічні студії* : збірник наук. ст. Вінниця : ВДУ, 2004. Вип. 2. С. 49–51.
8. Малащенко В.П. Свободное присоединение предложно-падежных форм имени существительного в современном русском литературном языке. Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1972. 172 с.
9. Межов О.Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.
10. Русская грамматика : [в 2 т.] Т. 2. Синтаксис / редкол. : Н.Ю. Шведова (гл. ред.) и др. Москва : Наука, 1980. 709 с.
11. Сиротинина О.Б. Лекции по синтаксису русского языка. Москва : Высшая школа, 1980. 141 с.
12. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
13. Шведова Н.Ю. К спорам о детерминантах : обстоятельственная и обстоятельственная детерминация простого предложения. *Научные доклады высшей школы. Филологические науки*. 1973. № 5. С. 66–77.

УДК 81'282:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.5>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ІНТЕР'ЄКТИВІВ-ДІАЛЕКТИЗМІВ У ГОВІРЦІ СЕЛА СЕРЕДНІЙ МАЙДАН ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

FUNCTIONAL AND SEMANTIC STRUCTURE OF INTERJECTION DIALECTAL WORDS IN SEREDNIY MAIDAN PATOIS

Ковальчук М.П.,

orcid.org/0000-0003-0483-8946

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології

*Коломийського навчально-наукового інституту**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

У статті здійснено опис функціональних та семантичних особливостей діалектної інтер'єктивної лексики у говірці села Середній Майдан Івано-Франківської області; на рівні говіркового вживання вигуків виявлено впливи покутсько-буковинського, гуцульського та наддністрянського діалектів; встановлено кількісне співвідношення інтер'єктивів-діалектизмів, що вживаються в зазначених діалектах української мови. Це зумовлено тим, що лінгво-географічне розташування говірки села Середній Майдан на рубіжжі покутсько-буковинського, гуцульського й наддністрянського діалектів підтверджується наявністю багатьох ознак на різних мовних рівнях, у тому числі й функціонуванні в говірковому мовленні вигуків, характерних для зазначених говорів. Однак виявлено деякі інтер'єктиви, які фіксують відмінності значення порівняно з відповідними одиницями в суміжних діалектах. На основі аналізу встановлено, що в говірці села Середній Майдан найбільшою мірою використовується інтер'єктивна лексика зі спонукальною семантикою. З цієї семантичної підгрупи найбільший ряд становлять вигуки, які у відповідному значенні зафіксовано в покутсько-буковинському діалекті. Дещо в меншій кількості виявлено інтер'єктивів, що вживаються з відповідною семантикою в гуцульському діалекті, а периферію цього семантичного різновиду становлять наддністрянські імперативні інтер'єктиви. Найменш поширену семантичну групу в говірці становлять інтер'єктиви з емоційним значенням. Зокрема, виявлено три діалектні інтер'єктиви з емоційною семантикою, кожен з яких притаманний для певного одного говору, а також чотири інтер'єктиви-діалектизми, поширені одночасно в двох діалектах – покутсько-буковинському та гуцульському.

Ключові слова: діалектизм, вигук, говірка, Середній Майдан, покутсько-буковинський діалект, гуцульський діалект, наддністрянський діалект, семантична група.

The paper provides a description of functional and semantic features of the interjection words found in Seredniy Maidan patois (Ivano-Frankivsk region, Ukraine); the effects of the Pokuttia-Bukovyna, Hutsul and Naddniestrian dialects have been revealed at the level of dialectal use of interjections; the proportion of the interjection dialectal words, which are in use in these dialects of the Ukrainian language, has been established. This is due to the fact that the linguistic and geographical location of Seredniy Maidan patois at the boundary of the Pokuttia-Bukovyna, Hutsul and Naddniestrian dialects is evidenced by the presence of many features at various linguistic levels, including the functioning of the local vernacular interjections which are inherent to these dialects. However, some interjections have been identified that register differences in meanings compared to the corresponding units in related dialects. On the basis of the analysis, it has been determined that the interjection words with incentive semantics are exceedingly employed in Seredniy Maidan patois. From this semantic subgroup, the largest number is comprised of interjections registered with their respective definitions in the Pokuttia-Bukovyna dialect. There have also been found fewer interjection words, which are used with the corresponding semantics in the Hutsul dialect, and at the circumference of this semantic variety are the Naddniestrian imperative interjection words. The least widespread semantic group of the patois are interjection words with affective meaning. In particular, three dialectal interjections with emotional semantics have been found, each of which is inherent to a certain single dialect, as well as four interjection dialectal words are the most abundant of both the Pokuttia-Bukovyna and Hutsul dialects.

Key words: dialecticism, interjection, patois, Seredniy Maidan, Pokuttia-Bukovyna dialect, Hutsul dialect, Naddniestrian dialect, semantic group.

Сучасна лінгвістична наука визначає вигуки як специфічні одиниці мови, які мають складну семантико-граматичну і комунікативну природу та характеризуються неоднорідністю визначення їх статусу в мові. Як зазначає з цього приводу К. Городенська, «складна природа вигуків спричинила проблему їх кваліфікації. Найважчими, найбільш дискусійними виявилися питання про співвідношення в них емоційного й поняттєвого, про їхній зв'язок з поняттям і судженням і, відповідно, зі словом та реченням, з різними ярусами мовної системи, зокрема зі сферою мови й мовлення, тощо» [1, с. 376]. При цьому дослідниця, здійснюючи аналітичний огляд сучасних і традиційних поглядів, виокремлює кілька підходів трактування статусу та природи вигуків, серед яких – трактування вигуку як особливої частини мови, яка, проте, не належить ані до повнозначних, ані до службових; віднесення вигуків до специфічного лексико-граматичного класу слів, яким не властиве лексичне значення; зіставлення вигуків із синтаксично нечленованими реченнями як їх словесних еквівалентів; розгляд вигуків як периферійних реченневих утворень, співвідносних із судженням тощо [там само, с. 376–377].

Вигук як жоден з інших класів слів, репрезентуючи емоційно-вольову сферу мовців, виражає ментальність носіїв мови, виявляє особливості їхнього мислення, мовотворчої діяльності, характеризує важливі для них сфери життя тощо. Саме тому дослідження семантико-прагматичних особливостей інтер'єктивів на матеріалі окремо взятих говірок має велике значення для розкриття ментальності носіїв цих говірок, їхньої прагматики, мислення, сфери емоцій та почуттів, діяльності. Відповідно, метою нашої розвідки є семантико-прагматична характеристика інтер'єктивів у говірковому мовленні села Середній Майдан Надвірнянського району Івано-Франківської

області, насамперед виявлення специфіки впливу на функціонування вигуків у говірці суміжних діалектів – покутсько-буковинського, гуцульського, наддністрянського. При цьому зазначимо, що ми не беремо до уваги формули мовного етикету та звуконаслідувальні слова, які традиційно відносять до вигуків. Це зумовлено специфікою обсягу й формату пропонованої розвідки.

За семантикою інтер'єктиви в говірці села Середній Майдан можна розподілити в межах традиційних семантичних груп вигуків, за допомогою яких передаються різні волевиявлення людини, та емоційних вигуків [5, с. 530–534]. З метою визначення діалектної ідентифікації говірки села Середній Майдан притаманні їй вигуки зазначених семантичних груп на основі наявних натеper відповідних лексикографічних праць аналізуватимемо з погляду їх функціонування в суміжних південно-західних діалектах, зокрема в гуцульському [2], покутсько-буковинському [4], наддністрянському [6]. При цьому слід зазначити, що в говірці умовно окремі підгрупи становлять інтер'єктиви, притаманні лише якомусь одному із перелічених діалектів, інтер'єктиви, поширені тільки в певних двох діалектах, а також ті, які вживаються одночасно в усіх трьох діалектах. Ці підгрупи умовно диференційовані на відповідні функціональні ряди говіркових інтер'єктивів. Наприклад, у межах підгрупи вигуків, притаманних одному діалекту, умовно виділяємо функціональний ряд вигуків, що зафіксовані в покутсько-буковинському діалекті; в межах підгрупи вигуків, притаманних двом діалектам, – функціональний ряд вигуків, що зафіксовані в покутсько-буковинському та гуцульському діалектах; у межах підгрупи вигуків, притаманних трьом діалектам, – функціональний ряд вигуків, що зафіксовані в покутсько-буковинському, гуцульському та наддністрянському діалектах і т. д.

Проаналізовано окремі вигуки, які вживаються в покутсько-буковинському, гуцульському чи наддністрянському говорах з відмінним від говіркового або в одночасно кількох значеннях, а також вигуки, яких не виявлено в жодній із проаналізованих лексикографічних праць.

Своєрідне діалектне ядро в досліджуваній говірці становлять інтер'єктиви, які вживаються на позначення волевиявлення людини, або імперативні інтер'єктиви. Вони в середньомайданській говірці становлять найбільш вичерпний матеріал для виявлення специфіки функціонування в плані розмежування чи поєднання впливу суміжних діалектів південно-західного наріччя.

Лінгвогеографічне розташування говірки села Середній Майдан на рубіжжі покутсько-буковинського, гуцульського й наддністрянського діалектів підтверджується наявністю багатьох ознак на різних мовних рівнях, у тому числі й функціонуванні в говірковому мовленні вигуків, характерних для зазначених говорів. Однак спостереження засвідчують, що в говірці села Середній Майдан кількісно переважають імперативні вигуки, притаманні якомусь одному з діалектів. Зокрема, з цієї підгрупи найбільший ряд становлять вигуки, які у відповідному значенні зафіксовано в покутсько-буковинському діалекті. Серед них виділяємо такі (вигуки характеризуємо в алфавітному порядку – *М. К.*):

Атпрус – вигук, яким відганяють котів [4, с. 20].

Вішта – вигук, яким повертають коней ліворуч [4, с. 63].

Гай – вигук заохочення, спонукання. Має літературні відповідники: **ану, ану ж** [4, с. 67].

Ги – вигук, яким підганяють або відганяють корів [4, с. 71].

Гуль-гуль – вигук, яким кличуть індиків [4, с. 79].

Гусю-сю – вигук, яким кличуть гусей [4, с. 79].

Кусь-кусь – вигук, яким лякають дітей [4, с. 245] (має семантику застерігання – *М. К.*).

Миць-миць – вигук, яким кличуть котів [4, с. 290].

Но-но – вигук докору, застереження, спонукання до стриманості [4, с. 339]. Окрім вказаної семантики, у покутсько-буковинських говірках вигук **но-но, но-но-но** вживається для відганяння коней [див. там само]. Проте у середньомайданській говірці таке значення має повторюваний вигук **бйо-бйо** (проаналізовано в межах іншої підгрупи).

Пуц-пуц – вигук, яким нацьковують собак [4, с. 448].

Другий функціональний ряд підгрупи в межах одного діалекту в середньомайданській говірці становлять наддністрянські імперативні інтер'єктиви:

Гей-гей – вигук, який уживають, щоб відігнати корів [6, с. 90, 36]. В аналізованій говірці з цією семантикою вживається паралельно з вигуком **ги**, притаманним покутсько-буковинському діалекту (див. вище).

Евш-вш – вигук, який уживають, щоб відігнати яструбів [6, с. 114]. Цей вигук у наддністрянському діалекті вживається також, щоб відігнати курей, індиків, однак у досліджуваній говірці в такому значенні зафіксовано інтер'єктив **авушь** (проаналізовано в межах іншої підгрупи імперативних вигуків).

Пуль-пуль – вигук, який уживають, щоб підкликати індиків [6, с. 220]. У наддністрянському говорі, окрім вказаного значення, вживається також, щоб підкликати качок, гусей. Натомість у середньомайданській говірці з такою семантикою вживані, відповідно, вигуки **тася-тася** (наступний проаналізований вигук цього ряду), **гусю-сю** (див. вище).

Тася-тася – вигук, який уживають, щоб підкликати качок [6, с. 250].

Третій функціональний ряд підгрупи в межах одного діалекту в середньомайданській говірці становлять гуцульські імперативні інтер'єктиви:

Бйо (б'є) – вигук, що вживають для підганяння, рідше відганяння коней [2, с. 26].

Гет – вигук, що вживають у значенні **геть** в літературній мові [2, с. 44].

Тпру – вигук, що вживають того, щоб зупинити коня [2, с. 187].

Ціхо – вигук, що вживають у значенні **цить** у літературній мові [2, с. 208]. Паралельно вживається в говірці з адвербіальною семантикою, також притаманною гуцульському діалекту, як відповідник прислівника **тихо** в літературній мові [див. там само].

У говірці виявлено порівняно велику кількість вигуків, які відносимо одночасно до двох суміжних діалектів. Ця підгрупа за специфікою діалектного впливу й поширення поділяється на три функціональні ряди: 1) вигуки, притаманні покутсько-буковинському та гуцульському діалектам; 2) вигуки, притаманні покутсько-буковинському та наддністрянському діалектам; 3) вигуки, притаманні гуцульському та наддністрянському діалектам. Найбільш поширений ряд цієї підгрупи утворюють вигуки, які вживаються в покутсько-буковинському та гуцульському говорах. Серед них характеризуємо такі:

Авушь, ушь – вигук, який уживається для відганяння курей [4, с. 18; 2, с. 17].

Бир-бир – вигук, який уживається для підкликання або відганяння овець [4, с. 31; 2, с. 25].

Мой – вигук, який уживається, щоб привернути увагу когось; літературним відповідником є вигук **агов** [4, с. 295; 2, с. 125]. У середньомайданській говірці є рідковживаним.

Най! – імперативний вигук, який у середньомайданській говірці вживається у значенні дієслова наказового способу; літературні відповідники: **не чіпай! залиш! не бери! облиш! не руш** та ін. [4, с. 312; 2, с. 129].

Цурік – вигук, який уживається для того, щоб повернути коней назад [4, с. 633; 2, с. 208].

Наступний функціональний ряд аналізованої підгрупи становлять інтер'єктиви, які вживаються в покутсько-буковинському та наддністрянському діалектах. З-поміж них у середньомайданській говірці зафіксовано такі:

Абир (абирь) – вигук, який уживається для того, щоб відігнати овець або кіз [4, с. 18; 6, с. 35].

Кіць-кіць (киць-киць) – вигук, який уживається для того, щоб підкликати kota [4, с. 202; 6, с. 142].

На-на – вигук, який уживається для того, щоб підкликати теля чи корову, рідше – інших домашніх тварин [4, с. 316; 6, с. 180].

Цьок-цьок, цьонь-цьонь – вигук, який уживається для того, щоб підкликати поросят [4, с. 634; 6, с. 271].

До третього функціонального ряду відносимо два зафіксовані в середньомайданській говірці інтер'єктиви, які вживаються в гуцульському та наддністрянському діалектах:

Атрусь, атруся – вигук, який уживається для того, щоб відігнати кролів [2, с. 18; 6, с. 37].

Хось-гу – вигук, який уживається для того, щоб підкликати собаку [2, с. 203; 6, с. 267].

У говірці виявлено декілька інтер'єктивів, які відносимо до третьої підгрупи, вони притаманні всім трьом суміжним діалектам. Ці вигуки вживаються в покутсько-буковинських, гуцульських, наддністрянських говірках і становлять відповідний функціональний різновид:

Агась – вигук, який уживається для того, щоб відігнати качок [4, с. 20; 2, с. 18; 6, с. 37].

Ацю – вигук, який уживається для того, щоб відігнати свиней, поросят [4, с. 21; 2, 18; с. 6, с. 37].

Гайта – вигук, який уживається для того, щоб повернути коней праворуч [4, с. 67; 2, с. 43; 6, с. 89].

Окрему підгрупу у говірковому мовленні села Середній Майдан становлять декілька імперативних інтер'єктивів з іншою семантикою, ніж співз-

вучні їм слова, зафіксовані в опрацьованих лексикографічних працях:

Акиц – у середньомайданському говірковому мовленні вигук, що вживається для відганяння телят. Натомість у покутсько-буковинських говірках це вигук, яким відганяють котів [4, с. 19], а в наддністрянських говірках – вигук, який уживають, щоб відігнати овець [6, с. 36].

Бйо-бйо – у середньомайданській говірці повторюваний вигук, яким підганяють коня. Його з цією семантикою вживають паралельно з поширеним у гуцульському діалекті одиничним вигуком **бйо** (див. вище). Водночас у наддністрянських говірках цей повторюваний вигук уживають, щоб відігнати коня [6, с. 54].

Доста! – у середньомайданській говірці імперативний вигук, який вживається з метою негайного припинення якихось небажаних дій, процесів і виступає тут відповідником вигука **годі** в літературній мові. Однак в опрацьованих діалектних словниках цю лексему подано як прислівник [2, с. 62] чи просто незмінне слово з прислівниковим значенням [4, с. 101].

У говірці вживаються деякі діалектні інтер'єктиви, яких не виявлено в опрацьованих лексикографічних джерелах. Вони функціонують паралельно з іншими вигуками з аналогічним значенням, наявними в діалектних словниках. До таких відносимо:

Ги́ла – вигук, що вживається, щоб відігнати гусей.

Кота – вигук, що вживається, щоб відігнати kota.

Тю-тю-тю – вигук, що вживається, щоб підкликати курей.

Цьип-цьип-цьип – вигук, що вживається, щоб підкликати курчат.

Другу семантичну групу діалектних інтер'єктивів у говірці села Середній Майдан становлять емоційні вигуки. Порівняно зі спонукальними вигуками вони представлені незначною кількістю одиниць. Інтер'єктиви на позначення емоцій теж диференціюємо за функціональним показником уживання в суміжних діалектах. Так, у говірці виявлено три діалектні інтер'єктиви з емоційною семантикою, кожен з яких притаманний для певного одного говору, а також чотири інтер'єктиви-діалектизми, поширені одночасно в двох діалектах – покутсько-буковинському та гуцульському.

Говіркові вигуки, представлені в одному з діалектів:

Ува (увва) – вигук, який використовується в говірці для виявлення здивування, захоплення чи, навпаки, розчарування. У покутсько-буковинському діалекті цей інтер'єктив також уживається в значенні літературного **овва** [4, с. 559].

Ба – вигук, який використовується в говірці для виявлення здивування, здогаду, припущення. Аналогічне значення має цей інтер'єктив у наддністрянському діалекті [6, с. 39].

Ей-де – вигук, що використовується в говірці для вираження сумніву, заперечення, недовіри. Заперечне значення має цей вигук і в гуцульському діалекті [2, с. 65].

Іншу підгрупу становлять говіркові інтер'єктиви з емоційним значенням, які функціонують у покутсько-буковинському та гуцульському діалектах:

Агій – вигук, який використовується для вираження обурення, роздратування або раптового переляку. З таким значенням вживається і в покутсько-буковинських та гуцульських говірках [4, с. 18; 2, с. 17].

Ади – вигук, який використовується для вираження здивування [4, с. 19; 2, с. 17].

Ая! – вигук, який використовується для вираження недовіри або, навпаки, підтвердження чогось [4, с. 21; 2, с. 18].

Йой – вигук, який використовується для вираження переляку, зневаги, здивування [4, с. 179; 2, с. 87].

Проведене дослідження вигуків у говірці села Середній Майдан на Івано-Франківщині дає змогу зробити певні узагальнення на основі їх функціонування щодо поширення впливу суміжних діалектів у мовленні середньомайданців. Спостереження за говірковою інтер'єктивною системою показують, що тут переважають мовні риси покутського-буковинського діалекту, однак відчутними також є ознаки гуцульського та наддністрянського діалектів. Окремі інтер'єктиви фіксують відмінності значення порівняно з відповідними одиницями в суміжних діалектах. Подальші дослідження вигуків-діалектизмів дадуть змогу виявити специфіку їх уживання у різних діалектних середовищах, встановити комунікативне спрямування одиниць цього лексико-граматичного класу слів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматики укр. мови. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Гуцульські говірки: Короткий словник / Відпов. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
3. Курило О. Й. Відвигукова лексика сучасної української літературної мови: склад та структура : автореф. дис. ... канд. філол. наук за спец. 10.02.01 – українська мова. Ужгород, 2001. 20 с.
4. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
5. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За заг. ред. акад. АН УРСР І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 584 с.
6. Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2008. 288 с.

УДК 811.161.2'374'373.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.6>

УКРАЇНІЗМИ У СЛОВНИКАХ М. ГОГОЛЯ ТА В. ДАЛЯ: ПОРІВНЯННЯ ТЛУМАЧЕНЬ

URAINIANISMS IN M. HOHOL'S AND V. DAHL'S DICTIONARIES: COMPARISON OF THEIR MEANINGS

Намачинська Г.Я.,

orcid.org/ 0000-0002-2984-8422

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри мовної та міжкультурної комунікації

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

У тлумачному словнику живої великоруської мови В. Даля відображено лексику інших національних мов. Вони мали вплив на лексичний склад мови російської, поповнюючи його, оскільки іншомовні лексичні елементи функціювали в живому народному мовленні населення Російської імперії. Серед них чимало й українізмів. У статті представлено словник М. Гоголя. Для визначення запозиченої лексики з української мови користуємося також і словником живої російської мови В. Даля. Для художнього стилю групи українських письменників, які писали художні тексти російською мовою, було характерне активне вживання українізмів. У роботі обговорюється проникнення

українізмів у російську мову завдяки текстам М. Гоголя на українську тематику. Проникають насамперед екзотизми, безеквівалентна лексика, що називає поняття культури, наприклад: *бандура*, *оселедець*, *очіпок* та інші. Більшість слів *зафіксовані як у М. Гоголя, так і у В. Даля*. Завдяки порівняльному аналізу у праці лексеми пропонується поділити на групи: 1) тлумачення загалом збігається, однак В. Даль подає, крім російського еквівалента, синонім української мови; 2) тлумачення загалом збігається, однак М. Гоголь подає більш точний еквівалент чи пояснення, звужує значення; 3) тлумачення частково не збігається; 4) у В. Даля відсутня вказівка, що слово чи значення запозичене з української мови; 5) тлумачення не збігається, тобто немає відповідного семантичного еквівалента. Слід зауважити, що частина слів міститься у словничку М. Гоголя, однак у словнику В. Даля вони не зафіксовані. Виконаний аналіз дає змогу розуміти унікальність словників. Художнє мовлення М. Гоголя дає зразки функціонування українізмів, що зафіксовані в словнику живої російської мови В. Даля. Головним досягненням В. Даля як дослідника стало створення словника, переповненого численними українізмами, які репрезентували український лінгвокультурний простір.

Ключові слова: запозичення, екзотизми, українізми, словник М. Гоголя, словник живої російської мови В. Даля.

In the Explanatory Dictionary of the living Great Russian language V. Dahl reflects the vocabulary of other national languages. They had an influence on the lexical composition of the Russian language, replenishing it, as foreign-language lexical elements functioned in the living folk speech of the population of the Russian Empire. Among them there are many Ukrainianisms. The article presents the dictionary of M. Hohol. To determine borrowed lexemes from the Ukrainian language, we also use the V. Dahl's dictionary of the living Russian language. For the artistic style of a group of Ukrainian writers who wrote artistic texts in the Russian language, the active use of the Ukrainianisms was a characteristic. The paper discusses the penetration of the Ukrainianisms into Russian through the texts of M. Hohol at Ukrainian subject. First of all penetrate exoticisms, an equivocal vocabulary that calls the notion of culture, for example: *bandura*, *oseledets*, *ochipok* and others. Most of the words are recorded both by M. Hohol and by V. Dahl. Due to the comparative analysis, the lexemes are proposed to be divided into groups: 1) the interpretation generally coincides; however, V. Dahl submitted, in addition to the Russian equivalent, the synonym of the Ukrainian language; 2) the interpretation generally coincides; however, M. Hohol submitted a preciser equivalent or explanation, made the meaning narrower; 3) the interpretation does not partly coincide; 4) there is no indication in V. Dahl dictionary that the word or meaning is borrowed from the Ukrainian language; 5) the interpretation does not coincide, that is, there is no corresponding semantic equivalent. It should be noted that some of the words are contained in the M. Hohol's dictionary, but they are not recorded in the V. Dahl dictionary. The performed analysis allows us to understand the uniqueness of both dictionaries. M. Hohol's artistic speech gives examples of the functioning of the Ukrainianisms, which are recorded in the V. Dahl dictionary.

Key words: borrowings, Exoticisms, Ukrainianisms, M. Hohol Dictionary, V. Dahl Dictionary.

Творчість М. Гоголя є досить вивчена. Протягом багатьох років її вивчали такі дослідники, як В.В. Виноградов, Г.А. Гуковський, Е.С. Добін, В.В. Єрмілов, Ю.В. Манн, С.І. Машинський та інші. У своїх роботах вони детально розкривають особливості творчості Гоголя, його мову, проблематику.

Художні тексти Миколи Гоголя насичені різнотипними за структурою, семантикою, способом і джерелом запозичення українізмами. Українізми збагачують стилістичний ресурс російської мови. Більшість серед них – це okazіональні, мовленнєві, однак наявні й мовні, що ввійшли в систему російської мови (напр., *бандура*, *бандурист*). **Об'єкт роботи** – українізми, що фіксуються у словнику М. Гоголя. **Предмет** – запозичення з української мови у російську. **Мета** – з'ясувати фіксування українізмів М. Гоголя у його словнику та словнику В. Даля.

Для пояснення російському читачеві деяких українізмів М. Гоголь уклав спеціальний вокабулярій [1, с. 94–133], де подавав мінімально стисле пояснення, переважно через добір синонімів російської мови.

Для з'ясування того, чи зафіксовані українізми, виокремлені М. Гоголем з його текстів, містяться в словнику В. Даля, а також, як вони репрезентуються, було здійснено їхній порівняльний аналіз, унаслідок якого можемо зробити висновок, що:

1. Більшість слів *зафіксовані як у М. Гоголя, так і у В. Даля*, хоч:

а) вони пояснюються дещо різним способом, зазвичай у В. Даля значення подається описово, ширше, інколи вказується специфіка його використання,

подається етнографічна інформація чи слово фіксується в дещо іншому графічному варіанті, демонструється українська вимова, однак *тлумачення загалом збігається*, порівн.:

у М. Гоголя (далі – М.Г.), напр., БАНДУРА «инструмент, род гитары», а у В. Даля (подамо лише те значення, що має помітку *малорс.*) – «<...> У нас (*малорос.*) бандурой зовут торбан, который гораздо больше и пузастее, а играют на нем пальцами, по-гитарному. Бандурный или торбанный строй весь в один лад (аккорд), а струн бывает много, но не всегда равно. Бандурист м. бандуристка ж. – игрок на бандуре. Бандуристы или торбанщики бывали прежде в каждом порядочном барском дворе Малороссии, и казачки плясали и пели с бандурами. Бандурить, брэнчать, заниматься музыкой для забавы; упуская дело» [2, т. 1, с. 44];

М. Г.: БАТОГ «кнут» – В. Д.: «БАТОГ, батожный и пр. <...> южн. бич, плеть, долгий кнут на длинном кнотовище, для погонки волков <...>» [2, т. 1, с. 36];

М. Г.: БОНДАРЬ «бочарь» – В. Д.: «БОНДАРЬ м. **южн. зап.** <...> **бочар**, обручник, працюючий обручну або вязану дерев'яну посуду. Бондариха, жона бондаря; в песнях поминається і бондаревка, дочка бондаря. Бондарев, бочару належачий. Бондарський, бондарний, стосуючийся к бондарям, бочарам або к майстерству их. Бондарная, бондырня або бондарня ж. майстерська бондаря, бочарня. Бондарить, бочарить, обручничать» [2, т. 1, с. 114]; У В. Даля вказано на тверду вимову лексеми БОЧАР;

М. Г.: БУБЛИК «круглый крендель, баранчик» – В. Д.: «БУБЛИК м. **малорос. южн.** хлебное кольцо, крендель, большой баранок; пшеничное тесто кольцом, свареное в воде, а потом запеченое. Бубликовый, бубличный; стосующ. до бубликов – тесто, заварное. Бubleйница ж. пекущая бублики, торгующая ими» [2, т. 1, с. 135];

М. Г.: ВИННИЦА «винокурня» – В. Д.: «ВИННИЦА ж. винокурня, винокурный завод, **малорос. караван, заведение, где сидят, курят или гонят горячее вино: винокурень ср. искусство и занятие это, извлечение из хлеба и др. растительных частей спиртового начала**» [2, т. 1, с. 205];

М. Г.: ГАЛУШКИ «клецки» – В. Д.: «<...> **южн. охотник до галушек**; в этом знач. галуха, **галушка род клецки**, б. ч. пшеничной, тесто, сваренное комками в воде, **в борще**; иногда галушки замешиваются на молоке или **затираются на свином сале. Полтавец галушкой подавился. | В Подольской губернии галуша, голубцы, пшено с говядиной в капустном листе, вареное в квасу <...>**» [2, т. 1, с. 343];

М. Г.: ДРИБУШКИ «мелкие косы» – В. Д.: слово подано також в дещо іншій графічній формі – «ДРОБУШКИ ж. мн. мелкие косы, косички, напр. **у девок в Малоросии <...>**» [2, т. 1, с. 492];

б) тлумачення загалом збігається, однак В. Даль подає, крім російського еквівалента, синонім української мови, порівн.:

М. Г.: ДОМОВИНА «гроб» – В. Д.: «ГРОБ м. ящик в меру человека, для с(по)хоронения трупа его; **домовина** или домовище, шуточно деревянный тулуп; <...>; **южн. и зап. труна**» [2, т. 1, с. 396];

в) тлумачення загалом збігається, однак М. Гоголь подає більш точний еквівалент чи пояснення, звужує значення, порівн.:

М. Г.: КАГАНЕЦ «род светильника» – В. Д.: «КАГАНЕЦ м. **южн. и зап.** плошка, жирник, лампадка, ночник. Каганцевый или каганечный, к каганцу стосующ. <...>» [2, т. 2, с. 71];

М. Г.: КОМОРА «амбар» – В. Д.: «КОМОРА **зап. южн.** клеть, чулан, кладовая; от чего коморник или коморначий, ключник» [2, т. 2, с. 82];

М. Г.: КОРОВАЙ «свадебный хлеб» – В. Д.: «КОРОВАЙ, коровайный сев. вост. каравай, каравайный **южн. зап.**» [2, т. 2, с. 168];

г) тлумачення частково не збігається, порівн.:

М. Г.: БОЛЯЧКА «золотуха». Як бачимо, у М. Гоголя ототожнюється родо-видове значення, оскільки *золотуха* – це назва окремого виду шкіряного захворювання, тобто різновид «болячки», вочевидь, Гоголь орієнтується виключно на свій контекст, а у В. Д. значення подано точніше: «БОЛЬКА ж. **зап.** большое место, БОЛЯЧКА. Чужая болька никому не болит (не больна). Болюга, болячка на дереве, на растении» [2, т. 1, с. 112];

М. Г.: ОСЕЛЕДЕЦ «длинный клочок волос на голове, заматывающийся на ухо» – В. Д.: «ОСЕЛЕДЕЦ м. **малорос.** чуприна, чуб, коса или косма на темени головы» [2, т. 2, с. 695];

М. Г.: ОЧИПОК «род чепца» – В. Д.: «ОЧИПОК <...> **южн.** сборник, головной бабий убор» [2, т. 2, с. 776];

М. Г.: ХУСТКА «платок носовой» – В. Д.: «ХУСТА, **хустка ж. южн. зап.** кусок холста, ширинка; платок. Шелком хусту вышивала, песня. Хусты мн. порты, белье. Прать хусты» [2, т. 4, с. 569];

д) у В. Даля відсутня вказівка, що слово чи значення запозичене з української мови, порівн.:

М. Г.: ЖИНКА «жена», у В. Д. подається інший графічний варіант відповідно до російської вимови: «<...> ЖЕНКА ж. умалит. женушка, женочка, вообще женщина, баба, жена и вдова простолюдина: солдатская, крестьянская женка. Иногда противопологается мужчине; женщина или женского пола; | арх. поденщица (Шейн); | сиб. самка животных вообще, особ. птиц. Женочка ж. умалит. **Женка**» [2, т. 1, с. 533];

М. Г.: КЛЕПКИ «выпуклые дощечки, из коих составлена бочка» – В. Д.: «КЛЕПКА, клепки мн. лады, дощечки для сбора и вязки обручной посуды. Обручи под лавку, а клепки в печь, так и не будет течь! о худой посуде, шуточн. Бочка течёт клепками, ладами, либо уторами. У него в голове, одной клепки нет, нет здравого смысла, отчего и все умственные способности рушатся, как посуда без одной клепки. Без обручей нет клепкам державы. Не собрав клёпок, не собьешь и бочки. Переясло железное, да клепки рассыпались. Всклепал, наклепал ты на меня. Вклепался чужое. Выклепать втулку. Доклепаться до чего, заклепать заклепу. Молоток исклепался. Отклепать звено. Поклепать немного. Подклепывать, бить болт в шляпку, при заклепке его. Подклепать

заклепки подправить. Переклепать котёл снова. Приклепать ручку. Проклепал всю ночь. Клепань расклепалась. Склепай опять. Все уклёпано. Поклеплешь, и согресишь. Клепальный, к клепанью относящийся <...>» [2, т. 2, с. 117];

М. Г.: МИСКА «деревянная тарелка» – В. Д.: «Миса, **миска**, мисочка ж. чаша, чашка; посуда, в которой подают на стол щи, похлебку; чаша к самовару, кумка. Только и знает, что из мисы да в рот. Мисный, мисочный, к ней относящ. Мисочник м. гончар или токарь, работающий миски; | поддон под миску, на стол. Мисник м. новг. поставец, судница, полки или шкаф для посуды» [2, т. 2, с. 322];

М. Г.: ПАМПУШКИ «кушанье из теста» – В. Д.: «ПАМПУШКИ, пыжки, алады; новорос. молд. пресные булочки с чесноком» [2, т. 3, с. 14];

е) тлумачення не збігається, тобто немає відповідного семантичного еквівалента, порівн.:

М. Г.: БУРЯК «свекла», у В. Д. це слово входить у словникову статтю під гаслом БУРЫЙ, а далі зазначено: «БУРЯК, бурячок м. тул. серяк, смуряк, бурый или серый мужичок, сермяжник. Бурошерстый, буроперый, животное в шерсти, в перьях бурой масти» [2, т. 1, с. 144], тобто у цьому разі маємо вияв міжмовної омонімії;

М. Г.: ГОРЛИЦА «малороссийский танец», у В. Д. це слово подано зовсім в іншому значенні, тобто також маємо міжмовний омонім: «<...> **горлица** или горленка ж. самый малый вид водящихся у нас диких голубей, Columba Turtur; горл. персидская, С. risoria, хохотуша. Смиренна, как агнец; делова, что пчела; красна, что райская птица; верна, что горлица. Как горлица заворкует, пора сеять коноплю» [2, т. 1, с. 379];

М. Г.: ДУЛЯ «шиш» – В. Д.: «ДУЛЯ ж. дерево и плод Rungus communis, его назыв. также грушей

и кукишем: последняя дает плод кругловатый, первая большой и с пережабиной; порода дули; бергамот. Глива <...>» [2, т. 1, с. 500];

М. Г.: ПАСИЧНИК «пчеловод» – В. Д.: «ПАСЕЧНИК, пасек м. пск. мелкий дровяной лес, покрупнее хворостняку. Пасечина ж. твер. межа, означаемая вырубкой, просеком, или затесями на деревьях. Пасечка пск. твер. серая капуста, обрубленная с качана для скота» [2, т. 3, с. 24];

М. Г.: СТРИЧКИ «ленты» – В. Д.: «СТРИЧКА ж. лента, ленточка, особенно девичья, на голову» [2, т. 4, с. 339];

2. Частина слів міститься у словничку М. Гоголя, однак у словнику В. Даля вони не зафіксовані, порівн.: ГОЛОДРАБЕЦ «бедняк, бобыль»; ГОПАК «малороссийский танец»; ДУКАТ «род медали, носится на шее»; ЗНАХОП «многознающий», «ворожея»; КОРАБЛИК «головной убор»; МАКОГОН «пест для растирания мака»; ПЕРЕКУПКА «торговка»; ПЕЙСИКИ «жидовские локоны»; ПОВЕТКА «сарай»; ПОЛУТАБЕНЕК «шелковая материя»; СИНДЯЧКИ «узкие ленты»; СТУСАН «кулак».

М. Гоголь подає українізм ЛЫСЫЙ ДИДЬКО «домовой, демон», у В. Даля ця міфологічна ідіома не зафіксована, однак наявна лексема-міфонім «ДИТКА м. кур. нечистый, некошный бес. А дитка его зная. Вероятно, дед, дедко; а быть может от язычск. дид, ладо» [т. 1, с. 437] з указівкою на її язичницьке походження.

Висновки. Володимир Даль у словнику живої російської мови, як бачимо, зафіксував українізми, введені в російське мовлення Миколою Гоголем. Таким чином, художнє мовлення М. Гоголя дає зразки функціонування українізмів, що зафіксовані в словнику лексикографа, хоча, як бачимо, не всі лексеми-українізми, що функціують у тексті М. Гоголя, містяться в тлумачному словнику В. Даля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гоголь Н.В. Собрание сочинений : в 7 т. / под общ. ред. С.И. Машинского и М.Б. Храпченко. Т. 1. : Вечера на хуторе близ Диканьки. Москва : Худ. лит., 1976. С. 94–133.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Москва, 1978–1980. Т. 1. 669 с.; Т. 2. 779 с.; Т. 3. 555 с.; Т. 4. 683 с.
3. Добин Е.С. Герой. Сюжет. Деталь. Москва : Сов. писатель. 1962. 375 с.
4. Ермилов В.В. Н.В. Гоголь. Москва : Сов. писатель, 1953. 448 с.
5. Манн Ю.В. Поэтика Гоголя. 2-е изд., доп. Москва : Художественная литература, 1988. 413 с.

ІНШОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ КОМПОНЕНТИ У РОМАНІ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» ЯК МАРКЕР ІДІОСТИЛЮ ПИСЬМЕННИКА

FOREIGN-LANGUAGE LEXICAL COMPONENTS IN THE NOVEL BY V. LIS'S “THE AGE OF JACOB” AS A MARKER OF THE IDIOSTYLE OF THE WRITER

Стовбур Л.М.,

orcid.org/0000-0001-9678-8047

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Запорізького національного університету

Слов'янськими лінгвістами робилися спроби вивчити іншомовний лексичний корпус у мові художнього стилю, але здебільшого ці дослідження знаходяться на рівні окремих фрагментарних описів мови окремих прозаїків чи поетів або лише побічно зачіпають питання, пов'язані з особливостями вживання запозичень, не розкриваючи повністю проблему функційної значущості цього явища в художньому контексті. Мова української сучасної прози з погляду аналізу функціонування іншомовних елементів досі не ставала предметом докладного дослідження. Передбачається, що досвід такого аналізу може виявити основні стилістичні характеристики запозичень і їхній функційний статус, а також причини та мотиви звернення автора до іншомовних запозичень у своїх творах. А отже, таке дослідження може служити одним із засобів характеристики письменника як мовної особистості.

Зазвичай більшість запозичень, використаних у тексті, мають стилістичну маркованість, тобто несуть певну стилістичну інформацію. Стилiстична маркованість і яскрава виразність іншомовних слів зумовлені їхнім незвичайним звучанням і графікою, унаслідок чого запозичення становлять контраст літературного тексту, а виокремлюваність на тлі контексту, що повністю складається з українських слів, дозволяє іншомовним лексемам уживатися як стилістичні засоби.

Аналізуючи вживання запозичень в ідіостилі письменника, необхідно розглянути питання про їхню роль у процесі створення стилістичного ефекту, тобто визначити стилістичну функцію. У межах нашого дослідження поняття стилістичної функції іншомовної лексики розглядатиметься як творча реалізація запозичених мовних засобів у тексті для виконання ними художньо-виразного навантаження відповідно до художніх завдань.

У художньому тексті іншомовні елементи взаємодіють з іншими текстовими одиницями та використовуються автором із найрізноманітнішими цілями: вони збагачують мову письменника, встановлюють смислові й асоціативні зв'язки між словами, що виражають авторське ставлення до дійсності. Суттєва вага іншомовних слів і словосполучень робить проблему їх класифікації залежною від функцій у тексті.

Ключові слова: запозичені слова, полонізми, росіянізми, німецькомовні вкраплення, інтерференція, білінгви.

Slavic linguists attempted to study a foreign language lexical building in a language of artistic style but in most cases, these studies are at the level of separate fragmentary descriptions of the language of individual writers or poets, or only indirectly affect issues related to the use of borrowing, without fully revealing the problem of the functional significance of this phenomenon in the artistic context.

The language of Ukrainian modern prose in terms of the analysis of the operation of foreign-language elements has not yet become the subject of a detailed study. It is assumed that the experience of such analysis can reveal the main stylistic characteristics of borrowing and their functional status as well as reasons and motives of the author's appeal to foreign language borrowings in his works. And, consequently, such a study can serve as one of the characteristics of the writer as a linguistic personality

As a rule, most of the borrowings used in the text are stylistically labeled, that is, they carry certain stylistic information. Stylistic marking and vivid expressiveness of foreign words are conditioned by their unusual sound and graphics, as a result of which borrowing is the contrast of the literary text, and the distinction on the background of a context, which is completely composed of Ukrainian words, allows foreign language lexemes to be used as stylistic means.

When analyzing the use of borrowings in the idiostyle writer need to consider the role of their role in the process of creating a stylistic effect, that is, determine the stylistic function. Within our research, the notion of a stylistic function of foreign language will be considered as a creative implementation of borrowed linguistic means in the text to fulfill their artistic and expressive load in accordance with artistic tasks.

In artistic text foreign-language elements interact with other text units and are used by the author for a variety of purposes they enrich the writer's language, establish semantic and associative relationships between words expressing the author's attitude to reality. The significant weight of foreign words and phrases raises the problem of their classification depending on the functions in the text.

Key words: borrowed words, polonizm, russianizm, German-language inclusions, interference, bilingvs.

Постановка проблеми. Аналіз наукової літератури показує, що питання про запозичення іншомовної лексики в мові сучасної української

поезії та прози майже не вивчене у вітчизняному мовознавстві та потребує ретельного дослідження, визначення особливостей запозичень на

лексичному, словотвірному, морфологічному рівнях, з'ясування стилістичної функції, визначення впливу іншомовних слів на розвиток мови українського художнього тексту.

Актуальність пропонованої розвідки зумовлена тим, що В. Лис вважається одним із найпопулярніших українських сучасних прозаїків, однак питання стилістичної та жанрової своєрідності його творів поки неповно розв'язуються мовознавцями, а мова прози письменника з погляду аналізу функціонування іншомовних лексичних компонентів досі не була предметом окремого дослідження.

Зазвичай більшість запозичень, використаних у тексті, мають стилістичну маркованість, тобто несуть певну стилістичну інформацію. Стилiстична маркованість i яскрава виразність iншомовних слiв зумовленi iхнiм незвичайним звучанням i графікою, унаслідок чого запозичення становлять контраст літературного тексту, а виокремлюваність на тлі контексту, що повністю складається з українських слів, дозволяє іншомовним лексемам уживатися як текстотвірні засоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні роки значно зріс інтерес філологів до проблем мовних контактів. На сучасному етапі розвитку української мови окремі лінгвісти і навіть лінгвістичні школи (наприклад, львівська лінгвістична школа) працюють над проблемами лексико-семантичних, фонетичних, словотвірних і граматичних адаптаційних процесів, зумовлених запозиченням іншомовних слів в українську мову. Відомі дослідження з цієї проблеми А. Бурячка, К. Городенської, О. Гурко, В. Жайворонка, Ю. Жлуктенка, С. Караванського, Л. Кислюк, М. Кочергана, М. Навальної, В. Німчука, Т. Панько, В. Русанівського, О. Стишова.

Тим часом текстотвірна і стилетвірна роль лексичних запозичень саме в художньому стилі вивчена недостатньо. Є окремі статті, присвячені, наприклад, запозиченим словам у творчості І. Франка (В. Токар [1], І. Ціхоцький [2], М. Карпенко і О. Маймескул [3]). Вивчена іншомовна лексика у творчості Т. Шевченка (дослідниця Т. Черторизька) [4]). Встановлюються стилістичні функції старослов'янізмів у художніх творах (В. Семиряк [5]). Аналізується стилевжиток лексичних одиниць у книзі М. Матіос «Нація» (Л.М. Стовбур, А.О. Мануйлова [6]).

Постановка завдання. Аналізуючи вживання запозичень в ідіостилі В. Лиса, необхідно розглянути питання про їхню роль у процесі створення стилістичного ефекту, тобто визначити стиліс-

тичну функцію. Отже, метою цієї розвідки стало з'ясування текстотвірної та стилетвірної функції іншомовних слів в ідіостилі письменника (на прикладі роману «Століття Якова»).

Виклад основного матеріалу. У художньому тексті іншомовні елементи взаємодіють з іншими текстовими одиницями та використовуються автором із найрізноманітнішими цілями: вони збагачують мову письменника, встановлюють смислові й асоціативні зв'язки між словами, що виражають авторське ставлення до дійсності. Суттєва вага іншомовних слів і словосполучень робить проблему їхньої класифікації залежною від функцій у тексті. Аналіз запозичень у мові письменника дозволив виявити такі функції: номінативну, функцію мовної характеристики, соціально-стилістичну, експресивно-оцінну, функцію авторського самовираження та функцію мовної гри.

Використання запозичень у функції мовної характеристики відтворює індивідуальне сприйняття дійсності персонажем або автором. Характерологічність у цьому разі проявляється як відображення мовних навичок мовців. Показово, що іншомовні лексеми дають повне уявлення про місце проживання, професійну діяльність, володіння персонажем літературною мовою, водночас вони дозволяють певною мірою судити про деякі соціальні характеристики персонажів: вік, походження, освіченість.

У цьому зв'язку доцільно розмежувати мову неукраїнськомовних персонажів, з одного боку, для яких іноземна мова (у романі – польська, німецька або російська) – природний спосіб спілкування, у цьому разі звернення автора до запозичень об'єктивно необхідне для реального колоритного зображення. З іншого боку – мова українськомовних літературних героїв, де запозичення несе в собі додаткове інформаційне і смислове навантаження.

Для характеристики мовлення персонажів-іноземців автор продуктивно використовує фрагменти іноземною мовою. Мова героїв-неукраїнців представлена найчастіше у транслітерованому вигляді зі збереженням графічно-орфографічних особливостей мови-джерела. Подібним чином автор відтворює мову персонажів із більшою повнотою і переконливістю.

Найчастіше В. Лис транслітерує такі іноземні фрагменти, нерідко із підрядковим перекладом, як-от вкраплення німецькою мовою: *Німець-варттовий наставив на нього автомата. – Век! Шіссен* [7, с. 140]; *Хонде хох! – І кулі коло самої голови засвистіли. Так його з хомутом в руках*

і взяли. Так з хомутом і гнали в колоні, бо даремно щось пояснити намагався, що от підводою приїхав, кінь там і віз у мене. – **Маршірен! Шнель! Русішешвайн!** <...> есес, зобачивши таке диво, зареготав: – **О, русішепферде! Зер гут!** Підскочив, хомута на шию накинув [7, с. 158].

В аналізованому романі найбільше представлено у транслітерованому відтворенні польські слова, речення й навіть текстові фрагменти: *Почуття між чоловіком та жінкою. Менцизна і коб'єта* [7, с. 71]. *До відзєня, жолнєж!* – *До відзєня, пане надпоручнік* [7, с. 101]; *Матка Боска*, – *прошептав майор, і на його очах з'явилася зрадлива волога* [7, с. 142]; – *Джєнь добри. То у нас гості такі статечні і поважні? Мабуть, прийшли відразу за якимись певними ознаками – поставою, лицем, вимовою – визнали у цій жінці без страху в погляді свою. Своєї крові й роду. – Пані єстем полька?* – *спитав старший. – Нє тилько єстем, алє билам, єстем і бенде, – Зося ще більше випрямилася. – Проше пана, Зоф'я М'ялковська. Проше пана, полячка, шляхтянка і католичка. З кім мам зашит розмавяць?* [7, с. 153]; *Граптом він щось зірвав з шиї й став простягати, Якову здалося, начеб до нього. Може, тому, що близько стояв. – Возьмі, возьмі, оно муші шє не сплиць,* – *кричав чоловік* [7, с. 163]; *Ци єзика вкусив? А може, й зєв, Свєнтий Єзус... Покаж* [7, с. 178]; *Сказав тихо: – Свєнти Езусе... Джєчі... Малє джєчі... Перехрєстився і простяг фляжку Якову* [7, с. 202]; *Тому й приїхала сюди жити – на креси всходні, одвєчну польську зємє, і цим дужє гордиться, бо принесла сюди польській дух і єнзик польській. А ось мій, проше вельможного пана, муж Якуб, капрал Войска Польського, який захищав Жєч Посполиту, а то наші доньки – Зоф'я, Гєнефа і Юліана, а в колисці спить, проше ласкавого пана, донька Ядвіга.... – До відзєня, пані Зоф'я. Шєнслівего жиця...* [7, с. 153]; *Тоді нєх пан жолнєж бєжє валізкі,* – *сказала вона* [7, с. 96].

Порівняно рідко натрапляємо на слова й речення нетранслітерованою польською мовою в частинах, де йдеться про Зося та польських військових: *Зося розірвала конверта, дістала чималий білий аркуш і прочитала одне-єдине речення: «Nasza córka Zofia nie żyje»* [7, с. 133].

Часті включення в текст фрагментів транслітерованої російської мови. Вони передають стиль спілкування радянських військових, котрі в романі розмовляють виключно російською мовою: *Сказав капітан: – Ми освободілі вас от фашистской нечєстї, і после проверкі все будут отправлєни домой, на родіну. Нотє, кто ужє воевал,*

і воєннообязанніє гра жєданє Советского Союза должни єщо послужить своєй родінє. Поєтому все, кто служил в Красной армії, виїті із строя і стать направо. Кто нє служил, но імєєт возраст от восемнадцатї і до сорока п'ятї лєт – виїті і встать налево [7, с. 164]; *Склонім, товарищі, голови перед жєртвами українсько-нємєцкіх буржуазних націоналістов, – казав довгий худий чоловік. <...> Память о родних красноармєйца, зашїтніка велїкой советской родіні, будєт жить вєчно...* [7, с. 196].

Як бачимо, в описі життя українця Якова автор порівняно часто наводить іншомовні фрази, деталі опису або й невеликі уривки тексту, що підсилюють ефект достовірності й фіксують реальність, із якою зіштовхувався головний герой.

Утім найчіткіше функція мовної характеристики персонажів відстежується у мовних партіях українськомовних героїв, або білінгвів, де запозичення несе додаткове інформаційне навантаження. Прикладом може служити мова Альони-Олени, містянки, котра володіє російською і спочатку не переходить на українську навіть у розмові з Яковом: *Дівчина вовтузилася, хрипіла, а потім наче ожила й заметалася по ліжкові. – Дєд, черві лазят... Почєму у тєбя так много червєй? І таких больших... О, да твоя голова оторвалась... І моя тожє... Смотри, как летают... Хватай, а то улєтят... Дєд, хватай...* [7, с. 15]; *дєд, сдєлай жє что-то... Нє уколєш – помру... – А ти нє... То я дохтурку покличу... – Нє бойся, ізбу нє сожєгу, – начє почула його думки* [7, с. 16]. До того ж, мова Альони-Олени часом насичена такими іншомовними словами, значення яких знає більшість сучасних освічених людей: *жєлє* [7, с. 14], *інстинкт самосохранєнія* [7, с. 17]; *Екзюпері* [7, с. 19].

Очевидно, показовим слід вважати факт переходу Альони-Олени з російської на українську впродовж незначного відтинку життя в оселі Якова: *Настав дєнь, коли Оленка сказала: – Яковє Платоновичу, вам тєба постригитися. Нє заперечуйтє. І пострижє вас я. – Олька пострижє, – сказав Яків. – Як завше. Альбо Тарас... – Ні, я хочє, – труснула головою. – Чим? – Ну, хоча б ножицями, які у вас я бачила. А хочєтє – дєсь машинку дістану. Мусить жє бути у вашому сєлі машинка. – У мого плємніника є машинка, – сказав. – Я принесу* [7, с. 16].

Як бачимо, сам автор уже називає героїню українським варіантом імені – Олена. Мовний контраст, відбитий у мовній партії цієї героїні роману, становить вдалий приклад побудови художнього образу і відтворення індивідуальної

мовної манери Олени. У такий спосіб, спираючись тільки на мовні факти, серед яких здебільшого іншомовна та питома лексика, автору вдалося відтворити динаміку образу.

Природне вживання іншомовних слів у відповідному контексті може свідчити про освіту й соціальний статус героя, яким є, наприклад, Ростислав.

– Ви дивуєтесь? Все в цьому світі має **господарів**. Цілі **колективи й держави**. Сім'ї й навіть циганські **табори**. То чому б окремо взятій особі, тим більше такій, як та, що ви пригріли, не мати свого господаря? **Логічно**, чи не так, Якове Платоновичу? [7, с. 80]; Ви хочете **компенсації** за турботу про неї? – Чоловік поліз в кишеню, дістав гаманця, а з гаманця зелену купюру. – Будь ласка. Гадаю, вистачить? [7, с. 82]. У нечисленних, але промовистих репліках Ростислава іншомовні слова є природними, оскільки включені в контекст літературної мови, а не розмовної. У цьому разі вони також виконують функцію мовної характеристики героя і виказують його соціальний та освітній статус.

Але першорядну й найвагомішу функцію мають іншомовні слова, які трапляються у мові самого Якова. Українець без ґрунтовної освіти, але з природним розумом і хорошою пам'яттю, Яків нечасто вживає іншомовні слова, тому майже всі вони є характеризувальними. Головний герой не володіє досконало ні російською, ні польською мовою, навіть у розмові із Зосою принципово не переходить на польську, хоча й довго прослужив у польському війську і дещо знав із польської мови.

Під час вживання іншомовних слів Яковом виникає міжмовна індивідуальна інтерференція. Інтерференція – взаємодія мовних систем в умовах білінгвізму, яка виникає або у процесі мовних контактів, або у процесі індивідуального засвоєння нерідної мови. У процесі інтерференції відбувається процес мимовільного, спонтанного перенесення, накладання ознак системи однієї мови на систему іншої. Результат такого перенесення виявляється в появі відхилень від норми та системи однієї мови під впливом іншої. Внаслідок інтерференції, породженої взаємодією двох мовних систем, але найчастіше української й російської, виникають контаміновані фрагменти із запозиченнями у мовній партії Якова. Контаміновані форми В. Лис якраз і використовує як художній прийом для характеристики мови головного героя: *Деся із села вже з півроку, як приходить, лопає все, що дає: і бульбу, і хліб, ну про ковбаску, як принесе з **куперації*** [7, с. 12];

*Бо **письма** (листа, напевне б сказало те кляте дівчисько) не буде* [7, с. 15]; *Яків не знав, що роботи. Бігти по **фершалку**?* [7, с. 16]; *Приведена ним того-таки вечора **дохтурка** Вікторія глянула на тільце, що здригалося у напівсні в судомних конвульсіях* [7, с. 16]; *а під полукіпком дядько, геть зарослий, з **ружжюм** сидить* [7, с. 56]; *Сьомка неїн все по своїх морях-окіянах плавав* [7, с. 41]; *Валік, Валько, Тарасів син, який цього року закінчив школу й уже поступив до якогось там **ніверситету** чи й до двох одразу й туперка вибирав* [7, с. 54]. *Потім нижче спину, десь **по нирках** (по бочках, казали у їхньому селі, переінакшуючи російське «почки»), і він упав* [7, с. 71]. Ці та інші контексти переконують у тому, що автор майстерно поєднує дві характеризувальні лексичні площини в мові свого героя: контаміновані іншомовні слова та поліські діалектизми, які складають виражальну основу мови Якова.

Подібні контаміновані форми акцентують увагу читача на лексичній і фонетичній особливостях іншомовних слів. Письменник спирається на закріплену мовну традицію сільського населення контамінувати незрозумілі іншомовні слова. Подібних іншомовних покручів у мові Якова більше, ніж достатньо, аби переконатися у їхній функції мовної характеристики цього героя: *командер* [7, с. 35]; *Расея* [7, с. 41]; *границя* [7, с. 42]; *шкандаль* [7, с. 62]; *карактер* [7, с. 72]; *ліворуція* [7, с. 110]; *чамайдан* [7, с. 109]; *пенція госуларствена* [7, с. 204]; *сурприз* [7, с. 233]; *анцихрист* [7, с. 35]; *блюзка* [7, с. 117]; *колхоз* [7, с. 206]; *прахтика* [7, с. 199] і под.

Подібні контаміновані іншомовні слова, породжені міжмовною інтерференцією, є типовими (як і діалектизми) для мовної партії Якова. Уживаючи такі характеризувальні випадки індивідуальної мовної манери свого персонажа, коли поряд із запозиченнями використовуються природні для селянина просторічні й діалектні слова і вирази, автор створює певне протиріччя, що дозволяє судити про реальний соціальний статус Якова.

В. Лис використовує такий прийом не тільки в мовній партії Якова. Він відтворює окремі характерні риси індивідуальної мовної манери інших персонажів, де іншомовні слова виконують своє мовленнєве завдання: *Вони сварилися, а дівчисько, виявляється, слухало... – Тьотка, ви **Екзюпері** читали? Заскочені, вони обоє – батько і дочка – обернулися. Стоїть, од вітру хитається. Очиськами – нічого не скажеш, гарні, майже блакитні, з поволокою – блимає. – Якого ще в дідька **Зюпері**? – Олька вибухнула. – Каторий **Антуан**,*

тьотенька. *Де Сент каторий. Французській граф, между прочім. Льотчик і писатель. – Ну, чули, тату, воно ще й здівасця!* – *Олька в боки взялася, а Яків добре знав небезпеку цього жесту. – Наркоманка, а грамотна* [7, с. 19]. Таке контрастне поєднання іншомовних, діалектних або знижених розмовних лексем створює необхідний мовний ефект. Подібним слововживанням автор прагне якомога яскравіше й детальніше охарактеризувати своїх героїв, котрі часом не вміють грамотно побудувати висловлювання із запозиченням через його нерозуміння.

Запозичення, використані в характерологічній функції, порівняно менше поширені в ідіостилю В. Лиса. Вони складають близько 32% від загальної кількості вжитих іншомовних слів у романі. Такий тип стилістично використаних запозичень спрямований на побудову художнього образу і відтворення індивідуальної мовної манери героя. Наявність контамінованих іншомовних одиниць у тексті підсилює ефект реалістичності, надає мові літературних героїв природності й особливого народнорозмовного колориту.

Не менш промовиста у створенні мовної характеристики героїв аналізованого роману старослов'янська лексика, яка, на наш погляд, також виконує функцію мовної характеристики героїв-селян. Старослов'янзми уживаються у репліках майже всіх поліських селян, описаних у творі, але найбільш промовистими вони є у мові Якова.

Як засіб образотворення, можуть бути наведені фрагменти церковнослов'янської мови у вигляді молитов і звернень до Бога в мові головного героя роману: *Отче наш, що на небесах, – раптом зашептав, – Нихай святиться ім'я Твоє... А коли закінчив тую молитву, почав іншу, своїми словами, що почали звідкись приходити. <...> Бажав Улянци щасливого життя, яко на землі і яко Пречистій Діві, шептав* [7, с. 63]; *– Господи, прости мене, – сказав Яків. – Прости мене, Господи. Я погубив одну неправедну Душу, али й порятував одну* [7, с. 90]; *Молитви твердив, які знав: і «Отче наш», і до Богородиці звертався, і до святих Миколая, Дмитра-великомученика, чия церква в їхньому селі була, і Пантелеймона, котрого у них в селі Паликопою прозивали, бо ж на жнива припадало те свято, і грім често гримів, а в тих, що того дня робили, блискавка могла копу запалити. І ангелу своєму і заступнику апостолу Якову, брату Сина Божого, молився, сам складаючи невміло слова, що благали про заступництво* [7, с. 160]; *«Содом і Гоморра, от вони – Содом і Гоморра теперішні, – поду-*

мав Яків. – А там ніч. Усі ми покарані за гріхи наші. І я покараний. Та все 'дно жити хочеться» [7, с. 161]; *Сказано в Писанії... Поможі ближньому...* [7, с. 15]. Отже, така показова кількість уживань старослов'янзмів у мові головного героя може бути ще однією характеризувальною мовною ознакою образу Якова.

Старослов'янзми є органічною частиною аналізованого художнього тексту, оскільки вони яскраві й упізнані елементи, включені здебільшого в мову персонажів певної соціальної групи. Цією соціальною групою є українське селянство, мова якого насичена божбою, частими в ужитку церковними й релігійними назвами: *Після того сну не стерпів, відпросився у хазяїна на два дні, тим більше, що Трійця була* [7, с. 45]; *Яків не міг її кинути, перервати ці прокляті любові, цю гріховну веремію* [7, с. 55]; *Циви-те здуріли, тату, ци Господь вам альбо дідько молоко п'яної кози подарував? – казала Ольга* [7, с. 56]; *Али ж не!.. Де ж то я стою, на якому березі, Господи!* [7, с. 64]; *А в очах... В очах – мука і благання. Благання? Принаймні так Якову здалося* [7, с. 83]; *В якій мало бути хоч якась коли не прощення, то... То надія? – Свят-свят. О, Боже мій милий... Що люде скажуть?* [7, с. 115]. *Чим вони провинилися в Отця Небесного, що Він прирік їх на таке життя й такі муки?* [7, с. 128].

Не менш стилетвірним є ще один мовний факт роману «Століття Якова», безпосередньо пов'язаний із проблемою мови релігії. Йдеться про релігійність Зосі та словесні способи її вираження. Упродовж перших частин роману ця героїня вживає польські звертання до Бога й Божої Матері, передані кириличною транскрипцією: *– Толькі спробуй не вернутися. Найду могілу й викину твої поганія кості. Маткою Тарнобжегскою присягаюсь. Господи Боже милостівий, що ж то таке естем на свете бялим? – І далі, ще гарячковіше: – Я буду молити і свою Матку Боску, і Матір Божу... Обіцяй, що берегтимеш себе?* [7, с. 137].

Висновки. Отже, вживання іншомовних слів з метою мовної характеристики героїв становить окремий функційний тип лексичних запозичень у романі «Століття Якова». Іншомовні слова в цій функції розкривають світосприйняття героїв та автора, а також часто вказують на соціальний, освітній, національний статус персонажів. Доцільними вважаємо подальші дослідження ідіостилю письменника через призму стилевжитку інших мовних одиниць – словотворчих, фразеологічних, морфологічних, синтаксичних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Токар В. Іншомовна лексика в мові творів І. Франка. *Матеріали респ. наук. конф., присвяченої 115-річчю від дня народження та 55-річчю з дня смерті І. Франка* (м. Житомир, 15–16 жовтня 1971 р.). Житомир, 1971. С. 123–125.
2. Ціхоцький І. Нетранслітеровані конструкції як засіб мовної характеристики (на матеріалі Франкового ідіостилю). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 34. Ч. 2. С. 326–330.
3. Карпенко М., Маймескул О. Нетранслітеровані іншомовні елементи в ідеостилі Івана Франка: до проблеми розв'язання ситуації «лексичного дефіциту» творчої особистості. *Іван Франко і творення української суверенної держави* : збірник наукових праць. Київ : Наукова думка, 1996. С. 131–138.
4. Черторизька Т.К. Іншомовні слова і словосполучення у творах Т.Г. Шевченка. *Мовознавство*. 1978. № 1. С. 74–80.
5. Семиряк В.Д. Старослов'янська лексика крізь призму пізнавальної функції мови. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2006. № 2. С. 228–230.
6. Стовбур Л.М., Мануйлова А.О. Стилевжиток лексичних одиниць у книзі М. Матіос «Нація». *Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. С. 26–29.
7. Лис В.С. Століття Якова : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 246 с.

УДК 811.161.2'37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.8>

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ВЛАСНЕ-ІМПЕРАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ**

**FEATURES OF THE FUNCTIONING
OF THE PROPER IMPERATIVE CONSTRUCTIONS**

Умрихіна Л.В.,

orcid.org/0000-0003-3888-342X

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри української мови

*Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди*

У статті здійснено спробу висвітлення особливостей утілення сутнісних ознак модального значення імператива у функціонуванні власне-імперативних конструкцій. Звернено увагу на взаємозумовленість їх семантики та специфіки функційного призначення, яке полягає у спонуканні високого ступеня категоричності до беззаперечного виконання дії. Визначено домінуючі компоненти змістової структури аналізованих конструкцій, а також важливі ознаки комунікативної ситуації, котрі впливають на реалізацію наказу-веління.

Актуальність розробки пов'язана з важливістю розв'язання проблеми кваліфікації імператива як унікального лінгвістичного феномену, що відбиває складний суб'єктивний світ мовної особистості. Досі лишається відкритим питання однозначної кваліфікації як імператива, так і центрального типу імперативних конструкцій.

Власне-імперативними конструкціями визнано такі, що, виражаючи значення наказу-веління, консолідують ядро імператива і формують центральний функціонально-семантичний тип імперативних конструкцій. Значущими конститuentами імперативної семантики цього типу конструкцій є повинність і необхідність, які сприяють вираженню наказу-веління. Вагомими факторами реалізації аналізованого значення є високий ступінь авторитарності адресанта, контрольованість ним відповідної ситуації, низький рівень свободи адресата, безпеліційність. Наказ-веління визначено як особливий вид вербальної дії, реалізацію якого значною мірою регулюють соціальні традиції комунікативної взаємодії. Власне-імперативні конструкції, що передають значення наказу-веління, можна вважати історично й соціально маркованими, оскільки їх виникнення і функціонування безпосередньо пов'язані зі сферою комунікації осіб найвищого соціального статусу із представниками нижчих щаблів суспільства.

Проведений аналіз відкриває перспективи вивчення додаткових відтінків основного імперативного значення, утілених у різних типах синтаксичних конструкцій.

Ключові слова: імператив, імперативне висловлення, власне-імперативна конструкція, авторитарність, наказ-веління, комунікативний контроль, свобода адресата.

The article presents an analysis of the semantic structure of the central type of the imperative constructions, the main informative parameters of the imperative in the functioning of the proper imperative construction are pointed out. The author focuses on the interdependence of their semantics and the specifics of the functional purpose – high categorical

inducement for the unconditional performance of the action. The dominant components of the content structure of the constructions are determined, as well as important signs of the communicative situation that influence the implementation of the order-command.

The relevance of the scientific work is connected with the importance of solving the problem of qualification of the imperative as a unique linguistic phenomenon, which reflects the complex subjective world of linguistic personality. Until today, the open question of unequivocal qualification both imperative and the central type of imperative constructions remains.

The proper imperative constructions express the meaning of the order-command, consolidate the core of the imperative and form the central functional-semantic type of imperative constructions. Significant constituents of the imperative semantics of this type of constructions are the conscience and necessity that contribute to the expression of command-order. Significant factors in the implementation of the analyzed meaning is the high degree of authoritarianism of the addressee, controllability of the relevant situation, low level of freedom of the addressee. It is a strong expressive form of volition. Order-command is defined as a special type of verbal action, the realization of which largely regulates the social traditions of communicative interaction. The proper imperative constructions can be considered historically and socially marked, since their emergence and functioning are directly related to the communication sphere of persons with highest social status and representatives of the lower levels of society. The analysis provides the prospect of studying additional semantic nuances of the main imperative meaning embodied in various types of syntactic constructions.

Key words: imperative, imperative statement, proper imperative construction, authoritarianism, order-command, communicative control, freedom of the addressee.

Постановка завдання. Кваліфікація імператива залишається суперечливим і неоднозначним питанням, що пов'язано зі складністю його формування й вираження, здатністю реалізовуватися у різнофункціональних варіаціях, відображаючи складний суб'єктивний світ мовної особистості. Потрактування імперативних синтаксичних конструкцій – репрезентантів імперативного модального значення – позначено численністю підходів до вивчення, термінологічними розбіжностями та неоднозначними інтерпретаціями. Тож актуальним є з'ясування питань утілення сутнісної специфіки імператива в конструкціях центрального функціонально-семантичного типу, що дозволить підійти ближче до розуміння природи цього складного лінгвістичного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню модального значення імператива присвячено багато сучасних наукових розробок, спеціальних, комплексних, а також студійних, які тією чи іншою мірою висвітлюють питання особливостей як структурно-граматичної організації імперативних конструкцій, так і специфіки їх комунікативної реалізації (К.О. Бортун, В.Ю. Гусєв, О.Л. Даскалюк, Т.А. Нестеренко, І.Л. Шевчук, Н.В. Швидка, С.В. Харченко та ін.). Як одне з важливих завдань учені намагаються розв'язати проблему центральної та периферійної зональності імператива, беручи за основу різні аспекти його вивчення. Так, спираючись на засоби вираження предикативного центру імперативних речень, до ядерних (або центральних) структурних типів відносять такі, що завжди, за будь-яких умов є імперативними: імперативні речення з формами наказового способу першої особи множини, другої особи однини і множини, третьої особи однини і множини; імперативні речення сумісної дії з частками *давай(те)*, *нумо* + інфінітив чи дієслово майбутнього часу; речення

зі спонукальними вигуками; речення з перформативними висловами [1, с. 75–76]. У межах аналізу спонукальної модальності ядром вираження спеціалізованих форм прямого спонукання, що передбачає наявність мовця (адресанта спонукання) і співрозмовника (адресата спонукання, безпосереднього виконавця бажаної чи очікуваної з боку мовця дії), визнають дієслово у наказовому способі першої та другої особи однини чи множини або першої особи множини. До спеціалізованих форм усного розмовного мовлення відносять також еліптичну реалізацію конструкцій із наказовим способом [2, с. 3–4]. Також учені акцентують на маркованих реченнях, семантико-синтаксична структура яких містить предикат у формі інфінітива або індикатива, оскільки «вони посилюють волюнтативне звучання конструкції аж до категоричного» [3, с. 180]. Досі лишається відкритим питання однозначної кваліфікації як імператива, так і центрального типу імперативних конструкцій. Висвітлення цієї проблеми й спроба висвітлення особливостей утілення сутнісних ознак модального значення імператива у функціонуванні власне-імперативних конструкцій є метою статті.

Виклад основного матеріалу. У роботі прийнятий погляд на власне-імперативні конструкції як такі, що, виражаючи значення наказу-веління, консолідують ядро імператива і формують центральний функціонально-семантичний тип імперативних конструкцій. У їх змістовій структурі домінує ознака повинності, яка передбачає кореляцію високого ступеня авторитарності адресанта з ознакою контрольованості імперативної ситуації. Комбінування цих семантичних рис забезпечує належні умови для можливості примушувати потенційного виконавця до виконання наказу-веління.

Історично зумовленим є первинне функціонування власне-імперативних конструкцій у сфері

мовлення представників панівної верхівки давнього періоду існування людства, коли звичною формою спілкування можновладців із підлеглими були накази-веління. Фактичний матеріал, вибраний із мови художніх творів, фіксує численні приклади їх використання правителями, володарями, оживлюючи ситуативні картини минулого, пов'язані з особливим видом мовленнєвого контактування, для якого характерне безмежне панування адресанта над комунікативним партнером:

Тепер ця дівчина на колінах стояла на підлозі, плечі її здригались від нестримних ридань...

– **Встань!** – суворо промовила княгиня (С. Склярченко);

– **Прикличте його до мене!** – звелів <хан> Газі-Гірей (М. Вінгаровський); Він вказав на якогось кременезкого татарина і приказав: – **Повішай усіх** (А. Чайковський).

Накази-веління належать до прямого сугестивного впливу, оскільки вимагають швидкого і точного виконання без критики свідомості. Це особливий вид вербальної дії, реалізацію якого значною мірою регулюють соціальні традиції комунікативної взаємодії.

Вагомим фактором формування семантики наказу-веління у змісті імперативних висловлень є порушення свободи волі адресата через авторитарну комунікативну поведінку мовця. Імперативне висловлення отримує смисл наказу-веління тоді, коли мовець передає адресату статус об'єкта впливу й суб'єкта не цілком вільної каузованої дії. Цьому сприяють, передусім, об'єктивні обставини, пов'язані із соціальною нерівністю комунікантів: наказ-веління завжди спрямований «згори донизу», від статусно вищої особи до статусно нижчої. З огляду на соціально-рольові статуси володаря та підлеглого виконання наказу є обов'язковим для адресата, хоча може бути не дуже вигідним і бажаним для нього. Представник панівного класу в цьому разі не зважає на почуття підневоленого, розцінюючи його лише як суб'єкта реалізації затребуваної ситуації. Адресант переконаний, що має право наполягати на виконанні дії, він упевнений, що адресат здатний це зробити. Чим менше мовець зважає на свободу волі адресата, тем менше він сприймає його як вільну, автономну особистість.

Кінцева мета реалізації імперативного висловлення зі значенням наказу-веління, орієнтована на конкретний результат виконання певної дії (безвідносно до будь-яких особистісних пріоритетів і прагнень діяча), вимагає відповідного граматичного втілення. Спеціалізованою формою вира-

ження такого модального значення є односкладні речення із предикатом, вираженим дієсловом наказового способу другої особи. Граматична природа цієї морфологічної форми якнайкраще підтримує семантику наказу-веління, оскільки є конвенційною для вираження прототипового спонукання [4, с. 15–16]. Адже імператив у своєму первинному значенні покликаний виражати саме наказ, повеління [5, с. 91], а другоособову форму вважають спеціалізованою дієслівною формою для вираження повеління у переважній більшості мов світу [6, с. 11].

Акцентуалізація мовцем-волевиявником факту затребуваної ірреальної ситуації зумовлює стислість і чіткість вираження думки, а отже, вимагає короткої форми її втілення. Тому імперативні речення зі значенням наказу-веління відрізняє мінімізована компонентна структура. Нівелювання особистісної позиції адресата відкидає необхідність у використанні вказівки на нього або звертання, а вираження адресата за допомогою особової форми дієслова виявляє граматичну достатність для розуміння, до кого саме звернено наказ-веління. Відсутність потреби в аргументуванні мовленнєвого вчинку абсолютизує повинність виконання волі можновладця (аж до розуміння її як суб'єктивно необхідної з боку адресата) і позбавляє його необхідності розширювати й ускладнювати своє повідомлення задля деталізації причин і наслідків його реалізації. Мовцеві, наділеному владою, немає сенсу удосконалювати цілком дієву форму втілення волевиявлення, оскільки він безперечно отримає потрібний результат.

Навіть за умови соціально-статусної рівноправності комунікантів використання синтаксичної конструкції аналізованого типу може слугувати для вираження наказу-веління, завдячуючи імперативному потенціалу граматичної форми:

<Імператриця> голосом, сповненим владності, звеліла:

– **Вгамуй своїх кнехтів!**

І маркграф, давно збайдужілий до всього, слухняно вихилився з вікна, п'яно гикнув униз, вижував кілька слів:

– *Ей там! Я сказав!* (П. Загребельний).

Така мовленнєва поведінка не є звичною для контактування правителів-подружжя один з одним. Проте життєва ситуація, за якої вже порушені усі кордони належного поведіння з імператрицею, змушує обурену й розгнівану жінку вдатися до категоричного звернення до ненависної особи. Кінцева мета вербалізації владного волевиявлення виправдовує затребувану форму його

втілення. Адресантка свідомо застосовує власне-імперативну конструкцію заради отримання єдиного й незаперечного, необхідного саме для неї результату, маючи досвід оперування такими мовленнєвими прийомами ще з дитинства:

– *А я не хочу! Не хочу! Зупиніть усе! Далі не ідемо! Не велью!*

І валка зупинялася й стояла день і два, виходили до неї місцеві людове, несли малій княжні квіти, мед, співи, любов <...> (П. Загребельний). Незважаючи на зовсім юний вік адресантки й очевидні ознаки дитячого «канючення», вимовлений нею наказ-повеління справляє потрібний комунікативний ефект на адресатів й отримує належний результат. Як видно, змістовно тотожного бажання, утіленого в препозиційних перформативних конструкціях, виявилось недостатньо для його здійснення. Тому дитина, у своїй безпосередній природності звертаючись до дорослих, які фактично є для неї підлеглими, застосовує адекватну для вираження наказу-веління синтаксичну конструкцію. До того ж, авторка імперативного звернення підкріплює його значущість постфактичним повідомленням майбутньо усвідомленої сумісної дії, а також перформативною констатацією свого директивного акту промовляння, що є результатом вербалізації емоційного нагнітання думки від власне хотіння до акту волевиявлення як наказу-веління.

Проте не будь-яка імперативна конструкція аналізованого структурного типу може репрезентувати семантику наказу-веління, незважаючи на належність суб'єкта мовлення до представників панівної верхівки суспільства. Тонкі семантичні межі між істинними відтінками значення можна простежити лише в умовах детального вивчення контексту й особливостей конситуації. Залучення розширеного мовного оточення до аналізу імперативних конструкцій дозволяє уникнути неоднозначності в потрактуванні їх функціонально-семантичної специфіки й комунікативного призначення. Адже речення як окрема одиниця не може визначати істинного змісту висловлення. Семантика граматичної форми не є самодостатньою для декодування інформації. Хоча основне значення зазвичай досить легко виводиться із самого висловлення завдяки наявності в ньому головної граматичної ознаки імперативності – імперативної форми дієслова, істинна природа імперативної інтенції виявляється лише в умовах реалізації ситуативного контексту.

Визнаючи функцію конкретного висловлення, потрібно враховувати, що з окремого висловлення отримують значно більше інформації, ніж у ньому

міститься як у мовному утворенні. Для розмежування цих двох змістових площин учені пропонують залучити поняття «план змісту, значення висловлення» і «смісл висловлення». План змісту – «семантичне ціле, елементами якого є мовленнєві реалізації, які взаємодіють між собою, лексичних, лексико-граматичних (зокрема словотвірних), граматичних морфологічних і синтаксичних значень, виражених мовними засобами певного висловлення». Смісл висловлення – «це та інформація, яку передає мовець і сприймає слухач на основі змісту, вираженого мовними засобами у поєднанні з контекстом і мовленнєвою ситуацією, на фоні суттєвих у певних умовах мовлення елементів досвіду та знань мовця і слухача» [8, с. 95; 3, с. 44]. Отже, лише на основі виявлення комплексу ознак, що відображають найсуттєвіші аспекти аналізованої імперативної ситуації, можливо встановити сутність імперативного висловлення.

Так, вимовлений імператором наказ ***Вуній!***, звернений до підлеглого, після детального вивчення умов його продукування виявляє не зовсім очевидну семантику. Із контексту відомо про ситуацію привселюдного приниження барона: виконуючи волю імператора, він був змушений *під столом тричі гавкнути по-собачому*, у такий спосіб спокутуючи за рицарським звичаєм гріх наклепника. Деталі обставин розкривають істинний мотив волевиявлення правителя, спровокованого інтенцією своєї дружини. Намагаючись догодити імператриці, він здійснює суд над бароном, наближеним до імператорського двору. Незвичність ситуації – у її двоїстості: з одного боку, імператор віддає наказ покарати особу, з іншого – почувається винним у спричиненні ганебного становища, у якому опинився наближений до нього підлеглий. Тому імперативне висловлення ***Вуній!*** декларує не наказ-веління, а пропозицію, демонструючи прояв імператорської милості, поблажливості до зневаженого й приниженого ним же барона Забуша:

Ганьба не кінчалася самим залізанням під стіл. Усі це знали, знав і Забуш. <...> Вилазив з-під столу червоний, весь спітнілий, скреготав зубами. Імператор підсунув йому кубок з вином.

– ***Вуній!*** (П. Загребельний).

Імперативна редуплікована конструкція ***Буйте іх! Буйте!***, використана у зверненні імператриці до дружинників, також первинно сигналізує про наказ-веління. Проте контекст доводить відмінну семантику повторюваних висловлень і функціонування їх із іншою метою: *Перехилилася більше, не дбаючи про Генріха, не лякаючись його, і при червоному світлі смолоскипів побачила, як унизу*

київський її воєвода Кирпа зі своїми дружинниками прорубується крізь саксонських кнехтів, мабуть, намагаючись дістатися до графської ложниці, щоб порятувати від наруги недорослу княжну, вирвати її з рук отого недопса, що брудно лається в неї за спиною. <...> лише тепер збагнула, як любили вони її, пошкодувала, що не відплатила вона їм теж любов'ю, зате ще не пізно було заявити їм про своє визнання, про свій захват їхньою силою, мужністю, їхнім благородством. Вона перегнулася з вікна, мало не падаючи донизу, закричала ламким голосом:

– **Бийте їх! Бийте!** (П. Загребельний). Як видно з контексту, у ситуації дійсного бою наказ як такий вже втрачає актуальність, оскільки названа в ньому дія вже відбувається. Тут імперативна конструкція репрезентує емоційно насажене схвалення позитивно оціненої ситуації, функціонуючи у значенні підтримки-захвату. Дублювання імперативного предиката наводить на думку про зумовленість редульованої форми вираження імператива його функційно-семантичними особливостями, що вимагає розгляду такої структурної моделі імперативних конструкцій як окремого функційно-семантичного типу.

Висновки. Семантика власне-імперативних конструкцій зумовлена їх специфічним функ-

ційним призначенням, яке полягає у спонуканні високого ступеня категоричності до беззаперечного виконання дії. Значущими конституентами імперативної семантики цього типу конструкцій є повинність і необхідність, що сприяють вираженню наказу-веління. Вагомими факторами реалізації аналізованого значення є високий ступінь авторитарності адресанта, контрольованість ним відповідної ситуації, низький рівень свободи адресата, безапеляційність. Власне-імперативні конструкції, які передають значення наказу-веління, можна вважати історично й соціально маркованими, оскільки їх виникнення й функціонування безпосередньо пов'язані зі сферою комунікації осіб найвищого соціального статусу із представниками нижчих щаблів суспільства. Історична зміна соціальних ролей учасників спілкування девальвувала комунікативну цінність категоричної форми волевиявлення наказовості, котра в сучасному світі інтеракції потребує корегування мовленнєвої поведінки з метою виявлення поваги до особистого простору адресата.

Дослідження відкриває перспективи вивчення додаткових відтінків основного імперативного значення, утілених в інших типах синтаксичних конструкцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Швидка Н.В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Слов'янськ, 1998. 172 с.
2. Бережан Л.В. Категорія спонукальності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 1997. 194 с.
3. Харченко С.В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 207 с.
4. Бергельсон М.Б. Проблема контролю в побудительных высказываниях. *Функционально-типологические аспекты анализа императива. Семантика и прагматика повелительных предложений* / ред. Л.А. Бирюлин, В.С. Храковский. Москва – Ленинград, 1990. С. 15–16.
5. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / ред. А.В. Бондарко. Ленинград : Наука, 1990. 263 с.
6. Гусев В.Ю. Типология императива. Москва : Языки славянской культуры, 2013. 336 с.
7. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества Москва : Искусство, 1979. 423 с.
8. Бондарко А.В. Грамматическое значение и смысл. Ленинград : Наука, 1978. 176 с.

УДК 811.161.2'282.5(477.87):81'276.2:2–674:070"1928/1935"
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.9>

**МОВА МІЖКОНФЕСІЙНОЇ ТА МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ ВОРОЖНЕЧІ
НА СТОРІНКАХ ДРУКОВАНОГО ОРГАНУ ПРАВОСЛАВНОГО РУХУ
ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ ТА СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ
«ПРАВОСЛАВНАЯ КАРПАТСКАЯ РУСЬ» (1928–1935 РР.)**

**INTERCONFESSIONAL AND INTERNATIONAL HATE SPEECH AT THE PAGES
OF ORTHODOX MOVEMENT PRESS ORGAN OF SUBCARPATHIAN RUS'
AND EASTERN SLOVAKIA "PRAVOSLAVNAIA KARPATSKAIA RUS'" (1928–1935)**

Чаварга А.П.,

orcid.org/0000-0003-2458-9422

*викладач Центру доуніверситетської підготовки та роботи з іноземними громадянами
факультету післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

У 20–30-х рр. ХХ ст. на теренах історичного Закарпаття між представниками греко-католицького та православного духовенства розгорілася справжня релігійна боротьба, що також позначилося на мові друкованих органів Мукачівської греко-католицької єпархії («Благовѣстник» (1921–1934 рр.), «Душпастырь» (1924–1939 рр.)) та друкованого органу православного руху Підкарпатської Руси та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.). Саме релігійні періодичні видання сповна відображають розвиток конфлікту між місцевим греко-католицьким і православним духовенством. Однак на їх сторінках знаходимо ознаки дискримінації не лише за віросповіданням, а й за національністю, професійною діяльністю, віком тощо.

Зауважимо, що «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.) мала не лише релігійний, але й політичний характер. Попри те, що в газеті виступали проти діяльності Комуністичної партії Радянського Союзу, тут прославляли єдину і велику православну Росію, від Попрада до Камчатки. Крім того, на сторінках цієї газети духовенство визнає той факт, що православ'я на Закарпаття прийшло саме з Росії. Тут стикаємося з нетерпимістю до інших конфесій і їх духовенства.

У статті розглянуто, проти яких соціальних груп була спрямована мова ворожнечі на сторінках друкованого органу православного руху Підкарпатської Руси та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.). Автором виокремлені такі соціальні групи, що зазнають утисків: українці та місцеве греко-католицьке духовенство, римо-католицьке духовенство й особисто Папа Римський, протестанти (кальвіністи, адвентисти, бадачі), євреї, представники інших етнографічних груп (цотакі, гутораки) та національностей (поляки, німці). Крім того, жорсткої критики у цьому релігійному періодичному виданні зазнає українська ідентичність та ідея самостійності України.

Ключові слова: мова ворожнечі, історичне Закарпаття, релігійна боротьба, релігійна періодика, «Православная Карпатская Русь», православне духовенство, греко-католицьке духовенство.

In the 20–30's of the twentieth century on the territory of the historical Transcarpathia a real struggle broke out between the representatives of the Greek Catholic and Orthodox clergy which also affected the language of the press organs of the Greek Catholic Eparchy of Mukachevo, "Blahovistnyk" (1924–1934), "Dushpastyr" (1924–1939), and press organ of Subcarpathian Rus' and Eastern Slovakia "Pravoslavnaia Karpatskaia Rus'" (1928–1935). Those very religious periodicals that reflect the development of the conflict between the local Greek Catholic and the Orthodox clergy. However, at their pages we find not only signs of discrimination in religion, but also nationality, professional activity, age, etc.

We have to note that "Pravoslavnaia Karpatskaia Rus'" (1928–1935) was not only religious, but also political by its nature. Despite the fact that the newspaper opposed the activities of the Communist Party of the Soviet Union, they still glorified the united and large Orthodox Russia, from Poprad to Kamchatka. In addition, at the pages of this newspaper, the clergy recognizes the fact that Orthodoxy in Transcarpathia came from Russia. Here, first of all, we face intolerance to other denominations and their clergy.

The article had reviewed against which social groups the hate speech was directed at the pages of Orthodox movement press organ of Subcarpathian Rus' and Eastern Slovakia "Pravoslavnaia Karpatskaia Rus'" (1928–1935). The author singles out those social groups that suffer oppression: the Ukrainians and local Greek Catholic clergy, Roman Catholic clergy and personally the Pope, Protestants (Calvinists, Adventists, Bible students), the Jews and representatives of other ethnic groups (the Tsofaks, the Hutoraks) and nationalities (the Poles, the Germans). In addition, the Ukrainian identity and the idea of Ukraine's independence are subject to severe criticism in this religious periodical.

Key words: hate speech, historical Transcarpathia, religious struggle, religious periodicals, "Pravoslavnaia Karpatskaia Rus'", Orthodox clergy, Greek Catholic clergy.

Постановка проблеми. У посібнику «Етнічність у ЗМІ: Поради журналістам» (2017 р.) вказується, що «мова ворожнечі – це будь-які вислови, контекст чи візуальні зображення, котрі призво-

дять до створення або поглиблення ворожнечі, що вже існує, між відмінними за певними, в т. ч. етноконфесійними ознаками групами суспільства. Крім прямих закликів до насилля та дис-

кримінації, до мови ворожнечі відносять також створення негативного іміджу певної етнічної групи, протиставлення одного етносу іншому, згадування етнічної групи чи окремих її представників у принизливому й образливому контексті, пряме або завуальоване ствердження того, що одна спільнота створює незручності в існуванні іншої» [1, с. 8].

Після приєднання Закарпаття до складу Чехословацької республіки у 1918 р. тут розгорілася справжня релігійна боротьба. Саме релігійні періодичні видання, що виходили на теренах історичного Закарпаття у 20-х рр. ХХ ст., зокрема духовна газета для підкарпатських русинів «Благовѣстник» (1921–1934 рр.), офіційний друкований орган Мукачівської греко-католицької єпархії «Душпастьєр» (1924–1939 рр.) і друкований орган православного руху Підкарпатської Русі та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.), сповна відображають розвиток конфлікту між місцевим греко-католицьким і православним духовенством, що, звичайно, не могло не позначитися як на змісті, так і на мові цих газет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

А. Костовська, узагальнюючи результати різних досліджень, висвітлює явище толерантності / нетолерантності у мові [2, с. 115]. Г. Черненко виокремлює типи мови ворожнечі у мас-медіа відповідно до соціальних груп, проти яких вона спрямована [3, с. 38]. В. Гнатюк досліджує «проблему розширення лексичного складу «мови ворожнечі» під час російсько-української війни у 2014–2015 рр.» [4, с. 47]. Г. Прищепа розглядає мову ворожнечі як технологію ведення гібридної війни [5, с. 100]. Зауважимо, що здебільшого дослідники висвітлюють вживання мови ворожнечі у сучасних засобах масової інформації, однак ми пропонуємо звернути увагу на періодичні видання, які виходили та були поширеними фактично на найвіддаленіших українських теренах – теренах історичного Закарпаття – у 20–30-х рр. минулого століття.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати, проти яких соціальних груп була спрямована мова ворожнечі на сторінках друкованого органу православного руху Підкарпатської Русі та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь».

Виклад основного матеріалу. У 1928 р. у Ладомирові (тепер – село у Снинському окрузі Пряшівського краю, Словаччина) почали випускати газету «Православная Карпатская Русь». Церковно-народний орган Православного Движення на Карпатской Руси и Восточном Словенску». Редактором-видавцем цього видання

був протоієрей В. Коломацький. Газета виходила з 1928 по 1935 рр. два рази на місяць, 1 та 15 числа.

У № 6 за 1928 р. пише, що *Православная Карпатская Русь является органом Православного Движения среди Русских Карпатской Руси и Восточного Словенска* [ПКР, 1928, № 6, с. 4]. Також тут вказано мету цього періодичного видання: *Освятятъ движение Православия на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску, даватъ руководство церковному народу въ вѣрѣ и жизни, защищатъ Православіе и Православныхъ отъ несправедливыхъ нападокъ и обидъ* [ПКР, 1928, № 6, с. 4].

Про конфлікт між місцевим православним і греко-католицьким духовенством читаємо в дописі О. Сивака «Война между нами»: *Я хочу припоминуть о той нашей релігійной войнѣ, яку мы теперь русски провадиме между собою православны съ уніатами. И эта война потребуе много а много жертвъ и не только матеріальныхъ, но даже пролитія крови и жизни человеческой. Ибо многи а многи были случаи по всей Карпатской и Пряшевской Руси, что православны съ уніатами войну держали и кровь свою проливали и на смерть пострадали. А все это дѣялося и дѣется на команду Рима. Слава Богу, мы православны изъ той войнѣ уже много а много выиграли, и что разъ, то большу територію мы отвоевываемъ отъ Рима. <...> А дасть Богъ, что мы скоро побѣдимъ православные унію римску до конца* [ПКР, 1928, № 7, с. 1].

Зауважимо, що «Православная Карпатская Русь» мала не лише релігійний, але й політичний характер. Попри те, що в газеті виступали проти діяльності Комуністичної партії Радянського Союзу, тут прославляли єдину і велику Росію, від Попрада до Камчатки. Так, у листі ієромонаха Антонія, православного місіонера з Японії, читаємо про «православний міръ» від Карпат до Японії: *Мы съ Вами на крайнихъ границахъ Православнаго міра: Вы на крайнемъ западѣ въ Карпатахъ, мы на крайнемъ востокѣ – на японскихъ островахъ. Впрочемъ дальше – Америка тоже имѣетъ много православныхъ приходоѡвъ. Такъ что во всю землю изыде вѣщаніе апостолоѡвъ и св. Православная вѣра обтекла вокругъ всей земли – отъ конца и до конца ея* [ПКР, 1929, № 5, с. 3]. О. Сивак у дописі «Духновичово общество въ уніатскомъ плѣну» вказує: *Я всегда говорилъ и говорю: Гдѣ русскость, тамъ и православіе повинно быти, а гдѣ православіе – тамъ и русскость, – иначе и быти не може. А во римской уніи – пропасть, гибель русскости, ибо римскую унію якъ разъ для того и набросили намъ, чтобы насъ оторвати отъ русскаго народа*

и русскость между нами выкоренити [ПКР, 1929, № 2, с. 3]. Крім того, 5 серпня 1928 р. з нагоди «Торжества св. Православія въ Мукачевѣ» (ідеться про освячення перенесеного до Мукачєва храму) архіпастир Чеської православної єпархії Горазд закінчив свою промову до пастви словами (у статті наведено переклад із чеської): <...> только тогда настанетъ воистинну Славянское братство, когда народы Славянскіе стануть исповѣдывать одну православную вѣру, которая и одна, и только она св. Православная вѣра укрѣпляетъ національный народный дух [ПКР, 1928, № 9, с. 3]. Отже, за допомогою православ'я серед українського населення Закарпаття поширювалися «общерусские» цінності.

Стаття «Русскому Православному Народу на Карпатахъ. – I. Русскій Православный Народъ на Карпатахъ!» є відповіддю православного духовенства на застереження генерального вікарія Пряшівської греко-католицької єпархії, доктора М. Руснака, від зміни віросповідання: *А кто мы, изъ якого народа, вѣры и званія – про то най докторъ Руснакъ у жандаровъ, або пана жупана спытае: мы имъ свои пасы предъявляли, а докторъ ихъ вельо просилъ, чтобы насъ на Пряшевщину не пускали, але-жъ то ему не подарилось.*

Пришли мы изъ той самой святой Почаевской лавры, гдѣ непрестанно славословятъ Матерь Божію Приснодѣву Марію, откуда Чудотворный образъ Ея чудесами сіяетъ даже до вашихъ послѣднихъ предѣловъ Руси) Пришли изъ той Лавры, гдѣ друкуютъ святыя и богослужебныя книги и для вашихъ церквей, и вы по нимъ до днесъ молитесь. <...> Пришли мы къ вамъ изъ Россіи. Тамъ живетъ родной вамъ по крови и вѣрѣ стомилліонный православный русскій народъ. Вы – тоже русскіе. Але вы ту въ Карпатахъ вѣками сто-нали подъ мадьярской и панской неволей. Якъ дошли до васъ въ первый разъ русскія войска, а съ ними русскіе пастыри православные, то освободили васъ отъ мадьярскаго ига. Посмотрите по всѣмъ горамъ Карпатскимъ: сколько по нимъ русскихъ воинскихъ теметъ (кладовищ – А. Ч.)! Сколько могилочъ! То родной вамъ русскій народъ положилъ свою жизнь за вашу волю и счастье. На тѣхъ русскихъ костяхъ мученическихъ повстала Чехословацкая республика, а съ ней и ваша свобода [ПКР, 1929, № 3, с. 1, 4]. Тут фактично визнається, що православ'я на Закарпаття прийшло саме з Росії. Про це також читаємо у дописі під назвою «Чужинцы и свои»: *Часто приходится читать и слышать, что москаль-чужинцы православіе принесли въ Карпаты. Правда эго, но съ одной стороны, а съ той именно, что на Карпатахъ Православіе уже было чужое, на него свои уже забыли.**

А съ другой стороны – вспомни, кто былъ ближнимъ для того человека, на котораго напали разбойники въ притчѣ о самарянине, а кто для него былъ чужинцемъ – панъ превелебный, чи панъ левитъ, чи той самарянинъ?

А и еще прикладъ. Чи будетъ курка съ иншой файты нежъ твоя про твою курку чужинкой? А чи буде качка, котру выспѣдила курка, про ту курку своя? Нѣ, брате: ближній для тебе той, кто тебѣ поможетъ, а чужинецъ для тебе той, кто не розумѣетъ твоего горя, твоей души, думаетъ не по русски, не по православному, видитъ спасеніе не на востокѣ, а на западѣ, звыкъ гъсти не бандурки, а мясо, звыкъ спати не на соломѣ, а на банковыхъ вкладныхъ книжкахъ – вотъ кто чужинецъ для тебе.

А наконецъ – чужинцевъ-православныхъ здѣсь меньше I проц. [ПКР, 1929, № 3, с. 4].

У газеті часто вміщувалися статті, у яких повідомлялося про стан релігійних справ у Росії, оголошення про підписку на місцеві москвофільські та закордонні російські періодичні видання, також тут була окрема рубрика «Великіє строители Россіи». Зауважимо, що редакція друкованого органу православного руху Підкарпатської Русі та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» підтримувала перехід місцевих шкіл на російську мову навчання: *Школьный законъ отъ 1868 г. артикуль XXXVIII признаетъ за родителями право требовать, чтобы ихъ школьныя дѣти обучались въ народныхъ школахъ на матернемъ – для насъ, значитъ, на русскомъ – языкѣ. Этотъ мадьярскій законъ не отмѣненъ и въ Чехословацкой республикѣ. Законъ сей платный. Какъ воспользоваться этимъ закономъ? Нужно собрать школьную раду, на которой и написать два протокола (одинъ кириллицой, другой латиницей) о томъ, что родители постановили, чтобы ихъ дѣти въ школѣ обучались на матернемъ русскомъ языкѣ, а итатному (у насъ – словацкому) обучались ежеседмично по 3–5 часовъ. Родители тѣ два протокола подпишутъ.*

Тогда одинъ протоколъ, написанный кириллицой (по русски), послать въ Епархіальное Управление, а другой, написанный латиницей, къ свѣдѣнію школьнаго инспектора.

Послѣ сего учитель можетъ начинать обучать дѣтей въ школѣ на русскомъ языкѣ.

Такъ говорятъ законы ЧС. Республики [ПКР, 1929, № 3, с. 4].

У дописі «Русскій языкъ на Подкарпатской Русі», надрукованому в № 11 за 1929 р., пише про рішення, прийняте на з'їзді вчителів, перевести школи на російську мову викладання: *8 мая въ Ужгородѣ состоялся конгрессъ учителей*

Подкарпатской Руси. На конгрессе участвовало свыше 600 учителей.

Конгресс постановил: **УПОТРЕБЛЯТЬ ВЪ НИЗШИХЪ СЕЛЬСКИХЪ ШКОЛАХЪ МБСТНЫЙ НАРОДНЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫКЪ СЪ ОДНООБРАЗНЫМЪ ПРОИЗНОШЕНИЕМЪ СЛОВЪ, А ВЪ СРЕДНИХЪ ШКОЛАХЪ – ПРЕПОДАВАНИЕ ВЕСТИ НА РУССКОМЪ ЛИТЕРАТУРНОМЪ ЯЗЫКЪ.**

Противъ этого высказались лишь 27 украинцевъ съ уніатскимъ попомъ Августинимъ Волошиномъ во главъ. Они оставили конгрессъ и удалились на совѣщаніе въ домъ украинской просвѣты... [ПКР, 1929, № 11, с. 1].

Крім того, на сторінках газети пропонували виховувати дітей у дусі т. зв. «общерусскихъ» цінностей, про що читаємо у рецензії на працю Г. Геровського «Ветхій и Новый Завѣтъ», яку рекомендували використовувати в місцевих школах під час викладання Закону Божого: *Написанъ учебникъ на чисто русскомъ литературномъ языкѣ, при чемъ авторъ приложилъ всѣ старанія, чтобы всѣ слова и понятія были доступны и понятны дѣтямъ. <...> Такимъ образомъ учебникъ проф. Г. Геровскаго помимо своего спеціальнаго назначенія приобрѣтаетъ широкое общественное значеніе, способствуя укрѣпленію въ дѣтяхъ сознанія единства русскаго народа* [ПКР, 1929, № 7, с. 3].

Розглянемо, проти яких соціальних груп була спрямована мова ворожнечі на сторінках друкованого органу православного руху Підкарпатської Руси та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь»:

1) українців і місцевого греко-католицького духовенства: *Знаменательно то, что гробокопатели русскаго народа идутъ подъ знаменемъ – греко-католической уніи и украинства* (тут і далі застосування жирного накреслення до тексту наше – А. Ч.) *<...> Да, это истинная цѣль и римской уніи и нѣмецкаго украинства: разрушить единство Русскаго народа. Здѣсь они союзники* [ПКР, 1929, № 11, с. 1]; *Уніаты, узнавъ об этомъ, наразъ прислали въ село польско-украинскихъ іезуитовъ-базиліанъ, чтобы насъ отъ Православной вѣры отстрашити пекломъ, чертами, горячей смолою* [ПКР, 1928, № 7, с. 3]; *Ихъ всѣми способами стараются допечь уніатскій превелебный панъ и украинчикъ-учитель* [ПКР, 1929, № 9, с. 1]; *Итакъ, всѣ мы радовались и хвалили Господа. Печалился лишь одинъ уніатскій ксендзь. Узнавши, что въ село прибылъ православный священникъ, онъ отъ великой братской любви сейчасъ же побѣжалъ на постерунокъ, да такъ*

быстро, что въ пути «черевички» потерялъ... [ПКР, 1928, № 6, с. 4]; *История русской вѣры на Карпатахъ въ изображеніи уніатскаго священника. – Как превелебныя паны торговали Христовой вѣрой** (тут і далі *) – примітка редактора газети. – А. Ч.) [ПКР, 1929, № 9, с. 2].

Так, чи не кожного місцевого проукраїнського діяча тут називали «українізатором» і «ворогом русскости», про що читаємо у дописі «День русской культуры или уніатскій праздникъ?», надрукованому в № 8 за 1928 р.: *4-го іюня сего года, въ Мукачевѣ состоялось общее собраніе общества Духновича. Собралось до 7 000 народа, членовъ общества. Для нихъ отслужтъ въ уніатской церкви секретаръ общества Фенцикъ, уніатскій священникъ, тихую отправу или шептанную «омицу». А когда началось заствданіе, послали отъ имени всѣхъ собравшихся привѣтственные телеграммы обоимъ уніатскимъ бискупамъ: Петру Гебею и Павлу Гойдичу. Каждый знаетъ, что оба сіи бискупы латинизаторы и пособники украинизаціи. Они отдали уніатскимъ монахамъ-базиліанамъ изъ Галиціи наши угрорусскіе монастыри, они отдали въ руки базиліанъ и базиліанокъ въ Ужгородъ и Пряшевъ воспитаніе дѣтей уніатскаго духовенства, для латинизаціи и украинизаціи. Гебей изгналъ изъ препарандии русскій языкъ и замѣнилъ его украинскимъ. Непонятно, какъ могло собраніе общества Духновича, гдѣ были русскіе люди, не только уніаты, но и православные, привѣтствовать сихъ враговъ русскости и восточной церковности. Не думаемъ также, чтобы шептанная латинская «омица», вмѣсто русскаго богослуженія, могла быть знаменемъ русской культуры* [ПКР, 1928, № 8, с. 3].

Ба більше, у статті «Прошлое и настоящее. (Окончаніе)», опублікованій у № 2 за 1929 р., читаємо про те, що Україна як окрема держава є німецьким проектом, а український прапор був придуманий Софією Баварською, дружиною австрійського ерцгерцога Франца Карла та матір'ю імператора Франца Йосифа І.

Крім того, тут вказується, що топонім «Україна» має значення «окраїна»: *Единенія русскаго народа боялись и сейчасъ боятся сосѣднія державы. Чтобы ослабить Русь, нужно разчлениить и разбить ее на части, – для этого и начали предумывать разные курьезы. Въ 1848 году, спустя 180 лѣтъ послѣ смерти славнаго гетмана Хмѣльницкаго, Эрцогиней Софіей, матерью Франца Йосифа, для своихъ «рутенскихъ» русскихъ добровольцевъ придуманъ былъ голубо-желтый флагъ, нынѣ ставшій украинскимъ флагомъ.*

Имя «Украина» дано Нѣмецкими, Австрій-

скими и Польскими империалистами для обособления въ одну отдѣльную народность, а потомъ для отдѣления отъ всего русскаго народа.

Бисмаркъ нѣмецъ говорилъ: «Украину нужно сдѣлать совершенно самостоятельной, шовинистической по отношенію къ Великороссіи развитъ чувства самоотторженія и даже враждебности къ Москвѣ».

Генераль Гофманъ [нѣмецъ]: «Я создалъ украину для того, чтобы съ частью Россіи заключить договоръ – миръ, это подниметъ духъ бодрости Австрійцевъ».

Профессоръ Шляйсінгеръ въ своей статьѣ: «Russland in XX. Jahrhundert» пишесть: «за послѣднее время дѣлаются попытки доказать, что Малороссы есть отдѣльная нація отъ Великороссовъ. Тѣ сепаратическія попытки существуютъ только въ мозгахъ нѣкоторыхъ полуученныхъ людей».

Историческія воспоминанія говорятъ: «Украина», или «Окраина» отдална назывался край пограничныхъ земель княжествъ. Въ Кіевской лѣтописи съ 1271 г. упоминается: «Псковская Украина». Въ Новгородскихъ лѣтописяхъ съ 1517 года находимъ: «По совѣту Сидизмунда (короля Польши) прибыли Крымскіе татары на Украину великаго князя Московскаго возлѣ города Тулы». Въ 1518 году Царь Іоаннъ Грозный приказываетъ: «воеводы и войска должны занять мѣстности вдоль рѣкъ Оки и въ городахъ украинныхъ, въ украинѣ Крымской и украинѣ Литовской» [древняя библ. 14 томъ, 368 стр.]. Въ воскресенской лѣтописи 1518 года читаемъ «Московская Украина», «Слободска Украина» отъ слова: дана полная свобода жизни окраинному въ государствѣ поселенію, «Сибирская Украина царя Московскаго» [народная пѣснь «ку Горамъ Даурамъ» 17 столѣтія]. Соловецкая Украина 17 стол. Утверждаетъ этоже и Д-ръ Барвинскій: «Бачимо», – говоритъ Д-ръ Барвинскій, – «Украиною звали въ давнихъ часахъ въ зачали погранични земли» (календарь «просвѣты» 1916 г.).

Слова Великая и Малая Русь, – утверждаютъ нѣкоторые историки, – выдумали татары. Малой Русью они назвали потому, что границы завоеванной южной части Руси они знали, Великой сѣверную часть нынѣшней Россіи назвали, – ибо границъ ея не знали.

О названіи Бѣлой Руси есть много доводовъ. Одни говорятъ: Московскіе цари назвали жителей нынѣшней Бѣлороссіи бѣлыми, чистыми за то, что они твердо держались православной вѣры и русской народности. Отсюда названіе: «Русскій бѣлый царь». Называютъ также потому, что между бѣлоруссами много было блондинавъ – людей съ бѣлыми волосами

[ПКР, 1929, № 2, с. 2]. Зауважимо, що більшість наведених у цій статті «доводів» можна віднести до категорії міфів. Однак важливим є сам факт того, що в релігійній газеті «Православная Карпатская Русь», яка виходила на теренах історичного Закарпаття у 20–30-х рр. ХХ ст., цілковито заперечується українська ідентичність та ідея самостійності України.

В одному з номерів у дописі, опублікованому під заголовком «Подвиги петлюровца», висувують звинувачення місцевому греко-католицькому священикові, котрого тут називають не інакше, як «петлюрівцем» і «петлюрівським героєм», у замаху на вбивство росіянина. Обвинувачем є донський козак Є. Абросімов. Ось про що тут ідеться: Закончилось дознаніе о попыткѣ пана превелебнаго Н. Креера убить русскаго казака. На дознаніи установлено, что украинскій хлѣбанъ с. Русской Поруби, по ненависти къ русскимъ, подговаривалъ селянина М. Миндяка: «Возьми боканчи и иди въ Заваду къ москалю-шустеру. Если кто встрѣтитя по дорогѣ, то скажешь, что идешь до шустера. А если никого не увидишь, то зайдешь съ лѣса мимо Рака Ивана чрезъ садъ и подойдешь къ окну, дашь черезъ окно и готово дѣло. Получишь хороши пенязи». М. Миндякъ признался другу своему Димитрію Цыруль, что хлѣбанъ нанималъ его убить москаля. Д. Цыруля на показаніи сіе подтвердилъ.

Вотъ какіе душъ-пастыри уніатскіе! Бискупъ Гойдичъ обо всемъ этомъ знаетъ, но покрываесть, ибо самъ принялъ этого хлѣбана-украинца и даль ему приходъ.

Донской казакъ Евфимъ Абросимовъ, село Завада.

Прим. Ред. Крееръ это тотъ самый **петлюровскій герой**, который въ В. Орлихъ хотѣлъ продать православныхъ на унію. Такъ человекъ отъ преступленія къ преступленію катится на дно пропасти [ПКР, 1929, № 5, с. 4];

2) римо-католицького духовенства й особисто Папи Римського: **Даже римскій папа, мечтаюцій забогатѣть на русской бѣдѣ и покорить православныхъ при помощи уніи римскому престолу**, – и тотъ про людское око приказалъ, чтобы «каждаго дня кончали боголуженіе за тѣхъ, которы страдаютъ подѣ большевиками въ Россіи, бо тоты терпятъ не меньше, якъ мусгли терпѣти христіаны [ПКР, 1929, № 11, с. 1]; *) **Римъ вѣченъ въ своихъ злодѣянняхъ**. РЕД. [ПКР, 1929, № 7, с. 3]; **А чи читалъ ты въ новинахъ, что папезъ римскій стался уже царемъ земнымъ?** [ПКР, 1929, № 7, с. 3].

Зауважимо, що у цьому періодичному виданні між греко-католицькою та римо-като-

лицькою церквою ставлять знак «дорівнює»: **Римо-католическая хитрая и униатская злобная пропаганда** доходят до верха своей хитрости и злобности... Нгтъ мѣста тамъ истиннѣ, любви, добру. Знають только свои, часто только экономическіе, интересы и за нихъ борются. Политическая партія со всѣми низменными современными средствами борьбы у нихъ совмѣщается съ Церковью [ПКР, 1928, № 6, с. 3], **Послѣ уніи, когда униатскіе попы продали нашу вѣру римскому папѣ, они изъ поповъ стали панами** [ПКР, 1928, № 6, с. 3]. У такий спосіб читачам намагалися нав'язати думку, що греко-католицьке духовенство є відступниками від «прадідівської православної віри», які продалися Римові задля власної вигоди та намагаються латинізувати місцеве населення;

3) протестантів: **Еднимъ словомъ, наши униаты не боятся Бога роптати на святую православную вѣру, а о кальвинствѣ и о иншихъ разныхъ сектахъ и не упоминаютъ ничего** [ПКР, 1929, № 7, с. 1]; **Приступили къ печатанію православнаго русскаго календаря на 1929 годъ, съ указаніемъ ежедневныхъ апостольскихъ и евангельскихъ чтеній, съ церковнымъ типикономъ и со статьями обличающими субботниковъ, адвентистовъ и др. раціоналистическія секты** [ПКР, 1928, № 4, с. 4]; **Секта бадачей. Они по гордости величаютъ себя «студентами библіи», «изслѣдователями библіи», но народъ знаетъ, какіе они «ученые и студенты» и по аналогіи съ бадливой коровой, или ковыряющей подъ дубомъ безрогой, язвительно прозвалъ ихъ просто «бадачами». <...> Бадачи, какъ и всѣ сектанты, учатъ, что они ведутъ свое ученіе отъ Самого Іисуса Христа...** [ПКР, 1928, № 8, с. 4]. Насправді «badacz» у перекладі з польської мови означає «дослідник»;

4) євреїв: **Какъ странно... Столько ненависти и самохвальства въ печатномъ органѣ епископа. Почему, напр. епископъ этотъ не ненавидѣлъ еврея – адвоката, которому поручалъ веденіе процессовъ противъ православныхъ христіанъ?** [ПКР, 1928, № 4, с. 1]. У заголовку до однієї зі статей паралельно вживається «старий єврей» і «молоді жидки», в останній назві вбачаємо дискримінацію не тільки за національністю, але й за віком: **Проклятіе родителей. (Письмо стараго еврея, поучительное для молодыхъ жидковъ, мѣшающихся въ религіозныя дѣла христіанъ)** [ПКР, 1929, № 9, с. 4]. Фактично, чим далі, тим більше у газеті вживається саме етнофолізм «жид» на позначення представників єврейського народу, наприклад: **У насъ въ Русскомъ противъ православія ведетъ усиленную агитацію жидъ**

Гершко Якубовичъ... Этотъ жидъ – извѣстный по всему округу темный дѣлецъ, но униаты не брезгаютъ никѣмъ и ничѣмъ, чтобы только удержатъ на поверхности обреченный тонуцій корабль своей лживой уніи [ПКР, 1929, № 9, с. 1]; **Какой трогательный союзъ жидовъ-нотарей съ превелебными панами! Вотъ уже поистиннѣ «одного поля ягода»** [ПКР, 1929, № 9, с. 1]; **Униаты нудили кандалами и смертью къ уніи. Храмы Божіи обращали въ питейные дома и гостинницы. Жиды были полными хозяевами православныхъ храмовъ** [ПКР, 1928, № 4, с. 4].

Крім того, тут фіксуємо вживання назви «іудеї» та біблійного фразеологізму з компонентом «іудейска»: **Иудеи знали истину Христову, и гонятъ до сихъ поръ** [ПКР, 1928, № 6, с. 3], **Только мы – русскіе православные люди – боимся, какъ бы не обвинили насъ въ политикѣ, и молимся и плачемъ о несчастіи своихъ братьевъ – потаеменно «страха ради іудейска** [ПКР, 1929, № 11, с. 1]. Історично слово «жид» на Західній Україні не мало негативного забарвлення аж до входження цих територій до складу СРСР. Однак, на нашу думку, паралельне вживання найменувань «євреї», «іудеї» та «жиди» свідчить про те, що етнонім «жид» на сторінках газети «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.) свідомо вживався для негативного змалювання представників єврейського народу, і це тільки поглиблювало ворожнечу між багатонаціональним населенням Підкарпатської Русі та Пряшівщини;

5) представників інших етнографічних груп і національностей: **На русской землѣ совершилось чудо. Принужденная и насильственно навязанная нашему русскому народу печальной памяти унія пресловутыми латино-польскими панами и фанатиками панами-іезуитами ксендзами, виновниками которой были зачинщики безчеловѣческой жестокостью къ православному русскому народу: Кирилль Терлецкій, Ипатій Поцій и пресловутый Іосифъ Кунцевичъ, поощряемые польскимъ королемъ Сигизмундомъ 3-мъ, нынѣ вырывается съ корнемъ изъ души русскаго народа** [ПКР, 1928, № 4, с. 4]; **Базиліане хотѣли зайти въ нашу церковь, но народъ спряталъ церковные ключи, а на дворѣ тоже не сталъ слухати, такъ польскіе самостійники и ушли туда, откуда пришли** [ПКР, 1928, № 7, с. 3]; **Въ Михалевцахъ строятъ памятникъ А.И. Добрянскому. Открытіе памятника будетъ соединено съ празднованіемъ 10-лѣтія республики, 28 октября сего года. То будетъ первый памятникъ сему великому челоуѣку, пробудившему русскость на Карпатахъ въ прошломъ столѣтіи. И нужно со стыдомъ признаться, что этотъ первый памятникъ А.И. Добрянскому поставимъ не мы, русскіе**

люди, а поставять позабывшии свой рускій языкъ «цотакы» («гутораки») [ПКР, 1928, № 9, с. 3].

Висновки. Отже, мова ворожнечі на сторінках друкованого органу православного руху Підкарпатської Русі та Східної Словаччини «Православная Карпатская Русь» (1928–1935 рр.) була спрямована проти таких соціальних груп: українців і місцевого греко-католицького духовенства, римо-католицького духовенства й осо-

бисто Папи Римського, протестантів (кальвіністів, адвентистів, бадачів), євреїв, представників інших етнографічних груп (цотаків, гутораків) і національностей (поляків, німців). Крім того, жорсткої критики зазнавала українська ідентичність та ідея самостійності України, з чим пов'язуємо і критику місцевого греко-католицького духовенства, яке впродовж століть було єдиним захисником мовно-культурних особливостей українців Закарпаття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Етнічність у ЗМІ: Поради журналістам. Кишеньковий посібник / уклад. М. Гоманюк. Херсон : Гілея, 2017. 12 с.
2. Костовська А.В. Від мови ворожнечі до мови порозуміння: актуальні питання. *Мова і культура*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. Вип. 21. Т. II (191). С. 114–121.
3. Черненко Г.А. Види мови ворожнечі за типом стигматизованого об'єкта в сучасному українському суспільстві. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика* : збірник наукових праць. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. Вип. 30. С. 35–45.
4. Гнатюк В. «Мова ворожнечі» в російсько-українській війні 2014–2015 років та національна самосвідомість українців. *Historical and Cultural Studies*. Lviv : Publishing House of Lviv Polytechnic National University, 2015. Vol. 2. № 1. Р. 47–52.
5. Прищепя Г. «Мова ненависті» як лінгвістичний маркер «гібридної війни». *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2017. Вип. 22 (2). С. 98–112.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- ПКР** – 1) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1928. № 4. 4 с.
- 2) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю. Лажо, 1928. № 6. 4 с.
- 3) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю. Лажо, 1928. № 7. 4 с.
- 4) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Г.П. Лажо, 1928. № 8. 4 с.
- 5) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Г.П. Лажо, 1928. № 9. 4 с.
- 6) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 2. 4 с.
- 7) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 3. 4 с.
- 8) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 5. 4 с.
- 9) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 7. 4 с.
- 10) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 9. 4 с.
- 11) Православная Карпатская Русь. Церковно-народный органъ православнаго движенія на Карпатской Руси и Восточномъ Словенску / Редакторъ-Издатель Протоіерей Всеволодъ Коломацкій. Ладомірово : Типографія Ю.П. Лажо, 1929. Годъ изданія второй. № 11. 4 с.

РОЗДІЛ 2 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 371.27:811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10.10>

МОВНА СЕРТИФІКАЦІЯ ЯК ОДИН ЗІ СКЛАДНИКІВ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ЕМІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

LANGUAGE CERTIFICATION AS A CONSTITUENT PART OF IMPLEMENTATION OF BILINGUAL EDUCATION AND EMI IN TERTIARY EDUCATION

Бортник С.Б.,

orcid.org/0000-0003-0285-1784

*асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Вища освіта приділяє значну увагу інтернаціоналізації, що базується також і на технології білінгвального навчання. Рівні володіння англійською мовою – як студентів, так і викладачів – є важливим фактором у процесі реалізації білінгвальної освіти, і міжнародна сертифікація набуває рис невід'ємного складника цього процесу. Рішення щодо вибору міжнародного тесту треба приймати дуже виважено, беручи до уваги всі аспекти, враховуючи специфіку та спрямування іспитів, а також такі практичні питання, як вартість, дати складання, швидкість отримання результатів іспиту та сертифіката, термін дії сертифіката та доступність матеріалів для підготовки. Найпопулярнішими іспитами з академічної англійської мови є TOEFL та його британський аналог IELTS, але іспити такого типу мають обмежений термін дії – більшість сертифікатів дійсні лише протягом двох років. Основною відмінною рисою сертифікатів іспитів із загальної англійської є безстроковість, а також поділ на рівні: сертифікати із загальної англійської підтверджують володіння мовою на певному рівні за шкалою CEFR. Тест APTIS – це розроблений Британською Радою онлайн-іспит, що має міжнародний стандарт. APTIS використовують у комерційних та освітніх організаціях, державних та громадських закладах по всьому світі. Адміністрування іспиту повністю автоматизовано (включаючи генерацію пароля, формування звітів та друку сертифікатів). Потенціал використання APTIS в освітній сфері визначає його як один із найбільш зручних, доступних та прийнятних інструментів оцінювання рівня володіння англійською мовою. Детальний аналіз європейського досвіду та залучення до загальноєвропейських стандартів є критично важливими та необхідними.

Ключові слова: міжнародні іспити (тести), міжнародні стандарти, рівень володіння англійською мовою, сертифікат, класифікація, інтернаціоналізація, APTIS.

Higher education pays great attention to internationalization which is based on a bilingual methodology as well. The English language proficiency levels of both students' and teachers' are a crucial factor in bilingual education implementation, and language certification becomes a constituent part of this process. The choice of the international test should be made very carefully, taking into consideration all aspects, keeping in mind specifics of exams alongside with such practical questions as prices, dates of exams, terms of getting results and certificates, validity of the certificate and availability of the preparation materials. The most popular exams in academic English are TOEFL and its British counterpart IELTS, but such exams have a limited validity, most of them are valid for only two years. A distinguishing feature of certificates in general English is their unlimited validity, and level subdivision: such certificates confirm English language proficiency of a certain level, according to CEFR scale. APTIS test is an online international standard exam developed by British Council. APTIS is used in commercial and educational organizations as well as state and non-governmental ones all over the world. Exam administration is completely automated (including password generation up to certificate printing). Potential of APTIS use in educational sphere makes it one of the most convenient, affordable and acceptable tools to evaluate English language proficiency level. Profound analyses of the European experience and acceptance of common European standards are of utmost importance.

Key words: international exams (tests), international standards, English language proficiency level, certificate, classification, internationalization, APTIS.

Постановка проблеми. Україна є частиною світового економічного простору, поступова глобалізація та інтеграція країни впливають на співробітництво в усіх сферах діяльності – культурній, освітній та інших, вимагаючи підвищення якості підготовки майбутніх спеціалістів. Відповідно, зростає міжнародна академічна мобільність нау-

ковців, викладачів, студентів. З огляду на вимоги сьогодення, відбувається процес створення нової системи освіти, що зорієнтована на приєднання до світового освітнього простору. Заклади вищої освіти у співпраці з міжнародними організаціями приділяють значну увагу інтернаціоналізації освіти [1], що базується також і на технології

білінгвального навчання. Рівні володіння англійською мовою – як студентів, так і викладачів – є важливим фактором у процесі реалізації білінгвальної освіти, і міжнародна сертифікація набуває рис невід’ємного складника цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями якості мовної освіти займалися як вітчизняні, так і зарубіжні методисти та науковці. Серед вітчизняних дослідників Т. Маслова, Т. Кравчина, О. Копил та інші [2–4]. Нещодавні публікації зарубіжних дослідників щодо проблеми якості мовної освіти в основному присвячені оцінюванню навичок з англійської мови у вищій школі, розробці та впровадженню міжнародних іспитів з англійської мови в міжнародному контексті, з огляду на світові тенденції мобільності – це роботи Б. О’Саллівана, Р. Спайбі та багатьох інших [5; 6].

Зарубіжні заклади вищої освіти, різноманітні державні установи та великі корпорації вже давно поставили за вимогу документальне підтвердження знання англійської мови на одному з рівнів, визначених відповідно до Загальних рекомендацій Ради Європи з мовної освіти [7]. Таким формальним підтвердженням може слугувати, зокрема, сертифікат про складання одного з чинних міжнародних іспитів. Міжнародні екзамени сприяють універсалізації підходів до навчання та оцінювання, забезпечують мобільність в освіті як у межах країни, так і на міжнародному рівні, є джерелом мотивації до удосконалення навичок володіння мовою. Рішення щодо вибору міжнародного тесту треба приймати виважено, беручи до уваги всі аспекти, враховуючи специфіку та спрямування іспитів, а також такі практичні питання, як вартість, дати складання (можливість перескладання, через який період часу вона можлива), швидкість отримання результатів іспиту та сертифіката, термін дії сертифіката та доступність матеріалів для підготовки, але це можливо за умови обізнаності щодо видів тестів, тому що на першому етапі підготовки до складання іспиту потрібно вибрати саме той іспит, що підходить апліканту.

Постановка завдання. З огляду на актуальність проблеми та Концепцію розвитку англійської мови в університетах, оприлюднену МОН України 13 липня 2019 р., мета статті – окреслити основні риси чинних міжнародних стандартизованих іспитів з англійської мови, проаналізувати та порівняти їхні особливості.

Виклад основного матеріалу. Англійська мова як мова-посередник є зростаючою глобальною тенденцією, що особливо помітно в сфері вищої освіти. У навчальному процесі з викорис-

танням білінгвальної освіти та ЕМІ сама англійська мова не є метою навчання, вона є просто робочою мовою, що вимагає певного рівня знань всіх учасників процесу. Заклади вищої освіти розробляють прийнятні стратегії та напрями, беручи за основу численні напрацювання зарубіжних методистів. Білінгвальна освіта може бути імплементована завдяки застосуванню CBI (Content-based Instruction), CBLT (Content-based Language Teaching), TBE (Transitional Bilingual Education), Sheltered subject-matter instruction, WAC (Writing Across Curriculum), EMI (English as a Medium of Instruction), CLIL (Content and Language Integrated Learning) [8–10], реалізація курсу може бути здійснена викладачем-предметником, за умови володіння іноземною мовою на рівні не нижче за B2 (шкала CEFR). Отже, виникає потреба в об’єктивному, надійному, швидкому, всеохоплюючому та універсальному оцінюванні рівня володіння англійською мовою.

Потреба в уніфікації рівнів знання мови виникла давно, ще в 1989 р. Кембріджським університетом (University of Cambridge, UK) та Університетом Саламанки (Universidad de Salamanca, Spain) була створена Європейська асоціація тестологів (інші варіанти перекладу – мовних експертів, екзаменаційних рад, розробників мовних тестів) – ALTE (The Association of Language Testers in Europe) з метою приведення їх методів тестування до єдиного стандарту. Нині асоціація складається з 34 учасників, що представляють 25 європейських мов, а також 58 афілійованих інституцій по всьому світі.

Завданням ALTE була і залишається розробка уніфікованих стандартів тестування з чітким розподілом компетенцій по рівнях володіння мовою, які, своєю чергою, поділені на 4 сфери: *загальна іноземна мова, туризм, робота та навчання*. Нині цей стандарт має чітко визначені рівні (Elementary, Lower Intermediate, Upper Intermediate, Lower Advanced, Upper Advanced), і саме він слугував основою для CEFR (Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти) [7]. Відповідно, була розроблена система рівнів володіння іноземною мовою та систематизований детальний опис цих рівнів:

Рівень А – елементарне володіння (елементарний користувач, Basic User): A1 Рівень виживання (інтродуктивний, Breakthrough) та A2 Передпороговий рівень (середній, Waystage).

Рівень В – самостійне володіння (незалежний користувач, Independent User): B1 Пороговий рівень (рубіжний, Threshold) та B2 Пороговий просунутий рівень (Vantage).

Рівень С – вільне володіння (досвідчений користувач, Proficient User): C1 Рівень професійного володіння (автономний, Effective Operational Proficiency) та C2 Рівень досконалого володіння мовою (компетентний, Mastery).

Розроблений широкий діапазон *стандартизованих тестів з англійської мови*, які використовують у всьому світі для різних цілей. Усі тести оцінюють знання за ключовими видами мовленнєвої діяльності – “Listening”, “Speaking”, “Reading”, “Writing”, а також включають модуль “Grammar/Vocabulary/Use of English”. Відповідно, за спрямуванням міжнародні тести поділяють на іспити з **академічної англійської** (*Academic English*), іспити з **ділової англійської** (*Business English*) та іспити із **загальної англійської** (*General English*).

Найпопулярнішими іспитами академічного спрямування є **TOEFL** та його британський аналог **IELTS**. **IELTS** (International English Language Testing System) – це іспит, що був започаткований у 1990 р. для іноземців, які бажають отримати освіту або стажуватись у Великобританії, Австралії, Новій Зеландії. Аплікантам варто звернути увагу на особливості завдань із модуля «Письмо» – одне із завдань передбачає інтерпретацію даних: опис графіка, діаграми, схеми, табличних даних тощо. Необхідний об’єм вокабуляра для успішного проходження тесту – 4000 слів. У модулі «Читання» пропонуються тексти, передусім, академічного спрямування, вони мають відповідну стилістику та містять властиву таким текстам лексику. Сертифікат тесту дійсний два роки. **TOEFL** (Test of English as a Foreign Language) орієнтований на американську англійську, необхідно розумітись на лексичних та граматичних тонкощах, мінімальний необхідний об’єм вокабуляра – 3500 слів. Тест може проводитись як у паперовому, так і комп’ютерному варіантах, але як тест з академічної англійської він має обмежений термін дійсності – лише два роки.

Ключовими характеристиками сертифікатів з **академічної англійської мови** є: *специфічний, академічно спрямований зміст* – більшість комунікативних ситуацій пов’язані з освітою та навчанням; *відсутність рівнів і прохідного балу* – іспити з академічної англійської зазвичай оцінюють за шкалою, що відображає рівень володіння англійською (тобто апліканту не потрібно попередньо обирати рівень); *обмежений термін дії* – більшість сертифікатів дійсні лише протягом двох років, потім треба повторно скласти іспит.

Іспити з **ділової англійської мови** (*Business English*): низку сертифікатів із ділової англійської

пропонує Лондонська торгово-промислова палата (LCCI – London Chamber of Commerce and Industry), також є **BULATS** (Business Language Testing Service) та **BEC** (Business English Certificate), **EFB** (English for Business), **WEFT** (Written English for the Tourism Industry), **ICFE** (International Certificate in Financial English), **ILEC** (International Legal English Certificate), **TOLES** (Test of Legal English Skills).

До іспитів із **загальної англійської мови** (*General English*) належать: **APTIS** (British Council), **KET**, **PET**, **FCE**, **CAE**, **CPE** (Cambridge ESOL), **PTE** (Pearson Test of English), Pearson **EDEXCEL** (English as a Second language), Integrated Skills in English (**ISE**).

Відмінними рисами сертифікатів іспитів із загальної англійської мови є *безстроковість*, тобто сертифікат має необмежений термін дії, не потрібно перескладати іспит за 2–3 роки; а також *поділ на рівні*, адже сертифікати із загальної англійської підтверджують володіння мовою на певному рівні згідно з CEFR, який треба обрати до того, як відбудеться реєстрація на іспит.

Тест **APTIS** – це розроблений Британською Радою онлайн-іспит, що дає змогу визначити рівень знань співробітників, викладачів та студентів відповідно до міжнародної шкали CEFR та має міжнародний стандарт. Іспит APTIS позиціонується як інноваційний інструмент оцінювання рівня володіння англійською мовою в міжнародному контексті, це «тестування з англійської на перспективу» або «іспит для людей із далекоглядним мисленням» (forward thinking English testing) [5; 8; 11]. APTIS розглядається як одне з найбільш гнучких та доступних рішень на ринку – можна вибирати ті модулі, які необхідні організації/роботодавцю, наприклад, тільки модулі «Говоріння» та «Слухання» для тих, чия діяльність пов’язана з усною комунікацією. APTIS з’явився на ринку освітніх продуктів зовсім недавно – у 2013 р., це найновіший із міжнародних тестів на поточний момент.

Україна широко долучилась до застосування іспиту APTIS у мовній сертифікації у процесі реалізації масштабного міжнародного проекту Британської Ради «Англійська мова для університетів» серед ВНЗ різних регіонів України (“The English for Universities Project”) [12; 13]. Опубліковані результати дослідження представників Британської Ради підтвердили ефективність застосування цього тесту [12; 13]. APTIS використовують у комерційних та освітніх організаціях, державних та громадських закладах по всьому світі. Тест входить до переліку МОН як

один із рекомендованих міжнародних іспитів на знання англійської мови з метою отримання наукових звань, що робить його досить затребуваним у сфері вищої освіти [14]. Зазначений тест допоможе спростити процес набору нових співробітників, мотивувати всіх учасників робочого або навчального процесу, а також оцінити необхідність розвитку певних навичок. Адміністрування іспиту повністю автоматизоване (включаючи генерацію пароля, формування звітів та друку сертифікатів).

Тест проводиться в комп'ютерному форматі, і саме комп'ютерний формат може становити особливий інтерес для студентів немовних спеціальностей та викладачів відповідних факультетів. У таких умовах сам процес підготовки до комп'ютерного формату іспиту не лише є ефективним для розвитку іншомовної комунікативної компетентності студентів, але й представляє значну дидактичну та розвивальну цінність загалом. Перевагою APTIS є можливість проведення тестування значної кількості людей за незначних витрат, завдяки надійності, *доступності* та швидкості отримання результатів. APTIS практично неможливо не скласти зовсім, у будь-якому разі, набравши певну кількість балів, аплікант отримає сертифікат зі своїм рівнем володіння мовою (від A1 до C) [15]. На сайті Британської Ради зазначається, що немає потреби в спеціальних посібниках для підготовки або складання іспиту через переважно діагностичну функцію зазначеного формату, цей фактор може бути як перевагою (що так і позиціонується), так і недоліком, оскільки досвід роботи з підготовки до тесту показав, що чітко структурований посібник із підготовки за всіма модулями може бути корисним. Якщо порівняти стандартні завдання письмового модуля FCE – написання статті, рецензії, есе або навіть оповідання (essay, article, letter, e-mail, review, story) та написання формальних листів (листа-запиту, скарги, листа роботодавцю), то основні завдання письмового модулю APTIS не настільки різноманітні – офіційний лист (official email) та лист другу, що уможливило більш позитивні результати.

Практичний досвід викладання на курсах Лінгвістичного центру ЧНУ імені Юрія Федьковича англійської мови для професорсько-викладацького складу та студентів та результати проведення міжнародного іспиту APTIS (представниками Британської Ради) вже четвертий

рік поспіль (2015–2016, 2016–2017, 2017–2018, 2018–2019 навчальні роки) засвідчив, що тест дає змогу гарантувати відповідну якість оцінювання рівня володіння англійською мовою, швидке та зручне отримання результатів, підвищення мотивації слухачів курсів. На початку навчання на курсах слухачі проходять діагностику поточного рівня володіння мовою (так званий вхідний тест); якщо вхідний рівень B1, то за два семестри навчального року (кожен семестр має 90 годин) більшість слухачів (викладачі курсів ведуть свою статистику, близько 75%) успішно складають іспит на рівень B2. Потенціал використання APTIS в освітній сфері визначає його як один із найбільш зручних, доступних та прийнятних інструментів оцінювання рівня володіння англійською мовою.

Висновки. Вимоги інтернаціоналізації вищої освіти передбачають гарантування відповідної якості мовної освіти та оцінювання англійської компетентності вітчизняного академічного середовища. Практика свідчить, що різні ВНЗ використовують різні контрольні завдання та критерії оцінювання, інколи навіть у межах одного закладу чи факультету. Саме тому аналіз європейського дослідження та залучення до загальноєвропейських стандартів є критично важливими та необхідними [16; 17]. Неможливо запровадити ЕМІ, якщо студенти (як українські, так і іноземні) не можуть слідувати викладанню матеріалу та викладачу, тому рекомендується оцінювати всіх потенційних студентів та встановлювати мінімальний цільовий рівень, як визначають у зарубіжній методичній літературі, всі сторони навчального процесу мають бути «в одному мовному човні» (“all the students are in the same linguistic boat”) Сертифікація рівнів володіння мовою сприяє підвищенню мотивації студентів, націлює студентів на конкретні результати навчання, забезпечує більш ефективну координацію ЕМІ на рівні навчального закладу. Нині є широкий вибір можливостей щодо різноманітних міжнародних іспитів, іспит APTIS розглядається як один із таких, що найбільш відповідає всім вимогам сучасних швидких та якісних змін в освіті. Рівень володіння мовою викладача також має вирішальне значення, за потреби забезпечується додаткова підготовка, завдяки сертифікації підвищується кваліфікація викладача, запроваджуються нові форми професійного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Internationalisation of Ukrainian Universities: the English language dimension. Kyiv : British Council. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/2017-10-04_ukraine_-_report_h5_en.pdf (eng).
2. Міжнародні іспити та сертифікат з англійської мови. URL: <http://osvita.ua/languages/article/6126/>.

3. Люлько М.Є. Класифікація міжнародних іспитів з англійської мови за їх специфікою. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2015. Вип. 215 (1). С. 186–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnuu_fil.n_2015_215%281%29_29.
4. Кравчина Т.В. Класифікація міжнародних тестів та сертифікатів з англійської мови. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/95.pdf>
5. O'Sullivan B. APTIS Test Development Approach: Technical Report. 2015. URL: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/tech_001_barry_osullivan_aptis_test_v5_0.pdf
6. Jo Tomlinson. Which English Language Test Is Right for You? URL: <http://Ezine Articles.com>
7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання: д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
8. Ball P., Kelly K., & Clegg J (2015). Putting CLIL into practice. Oxford : Oxford University Press.
9. Macaro E. English medium instruction: Time to start asking some difficult questions. *Modern English Teacher*. 2015. № 24 (2). Р. 4–8.
10. Dearden J (2014) English as a medium of instruction – a growing global phenomenon. *British Council*. URL: <http://www.britishcouncil.org/education/ihe/knowledge-centre/english-language-higher-education/report-english-medium-instruction>
11. English Test for Schools, Universities or Colleges. URL: <https://www.britishcouncil.org/exam/aptis/assessment/school-university>
12. The English for Universities Project. URL: <http://www.britishcouncil.org/ua/en/teach/projects/english-universities>
13. Borg S. (2019). The Impact of the English for Universities Project on ESP and EMI in Ukrainian Higher Education: Final Report. URL: http://www.britishcouncil.org/ua/sites/default/files/efu_impact_report_-_final_version_26_feb_2019.pdf
14. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам : Наказ МОН України від 14.01.2016 р. № 13. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/wpfb_dl=2674
15. English Test – Aptis. URL: <https://www.britishcouncil.org/exam/aptis>
16. Key Competence for Life Long Learning. / A European Commission, 2005. URL: <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/basicframe.pdf>
17. Turning Education Structures in Europe. General brochure. URL: tuning.unideusto.org/2007

УДК 811.111'367.622'276.6-11:55-057.87

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.11>

ВИВЧЕННЯ ІМЕННИКОВИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СПОЛУК

LEARNING SUBSTANTIVE TERMINOLOGICAL COMPOUNDS

Брона О.А.,

orcid.org/0000-0003-3853-334X

*асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Статтю присвячено з'ясуванню можливості використання методів когнітивної лінгвістики для пояснення конструкції іменник + іменник україномовним студентам-геологам у рамках курсу «Англійська мова професійного спрямування». Наведено огляд проблем дослідження іменникових сполук (ІС), схарактеризовано специфіку імпліцитного та експліцитного навчання, окреслено принципи когнітивної лінгвістики, важливі з огляду на вивчення іноземної мови для спеціальних цілей. Акцент зроблено на енциклопедичному значенні слова (тобто опора на профільні знання для розуміння змісту англійських термінологічних іменникових сполук, вживаних у сфері геології), наявності зв'язку між граматику і лексичним фондом (вивчення ІС як термінів, а не як граматичного правила) та знаково-символічній природі мови (пояснення ІС шляхом графічної репрезентації). Описано хід та аналіз практичного дослідження використання іменникових сполук студентами-геологами у двох групах. Першій (експериментальній) групі правила утворення й семантика ІС пояснювали через призму когнітивної семантики, другій (контрольній) – на базі класичної методики, спираючись на морфологічні та синтаксичні моделі. Дані для аналізу включають ІС, наведені студентами в конспектах, написаних після прочитання профільних текстів або перегляду тематичних відеороликів, а також використаних у самостійно підготованих презентаціях. Отримані результати підтверджують доцільність комбінованого підходу із застосуванням як дидактичної складової частини, так і опори на семантичні аспекти геологічної термінологічної лексики. Спроба розмежувати експліцитне та імпліцитне навчання сприяє розумінню того, що набуті профільні знання допомагають адекватно формулювати термінологічні іменникові сполуки, не вивчаючи в їх прицільно в рамках нормативного курсу «Англійська мова професійного спрямування».

вання». Аналіз отриманих результатів дає змогу стверджувати про ефективність імпліцитного способу вивчення термінологічних іменникових сполук та підвищення рівня стилістичної адекватності їхнього використання з огляду на вимоги до способу викладу матеріалу в науково-технічній літературі.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, термін, конструкція іменник + іменник, імпліцитне навчання, профільна галузь.

The article explores the possibility of using cognitive linguistics to explain noun + noun compounds to Ukrainian-speaking geology students within the course "English for Specific Purposes". It presents a brief overview of problems of learning substantive compounds (SCs). Next, several specificities of implicit and explicit learning are discussed. The article outlines underlying concepts of cognitive linguistics important in terms of teaching ESP. Encyclopaedic meaning of a word (i.e., the scope of domain knowledge necessary for students to understand the content of terminological substantive compounds used in geology), the connection between grammar and vocabulary (memorising SCs as terms, not as a grammar rule) as well as symbolic nature of language (explanation of SC through graphic representations) are focused on. The course and analysis of empirical research regarding using of SCs by students of the geological faculty in two groups is described. Rules of formation and semantics of SCs for the first (experimental) group were explained through the perspective of cognitive semantics while for the second (control) group they were taught based on classical morphological and syntactic models. Data include SCs provided by students in notes written upon reading domain texts and viewing theme-based videos as well as those used in individually prepared presentations. Obtained results confirm the rationale of an integrated teaching and learning approach employing both the didactic component and semantic aspects of geological vocabulary. An attempt to separate explicit and implicit learning contributes to the understanding that domain knowledge acquired during the study of geological subjects helps students to adequately formulate SCs without studying them within the framework of their course "English for Specific Purposes". Findings allow asserting the effectiveness of implicit approach for teaching terminological SCs and increasing the level of stylistic adequacy of their use given the requirements for the presentation of information in scientific and technical literature.

Key words: cognitive linguistics, term, noun + noun construction, implicit learning, domain.

Постановка проблеми. Поштовхом для дослідження стали роботи Д. Бібера [1] та А. Волворка [2], в яких зазначається, що в англійських текстах науково-технічного спрямування іменникові сполуки зустрічаються частіше, ніж у загальнотематичних текстах, а також власні спостереження, що для україномовних студентів-геологів конструкції типу *іменник + іменник* виявляються складними для засвоєння. Проблеми з опануванням таких конструкцій частково можна пояснити тенденцією до ад'єктивізації залежного іменника в українській мові, на відміну від поширеного явища премодифікації головного іменника в англійській мові. Окрім цього, якщо зв'язок між іменниками у процесі постмодифікації чітко відслідковується завдяки прийменникам і визначникам, то у разі премодифікації такі семантичні ланки відсутні, адже зазначена конструкція базується на явищі юкстапозиції [3]. За відсутності чіткого контексту це може призводити до багатозначності термінологічної одиниці.

З огляду на те, що геологія поєднує як науку, так і технології, іменникові сполуки відіграють тут особливо важливу роль, оскільки являють собою стандартний спосіб творення нових термінів [4], причому саме на ньому наполягає Робоча група з питань термінології наук геологічного циклу (<http://www.cgi-iugs.org>). Отже, складнощі в опануванні ІС, з якими стикаються україномовні студенти-геологи, мають професійний, термінологічний та граматичний характер, а отже, дієвий спосіб їх подолання вбачається в поєднанні дидактичних та лінгвістичних методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Українські та зарубіжні науковці неодноразово досліджували іменникові сполуки, застосовуючи різноманітні підходи, наприклад, генеративної граматики [5; 6], прагматики [7], семантики та когнітивістики [8], корпусної лінгвістики [9], морфології та синтаксису [10], перекладознавства [11], вивчення іноземних мов для спеціальних цілей [12]. У контексті останнього корпусна лінгвістика стає в особливій нагоді, оскільки дає змогу отримати дані про частотність вживання ІС, зафіксованих у текстах наукового спрямування. З'ясовані в процесі досліджень морфологічні, синтаксичні, семантичні характеристики ІС є важливими аспектами в розумінні особливостей їхнього вживання під час вивчення англійської мови, оскільки наявність чи відсутність конструкцій типу *іменник + іменник* у рідній мові впливає на її засвоєння. Дослідження [13] показало, що такі сполуки часто лексикалізуються в міру того, що студенти постійно зустрічають їх у профільних текстових або відеоматеріалах, тобто відбувається процес імпліцитного вивчення завдяки контакту зі спеціалізованою мовою, а також експліцитного – завдяки поясненню синтаксичних правил та виконанню вправ. Ідея вивчення іноземної мови на основі імпліцитного підходу отримала широку підтримку [14; 15] і продовжує розвиватися та вдосконалюватися. Нині вважається, що експліцитний та імпліцитний підходи є взаємопов'язаними ланками загального процесу опанування іноземної мови [16]. Короткий огляд робіт із проблематики кон-

струкцій типу *іменник + іменник* дає змогу припустити, що вона перебуває на перетині сфери вивчення іноземної мови професійного спрямування та дидактики, оскільки її об'єкти матеріалізуються в профільних термінах, текстових, аудіо-, відеоматеріалах та досліджуються крізь призму епістемологічних аспектів (граматичні – лексичні, експліцитні – імпліцитні).

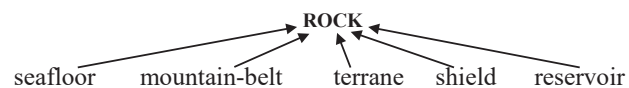
Постановка завдання. Завдання полягає в з'ясуванні доцільності застосування когнітивно-семантичного підходу до вивчення англійських термінологічних ІС крізь призму експліцитної та імпліцитної методики навчання в процесі практичного дослідження, проведеного серед студентів IV курсу геологічного факультету університету імені Івана Франка впродовж осіннього семестру 2019 р.

Виклад основного матеріалу. В умовах збільшення міжнародних контактів в академічному середовищі, можливості для студентів навчатися за кордоном за різноманітними програмами, потребою в спеціалістах із навичками практичного застосування іноземної мови професійного спрямування постає питання про з'ясування доцільності використання альтернативних шляхів опанування термінологічного лексикону, в нашому випадку термінологічних ІС, через імпліцитну професіоналізацію навчання [17]. Видається, що за підґрунтя тут можна використати ідею, запозичену з когнітивної семантики, про те, що значення слова є енциклопедичним (усестороннім) і включає все, що мовець знає про таке слово [18]. Тому перше дослідницьке питання можна сформулювати так: чи може значення слова бути стимулом для використання студентами набутих профільних знань, щоб краще засвоїти ІС? Іншими словами, чи стимулює імпліцитне засвоєння конструкцій типу *іменник + іменник* необхідність використання профільної термінології під час виконання практичних завдань? Когнітивна лінгвістика довела взаємозв'язок між лексиконом і граматиною [19, с. 3]. Як приклад цього можна навести численні, зафіксовані в словниках, сталі сполуки типу *іменник + іменник*, наприклад, *Earth's interior, mountain range, plate tectonics, sea floor*. Отже, постає друге питання: чи може факт повторювального потрапляння сталих ІС у поле зору студентів у процесі ознайомлення з англійськими фаховими матеріалами допомогти правильно використовувати такі ІС? На думку Р. Лангакера, «граматика є символічною за своєю суттю» [19, с. 2], зокрема через функції тропів, а саме метафор і метонімії [20]. Процес іменування, що базується на конструкції

іменник + іменник, можна вважати вторинною рекурсивною класифікацією головного іменника, тобто «базова схема утворення англійських складених лексем передбачає, що як головний детермінант виступає другий член конструкції» [19, с. 290]. Це означає, що головний (останній) член іменної конструкції позначає основну предметну категорію, а перший – вторинну. Отже, за словами Л.Ф. Омельченко, «утворення складених слів розглядається на фоні загальної тенденції до «конденсації», до економії синтагматичних засобів» [20, с. 73].

Опираючись на наведені вище положення теоретичного характеру, було проведено практичне дослідження серед 28 студентів IV курсу геологічного факультету, поділених на дві групи. Особливості утворення конструкції *іменник + іменник* контрольній групі пояснювали за загальною схемою: в англійській мові іменник може виконувати функцію означення щодо іншого іменника, тобто використовуватися як прикметник. В експериментальній групі, окрім традиційного підходу, для пояснення значення конструкції *іменник + іменник* застосовувався когнітивно-семантичний підхід, тобто наголос робився на набути профільні знання і зв'язок лексикону та граматики, на основі якого формується термінологічне значення. Закріплення матеріалу відбувалося у формі виконання практичних вправ.

Наприкінці семестру групам були поставлені такі завдання: здати конспект після перегляду трьох відеороликів («Plate Tectonics», «Mineral Formation», «Rock Types») та підготувати усну презентацію на самостійно обрану профільну тему. Групи навчалися за однаковою програмою, проте відрізнявся спосіб виправлення помилок у письмових завданнях. У контрольній групі неправильно вжиті/утворені ІС позначалися підкресленням та приміткою «ІС», в експериментальній групі поряд із ІС, вжитою невірно в той чи інший спосіб, подавалося схематичне графічне зображення типу

Правильно вжиті/утворені ІС у двох групах позначалися синім підкресленням.

Відповідно, дані, які аналізувалися під час дослідження, складаються з двох частин. До першої частини увійшли конструкції *іменник + іменник*, використані студентами в конспектах після пояснення особливостей зазначеної конструкції

ції та перегляду відеоматеріалів. Це дало змогу порівняти отримані результати за однакове завдання для двох груп. Друга частина складалася з корпусу іменникових сполук, використаних студентами в презентаціях, до яких не висувалося жодних обмежень лексичного характеру.

Назагал студенти з обох груп змогли ідентифікувати ключові тематичні ІС, подані у відеороликах (*plate boundaries, magma chamber, ocean basin, rift valley, crystal structure, energy level, chain structure, rock cycle, subduction zone, country rock*). Проте студенти з експериментальної групи продемонстрували більш точний ступінь використання ІС для опису: тектонічних процесів, наприклад, *submarine/land volcanoes, island arc, mountain belt, gravity anomalies*; утворення мінералів, наприклад, *coral reefs, granite countertop, hydrocarbon molecules, potassium feldspar, biotite mica, silica glass*; типів порід, наприклад, *iron compounds, compass needle, convection currents, field strength, ocean water*. Такі результати дають змогу зробити попередній висновок про те, що знання, отримані студентами у процесі вивчення профільних предметів, допомагають краще зрозуміти значення термінологічних конструкцій *іменник + іменник* та використовувати їх у подальшому в самостійній мовленнєвій практиці. Отже, слушною ідеєю видається паралельне застосування традиційного та когнітивно-семантичного підходів. Останній викликає більший інтерес у контексті імпліцитного навчання, тому розгляньмо результати аналізу презентації.

З текстів презентацій було створено корпус, проаналізований за допомогою конкорданс-програми Antconc (<https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>). Зведені результати подано у Таблиці 1.

Загальна кількість студентів становила 28 осіб, по 14 осіб у кожній групі. Однією з умов підготовки презентації був об'єм доповіді – від 570 до 600 слів, і він був дотриманий усіма студентами. Як видно з таблиці, загальна кількість слів в експериментальній групі становила 8 358 слів

проти 8 321 слова в контрольній групі. Кількість випадків вживання ІС в експериментальній групі на 34 більша, ніж у контрольній (відповідно, 317 і 283), проте варто зазначити, що в 4 випадках в експериментальній групі та в 6 випадках у контрольній групі припустилися помилок в утворенні ІС морфосинтаксичного та семантичного характеру (відповідно, 2 і 2 в експериментальній, 2 і 4 – в контрольній). Варіативність вживання конструкції *іменник + іменник* в експериментальній групі різнилася від 5 до 17 випадків (середній показник – 9,2), в контрольній групі – від 4 до 15 випадків (середній показник – 7,6), тобто ступінь варіативності виявився значним. Зважаючи на невелику кількість студентів, задіяних у дослідженні, та ступінь варіативності, варто зосередитися на таких якісних показниках: факти, що свідчать на користь імпліцитного вивчення ІС, стилістична адекватність викладення матеріалу, а також семантична перспектива пояснення порядку слів термінологічної ІС.

Імпліцитність вивчення ґрунтується на наявності профільних термінологічних ІС, значення яких відоме студентам, скоріше, завдяки фаховим знанням, а не знанню англійської мови як такої. У презентаціях експериментальної групи такі термінологічні ІС належали до сфери геофізики (*hinge line, plate convergence, dip angle*), геохімії (*NaCl, Geiger counter, Curie point, hydrogen isotope, silica tetrahedron*), петрології (*chill zone, granite pluton, cleavage sheets, magma diapir*). У презентаціях контрольної групи більшість термінологічних ІС були запозичені з відеороликів або представлені загальноновживаними профільними ІС, наприклад, *fracture zones, half-life decay, solid solution*. Отримані дані дають підстави припустити, що порівняно з контрольною групою, студенти, які навчалися в експериментальній групі, ефективніше використовували набуті профільні знання для розуміння морфосинтактики і семантики конструкції *іменник + іменник*.

Урахування граматичних та лексичних особливостей у процесі вивчення правил утворення

Таблиця 1

Конкорданс-аналіз текстів презентацій

	Когнітивно-семантичний підхід (експ. група)	Морфосинтаксичний підхід (контр. група)
Загальна кількість слів	8 358	8 321
Конструкція <i>іменник + іменник</i>	317	283
Варіативність		
Мін. кількість	5	4
Макс. кількість	17	15
Середня кількість	9,2	7,6

і вживання ІС допомагає підкреслити потенційну можливість стиснення змісту фрази до двох слів. Оскільки зміст презентації рекомендується подавати не у формі речень, а стисло у вигляді ключових пунктів, стає у пригоді використання ІС. У вигляді маркованого списку студенти з експериментальної групи подали ІС в 141 випадку, ІС у кількості 176 були використані в реченнях та фразах. У контрольній групі 107 іменникових сполук були оформлені у формі пунктів маркованого списку, 179 – використані в інший спосіб. Наявні у презентаціях ІС типу «*mineral identification key/chart*», «*graphite crystal structure*», «*hairpin-like meander*», «*crescent-shaped oxbow lake*» (часто у супроводі, карт, фотографій або схематичних малюнків) із подальшим поясненням вказують на те, що студенти усвідомлено й адекватно використовують їх як контекстуальні наочні «підказки». Подання ІС у вигляді маркованого списку слугувало своєрідною стратегією компенсації, особливо для тих студентів, чий навички англійської мови бажають бути кращими. Цікаво, що саме такі студенти в текстовій частині презентацій частіше правильно використовували конструкції *іменник + іменник*, припускаючись помилок в інших випадках. Загалом кількість помилок у порядку слів ІС становила три випадки в експериментальній групі («*deposits point bar*», «*surface delta*», «*soil hardpan*») та п'ять випадків у контрольній групі («*rock sandstone*», «*channel stream*», «*consumption energy*», «*resource fossil fuel*», «*depth focus*»).

Широкий тематичний діапазон термінологічних ІС, використаних україномовними студентами-геологами в англійських презентаціях, дає змогу припустити, що концептуалізація конструкції *іменник + іменник* як продуктивного елемента в межах предметної галузі може бути характерною рисою ІС, вживаних в інших галузях науки та техніки. Для конструкцій типу *іменник + іменник* доцільно створити типову ілюстративну схему, за винятком окремих ІС, базованих на метонімічному (*host rock*, *parent isotope*) або метафоричному (*mountain foot*, *storm eye*, *tube roof*) переносі, яку можна використовувати у процесі імпліцитного способу пояснення морфосинтаксичних та семантичних особливос-

тей англійських геологічних термінологічних іменникових сполук.

Висновки. Проведене практичне дослідження використання ІС україномовними студентами-геологами у процесі вивчення англійської мови для спеціальних цілей дає підстави припустити доречність застосування когнітивно-семантичного підходу паралельно із традиційним поясненням морфосинтаксичних особливостей зазначеної конструкції. Насамперед, акцент на багатогранному значенні слів привертає увагу студентів до термінології їхньої предметної сфери. Це дає їм змогу використовувати набуті профільні знання для кращого розуміння ІС, допомагає зрозуміти, що ІС є чітким прикладом взаємозв'язку між лексиконом та граматикою і що вивчення ключових сталих ІС сприятиме коректному використанню конструкції типу *іменник+іменник*. Стиль наукової та технічної літератури накладає певні обмеження на спосіб викладення думки, тому зазначену конструкцію доцільно застосовувати як компенсаторний елемент у текстах презентацій на профільну тематику, особливо тим студентам, які роблять помилки граматичного характеру. Графічне представлення ядра термінологічної ІС з узгоджуваними компонентами виявляється доволі репрезентативним шляхом пояснення правильного порядку формулювання іменникових сполук. Отримані результати свідчать на користь мультиперспективності дослідження, оскільки у процесі його проведення застосовувався як дидактичний підхід, так і принципи викладання англійської мови для спеціальних цілей. Експериментальне розмежування експліцитного та імпліцитного навчання наштовхує на такі висновки: набуті студентами профільні знання допомагають правильно формулювати та доречно використовувати термінологічні іменникові сполуки, не вивчаючи їх як активний словниковий запас у рамках нормативного курсу «Англійська мова професійного спрямування». Оскільки дослідження проводилося на невеликому за об'ємом корпусі, сформованому на базі підготованих студентами текстів презентацій, видається доречним продовжити його за умови застосування текстових матеріалів, написаних студентами-першокурсниками та галузевими експертами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Biber D. University Language: A corpus-based study of spoken and written registers. John Benjamins, 2006. 261 p.
2. Wallwork A. English for Academic Research: Grammar, Usage and Style. Springer Science & Business Media, 2012. 268 p.
3. Радомська Л.А. Вивчення обсягу поняття «юкстапозит» у сучасному мовознавстві. *Методичні студії*: збірник наук.-метод. праць. 2015. № 4. С. 249–260.
4. Cabre M.T. Terminology, theory, methods and applications. 1998. 248 p.

5. Вольницька Д. Модифікація іменної фрази у сучасній англійській мові. *Мови і світ: дослідження та викладання* : Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. 2015. С. 63–67.
6. Marchand H. On the description of compounds. *WORD*. 1967. Vol. 23. P. 379–387.
7. Downing P. On the Creation and Use of English Compound Nouns. *Language*. 1977. Vol. 53. No. 4. P. 810–842.
8. Arnaud Pierre J.L. Semantic Complexity in English [NN]n Compounds. *Cognitive Perspectives on Word Formation*. 2010. P. 7–12.
9. Bauer L., Renouf A. A corpus-based study of compounding in English. *Journal of English Linguistics*. 2001. Vol. 29(2). P. 101–123.
10. Junya M. A Syntactic-Morphological Analysis of Nominal Compounds. *Florida Linguistic Papers* 3. 2017. P. 51–62.
11. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. 2001. 303 с.
12. Noguera-Díaz Y., Pérez-Paredes P. Register analysis and ESP pedagogy: Noun-phrase modification in a corpus of English for military navy submariners. *English for Specific Purposes*. 2019. No. 53. P. 118–130.
13. Козаченко І.В. Імплицитний та експліцитний підходи у процесі вивчення граматики англійської мови. *SEANEWDIM*. 2017. Вип. 116. С. 37–39.
14. Seger C.A. Two Forms of Sequential Implicit Learning. *Consciousness and Cognition*. 1997. Volume 6. Issue 1. P. 108–131.
15. Stanojević Gocić M. Developing Lexical Competence in ESP through Explicit and Implicit Vocabulary Instruction. *Cambridge Scholars Publishing*. 2019. P. 255–268.
16. Rod Ellis et al. Implicit and Explicit Knowledge in Second Language Learning. *Testing and Teaching*. 2009. 360 p.
17. Мірошниченко Е.В. Імплицитна професіоналізація як засіб інтенсифікації навчання англійської мови у немовному (економічному) вузі. *Філологія, педагогіка і психологія в антропоцентричних парадигмах. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО*. 2000. Вип. 3. С. 566–568.
18. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar. Theoretical Prerequisites. 1987. 540 p.
19. Metonymy and Metaphor in Grammar / Edited by K.U. Panther, L.L. Thornburg, A. Barcelona. *Human Cognitive Processing*. 2009. № 25. 423 p.
20. Омельченко Л.Ф. Трансформаційний аналіз англійських структурно-складних лексем. *Філологічні трактати*. 2012. Т. 4. № 1. С. 73–80.

УДК 811.373.21'6

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.12>

ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СКЛАД АНГЛОМОВНОЇ ТОПОНІМІЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

ETYMOLOGICAL COMPOSITION OF ENGLISH TOPONYMY OF GREAT BRITAIN

Ворохта О.М.,

orcid.org/0000-0002-8053-0751

*магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Бялик В.Д.,

orcid.org/0000-0001-7428-7145

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Статтю присвячено дослідженню етимологічного складу англійської топонімії Великої Британії. У статті надається визначення понять «топонім», «топонімія», «топонімічна система», з'ясовуються характерні ознаки та напрями дослідження топонімічних систем та їхніх одиниць. У статті аналізується також походження англійських топонімічних одиниць, встановлюється ареал їх поширення.

Топоніми є власними географічними назвами на позначення місцевості, населених пунктів, регіонів, об'єктів рельєфу. Поняття «топонімія» та «топонімічна система» є синонімічними та використовуються науковцями для позначення сукупності географічних назв певної території. Ключовими ознаками топонімічних систем є територіальність, різний час та різні мови походження їх одиниць. Походження одиниць тієї чи іншої топонімічної системи визначається в межах історичного підходу їх дослідження.

Топонімічна система Великої Британії представлена великою кількістю різноманітних географічних назв, що надійшли до англійської мови в різні часи та з різних мов. За своїм походженням англійські топоніми Великої Британії поділяються на суто англійські, запозичені та гібридні.

Суто англійські топоніми є фактично одиницями англосаксонського та давньоанглійського походження, що з'явилися внаслідок вторгнення германських племен на територію британських островів. Ця група топонімічних назв є найбільш чисельною серед інших визначених груп топонімічних одиниць британського варіанта англійської мови.

Запозичені топонімічні назви представлені одиницями кельтського, латинського, скандинавського, нормано-французького походження. Поява цих одиниць також зумовлена факторами переселення на територію британських островів та її завоювання різними народами. Гібридні топонімічні назви Великобританії є одиницями, що містять суто англійські морфеми та морфеми, запозичені з інших мов. Запозиченими є морфеми кельтського, скандинавського (переважно суфікси) та нормано-французького походження. В окремих гібридних топонімічних назвах досить важко визначити походження запозичених морфем.

Ключові слова: англійська мова, етимологічний склад, запозичення, походження, топонімія.

The article is devoted to the research of etymological composition of the English-British toponymy. The definitions of the notions "toponym", "toponymy", "toponymic system" are given in the article. Peculiar features, approaches of research of toponymic systems and their units are clarified. The origin of British English toponyms and the area of their distribution is also determined in the article.

Toponyms are language units, proper names used to denote objects of geographical area (cities, towns, villages, settlements etc) and objects of relief (mountains, rivers, forests etc). The notions of "toponymy" and "toponymic system" are viewed by scholars as synonymic. These units are used to denote a set of geographical names of a certain area. Their territoriality, time and language of origin of their units are considered to be key features of toponymic systems. The origin of units of any toponymic system is investigated within a historical approach.

Toponymic system of Great Britain is represented by a great number of different toponymic names, that came into the English language in different times and from different languages. According to their origin these toponymic names are subdivided into pure English, borrowed and hybrid language units.

Pure English toponyms are units of Anglo-Saxon and Old English origin that appeared on the territory of the British Isles because of the invasion and settlement of the Germanic tribes. This group of toponymic names is most numerous among other groups of toponyms existing in the British variant of the English language.

Borrowed toponymic names are represented by units from Celtic, Latin, Scandinavian and Norman-French languages. These toponyms appeared because of the settlement of different peoples on the territory of the British Isles and their invasions. Hybrid toponymic names are units that contain pure English morphemes and morphemes borrowed from other languages. Borrowed morphemes are of Celtic, Scandinavian (mainly suffixes) and Norman-French origin. It is very difficult to determine the origin of borrowed morphemes in some hybrid toponymic names.

Key words: the English language, etymological composition, borrowing, origin, toponymy.

Незважаючи на той факт, що англійська ономастична лексика є об'єктом неабиякого зацікавлення багатьох лінгвістів [3; 4; 6–11; 13], дотепер недостатня увага приділена, на нашу думку, системному дослідженню топонімічної лексики англійської мови. Вивчення цього шару лексичних одиниць у різних національних варіантах англійської мови сприяє розумінню їхньої національно-культурної своєрідності, дає змогу виявити специфіку етногенезу їх носіїв тощо. Мета статті полягає в з'ясуванні етимологічного складу топонімічної лексики Великобританії, а її завданнями є визначення поняття «топонім», «топонімія», «топонімічна система», з'ясування їхніх характерних ознак, аналіз та характеристика етимологічного складу британських англійських топонімічних назв.

Топоніми (від грецьк. τόπος – «місце» та ὄνομα – «ім'я, назва») є мовними одиницями, власними географічними назвами, що позначають місцевість, населений пункт, регіон, об'єкт рельєфу [4, с. 12]. Під топонімією (топонімічною системою) розуміють сукупність географічних назв певної території [3, с. 9]. Поняття топонімії та топонімічної системи фактично ототожнюються лінгвістами [3, с. 9; 8, с. 32; 11, с. 24].

Е.М. Мурзаєв зазначає, що «топонімічній системі притаманна сукупність специфічних особливостей або ознак, які закономірно повто-

рюються та виявляються в процесі формування географічних назв» [4, с. 14]. Визначаючи ознаки топонімічних систем, науковці говорять, що кожна топонімічна система є суто територіальною, притаманною певній країні, окремому регіону чи області [4, с. 8; 11, с. 60]. Топонімічні системи будь-якої мови чи її національного варіанту є різновіковими та багатомовними, тобто включають різні за етимологією назви, що з'явилися в різні періоди розвитку мови [4, с. 26].

Нині в лінгвістиці виокремлюють кілька напрямів дослідження топонімічних систем та їх одиниць: 1) інвентарно-таксономічний, у межах якого топоніми поділяються за назвами географічних об'єктів (наприклад, гідроніми, ойконіми, урбаноніми, хороніми тощо); 2) функціональний, спрямований на вивчення функцій топонімічних номінацій; 3) структурний, що розглядає сукупність відносин і зв'язків одиниць топонімічної системи; 4) стратифікаційний (топонімічна система виявляє ієрархію її одиниць і сама є частиною більш масштабної ієрархії в межах мовної системи, наприклад: топоніміка → ономастика → лексика → мова); 5) історичний, що включає дослідження генези топонімічної системи та її одиниць [8, с. 33–34].

Топонімічна система Великобританії представлена великою кількістю географічних назв.

За своїм походженням топоніми країни поділяються на *суто англійські*, *запозичені* та *гібридні* [4, с. 34]. Суто англійські топоніми поширені на території Англії, у той час як на півночі, південному сході та заході країни спостерігається велика кількість географічних назв скандинавського походження, а також назви нормано-французького, латинського та кельтського походження. У Північній Ірландії, Уельсі та більшій частині Шотландії превалують топонімічні назви кельтського походження, хоча наявні також топоніми англосаксонського, скандинавського та нормано-французького походження.

Суто англійські топонімічні номінації (топоніми *англосаксонського* та *давньоанглійського* походження) з'являються на території Англії з середини V ст. у зв'язку з масовим вторгненням на територію британських островів германських племен англів, саксів, ютів і фризів. Сотні назв міст і селищ віддзеркалюють уявлення германців про особливості місцевого ландшафту та інші факти, наприклад: *Suffolk* – територія мешканців півдня, *Liverpool* – ставок із мутною водою, *Oxford* – брід для худоби тощо. Суто англійські топоніми є найбільш чисельними серед інших визначених груп топонімічних одиниць англійської мови [4, с. 36].

Запозичені топонімічні назви, які надійшли до англійської мови в різні часи, представлені групами топонімів *кельтського*, *латинського*, *скандинавського*, *нормано-французького* походження. Процес запозичення, за визначенням Е.Ф. Володарської, є «універсальним мовним явищем, що полягає в прийнятті однією мовою засобів та елементів іншої мови внаслідок контактів між ними, а самі елементи та засоби розрізняються за рівнем та формою» [5, с. 96]. І.В. Арнольд зауважує: «Запозичення може бути словом, виразом, мовним елементом, взятим з іншої мови, перетвореним фонетично, орфографічно згідно зі стандартами мови-реципієнта» [2, с. 248].

Перша група із зазначених топонімічних назв включає географічні назви *кельтського* походження. Переселення з континенту на територію Британії кельтів, які розмовляли на різних діалектах, починається у 800–700 рр. до н.е. Кельти привнесли на територію британських островів елементи культури Залізної доби. Значна кількість місць проживання кельтів, які пізніше перетворились на римські та середньовічні міста, мають кельтське походження, зокрема: *Camulodunum* – *Colchester*, *Eboracum* – *York*, *Londinium* – *London*. Ця група топонімів поділяється на *галльську* (*Gaelic*) та *бритську* чи *бритонську* (*British*/

Brittonic). До галльської гілки зараховують ірландський, шотландський і менський діалекти, до британської належать валлійський (*Cardiff*) і корнійський діалект (*Mousehole*, *Fowey*, *Launceston*), який зник у XVIII ст. Номінації кельтського походження найчастіше зустрічаються серед назв британських річок (*Avon*, *Axe*, *Dee*, *Derwent*, *Don*, *Esk*, *Exe*, *Frome*, *Loughor*, *Peover*, *Severn*, *Thames*, *Trent*, *Usk*), графств (*Devon*, *Worcestershire*), гір (*Crick*, *Mellor*), лісів (*Penge*, *Lytchett*).

Друга група запозичень включає назви з латинської мови, наприклад: *Cantabrigia* – *Cambridge*, *Lindum* – *Lincoln*, *Mancucium* – *Manchester*, *Cornubia* – *Cornwall*. Кількість топонімів суто латинського походження є невеликою в англійській мові. Проте деякі латинські елементи досі наявні в англійських топонімічних назвах, наприклад: *chester/caster* – *мабip*, *форп* (*Doncaster*, *Colchester*, *Gloucester*, *Manchester*, *Rochester*, *Worcester*). У Середньовіччя, коли латина знову стала мовою церкви та адміністративного управління, до англійської з неї потрапила значна кількість елементів латинського походження, наприклад: *forum* – ринок (*Blandford Forum*), *magna* – великий (*Appleby Magna*, *Ash Magna*), *regis* – королівський (*Grafton Regis*, *Houghton Regis*).

Назви *скандинавського* походження (*Old Scandinavian*) належать до третьої із виокремлених груп запозиченої топонімічної лексики. Скандинавські набіги на територію британських островів продовжувалися кілька віків аж до XI ст., внаслідок чого на півдні, південному сході та заході Англії з'явилася достатня кількість географічних назв скандинавського походження: датського (наприклад, *Lowestoft*, *Kirby*) та норвезького (наприклад, *Scunthrope*, *Braithwaite*).

Топоніми норвезького походження є переважно описовими. Вони відображають особливості сприйняття людьми світу, наприклад: *Longa Berg* – довга скала, *Isbister* – до сходу, східний. Норвезькими за походженням є також морфеми, що входять до складу сучасних англомовних топонімічних назв: *-bie* (*Trenabie*, *South Breckbie*, *Houbie*), *-bister* (*Kirkabister*, *Westerbister*), *-sta* (*Hoversta*, *Griesta*), *-setter* / *-ster* (*Dalsetter*, *Winksetter*, *Swinister*).

Четверта група запозичень включає елементи нормано-французького походження. Варто зазначити, що кількість англомовних топонімічних назв нормано-французького походження є невеликою, незважаючи на великий вплив норманського завоювання на соціальне та політичне життя Англії та англійську мову. Франкомовна аристократія та церковні службовці найчастіше

давали французькі назви своїм маєткам (наприклад, *Beamish, Beaulieu, Beaudeset, Beaumaris, Beaumon, Belmont, Belvoirm Grosmont, Montacute, Montsorret, Montgommery*), монастирям (наприклад, *Grace Dieu, Meaux, Valle Crucis, Vaudey*). Французькі одиниці зустрічаються також у назвах садиб, у зв'язку з тим, що нові володарі-нормани, отримуючи такі садиби, додавали до старих назв нові назви (наприклад, *Stepton Mallet, Drayton Bassett* тощо). Окремі топоніми нормано-французького походження містять лексеми естетичного змісту, наприклад *Belle Creek, Beau Lake*.

У деяких англійських топонімах зберігся французький означений артикль чоловічого роду *le* та прийменник *en*, наприклад: *Bolton-le-Sands, Clayton le Woods, Hutton-le-Hole, Newton-le-Willows, Normanton le Heatg, Thornton le Dale, Wlatham le Willows, Alsop en le Dale, Chapel en le Frith, Bramton en le Morthen, Stretton en le Field*.

Гібридні одиниці, що існують в англійській мові, являють собою назви, які складаються із суто англійських морфем і морфем з інших мов (наприклад, *Willtoft* (вербова садиба) – OE *wilig* + OScand. *toft*; *Corton* (володіння людини на ім'я *Cor*) – OScand. *personal name* + OE *tun*; *Durham* (горбкуватий острів або мис) – OE *dun* + OScand. *holmr*; *Welby* (маєток біля джерела чи струмка) – OE *wella* + OScand. *by*.

В англійській мові є значна кількість гібридних назв, що містять кельтську морфему, до якої додається морфема англосаксонського походження, наприклад: *Cornwall* – *corn* (кельт. *люди нів-острова*) + OE *walh*; *Lichfield* (кельт. *сіпий ліс*) + OE *feld*; *Bredon* (кельт. *пагорб*) + OE *dun*. Деякі гібридні топоніми являють собою комбінації французьких і англосаксонських морфем, наприклад: *Allensmore* (болотисті землі людини на ім'я *Allen*) – OFr. *pers. name* + OE *mor*; *Granston* (ферма Гранда) – OFr. *surname* + OE *tun*; *Haggerston* (маєток сім'ї *Хагард*) – OFr. *Surname* + OE *tun*. *Michaelston-le-Pit* (святе місце Святого Михайла

в западині) OE *stow* + OFr. *le* + OE *pytt*. Велика кількість сучасних англійських топонімів містить суфікси скандинавського походження: *Derby, Kirkby, Whitby* (OScand. *byr-town*), *Londsdale, Avondale* (OScand. *dalr-valley*), *Langtoft* (OScand. *toft – a grey spot*), *Inverness, Earthness* (OScand. *nes –cape*), *Troutbeck* (O Sc *bakkr – rivulet*), *Greenwich, Wicklow* (O Sc *vik –bay*).

Значимо, що в окремих гібридних топонімах іноді досить важко визначити походження їхніх окремих морфем. Наприклад, неможливо достовірно визначити походження морфем у топонімів *Ruston* (OE / OScand. *pers. name* + OE *tun*), *Scaftworth* (OE / OScand. *pers. name* + OE *worth*), *Stourton* (Celtic / OE *river-name* + OE *tun*) тощо.

Таким чином, топоніми є мовними одиницями на позначення місцевостей, населених пунктів, регіонів, об'єктів рельєфу тощо. Топоніміка (топонімічна система) являє собою сукупність географічних назв певної території. Топоніміка Великої Британії є складною та різноманітною системою. Етимологічне походження її одиниць віддзеркалює історію народу та процес заселення країни. За своїм походженням сучасні англійські топоніми Великої Британії поділяються на суто англійські, запозичені та гібридні. Суто англійські топоніми, що є одиницями англосаксонського та давньоанглійського походження, є найбільш численними серед інших зазначених груп топонімів британського варіанта англійської мови. Запозичені топонімічні назви представлені одиницями кельтського, скандинавського, латинського та нормано-французького походження. Гібридні топоніми складаються з морфем суто англійського походження та запозичених морфем. Перспективою подальших досліджень вважаємо вивчення структурно-семантичних особливостей англо-британських топонімів різного походження та встановлення способів їх перекладу українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аракин В.Д. История английского языка : Учебник для студентов факультетов иностранных языков. Москва : Наука, 1985. 254 с.
2. Арнольд И.В. Лексикология современного английского. Москва : Высшая школа, 1973. 303 с.
3. Беленькая В.Д. Топонимы в составе лексической системы языка. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1969. 168 с.
4. Беленькая В.Д. Очерки англоязычной топонимики. Москва : Просвещение, 1977. 227 с.
5. Володарская Э.Ф. Заимствование как отражение русско-английских контактов. *Вопросы языкознания*. 2002. № 4. С. 96–118.
6. Воробьева И.А. Язык Земли. О местных географических названиях Западной Сибири. Новосибирск : Западно-Сибирское книжное издательство, 1973. 152 с.
7. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва : Изд-во «Р. Валент», 2001. 200 с.
8. Жучкевич В.А. Общая топонимика. Минск : Просвещение, 1968. 432 с.
9. Мурзаев Э.М. Топонимика и география. Москва : Наука, 1995. 156 с.

10. Святюк Ю.В. Семантика та функціонування етнономінацій у сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2005. 230 с.
11. Суперанская А.В. Что такое топонимика? Москва : Наука, 1984. 182 с.
12. Blaugh A.A. A History of the English Language. L. : Routledge, 1988. 284 p.
13. Dion K.L. Names, Identity and Self. *Names*. 1983. Vol 31. № 4. P. 245–257.
14. Cameron K.A. Dictionary of British Place Names. Oxford : Oxford University Press, 2003. 105 p.
15. Mills A. Oxford Dictionary of British Place Names. Oxford : Oxford University Press, 2003. 1184 p.

УДК 811.111'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.13>

МЕТАФОРИЧНА ПРОФІЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО В ІДІОДИСКУРСІ О. ГЕНРІ

METAPHORICAL PROFILING OF THE BIG CITY CONCEPT IN O. HENRY'S IDIODISCOURSE

Давидок Ю.Б.,

orcid.org/0000-0003-2819-7696

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Хмельницького національного університету

У статті розглянуто метафоричну профілізацію концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО в ідіодискурсі О. Генрі. Метафорична профілізація концепту є дієвим прийомом суб'єктивного втілення концептів, адже метафорика висвітлює образний і валоративний компоненти концептів. Проаналізовано роль концептуальної метафори, що становить основу образного компонента та лінгвокогнітивних операцій, які задіяні в актуалізації образного складника концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО, серед яких механізми розширення, нарощування, поєднання та перегляд. Завдяки цим операціям нам вдалося простежити метафоричні перетворення, яких зазнали основні образи індивідуально-художнього концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО в ідіодискурсі О. Генрі. У процесі дослідження метафоричної профілізації концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО було виявлено, що концепт BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО найчастіше олюднюється (ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ЛЮДИНА, ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ДИТЯ, ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ЖІНКА, ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ СУПРОТИВНИК) або постає в образі жадливого створіння (ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ МОНСТР, ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ КРОВОПИВЦЯ), що може легко знищити людину. Серед позитивних образів цього концепт-референту є також образ прекрасного Богемного міста, що володарює над усіма іншими містами і є унікальним містом в авторській картині світу О. Генрі (ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ БОГЕМА), та образ блискучого діаманта, що є цінним володінням (ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ДІАМАНТ, ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ДОРОГОЦІННЕ ВОЛОДІННЯ). Висвітлено основні метафоричні моделі, за якими побудовані образи, що висвітлюють субконцепт CITIZENS / МЕШКАНЦІ МІСТА як невід'ємний складник концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО: МЕШКАНЦІ МІСТА постають ПРИВИДАМИ, СТАТУЯМИ, МАНЕКЕНАМИ, МАНЕКЕНАМИ, ЧУЖЕЗЕМЦЯМИ, ВАРВАРАМИ, АРМІЮ ПОСЕРЕДНОСТЕЙ ТА ПЛЕМ'ЯМ.

Ключові слова: концепт, образ, концептуальна метафора, лінгвокогнітивна операція, ідіодискурс.

The article explores metaphorical profiling of the BIG CITY concept in O. Henry's idiodiscourse. Metaphorical profiling of a concept is an effective method of subjective embodiment of concepts, since the metaphor elucidates the image-bearing and evaluative components of the concepts. The role of conceptual metaphor, which is the basis for image-bearing component and linguocognitive operations, such as extension, elaboration, combination, and questioning, involved in actualising the image-bearing components of the BIG CITY concept, has been highlighted. Due to these operations, we are able to trace the metaphorical transformations that were the key factors in creating the main images of the individual, literary BIG CITY concept in O. Henry's idiodiscourse. In the process of analysing the metaphorical profiling of the BIG CITY concept, it has been discovered that this concept is often personified (BIG CITY IS A PERSON, BIG CITY IS A YOUNGSTER, BIG CITY IS A WOMAN, BIG CITY IS AN ADVERSARY) or embodied into the image of a horrible creature (BIG CITY IS A MONSTER, BIG CITY IS A LEECH) that can easily destroy a human being. Among the other positive images of the target of BIG CITY are the image of a beautiful Bohemian city, which dominates all other cities and is a unique city in the author's worldview (BIG CITY IS BOHEMIA), and the image of a glittering, serene, four-carat diamond that is a precious possession (BIG CITY IS A PRECIOUS POSSESSION). The main metaphorical models, which represent images of the subconcept of CITIZENS as an integral part of the BIG CITY concept, have been described and analysed, namely CITIZENS are depicted as SPECTRES, STATUES, MANIKINS, STRANGERS, INVADERS, ARMY OF MEDIOCRITY and TRIBES.

Key words: concept, image, conceptual metaphor, linguocognitive operation, idiodiscourse.

Постановка проблеми. У річищі когнітивно-дискурсивних студій велика увага дослідників прикута до вивчення індивідуальних особливостей концептуальної картини світу автора, тобто до поняття ідіодискурсу. Ідіодискурс нині розуміється як сукупність мовних і ментальних структур художнього світу автора, когнітивних структур, єдності художніх концептів як одиниць індивідуально-авторської свідомості і їхнього мовно-мовленнєвого втілення [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Є велика кількість вітчизняних та зарубіжних праць, присвячених тематиці визначення типології концептів, їх структури [2; 10–12; 15 та ін.] та вербального втілення в індивідуально-авторській картині світу того чи іншого письменника [1; 7; 16; 20]; усі ці роботи становлять теоретико-методологічне підґрунтя нашої розвідки. Серед пропонованої багатозарової будови концепту і художнього концепту зокрема [4; 5; 8; 9; 13] особливо вдалим для дослідження є образний складник, який реконструюється за допомогою методики концептуального аналізу в термінах концептуальних метафор Дж. Лакоффа та М. Джонсона [18; 19]. Саме метафорична профілізація концепту є одним із найбільш дієвих прийомів суб'єктивного озвонішнювання концептів, адже метафорика наводить об'єктив на перцептивно-образний і валоративний компоненти концептів. У результаті цього виникає гра з образами: вони модифікуються, посилюються або припиняються, а цінність концепту або зростає, або, навпаки, падає [11, с. 113–114]. Концептуальні метафори, що становлять основу образного компонента, можуть зазнавати різних лінгвокогнітивних операцій, серед яких: 1) розширення (*extension*), що передбачає появу в концептосфері джерела образу додаткового концептуального складника чи складників; 2) нарощування (*elaboration*), основу якого становить зміна ракурсу концептуалізації; 3) поєднання (*combination*), яке базується на одночасній активації, накладанні, можливо, аж до злиття, кількох базових концептуальних метафор; 4) перегляд (*questioning*), мета якого поставити під сумнів прийнятність та/або доречність метафор, укоріненіх у повсякденній свідомості [3; 17, с. 47].

Постановка завдання. Метою нашої роботи є виявлення специфіки мовного втілення образного компонента концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО в ідіодискурсі О. Генрі. У процесі вербалізації цього концепту наша увага також буде приділена субконцепту CITIZENS / МЕШКАНЦІ МІСТА як невід'ємної складової частини концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО.

Виклад основного матеріалу. Ми вважаємо концепт BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО індивідуальним художнім концептом, одним із ключових концептів в ідіодискурсі О. Генрі. Концепт BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО реалізується в збірці О. Генрі “The Voice of the City” в таких оповіданнях, як “The Voice of the City”, “The Complete Life of John Hopkins”, “A Comedy in Rubber”, “The Defeat of the City”, “The Shocks of Doom”, “Extradited from Bohemia”, “The Memento” [21], а також в багатьох інших оповіданнях, що увійшли до збірок різних років: “The Making of a New Yorker”, “A Midsummer Knight's Dream”, “Rus in Urbe”, “The Conscience in Art”, “A Night in New Arabia”, “The Duel”, “The Pride of the Cities” [22] тощо. Загалом нью-йоркський цикл історій О. Генрі нараховує сто сорок коротких оповідань, в яких автор змальовує картину життя жителів міста-монстра, міста-чародія, міста, де творяться великі справи, – Нью-Йорка. Це місто постає в образі міста пристойної бідності та голодного відчаю, загубленості та самотності, байдужості та жорстокості [6, с. 162].

У тематичних лініях вищезазначених оповідань Нью-Йорк зображується як цілісний організм та особистість, що наділена голосом і змогою розмовляти зі своїми жителями: ...*the composite vocal message of massed humanity. In other words, of the Voice of a Big City what does this big – er – enormous – er – whopping city say? It must have a voice of some kind. Does it ever speak to you? How do you interpret its meaning? It is a tremendous mass, but it must have a key* (“Voice of the City”). У цьому прикладі завдяки лінгвокогнітивній операції поєднання активується низка концептуальних метафор: МІСТО персоніфікується та постає як ЛЮДИНА (BIG CITY IS A PERSON), а також як ВЕЛИКИЙ МЕХАНІЗМ, до якого потрібно підібрати ключ. Водночас «наявність ключа» свідчить про те, що концепт ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ЗАГАДКА, яку має розгадати кожен його житель.

У наведеному нижче прикладі концепт BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО постає в образі ЖИТТЕРАДІСНОЇ ДИТИНИ, ЩО ЗАБАВЛЯЄТЬСЯ ІГРАШКАМИ (ЛЮДЬМИ): *In the Big City large and sudden things happen. You round a corner and thrust the rib of your umbrella into the eye of your old friend from Kootenai Falls. You stroll out to pluck a Sweet William in the park – and lo! bandits attack you – you are ambulated to the hospital – you marry your nurse <...> You travel the streets, and a finger beckons to you, a handkerchief is dropped for you, a brick is dropped upon you, the elevator cable or your bank breaks, a table d'hôte or your wife disagrees with you, and Fate tosses you*

*about like cork crumbs in wine opened by an un-feed waiter. The **City** is a sprightly youngster, and you are red paint upon its toy, and you get licked of* (“The Complete Life of John Hopkins”). Основою такого метафоричного осмислення є концептуальна метафора ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ІСТОТА, проте завдяки появі нового образу, що містить додатковий концептуальний складник (дитина з іграшкою), концептосфера джерела нарощується та розширюється до образу грайливої ДИТИНИ.

Такі прийоми нарощення та розширення ми можемо спостерігати і в наступному прикладі, де концепт BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО також персоніфікується, але в концептосфері джерела з’являється вже не дитячий, а жіночий образ, що насичується додатковими концептуальними складовими частинами (індивідуальність, душа і т.д.): ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ВЕЛИЧНА ЖІНКА, ЩО МАЄ ВЛАСНУ ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, ДУШУ та СЕРЦЕ і особливу ВДАЧУ, АРОМАТ та НАСТРІЙ: *A city to Raggles was not merely a pile of bricks and mortar, peopled by a certain number of inhabitants; it was a thing with a soul characteristic and distinct; an individual conglomeration of life, with its own peculiar essence, flavor and feeling <...> And when he had found the heart of a city and listened to its secret confession, he strayed on <...> Through the ancient poets we have learned that the cities are feminine <...> One day Raggles came and laid siege to the heart of the great city of Manhattan. She was the greatest of all (“The Making of a New Yorker”). Механізм нарощення та розширення відбувається і в наступному прикладі, де олюднений концепт ВЕЛИКЕ МІСТО постає як МЕТРДОТЕЛЬ, якому можна дати чайові: *The town’s nothing but a headwaiter. If you tip it too much it’ll go and stand by the door and make fun of you to the hat check boy* (“Conscience in Art”).*

Негативний образ міста втілюється в концептуальній метафорі ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ЖАХЛИВЕ СТВОРІННЯ, яке може проковтнути людину: *Robert Walmsley’s descent upon the city resulted in a Kilkenny struggle. He came out of the fight victor by a fortune and a reputation. On the other hand, he was swallowed up by the city. The city gave him what he demanded and then branded him with its brand. It remodelled, cut, trimmed and stamped him to the pattern it approves. It opened its social gates to him and shut him in on a close-cropped, formal lawn with the select herd of ruminants. In dress, habits, manners, provincialism, routine and narrowness he acquired that charming insolence, that irritating completeness, that sophisticated crassness, that overbalanced poise that makes the Manhattan gentleman so delightfully small in his greatness*

(“The Defeat of the City”). ВЕЛИКЕ МІСТО проковтнуло, наклало своє клеймо, перекроїло, перешило та проштампувало головного героя; водночас відкрило та закрило свої двері перед ним, таким чином, чоловік став «таким чудово нікчемним у своїй величі»: в цьому текстовому фрагменті ВЕЛИКЕ МІСТО постає як МОНСТР, який буквально розчавлює маленьку людину, звеличуючи її власну нікчемність.

Підсилення образу монстра відбувається в наступному прикладі, де ВЕЛИКЕ МІСТО постає не просто як монстр, а ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ КРОВОПИВЦЯ, ВЕЛИЧЕЗНА СИЛА, ІДОЛ та МОНСТР (*This town, said he, is a leech. It drains the blood of the country <...> it is a juggernaut, a Moloch, a monster to which the innocence, the genius, and the beauty of the land must pay tribute*) (“The Duel”). Таким чином, кілька концептуальних метафор одночасно активуються та зливаються в єдиний образ, що приводить до механізму поєднання.

Одвічна тема боротьби і суперництва не оминула ідіодискурс О. Генрі: у наведеному нижче прикладі концепт МІСТО персоніфікується (BIG CITY IS A PERSON), проте конкретизується (розширюється) та постає як опонент [19, с. 34], з яким людина мусить боротися, втілюючись, таким чином, у концептуальній метафорі ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ СУПРОТИВНИК (BIG CITY IS AN ADVERSARY): *But every man Jack when he first sets foot on the stones of Manhattan has got to fight. He has got to fight at once until either he or his adversary wins. There is no resting between rounds, for there are no rounds. It is slugging from the first. It is a fight to a finish. Your opponent is the City. You must do battle with it from the time the ferry-boat lands you on the island until either it is yours or it has conquered you* (“The Duel”).

Досить цікавими образами виявились образи міста як АРТЕФАКТУ/РЕЧОВИНИ, а саме діаманта (ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ЧОТИРИКАРАТНИЙ ДІАМАНТ), що сяє холодним, безтурботним та недоступним сяйвом: *Other cities had been to him as long primer to read <...> but here was one as cold, glittering, serene, impossible as a four-carat diamond in a window to a lover outside fingering damply in his pocket his ribbon-counter salary* (“The Making of a New Yorker”) та ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ НЕПРИСТУПНА СТІНА та НЕПОХИТНА РІКА: *This city of Manhattan gave him no clue; it was walled against him. Like a river of adamant it flowed past him in the streets. Never and eye was turned upon him; no voice spoke to him* (“The Making of a New Yorker”). Ці приклади показують усю міць та силу, якою

володіє, на думку автора, велике місто Нью-Йорк: подібно до стіни, воно стоїть непорушно, і подібно до могутньої та непохитної, як алмаз течії ріки (*river of adamant*), велике місто омиває своїх жителів. Осмислення ВЕЛИКОГО МІСТА, як нефізичної та/чи абстрактної сутності в термінах могутньої та твердої речовини (алмазу) виводить на загальну онтологічну концептуальну схему NONPHYSICAL OR ABSTRACT ENTITIES ARE SUBSTANCE [17, с. 35], а з огляду на механізми розширення та нарощення концептосфери джерела, концепт-референт ВЕЛИКЕ МІСТО постає як ДОРОГОЦІННЕ ВОЛОДІННЯ (BIG CITY IS A PRECIOUS POSSESSION).

Інші смислові кореляції, що співвідносяться із концепт-референтом BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО, містять такі образи:

ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ СПРАВЖНЄ ПЕКЛО (*It's undiluted Hades, this city*) (“The Shocks of Doom”);

ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ БОГЕМА (*How could you be run away to that Bohemia country like you said when your letter was postmarked New York as plain as day?*) (“Extradited from Bohemia”);

ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ РОЗЧАРУВАННЯ (*Miss Lynnette D'Armande turned her back on Broadway. This was but tit for tat, because Broadway had often done the same thing to Miss D'Armande*) (“The Memento”);

ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ ВЕЛИКЕ ВІДКРИТТЯ (*New York must be a wonderful revelation to a visitor from the West*) (“The Pride of the Cities”);

ВЕЛИКЕ МІСТО – ЦЕ КОМБІНАЦІЯ з ДАЛІЛІ, ЗЕЛЕНОГО ЛІКЕРУ ШАРТРЕЗ, БЕТХОВЕНА, ХЛОРАЛГІДРАДУ і ДЖОНА Л. (*It is a combination of Delilah, green Chartreuse, Beethoven, chloral and John L. in his best days*) (“The Duel”).

Загалом для автора велике місто Нью-Йорк є водночас унікальним (*New York stands unique among the cities of the world*) (“The Duel”), комфортабельним містом-курортом (*New York, sir, is the finest summer resort in the country. There's more solid comfort in the borough of Manhattan than in all the rest of the country together*) (“A Midsummer Knight's Dream”); *New York is comfortable – comfortable* (“The Call of the Tame”), нудним, задушливим і галасливим містом (*No more of this dull, baking, senseless, roaring city for me*) (“Rus in Urbe”). Таке протиставлення, власне, і виявляє саму двоїсту сутність великого міста Нью-Йорка у світобаченні письменника.

Зауважимо, що концепт BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО включає в себе субконцепт CITIZENS / МЕШКАНЦІ МІСТА, які зображуються:

– безкровними ПРИВИДАМИ (*the people were bright but bloodless spectres*) (“The Making of a New Yorker”); цей образ корелює з образом великого міста як КРОВОПИВЦІ та МОНСТРА;

– байдужими, безжальними, незбагненними і невблаганними, скросними на один зразок мармуровими СТАТУЯМИ (*Frozen, cruel, implacable, impervious, cut to an identical pattern, they hurried on their ways like statues brought by some miracles to motion, while soul and feeling lay unaroused in the reluctant marble*) (“The Making of a New Yorker”);

– МАНЕКЕНАМИ, які рухаються за допомогою дротів та пружин (*this fair but pitiless city of Manhattan was without a soul; that its inhabitants were manikins moved by wires and springs*) (“The Making of a New Yorker”);

– містичними ЧУЖЕЗЕМЦЯМИ (*New York City is inhabited by 4,000,000 mysterious strangers*) (“The Duel”);

– ВАРВАРАМИ, які вторглися в сучасну Трою і ховаються в дерев'яному коні (*But in New York you must be either a New Yorker or an invader of a modern Troy, concealed in the wooden horse of your conceited provincialism*) (“The Duel”);

– АРМІЄЮ ПОСЕРЕДНОСТЕЙ, які марширують містом (*The most pathetic sight in New York – except the manners of the rush-hour crowds – is the dreary march of the hopeless army of Mediocrity*) (“Extradited from Bohemia”).

– ПЛЕМ'ЯМ каучукового міста (*New York is the Caoutchouc City <...> but there is a tribe abroad wonderfully composed, like the Martians, solely of eyes and means of locomotion [...] if any of these incidents or accidents takes place, you will see the mad, irresistible rush of the “rubber tribe” to the spot*) (“A Comedy in Rubber”).

Висновки. Отже, досліджуючи метафоричну профілізацію концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО, ми виявили, що серед його смислових корелятивів є найрізноманітніші образи – від образу міста-монстра, міста-кровопивці, що може легко знищити людину, до прекрасного образу міста-Богемі, міста-діаманта, що володарює над усіма іншими містами та є найціннішим та найунікальнішим містом в авторській картині світу О. Генрі. Завдяки лінгвокогнітивним операціям розширення, нарощення та поєднання нам вдалося простежити метафоричні перетворення, яких зазнали основні образи індивідуально-художнього концепту BIG CITY / ВЕЛИКЕ МІСТО в ідіодискурсі О. Генрі. Подальше реконструювання концептуальних метафор, котрі репрезентують індивідуально-авторські художні концепти в ідіодискурсі О. Генрі, вважаємо перспективним напрямом досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брославська Л.Я. Об'єктивація американського лінгвокультурного концепту війна в ідіодискурсі Ернеста Хемінгуей : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2016. 20 с.
2. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2004. 236 с.
3. Воробйова О.П. Когнітивна поетика: здобутки та перспективи. *Вісник Харківського НУ ім. В.Н. Каразіна*. 2004. № 635. С. 18–22.
4. Изотова Н.П. Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англомовних біографічних романах ХХ століття: семантико-когнітивний та наративний аспекти : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2009. 22 с.
5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
6. Левидова И.М. О'Генри и его новелла. Москва : Художественная литература, 1973. 242 с.
7. Лингвоконцептология: перспективные направления : монография / под ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко, И.В. Недайновой. Луганск : Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2013. 623 с.
8. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : учебное пособие. Минск : ТетраСистемс, 2008. 272 с.
9. Ніконова В.Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2008. 558 с.
10. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ, Восток-Запад, 2010. 314 с.
11. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
12. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва : Языки славянских культур, 2007. 248 с.
13. Тарасова И.А. Художественный концепт: диалог лингвистики и литературоведения. *Вестник Нижегородского университета имени Н.И. Лобачевского*. 2010. № 4 (2). С. 742–745.
14. Тарасова И.А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте : монография. Москва : ФЛИНТА, 2012. 196 с.
15. Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2006. № 725. С. 192–195.
16. Davydyuk Yu., Panasenko N. Figuring the male and female: fire and water in Bradbury's (science) fiction. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw : De Gruyter Open, 2016. Vol. 1 (1). P. 4–74. DOI: 10.1515/lart-2016-0001.
17. Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2002. 302 p.
18. Lakoff G., Turner M. More than cool reason: A field guide to poetic metaphor. London : The University of Chicago Press, 1989. 230 p.
19. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. London : The University of Chicago Press, 2003. 274 p.
20. Panasenko N. Linguistic markers of emotional concept Love in literary texts. *US-China Foreign Language*. 2012. Vol. 10. № 4. P. 1067–1084.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

21. O. Henry. The Voice of the City. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=86196> (дата звернення: 15.07.2019).
22. O. Henry. Short stories. URL: <https://americanliterature.com/author/o-henry> (дата звернення: 15.07.2019).

НІМЕЦЬКІ МЕТАФОРИ В АКТУАЛЬНОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

GERMAN METAPHORS IN MODERN SOCIO-POLITICAL DISCOURSE

Капуш А.В.,

orcid.org/0000-0002-8807-1692

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

Статтю присвячено процесам поповнення актуального словника суспільно-політичного дискурсу завдяки метафорам як способу вторинної номінації. Предметом дослідження є метафоричний характер цієї частини сучасної німецької лексики та процеси метафоризації, що відбувалися в німецькомовному суспільно-політичному дискурсі протягом останнього десятиліття. Об'єктом дослідження слугували лексичні одиниці, відібрані з публікацій у сучасних німецькомовних медіа та матеріалів щорічної акції «Слово року» та «Антислово року» в Німеччині та інших німецькомовних країнах (2011–2018 рр.). Дається опис функціонування актуальних метафор у соціальній сфері, сферах внутрішньої та зовнішньої політики, економіки, освіти, сучасних технологій, екології тощо, процесів міграції метафор між різними сферами, а також розширення та спеціалізації їхнього значення. Мовний матеріал розглядається, насамперед, у когнітивному та номінативному аспектах та аналізується за кількома критеріями: належність до частин мови, концептосфера та мова походження, структурні та функціональні характеристики, словотвірний потенціал. Особлива увага приділяється опису концептуальної (когнітивної), образної та експресивно-оцінної метафор, а також антропоцентричній природі метафори. У статті аналізується низка так званих «провідних метафор» сучасного суспільно-політичного дискурсу (Globalisierung, Konsens, Reform та ін.), які через високу частоту та маніпулятивність вживання з часом втратили свою метафоричність та зазнали значних семантичних змін. Дискутується проблема маніпулятивного характеру деяких метафор, питання етичності та політичної коректності їх вживання. Теоретичні міркування ілюструються актуальним мовним матеріалом, який є синхронним зрізом конкретного етапу функціонування мови та дає змогу дослідити її динамічну та креативну сутність.

Ключові слова: метафора, дискурс, номінація, концепт, когнітивна метафора, образність, оцінка.

The article deals with the processes of modern vocabulary enrichment of socio-political discourse through metaphors as a medium of secondary nomination. The subject of the research is a metaphorical character of this part of modern German lexis as well as the metaphorisation processes that have taken place in the modern socio-political German discourse over the past decade. The object of the research is lexical units selected from publications in modern German media and materials of the annual events "Word of the year" and "Antiword of the year" in Germany and other German speaking countries (2011–2018). The article describes functioning of actual metaphors in the social sphere, the spheres of national and foreign politics, economics, education, modern technologies, ecology etc., migration of metaphors between different spheres, as well as extension and specialization of their meaning. The article studies the language material from cognitive and nominative perspectives and analyses it by different criteria: part of speech type; the sphere of concepts and the language of origin; structural, functional and derivational potential. The article focuses on the description of conceptual (cognitive), figurative and expressive-evaluative metaphors, as well as on the anthropocentric nature of metaphors. The article also analyses a range of so-called main stream metaphors of socio-political discourse (Globalisierung, Konsens, Reform etc.), which have lost their metaphoricality over time through the high frequent and manipulative usage and considerable changed semantically. The article discusses the problem of the manipulative character of some metaphors, ethics and political correctness of their use. Theoretical considerations are illustrated with the actual language material, which is a synchronous slice of the specific phase of language functioning and allows to study its dynamical and creative nature.

Key words: metaphor, discourse, nomination, concept, cognitive metaphor, figurativeness, evaluation.

Постановка проблеми. Характерними рисами сучасного етапу суспільного розвитку є глобалізація практично всіх сфер життя суспільства, бурхливий розвиток наднових технологій, динамічність життя соціуму та індивідууму, низка глобальних проблем, осторонь яких нині не може залишитися жоден член спільноти. Поява нових явищ та концептів зумовлює постійну потребу в нових засобах пізнання, номінації та оцінки – процес, в якому провідне місце традиційно належить метафорам. Значна кіль-

кість метафор створюється у сферах функціонування мови, які потрапляють у центр особливої уваги громадськості і стають темою для широких дискусій у суспільстві, наприклад, екологія, політика, економіка тощо. З огляду на значимість метафор різного типу у процесах концептуалізації та номінації та їх питому вагу у словнику суспільно-політичного дискурсу, видається необхідним постійне спостереження та опис найактуальніших метафоричних інновацій, оскільки це дає змогу прослідкувати безпосередній процес

вторинної номінації за допомогою вже наявних у мові ресурсів для позначення нових, значимих для мовців концептів. Під суспільно-політичним дискурсом ми розуміємо особливий тип дискурсу, який завдяки інтеграції різних типів дискурсу, таких як політичний, економічний, юридичний, побутовий та ін., утворює власну систему засобів формування семантико-прагматичного змісту, що слугує спілкуванню між владою і суспільством. Характерними рисами цього типу дискурсу є широта сфери спілкування, зверненість до соціальних та політичних проблем суспільства, оперування суспільно-політичною лексикою і термінологією, що швидко піддаються змінам завдяки впливу факторів екстралінгвістичної дійсності. Це дослідження являє собою синхронний зріз, який дає уявлення про функціонування лексико-семантичної системи мови в конкретний період її історичного розвитку, і проводилося на основі актуальних текстів 2011–2018 рр., запозичених із матеріалів преси Німеччини та інших німецькомовних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Метафора, як троп чи механізм мовлення, є категорією, яка вже на давніх етапах розвитку наукової думки була предметом лінгвістичних досліджень і є темою, до якої постійно звертаються дослідники різних галузей знань. Вивченню німецьких метафор у різних аспектах в останні десятиліття були присвячені дослідження М.І. Андреева [1], Р.Д. Керімова (політичний дискурс) [2], Л.А. Ковбасюк, К.А. Абрамової (метафори-композиції) [3], І.І. Пірог (медіадискурс) [4], Г.О. Строганової (економічний медіа-дискурс) [5], К. Кноблоха (метафори у політичній комунікації) [6], З. Шідера (метафори у політології) [7] та ін. Проте більш детального розгляду потребує етап безпосереднього творення нових назв, що дає змогу глибше вивчити креативний механізм мови. До того ж значний інтерес становить подальше спостереження за словниковими новаціями, їхнім можливим семантичним розвитком та включенням у словотвірні процеси.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є: 1) встановити, в яких сферах функціонування мови потреба в нових засобах номінації протягом досліджуваного періоду найчастіше задовольнялася шляхом метафоризації; 2) дослідити, концепти з яких терміносфер запозичуються для створення актуальних метафор та які внутрішні та зовнішні ресурси залучаються для номінації нових явищ позамовної дійсності; 3) визначити, які функції виконують досліджувані метафори.

Виклад основного матеріалу. Традиційна теорія метафори була, як відомо, сформульована ще Аристотелем, який відкрив, що слова за певних умов можуть вживатися в нових, незвичних для них сполученнях, змінюючи при цьому своє значення, але залишаючись зрозумілими для читача. Зміна звичного підпорядкування «ім'я – предмет» стає можливою завдяки конвенціональній природі номінативних одиниць мови, яка є необхідною умовою для створення метафори. Метафорична номінація ґрунтується на тому, що предметна та поняттєва віднесеність, які становлять основу знакового значення слова, можуть не збігатися, і тоді має місце зрушення у предметній віднесеності, здатне привести до заміни імені чи зміни самого значення цього словесного знака, який із комунікативною метою може бути зарахований до предмета, «не передбаченого» закріпленим за словом значенням [8, с. 89].

Виникаючи в мові постійно – від сфери повсякденно-побутового мовлення до мови науки, – метафори є незмінним знаряддям мислення та пізнання навколишнього середовища світу. Беручи участь у процесах вторинної та непрямой номінації, всі типи метафор виконують, таким чином, номінативну функцію. Залежно від потреб мовців та сфери використання метафори можуть виконувати в мові когнітивну або концептуальну, образну (зображувально-виразну) та експресивно-оцінну функції. На основі названих функцій розрізняють такі типи метафор: індикативна (називна, номінативна), когнітивна, образна та експресивно-оцінна.

Відповідно до вихідних сфер, з яких можуть запозичуватися назви об'єктів для утворення метафоричних назв для об'єктів в інших сферах, виділяють метафори географічні (в тому числі і просторові), метеорологічні, біоморфні (антропоморфні, зооморфні, ботанічні), технічні, соціоморфні (наприклад, використання в переносному значенні термінів спорідненості) тощо [9, с. 17].

Велика кількість метафор створюється у сферах функціонування мови, проблеми з яких часто потрапляють у центр особливої уваги громадськості, стають актуальними темами суспільно-політичного дискурсу. На думку К. Кноблоха, політика не є чітко окресленою сферою. Навпаки, тема стає політичною, коли вона виходить за рамки певної спеціальної сфери та викликає у громадськості високий ступінь сприйняття (або несприйняття). Таким чином, коло тем для суспільної дискусії може постійно змінюватися, проте спостереження за мовним матеріалом показують, що останніми роками домінують

теми міграційної політики, внутрішніх проблем Німеччини та ЄС, сучасних технологій, зміни клімату, здорового способу життя. Методом суцільної вибірки нами було сформовано та проаналізовано корпус із 120 метафор, які характеризуються високою частотністю використання в зазначений період (2011–2018 рр.). Більшість із них потрапили також у поле зору лінгвістів у процесі проведення щорічної акції з визначення слова та антислова року [10–17]. Для дослідження нами було виокремлено такі сфери суспільного життя, в яких спостерігалася поява та активне вживання метафор: соціальна сфера: *der Wohngipfel, der Mietenstopp, die XXL-WG*; внутрішня та зовнішня політика: *das Jamaika-Aus, die Sondierung, der XXL-Bundestag, die GroKo-Hürde, die Sondierungsfalle*; міграція: *die Ankerzentren, der Trittbrettlüchtlig*; економіка: *die Bitcoin-Welle, die Bitcoin-Blase*; сучасні технології: *die Echokammer, die Filterblase, der Informationskokon, die Funklochrepublik*; проблеми екології: *der Diesel-Gipfel, die Killersprossen, die Hygieneampel, die Heißzeit*; здоров'я, спорт: *die Nährwertampel, die Olympische Raumkapsel* тощо.

Як видно з наведених прикладів, характерною рисою такої лексики є те, що значна частина її є назвами непередметних сутностей, а також метафоричними за походженням. Слугуючи матеріалізацією в мовному значенні властивостей об'єктів, така метафора, крім обов'язкової – номінативної, виконує також концептуальну функцію, даючи назву абстрактним сутностям, концептам. Слідом за О.О. Опаріною [18, с. 66–67], яка вважає, що є всі підстави виділити цей тип метафор як особливий тип – концептуальну метафору, яка використовується для вербалізації понять, позначення того, що не мало до неї словесного вираження, ми також використовуємо термін «концептуальна метафора» на позначення певного типу метафор, які функціонують у сучасному німецькому суспільно-політичному дискурсі. У цьому взаємозв'язку цікавим є спостереження К. Кноблоха за семантичною еволюцією низки термінів, які він називає провідними метафорами (*Leitmetaphern* або *Master Terms*) і які є невід'ємною лексичною компонентою сучасного суспільно-політичного дискурсу – *Globalisierung, Konsens, Reform* та ін. Через інфлятивне та маніпулятивне вживання, а також через те, що позначувані явища не виправдовують сподівання членів мовної спільноти, ці терміни – метафоричні за своїм походженням – зазнали значних семантичних змін, набувши практично протилежного, негативного значення.

Спостерігаючи за сучасним слововжитком, можна також констатувати факт міграції метафор за межі сфер, в яких вони виникли, та розширення або спеціалізацію їх значення. Так, К. Кноблох зауважує, що нині економіка є, поза сумнівом, центральною політичною сферою. Тому вона, з одного боку, не лише є такою, що потребує образних найменувань, але й, з іншого боку, сама є популярною сферою, яка постачає назви для інших неекономічних галузей. Як приклад, К. Кноблох вказує на «інвазію» економічних виразів та смислів у сфері політики вищої школи. Пор. напр.: *die Wettbewerbsfähigkeit* – конкурентоспроможність (університетів), *das Wissensmanagement* – менеджмент знань, *Kunde «Student»* – клієнт «студент» та ін. Деякої спеціалізації значення останніми роками зазнав іменник *die Sondierung* – зондування, який походить із сфери техніки, має метафоричне значення «обережна попередня перевірка, розвідка ситуації». У сучасному суспільно-політичному дискурсі *Sondierung* дедалі частіше сприймається як переговори між партіями з метою створення парламентської коаліції.

Відомо, що у процесі створення метафори беруть участь чотири компоненти: два об'єкти – основний та допоміжний (суб'єкти метафори), дві гетерогенні сутності та властивості цих двох сутностей. На основі встановленої тотожності певних ознак відбувається предикація основному об'єкту метафори властивостей її допоміжного об'єкта. При цьому мовець фокусує свою увагу і відбирає з екстенціоналу значення допоміжного компонента ознаки, які є релевантними для формування інтенціоналу метафори та створення нового концепту. Наприклад, для створення концептуальної метафори *die Echokammer* «простір у межах соціальної мережі, де користувач може обмінюватися думками з партнером із комунікації, але при цьому ця інформація не виноситься на широкий загал» була виділена і використана ознака «вузький, обмежений з усіх боків простір, приміщення».

Всі види метафори, в тому числі і концептуальна, будуються на асоціативно-образній основі, тобто неминуче проходять стадію образності. Особливість концептуальної метафори полягає в тому, що її головною метою є, насамперед, називання об'єктів «невидимого світу», позначення понять для потреб когнітивного процесу, а не створення образу, тому образність, відчуття семантичної двоплановості метафори можуть ставати зайвими в процесі функціонування такої лексики. У концептуальній метафорі діє тенденція до звільнення від надмірної образності – процес,

який називають також зів'яненням або згасанням внутрішньої форми концептуальної метафори, усуненням екстенціоналу метафори з поля зору і т. д. Пор. напр., узуальне використання в суспільно-політичній сфері лексем, які належать до сфери погодних умов та фізичного стану людини: *die Flüchtlingswelle* – хвиля біженців, *die Rentnerschwemme* – занадто велика кількість людей пенсійного віку, *das Sondierungsfeber* – гарячкові перемовини щодо коаліції. Деякі метафори, що виникли в досліджуваній період, хоча і є образними і влучними назвами певних явищ, можуть бути образливими для певних груп населення та суперечити правилам етики та політкоректності, напр., *die Schlecker-Frauen* – колишні співробітниці мережі «Schlecker», *Flüchtlinge (vor) sortieren* – (попередньо) сортувати біженців тощо.

Поширеним явищем є утворення метафор з оцінною конотацією шляхом переносу «тварина – людина». Назви тварин, які у вихідній сфері оцінки в собі не містять, вжиті в метафоричному значенні, набувають оцінних смислів, приписуючи людині естетичні, психічні чи соціальні властивості та даючи оцінку її поведінці. Прикладом такої зооморфної метафори є словосполучення *Generation Maulwurf* – покоління кротів (позначення для представників молодого покоління, які мають вади зору через занадто інтенсивне користування гаджетами).

Метафоричні інновації часто дають поштовх для подальших словотвірних процесів, пор., напр.: *Jamaika* (коаліція партій, символічні кольори яких (чорний, зелений, жовтий) присутні на прапорі Ямайки) → *Jamaika-Falle*, *Jamaika-Töter*, *Ja-Maika*, *Neinmaika* тощо.

Особливим типом є метафори, створені на основі власних назв, наприклад, імен конкретних осіб. Такі оказіональні утворення, визначаються виразністю, експресивністю і мають, як правило, іронічний та саркастичний відтінок: *guttenbergen* – списувати (за прізвищем міністра К.-Т. Гуттенберга, звинуваченого у плагиаті під час написання дисертації), *die Merkeldämmerung* – сутінки Меркель (натяк на можливе завершення перебування А. Меркель на посаді канцлера Німеччини; негативна оцінка політичних рішень А. Меркель), *Merkozy* (*Merkel+Sarkozy* – назва спільної стратегії Німеччини та Франції в деяких питаннях міжнародної політики), *der Trumpf-Effekt* – ефект Трампа, *wulffen* – приховувати факти, вводити громадськість в оману (за прізвищем президента Німеччина К. Вульфа) та ін.

Аналіз досліджуваного матеріалу щодо розподілу сучасних метафор за частинами мови пока-

зує, що кількісно переважають іменники (сюди зараховуємо і словосполучення), дієслова та прикметники представлені значно меншою кількістю прикладів. Серед досліджуваної лексики спостерігається активне використання іншомовних елементів, насамперед, з англійської мови: *Burnout*, *Big Data*. Одним із слів року став прикметник *hyggelig* (від данського *hygge* – «затишний, приємний, милий») як позначення для відчуття життя.

Словотвірний аналіз досліджуваної лексики показав присутність таких типів метафоричних новацій: композити *Killersprossen*, *Protz-Bischof*; контамінації *Grexite*, *Brexit*, *Merkozy*; аббревіатури *XXL-WG*; словосполучення *Generation Sandsack*; назви, в основі яких лежить гра слів: *Fluch-Hafen* (← *Flughafen*) – берлінський аеропорт-довгобуд.

Висновки. Таким чином, метафора є традиційним важливим засобом утворення нових смислів (концептів) за допомогою знаків, які є в розпорядженні мовної системи і належить, поряд із словотворенням, до найпоширеніших способів збагачення словника, слугуючи для створення як первинних, так і вторинних назв у різних сферах функціонування мови, у тому числі у сфері суспільно-політичного дискурсу.

Проведене дослідження показало, що в досліджуваній групі актуальної німецької лексики присутні такі типи метафор: концептуальна (когнітивна), образна, експресивно-оцінна. Найхарактернішим для цієї групи лексики є метафори, допоміжним концептом при створенні яких послужили назви із сфери природи (метеорології, географії, зооморфна метафора та ін.), спорту, медицини, техніки. Крім номінативної, ці метафори виконують також концептуальну, образну та експресивно-оцінну функції. Процес виникнення метафор на сучасному етапі розвитку мови значною мірою стимулюється впливом екстралінгвальних чинників, таких, як процеси глобалізації, міграції, загострення екологічної проблематики, розвиток науки та вплив технологій на життя людства. З іншого боку, процес детермінується також такими інтралінгвальними чинниками, як прагнення до більшої виразності та експресивності мовних висловлювань, мовної економії. Перспективи майбутніх наукових розвідок у цьому питанні полягають у подальшому спостереженні та описі процесів метафоризації та лексикалізації окремих метафор, оскільки, на думку науковців, метафора залишатиметься важливим засобом для створення нових смислів та збагачення словника, а також займе в теорії мови ще помітніше місце, ніж словотвір [19, с. 47].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев Н.И. Особенности метафоры в немецком политическом дискурсе. *Вестник Московского университета*. 2011. № 3. С. 70–82.
2. Керимов Р.Д. Текстильные концептуальные метафоры в политическом дискурсе ФРГ. *Политическая лингвистика*. 2007. Вып. 3 (23). С. 96–107.
3. Ковбасюк Л.А., Абрамова К.А. Метафори-композиции в современной немецкой речи. *Молодой ученый. Филологические науки*. 2017. № 1 (41). С. 277–280.
4. Пірог І.І. Метафора у складі аргументації німецького медіа дискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 8. Том 2. С. 31–35. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/8/part_1/8.pdf (дата звернення 14.07.2019).
5. Строганова Г.О. Структурная классификация метафор немецкого экономического медиа-дискурса. *Научные работы. Филология. Мовознавство*. 2013. Вип. 211. Т. 223. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/movoznavstvo/2013/223-211-21.pdf> (дата звернення 14.07.2019).
6. Knobloch C. Orientierung oder Manipulation – Metaphern in der politischen Kommunikation. Universität Siegen. Extrakte – Pressedienst Wissenschaft. 2009. Ausgabe 6. Schwerpunkt: Metaphern. URL: <https://www.uni-siegen.de/uni/publikationen/extrakte/ausgaben/200906/1.html> (дата звернення 12.07.2019).
7. Schieder S. Die gestaltende Kraft von Sprachbildern und Metaphern. Deutungen und Konstruktionen von Staatlichkeit in der deutschen Debatte über den europäischen Verfassungsvertrag. *Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades*. Trier, 2006. URL: https://ubt.opus.hbz-nrw.de/opus45-ubtr/frontdoor/deliver/index/docId/397/file/Schieder_13102006.pdf (дата звернення 12.07.2019).
8. Уфимцева А.А. Лексическое значение (Принцип семиологического описания лексики). Москва, 1986. 240 с.
9. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое. *Метафора в языке и тексте* / под ред. В.Н. Телии. Москва, 1988. С. 11–26.
10. Frank N. Wörter des Jahres 2013. *Der Sprachdienst*. 2014. Heft 1. Jahrgang 58. S. 1–16.
11. Frank N. Lichtgrenze einen Kick vor dem WM-Titel. Wörter des Jahres 2014. *Der Sprachdienst*. 2015. Heft 1. Jahrgang 59. S. 1–12.
12. Hauzel A., Lutz Kuntzsch L. Heißezeit, Funklochrepublik, Ankerzentren. Die Wörter des Jahres 2018. *Der Sprachdienst*. 2019. Heft 1. Jahrgang 63. S. 1–19.
13. Kuntzsch L. Flüchtlinge, Je suis Charlie, Grexit. Wörter des Jahres 2015. *Der Sprachdienst*. 2016. Heft 1. Jahrgang 60. S. 1–15.
14. Kuntzsch L. Postfaktisch, Brexit, Silvesternacht. Wörter des Jahres 2016. *Der Sprachdienst*. 2017. Heft 1. Jahrgang 61. S. 21–33.
15. Kuntzsch L. Jamaika-Aus, Ehe für alle und #Me Too. Wörter des Jahres 2017. *Der Sprachdienst*. 2018. Heft 1. Jahrgang 62. S. 1–18.
16. Rüdibusch F. Wörter des Jahres 2012. *Der Sprachdienst*. 2012. Heft 1. Jahrgang 56. S. 1–15.
17. Rüdibusch F. Wörter des Jahres 2011. *Der Sprachdienst*. 2013. Heft 1. Jahrgang 57. S. 1–19.
18. Опарина Е.О. Концептуальная метафора. *Метафора в языке и тексте* / под ред. В.Н. Телии. Москва, 1988. С. 65–77.
19. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и её экспрессивно-оценочная функция. *Метафора в языке и тексте* / под ред. В.Н. Телии. Москва, 1988. С. 26–52.

ДИПЛОМАТИЧНІ ПЕРЕГОВОРИ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ І СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

DIPLOMATIC NEGOTIATIONS: LINGUO-PRAGMATIC ASPECT AND STRATEGIC POTENTIAL

Кашишин Н.С.,

orcid.org/0000-0003-0005-4685

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

факультету міжнародних відносин

Львівського національного університету імені Івана Франка

Стаття присвячена аналізу дипломатичних переговорів як зразка англомовного дипломатичного дискурсу. Зроблено спробу виявити та охарактеризувати вербальні та невербальні компоненти в сучасному дискурсі дипломатичних переговорів. Здійснено критичний аналіз поняття дипломатичних переговорів як взірця дипломатичного дискурсу і як середовища, де найчастіше спостерігаємо його мультимодальну природу. Охарактеризовано етапи дипломатичних переговорів, їх усну і письмову форми. Уточнено розуміння етапів переговорів з урахування лінгвопрагматичного підходу. Запропоновано, що головним для перебігу і результативності переговорів є вибір комунікативної стратегії. З'ясовано, що задля досягнення цілей дипломати використовують три комунікативні стратегії: паритетну, конкурентно-домінуючу і змішану. Ці стратегії знаходять своє втілення завдяки комунікативним тактикам, серед яких у цій роботі увага була присвячена тактиці аргументування і тактиці обіцянок. Наявність згаданих вище стратегій і тактик підтверджує мультимодальну природу дипломатичного дискурсу, адже важливим складником кожної з них є невербальний компонент. Особливу увагу в дослідженні присвячено аналізу невербальних засобів, які застосовують дипломати під час переговорів. Наголошено, що поряд із власне повідомленням, тобто звуковою передачею інформації і писемним варіантом (тези переговорів, угода, договір) невербальні засоби (жести, міміка, мовчання, зовнішній вигляд) мають не менший вплив на перебіг переговорів. Запропоновано огляд двозначності/нечіткості як окремої стратегічно спрямованої комунікативної поведінки дипломатів. Підкреслено, що нечіткість сприяє досягненню цілей переговорників і має вербальні та невербальні прояви. З огляду на це автор пропонує диференціювати нечіткість за двома типами: структурну нечіткість та нечіткість «запитання/відповідь». Своєю чергою, здійснено огляд варіативності структурної нечіткості, яка притаманна дипломатичним переговорам і виокремлено три її види: нечіткість щодо якісних характеристик, темпоральна нечіткість, позиційна нечіткість. Окреслено переваги використання двозначності у процесі переговорів.

Ключові слова: двозначність, дипломатичний дискурс, дипломатичні переговори, комунікативна стратегія, мультимодальність.

The article is devoted to the analysis of diplomatic negotiations as a sample of English diplomatic discourse. An attempt has been made to identify and characterize verbal and nonverbal components in the current discourse of diplomatic negotiations. A critical analysis of the notion of diplomatic negotiations as a sample of diplomatic discourse and as an environment where we often observe its multimodal nature is carried out. Stages of diplomatic negotiations, their oral and written forms are described. The understanding of the stages of the negotiations taking into consideration the linguo-pragmatic approach is specified. It is suggested that the choice of a communicative strategy is the key to the course and effectiveness of the negotiations. It is revealed that for the achievement of goals diplomats use three communicative strategies: strategy of parity, competitive-dominant strategy and mixed strategy. These strategies are realized through communicative tactics, among which in this work attention is devoted to the tactics of argumentation and the acts of promises. The presence of the above-mentioned strategies and tactics confirms the multimodal nature of diplomatic discourse, since non-verbal elements are an important component of each of them. Special attention in the study is devoted to the analysis of non-verbal means used by diplomats during the negotiations. It is emphasized that besides the actual message, that is, the audio transmission of information and the written version (negotiation theses, agreement, contract), nonverbal means (gestures, facial expressions, silence, physical appearance) have no lesser influence on the course of negotiations. A review of ambiguity/fuzziness as a separate strategically directed communicative behavior of diplomats is proposed. It is emphasized that fuzziness contributes to the achievement of the objectives of the negotiators and has verbal and nonverbal manifestations. In view of this, the author offers to differentiate ambiguity into two types: structural ambiguity and "question/answer" ambiguity. In its turn, an overview of the variability of structural ambiguity which is inherent to diplomatic negotiations is carried out and three of its types, ambiguity regarding qualitative characteristics, temporal ambiguity, positional ambiguity are distinguished. The advantages of using ambiguity during the negotiations are outlined.

Key words: ambiguity, diplomatic discourse, diplomatic negotiations, communicative strategy, multimodality.

Постановка проблеми. Переговори стають дедалі більш значущою складовою частиною життя сучасної людини. Вони виникають як відповідь на необхідність досягти згоди двох або

більше сторін. Крім того, переговори – це комбінація двох однаково важливих факторів – власних інтересів і залежності їхнього втілення від іншої сторони. Рух у бік демократичного суспільства

вимагає дедалі більшого вміння узгоджувати інтереси різних соціальних верств, організацій, держав. Як показує історія, єдиним методом досягнення порозуміння та уникнення конфліктів були і залишаються переговори.

Для розуміння процесу дипломатичних переговорів (ДП), необхідним є аналіз цього явища з багатьох сторін. Мультидисциплінарний підхід може надати глобальне уявлення про переговори як комунікативний феномен, що сприяє мирному співіснуванню суспільства в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення переговорів нині представлено розвідками, що пропонують соціальний, соціопсихологічний, стратегічний підходи [5–7; 11], які не можуть забезпечити аналіз переговорів у повній мірі. Фокусуючись на переговорах як на цілісному процесі, який має стадії, цілі і результати, науковці (Р. Коен, Д. Дешнер, Ф. Ленг, Ф. Бодендорф, А. Файзулаєв, П. Міртс та ін.) намагаються представити це явище як діяльність у сфері дипломатичних відносин, не розкриваючи його повного потенціалу. Натомість лінгвістичний підхід, що дає змогу поєднати елементи дискурс-аналізу та теорії дипломатичних переговорів, дає змогу розширити розуміння не лише про ДП, але й про дипломатичний процес загалом.

Ми підтримуємо традиційний підхід до розуміння переговорів як до поступового, сегментованого процесу досягнення згоди, який розглядаємо як макрорівень аналізу. Однак, послуговуючись ним та базуючись на дослідженнях мови дипломатії [2; 9; 10] беремо за основу лінгвістичний підхід, що дасть нам змогу проаналізувати це явище на мікрорівні, надаючи достатню увагу вивченню природи процесу ДП. Дискурс- та лінгвопрагматичний аналіз ДП дає змогу виявити логічні зв'язки між цілями і результатами переговорів через комунікативні стратегії, а також через ролі, які відводять на невербальні засоби (здебільшого жести і мовчання) поруч із вербальними.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати переговорний процес із лінгвістичної точки зору і виявити вербальні та невербальні складники, які забезпечують результативність переговорного процесу, а також визначити роль двозначності як невід'ємного елемента ДП.

У нашому дослідженні ставимо завдання проаналізувати етапи переговорного процесу і визначити роль вербальних і невербальних елементів у побудові комунікативних тактик і стратегій, які сприяють результативному перебігу ДП.

Виклад основного матеріалу. Як погоджується більшість дослідників, ДП є процесом

обміну. Цей процес включає обмін інформацією, компромісами, перевагами і здобутками. Обмін, своєю чергою, означає передачу бажань і вимог, збір інформації, вплив, переконання тощо. У ширшому сенсі, маючи на увазі ДП, під обміном вбачаємо комунікацію, яка поєднує вербальний та невербальний коди і саме від її побудови та способу ведення залежить результат дипломатичного переговорного процесу. Отже, ДП – це комунікативна діяльність у сфері дипломатичних відносин, яка спрямована на вирішення проблеми, запобігання конфліктів, встановлення взаємовигідного партнерства тощо і володіє визначеним стратегічно спрямованим мовним ресурсом.

Дослідник Р. Коен [4] виділяє чотири етапи переговорів: стадія приготування, початкова, основна і заключна фази. Такий поділ видається логічним з огляду на мовні засоби, які використовуються і перебіг процесу. Дослідник зауважує, що виділені ним етапи не залежать від регіону і не зазнають культурних чи етнічних обмежень.

Проаналізувавши низку досліджень переговорів та беручи за основу лінгвістичний підхід, вважаємо за доцільне виділяти 1) підготовчий етап переговорів; 2) етап власне переговорів та 3) завершальний етап. Етап підготовки ДП має особливу складність і може займати значно більше часу, ніж самі переговори. Він включає вивчення проблеми та особистостей переговорників, передбачення можливих проблем, побудову стратегій і тактик ведення переговорів. Завершальну стадію переговорів, здебільшого прийняття взаємовигідного рішення, фіксує дипломатичний документ і нерідко цей етап є початком нових відносин і партнерства.

Із лінгвістичної точки зору значущим для аналізу є етап власне переговорів та завершальний етап. Головними документами, які відображають переговорний процес є тези переговорів, де викладено основні положення, які можуть бути винесені на обговорення; коротка біографічна довідка про учасників переговорного процесу; документ, що містить результат переговорів (угода, договір тощо). Отже, дипломатичний дискурс переговорів представлено усним та письмовим варіантами, а тому мультимодальний підхід до вивчення ДП дасть змогу здійснити більш детальний аналіз цього явища.

Головним у підготовці переговорів є вибір стратегії. Зазвичай це відбувається заздалегідь з огляду на проблему, яку необхідно обговорити. Нерідко сторони вдаються до *паритетної стратегії*, оскільки вона передбачає рівність усіх учасників процесу переговорів. Така страте-

гія є виправданою і результативною, якщо обидві сторони (у разі двосторонніх переговорів) її використовують. Вона передбачає застосування лексичних засобів із семантикою справедливості, консенсусу, взаємності, неконфліктності: *to facilitate, to enhance, to promote, credible strategies, international community, close coordination, domestic consensus, collective response, fiscal consolidation, integrated economies, etc.*

Конкурентно-домінуюча стратегія зустрічається в дипломатичній сфері набагато частіше, бо торкається гострих питань, в яких досягти компромісу без поступок важко, або неможливо. Бажання зробити якомога менше поступок і домогтися якомога більше їх від протилежної сторони зумовлює вибір відповідної лексики, яка включає аргументативні (*to rebalance, to resolve to authorize, to decide to establish, to recommend to consider, etc.*), ультимативні (*strictly confidential, terms and conditions, null and void, any and all, right away, etc.*) та експресивні (*to rock the global economy, to navigate the storm, to operate in shadows, stabilizing anchor, financial giants, investment vehicle, etc.*) елементи. Стимул, переконання і навіть примус становлять основу цієї стратегії.

Змішана комунікативна стратегія включає елементи і тактики згаданих вище стратегій і дає змогу вирішити багатоаспектні питання, які становлять різний рівень важливості для сторін. Нерідко вибір цієї стратегії продиктований необхідністю залучати до переговорного процесу великі групи дипломатів. Більша кількість особистостей, як і аспектів питання, створює потребу у гнучкості стратегій.

Розглянемо лінгвопрагматичні аспекти двох головних комунікативних тактик, які використовують дипломати в конструюванні згаданих вище стратегій.

Основою здійснення переговорів і складовою частиною кожної з тактик є аргумент. Аргументом у ДП вважаємо беззаперечний факт або явище, яке здатне впливати на хід переговорів і створювати об'єктивні передумови для прийняття рішення. Аргумент висловлюють за допомогою термінологічної лексики, сталих виразів і кліше, чітких і коротких синтаксичних конструкцій: *not to meddle any further with that question, to assure somebody in the word of somebody, to suggest, to consider, excessively, widely, completely, recognizing... desiring... intending, etc.*

Аргумент становить основу *тактики аргументування*, яка, своєю чергою, дає змогу конструювати згадані вище стратегії і є запорукою результативності переговорів. Висловлення аргументу

відбувається двома способами. Перший спосіб полягає у подачі усієї інформації швидко, одразу. Так, за допомогою ефекту несподіванки та підсилення відповідною невербальною поведінкою можна швидко дійти консенсусу. Інший спосіб передбачає подання інформації крок за кроком, від менш важливої до більш вирішальної та проблематичної. Домагаючись згоди в менш важливих питаннях, переговорник психологічно готує протилежну сторону до необхідного консенсусу у ключовому питанні. Як показує практика, вирішальною для сприйняття аргументів є невербальна поведінка дипломатів, зокрема їхній зовнішній вигляд, жести, міміка.

На противагу тактиці аргументування, що передбачає певний тиск, який можемо простежити на вербальному і невербальному рівнях, існує також *тактика обіцянок*, яка пропонує м'яку імперативність і стимулювання, а не примус. Обіцянка як тактичний прийом дає змогу значно швидше дійти консенсусу. Ця тактика послуговується визначеним набором термінологічного дипломатичного вокабуляру, основу якого становлять дієслівні конструкції: *to promise, give one's word, to pledge, to vow, to undertake, to guarantee, to assure, to contract, to engage, to give an undertaking, to give an assurance, to commit oneself, etc.*

Застосування відповідних тактик і стратегій зумовлене не лише зовнішніми обставинами, але й значною мірою особистістю дипломата. У будь-якому разі, переговори – це не лише наука, але й мистецтво.

Зауважимо, що складовою частиною переговорів поряд із власне повідомленням, тобто звуковою передачею інформації і писемним варіантом (документи, як уже згадувалося вище) є невербальні засоби (жести, а також мовчання). Дослідники невербального мовлення Т.О. Антохіна [1], Л.В. Солощук [3], В. Річмонд, Дж. Маккроскі [13] стверджують, що невербальні послання мають більше впливу, ніж вербальні. Це особливо характерно для дипломатів, адже особистість переговорника, його зовнішній вигляд мають не менший вплив на перебіг переговорів, ніж його стиль спілкування і обізнаність у справі. Впевнена поведінка мовців та їхній бездоганий вигляд створюють передумови для порозуміння, а достовірність фактів сприймається як очевидна.

Дипломатична невербальна мова включає широкий спектр елементів: від жестів до маніпулювання військовими силами. Для прикладу, особливості потискання руки під час привітання є метафорою, що допомагає визначити рівень

міждержавної зустрічі, виносячи мову особистих стосунків на міжнародну арену. Місце і формат зустрічі, навіть форма і дизайн столу для переговорів демонструють престиж, а склад і рівень делегації може значною мірою впливати на результат домовленостей. Ніщо не є витонченішим і детальніше продуманим, аніж мова дипломатії, вербальна чи невербальна. Активність чи її відсутність, слова чи тиша – тут усе має зміст і мету. У дипломатії «робити означає казати» і «казати означає робити». Відбір делегатів для переговорів, подарунки, відсутність відповіді, тобто мовчання, нерідко бувають красномовнішими, ніж найгучніші заяви.

Мова дипломата, його стратегії комунікативної інтеракції відіграють головну роль у переговорах. Як стверджує дослідник дипломатичної мови Н. Скот, успішний дипломат, що має справу з текстами, завжди намагається переконати співрозмовників і досягти згоди шляхом поєднання точності і нечіткості. Ці два складових елементи можуть знаходитись в одному абзаці або й навіть в одному реченні. Н. Скот підкреслює, що межі між чіткістю висловлювання і нечіткістю в дипломатії розмиті. Дослідник розуміє дипломатичну нечіткість як змогу інтерпретувати повідомлення у принаймні два різних способи [14, с. 154–156].

Нечіткість/двозначність у діловій комунікації уже ставала об'єктом досліджень [8], однак її роль у дипломатичному спілкуванні залишається недостатньо вивченою. Незважаючи на те, що дослідники вважають нечіткість недоліком ділового мовлення, в дипломатії вона часто є окремою комунікативною стратегією, адже допомагає дипломатам уникати конфліктів і прямих відповідей. Причини використання двозначності/нечіткості під час дипломатичних переговорів численні – від небажання виявляти усі наміри одразу до прагнення перевірити наміри іншої сторони. Розуміючи нечіткість як стратегічну комунікативну поведінку дипломата, що включає вербальні і невербальні форми, ми пропонуємо диференціювати її за двома типами: структурна нечіткість, яку ототожнюємо з комунікативною стратегією і визначаємо як глобальну комунікативну поведінку, спрямовану на приховування інформації або відкладення її надання; а також нечіткість «запитання-відповідь», яка є ситуативною і потребує миттєвого реагування і тлумачення. Зауважимо, що аналіз нечіткості в дипломатії включає також дослідження її співвідношення із ввічливістю, про що ми згадували у попередніх розвідках [2].

Структурна нечіткість вимагає подальшої класифікації і, з огляду на її прояви у дипломатич-

ному спілкуванні під час переговорів, виділяємо такі види вербальної нечіткості:

1) нечіткість щодо якісних характеристик.

Найчастіше стосується опису речей, явищ, проблем і виражається переважно прикметниками або ідіоматичними словосполученнями: *attractive, reasonable, superior, good, high, favourable, competitive, up to one's standard, reliable, excellent, satisfactory, etc.*;

2) темпоральна нечіткість.

Застосовується для надання термінів виконання домовленостей, призначення зустрічей тощо, коли точна дата/час не є пріоритетом у переговорах. Ця нечіткість знаходить своє вираження за допомогою наступних прислівників та виразів: *in a few days, in the near future, immediately, as soon as possible, in recent years, etc.*;

3) позиційна нечіткість.

Така нечіткість є однією з найчастіших у побудові комунікативних стратегій дипломатами. Вона робить можливим не давати прямої відповіді на запитання, залишати можливості для ухиляння та затягувати час. З іншого боку, за її допомогою можна досягати більш конкретних дій і поступок від протилежної сторони. Її проявами є вживання особових займенників 1-ї і 3-ї особи, пасивних конструкцій та виразів на кшталт: *as far as I know, to tell the truth, I assume, I suppose, as I understand, as they promise*, тощо.

Можемо підсумувати, що у ДП двозначність не є недоліком. Вона дає змогу уникати прямих відповідей, які могли б спровокувати конфлікт, і уможливлює підтримання комунікації, навіть якщо немає негайного вирішення проблеми. Окрім побудови стратегій із застосуванням нечіткості, дипломати змушені «розгадувати» двозначність висловлювань іншої сторони. У цьому й полягає мистецтво ведення ДП.

Висновки. Це дослідження підтверджує, що ДП становлять значний інтерес не лише для соціально спрямованих, але й для лінгвістичних досліджень. Аналіз розвідок про ДП, а також зразки спілкування дипломатів під час переговорів дали змогу виділити та охарактеризувати три їх етапи: етап підготовки ДП, власне переговори, завершальна стадія. Кожен етап має усний і письмовий варіант.

Етап власне переговорів є фактичним проявом дипломатичної мови і включає вербальні і невербальні форми, серед яких на особливу увагу заслуговує двозначність/нечіткість. Мова, яку застосовують дипломати, є стратегічно спрямованою і дозволяє досягти мети завдяки комунікативним тактикам і стратегіям. Розгляд стратегічності ДП дав змогу виявити, що дипломати вдаються до

однієї з трьох стратегій залежно від мети і обставин. Дві головні тактики (тактика аргументування і тактика обіцянок) підтверджують думку про те, що ДП – це наука і мистецтво, а їх результат значною мірою залежить не лише від мови, але й від особистостей мовців. Двозначність/нечіткість відіграють ключову роль у ДП і можуть вважатися окремою комунікативною тактикою під час ДП.

Загалом інституційний характер, ригідність і клішованість дипломатичної мови дипломати

сьогодення, як і раніше, уміло поєднують з емоційністю висловлювань, попри постійний пошук нових способів впливу і протистояння, ДП залишаються головним засобом співіснування народів і держав.

Перспективами дослідження є аналіз дипломатичного дискурсу з урахуванням мультимодального підходу, аналіз мовних засобів на різних етапах ДП та ролі мовчання і двозначності для перебігу та результативності ДП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антохіна Т.О. Комунікативно-прагматичні аспекти силенціального ефекту. *Вісник СумДУ*. 2006. № 3(87). С. 175–179.
2. Кащишин Н. Ввічливість як лінгвістичний феномен у контексті дипломатичної комунікації. *Соціолінгвістичне знання як засіб формування нової культури безпеки: Україна і світ*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. С. 53–54.
3. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англійському дискурсі. Харків : Константа, 2006. 300 с.
4. Cohen R. *Negotiating Across Cultures: Communication Obstacles in International Diplomacy*. Washington D.C. : United States Institute of Peace Press, 1997. 268 p.
5. Deschner D., Lang F., Bodendorf F. Strategies for Software Agent Based Multiple Issue Negotiations. *International Conference on Electronic Commerce and Web Technologies* / eds. Bauknecht K., Madria S.K., Pernul G. Berlin : Springer, 2001. P. 206–215.
6. Dupont C., Faure G. The Negotiation Process. *International Negotiations: Analysis, Approaches, Issues* / ed. Kremenjuk. San Francisco, Jossey-Bass, 1991. P. 40–57.
7. Faizullaev A. Diplomatic Interactions and Negotiations. *Negotiation Journal*. 2014. Vol. 30. № 3. P. 275–299.
8. Gan Changyin Fussy Language in Business Negotiation. *Journal of Southwest University For Nationalities*. 2005. № 9. P. 305–307.
9. Kashchyshyn N. Ritualy in Diplomacy. Terminological Embodiment. *Science and Education a New Dimension : Philology*, I(2). 2013. Issue 11. P. 116–120.
10. Kashchyshyn N. Discourse and Sublanguage: A Case of Diplomatic Communication. *European Transfer of Culture in Literature Language and Foreign Language Teaching: A Monograph Celebrating Academic Cooperation Between Nysa and Lviv*, 2015. P. 134–143.
11. Meerts P. Diplomatic Negotiations : Essence and Evaluation. The Hague : Clingendael, 2015. 377 p.
12. Neumann I. Returning Practice To the Linguistic Turn : The Case of Diplomacy. *Millennium-Journal of International Studies*. 2002. № 3. P. 627–651.
13. Richmond V.P., McCroskey J.C. *Nonverbal Behavior in Interpersonal Relations*. Boston Pearson Education, Inc, 2004. 350 p.
14. Scott N. Ambiguity Versus Precision : The Changing Role of Terminology in Conference Diplomacy. *Language and Diplomacy* / ed. J. Kurbalija J., H. Slavik H. Malta : DiploProjects, 2001. P. 153–162.

ЕМОЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ДІЄСЛІВ, УТВОРЕНИХ ЗАСОБОМ МЕТАФОРИЧНОЇ КОНВЕРСІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

EMOTIONAL CHARGE OF THE VERBS FORMED THROUGH METAPHORICAL CONVERSION (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE)

Кришталь С.М.,

orcid.org/0000-0002-6562-3896

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Донецького національного університету імені Василя Стуса

У статті розглядаються випадки утворення дієслів від іменників на позначення тварин в англійській мові (всього проаналізовано 60 іменників) зі збереженням форми іменника і розвитком метафоричного значення у дієслова. Наприклад, *badger – to badger, ferret – to ferret, squirrel – to squirrel*. Таке явище трактується в статті як метафорична конверсія. У статті вивчаються механізми, які ведуть до появи метафоричного значення у дієслова та дається семантична характеристика метафоричних дієслів. Метафорична конверсія розглядається як потужний засіб словотворення, компресії та метафоричного збагачення англійської мови.

Дослідження показує, що 60 іменників на позначення тварин є основою для появи 55 метафоричних дієслівних значень, які можуть розвиватись як від іменника в його основному значенні, так і від іменника в його метафоричному значенні, до того ж такі процеси часто є взаємопов'язаними.

Проникнення оцінки в семантику метафоричного дієслова залежить від особливостей процесу метафоричного перенесення, а саме чи базується він на зовнішній подібності або на подібності від асоціацій та емоційного враження, яку справляють об'єкти/процеси. Перенесення, яке відбувається виключно на основі реальної зовнішньої подібності, має своїм результатом емоційно нейтральну лексичну одиницю. Подібні дієслова становлять 48% усіх метафоричних значень.

У більш ніж половині випадків (52%) перенесення базується не на реальній схожості об'єктів, а на асоціаціях, які пов'язані у свідомості носіїв мови з певною твариною, тобто метафоричний конверсійний процес здійснюється здебільшого на основі переосмислення саме конотативного (а не денотативного) компонента лексичного значення слів на найменування тварин. Результатом метафоричного перенесення імені такого типу є велика кількість метафоричних дієслів з негативною оцінкою в рамках досліджуваної групи слів. Більшість тварин пов'язана в свідомості носіїв мови із такими негативними рисами, як хитрість, підступність, жорстокість, нерозсудливість, неохайність, зрадливість тощо. Оцінка, яка є пусковим механізмом для метафоричного словотворення, має у цих дієсловах емоційну природу.

У результаті метафоричного переосмислення в обох випадках утворюються образні дієслова із цікавою ускладненою семантикою, які не тільки називають дію, а й дають їй логіко-емоційну характеристику.

Ключові слова: конверсія, метафоричне перенесення, метафорична конверсія, оцінка, асоціація.

The article deals with cases when verbs are formed through borrowing the form of the nouns that name animals in English (the total number analyzed comprises 60 words) and developing metaphorical meanings at the same time. For example, *badger – to badger, ferret – to ferret, squirrel – to squirrel*. The given phenomenon is treated in the article as metaphorical conversion. The article studies mechanisms that enable verbs to develop metaphorical meanings and describes semantic characteristics of the verbs formed in this way. Metaphorical conversion is regarded as a powerful means of word-building, compression and metaphorical enrichment of the English language.

The study shows that 60 nouns that name animals provide a basis for 55 metaphorical verbal meanings, which can develop both from the nouns in their direct nominative meanings and nouns in their figurative meanings, the processes being often interconnected.

The way evaluation penetrates into the semantics of a metaphorical verb depends on the peculiarities of the metaphorical transference, namely if it is based on the outer similarity or on the associations as well as emotional impression, which objects and processes that are named produce. Metaphorical transference, which is only based on the actual outer similarity, leads to the formation of an emotionally neutral lexical unit. Such verbs make up 48% of all the meanings under analysis.

In more than half of all the cases (52%) metaphorical transference is based on the associations that are linked to a certain animal in the English language speakers' consciousness rather than on the actual likeness, in other words, metaphorical converting process is realized through the interpretation of the connotative (rather than denotation) component of the lexical meaning of nouns that name animals. Metaphorical transference of the described type results in a big number of verbs with negative evaluation within the group of words under study. Most of the animals are linked in the speakers' consciousness to such negative traits as craftiness, slyness, insidiousness, unfaithfulness, slovenliness, brutality, etc. Evaluation, which triggers metaphorical word-building, is of emotional nature in the given verbs.

Metaphorical interpretation of the objects and processes, which are involved into the process, creates imagery verbs with interesting complicated semantics; they do not only name processes, but also describe and evaluate them.

Key words: conversion, metaphorical transference, metaphorical conversion, evaluation, association.

Постановка проблеми.

У центрі уваги цієї статті – явище метафоричної конверсії, яка передбачає утворення метафоричного дієслова від наявного іменника (в його прямому або метафоричному значенні) без зміни його форми. Такий феномен вивчається на **матеріалі** дієслів, що утворені від іменників-назв тварин в англійській мові. До них належать такі лексичні одиниці, як, наприклад, *bear* (ведмідь), *bull* (бик), *crab* (краб), *crow* (ворона), *donkey* (осел), *dove* (голуб), *fox* (лисиця), *goat* (козел), *hare* (заєць), *hawk* (яструб), *hedgehog* (їжак), *hog* (кабан), *lark* (жайворонок), *mole* (кріт), *rabbit* (кролик), *rat* (щур), *shark* (акула), *sheep* (вівця), *snake* (змія), *squirrel* (білка), *weasel* (ласка), *wolf* (вовк) і т.д. Ці слова вважаються найбільш популярними згідно з показниками пошуку в системі Google. Всього було проаналізовано 60 лексичних одиниць.

Перехід слів однієї частини мови в іншу, в результаті якого утворюється дієслово з метафоричним значенням, ілюструє іменник *ferret* (тхір). Це слово на основі подібності дій розвиває в англійській мові друге метафоричне значення – ретельний, старанний пошук чогось, яке, своєю чергою, завдяки конверсії переходить у дієслово *to ferret* (порпатися, шукати всюди; винюхувати, розвідувати, вивідувати секрет). Процес, який відбувається в такому разі, є прикладом метафоричної конверсії, що будується на базі метафоричного іменника, але слід відзначити, вона може розвиватись і безпосередньо від іменника в його прямому значенні. Наприклад, метафоричне значення дієслова *to badger* – просити когось щось зробити неодноразово та в набридливій і докучливій формі – розвивається безпосередньо від іменника *badger* (борсук) в його прямому значенні, оскільки метафоричний іменник на базі цього слова відсутній [14].

Таким чином, **предметом** дослідження в статті виступає метафорична конверсія як засіб утворення метафоричних дієслів, а **об'єктом** – метафоричні дієслова, що утворені методом метафоричної конверсії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується зазначена стаття.

Конверсія традиційно вважається одним із найбільш важливих засобів поповнення лексичного складу англійської мови. Вперше термін «конверсія» з'явився в 1891 році, коли відомий англійський лінгвіст Генрі Світ використав його в своїй роботі, що була присвячена проблемам

англійської граматики. В ній він пише про дериват, який відрізняється від слова, від якого він утворений, лише своєю формоутворювальною парадигмою [13]. Інші визначення цього явища – «морфологічна конверсія» [8, с. 71] та «нульова деривація» [11, с. 295].

Упродовж тривалого часу в лінгвістиці домінувало положення про поліфункціоналізм слів, тобто здатність одного слова вживатись у різних синтаксичних функціях. Наприклад, Р. Моріс вважав, що слово може бути іменником в одній частині речення, прикметником – в іншій та дієсловом – у наступній [12, с. 22]. Цій точці зору суперечить інша, згідно з якою за однією формою стоять не однакові за своєю складністю когнітивні та концептуальні структури [2, с. 9–10].

Вважається, що конверсія притаманна багатьом мовам, але саме в англійській мові вона знаходить найбільше розповсюдження. Це пояснюється певними особливостями граматичного складу англійської мови, що зумовлені історично.

Незважаючи на те, що інтерес до конверсії в лінгвістиці ніколи не вщухав, метафоричний аспект цього явища залишився поза межами досліджень. З цієї точки зору вивчення метафоричної конверсії є актуальним і таким, що розширює уявлення про можливості дериваційних процесів у мові, зокрема англійській.

Постановка завдання.

Мета цієї статті – описати метафоричну конверсію як засіб словотвору і метафоричного збагачення англійської мови на матеріалі іменників на позначення тварин. Ця мета зумовила такі **завдання**:

Описати механізм розвитку метафоричного значення у дієслова, утвореного методом конверсії від іменника, що називає тварину.

Охарактеризувати метафоричні дієслова, що утворені від іменника на позначення тварини, з точки зору їх емоційного навантаження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Дослідження показало, що із 60 іменників на найменування тварин в англійській мові 44 мають, окрім основного значення, друге метафоричне. Із згаданих 44 слів 35 у подальшому розвивають своє метафоричне значення і переходять до класу метафоричних дієслів з одним, двома або навіть і більше значеннями. Наприклад, слово *squirrel* (білка) переходить у метафоричне дієслово *to squirrel* з двома значеннями: 1) *hide money or something of value in a safe place*; 2) *move in an inquisitive and restless manner* (сховати гроші

або щось цінне в надійному, безпечному місці; пересуватися у неспокійній, невгамовній манері; проявляти надмірну допитливість) [4]. Загалом, нараховується приблизно 55 метафоричних значень дієслів, що утворені від метафоричного/неметафоричного іменника засобом конверсії.

Як відомо, основою будь-якого метафоричного перенесення є схожість, але свідомість творця метафори може побачити і зафіксувати в метафорі схожість між будь-якими аспектами об'єктів або навіть уявити її. Вивчення механізмів, які призводять до появи метафоричного значення у дієслова, показує, що у 52% випадків перенесення базується не на реальній схожості об'єктів, а на асоціації, яка пов'язана у свідомості носіїв мови з певною твариною. Зовнішні характеристики тварини, такі як колір, форма, розмір, звуки, які вони видають і т. ін., використовувались для утворення 33% метафоричних значень дієслів, і 15% метафоричних значень з'явилися у мові на основі схожості дій, які описують дієслова, і звичок тварин.

Наприклад, у метафоричному дієслові *to crab* зафіксовано манеру пересуватися краба, або інакше кажучи, як краб: пересуватися боком [14].

Дієслово *to hawk* втілює схожість зі специфічними звуками, які видає яструб: голосно прочистити горло [14].

Дієслово *to fish* розвиває три метафоричні значення: 1) шукати навпомацки щось сховане, те, що не можна бачити; 2) намагатись щось отримати (наприклад, інформацію) діючи делікатно і хитро водночас; 3) достати щось із води. Перші два метафоричні значення базуються на асоціаціях, які, своєю чергою, виникають у результаті спостережень за способом життя риб, навколишнім середовищем та манерою риб пересуватися у воді. Третє значення базується на прямому значенні дієслова *to fish* – рибалити і розвивається на основі схожості дій [14].

Метафора *to rabbit* (багато говорити, базікати, казати щось несуттєве, тривіальне) фіксує емоційне враження людини від кролика та асоціації, які з ним пов'язані. Такі асоціації не відображають реальну картину і не зафіксовані в дефініції, яка зосереджена на зовнішньому описові та способі життя тварини: *rabbit – a gregarious burrowing plant-eating mammal, with long ears, long hind legs, and a short tail* (кролик – стадна, травоїдна тварина, ссавець з довгими вухами, довгими задніми ногами та коротким хвостом) [14].

Виключно на емоційному враженні базується перенесення імені *hog* (кабан), яке втілюється у метафоричному значенні дієслова *to hog – take*

or use most or all of (something) in an unfair or selfish way (брати все або майже все; користуватися всім або майже всім, тобто поводитись егоїстично та несправедливо стосовно інших) [14].

Домінування переносів на базі асоціацій є свідченням того, що метафоричні конверсійні процеси здійснюються здебільшого на основі переосмислення саме конотативного (а не денотативного) компонента лексичного значення слів на найменування тварин. Як бачимо з прикладів, семантичні асоціації, конотації, пов'язані зі словом культурні уявлення та традиції, не входять безпосередньо в семантику слова, але саме на їх основі слово метафоризується та бере участь у словотвірних процесах. При цьому віддаленість конотативної семи від денотативного ядра ніяк не впливає на її здатність стати основою метафоричного перенесення, інакше кажучи, у процесі метафоризації може бути актуалізованою будь-яка сема. Процеси вторинної номінації тісно пов'язані із конотативним аспектом значення слова [1, с. 68, 5, с. 119] і така лексична група слів є яскравою ілюстрацією цього положення.

Конотативний компонент, як відомо, безпосередньо пов'язаний із категорією оцінки. Свідомість неодмінно включає аксіологічний оцінний аспект, тобто відношення суб'єкта до середовища, і є найвищим рівнем психічної діяльності людини, яка виступає єдністю інтелектуального, емоційного та вольового, що обов'язково знаходить відбиття в структурі мови [10, с. 94–95; 4, с. 15].

Саме з оцінки починається процес переосмислення. Перед тим, як дати назву новому об'єкту на основі аналогії з іншим, треба спочатку визначити його місце в загальній системі явищ, охарактеризувати з точки зору його цінності та значущості. Оцінка – властивість людського мислення та психіки; в ній поєднуються суб'єктивність сприйняття оточуючого світу людиною та об'єктивність цього світу. Специфіка оцінки, яку містить у собі слово, полягає в тому, що її суб'єктивний компонент поступово стає соціальним. Оцінка слова, що зафіксована в його семантичній структурі, виражає не поодинокі суб'єктивне ставлення до явища, яке співвідноситься зі словом, а відношення всього мовного колективу. Ця оцінка обов'язкова для всіх його членів.

Питання, яке логічно виникає у зв'язку з групою, що вивчається: як оцінює свідомість носіїв мови тварин, від назв яких утворюються метафоричні дієслова? Відповідь може здатися невтішною для багатьох тварин – напрочуд негативно. Враховуючи те, що більшість із 35 назв тварин

переходить у дієслова з декількома метафоричними значеннями, можна сказати, що жодна із тварин не асоціюється в свідомості носіїв з виключно позитивними якостями. Наприклад, дієслово *to ferret* (від *ferret* – тхір) вживається в двох метафоричних значеннях, одне з яких підкреслює такі позитивні риси, як наполегливість і завзятість у роботі, а інше – настирливість та безцеремонність: 1) *rummage about in a place or container in search of something* (порпатися, ритися в пошуках чогось); 2) *(ferret something out) discover information by means of an assiduous search or investigation* (знайти інформацію завдяки наполегливим пошукам та розвідкам) [14].

Спектр негативних емоцій та характеристик, які пов'язані з різними тваринами, – доволі широкий. Так, згідно з дефініціями дієслів в їхніх метафоричних значеннях, тварини в свідомості носіїв англійської мови асоціюються з такими якостями, які викликають негативні емоції та негативне ставлення (роздратування, зневагу, презирство, огиду, страх тощо): борсук – надокучливість, бугай–жорстокість, ведмідь–загрозлива, неконтрольована поведінка, вовк – жадібність, ворона – самовпевненість, кінь – пустотливість, корова – боягузтво, лякливість, кролик – легковажність, курка – боягузтво, ласка – хитрість, підступність, лебідь – безвідповідальність, лисиця – хитрість, мавпа – дурість, нерозумність, папуга – відсутність власної думки, порося – жадібність, риба – холодність, відстороненість, собака – надокучливість, свиня – егоїзм, щука – безвідповідальність, підступність, щур – зрадництво.

Цікаво, що свідомість творців метафор діє дещо вибірково, а саме вона концентрується лише на негативних рисах, які людина приписує тварині. Яскравим прикладом слугує іменник *dog* (собака). Незважаючи на те, що ця тварина відома своєю відданістю людині і багатьма іншими позитивними якостями, які людина в ній цінує, в метафоричних дієсловах актуалізовані лише семи, які заключають у собі негативні, з точки зору людини, риси: *to dog*: 1) *follow (someone) closely and persistently*; 2) *(of a problem) cause continual trouble* (переслідувати когось безперервно; про проблеми – причиняти постійні ускладнення, неприємності) [14].

Слід відзначити, що майже половина із 35 назв (17) переходить у дієслова з виключно негативним значенням, решта завдяки переосмисленню отримує дієслівні значення, які можуть бути як негативними, так і нейтральними. Оцінка, яка є пусковим механізмом для метафоричного словотворення, має не логічну, а емоційну природу.

Доказом цього є відсутність у дефініціях прямих значень слів, що називають тварин, вказівок на те, що тваринам присутні певні властивості, які можуть стати причиною негативних ситуацій. Приклади метафоричних дієслів з позитивною оцінкою – поодинокі. Цікавою ілюстрацією є дієслово *to goose*. Тоді як метафоричний іменник *goose* (гуска) використовується на позначення дурної, безглуздої людини, метафоричне дієслово, утворене від цього самого іменника, має позитивне значення, тобто засноване на позитивних асоціаціях з цією твариною: *to goose somebody – to give (something) a boost* (гаряче підтримувати, сприяти зростанню) [14].

Важливо зазначити, що, незважаючи на те, що оцінка є умовою метафоричного перенесення, вона міститься не в кожному метафоричному утворенні, який є результатом цього перенесення. Образність та експресивність не завжди поєднуються з оцінкою [3, с. 179].

Визначення умов та закономірностей оцінки визнається дослідниками головним питанням метафоричної аксіології. Спостереження за природою оцінки в групі слів, що досліджується, показують, що проникнення оцінки в значення метафоричного дієслова залежить від особливостей процесу метафоричного перенесення, а саме чи базується він на зовнішній подібності або на подібності від асоціацій та емоційного враження, яку справляють об'єкти/процеси. Як правило, перенесення, яке відбувається виключно на основі зовнішньої подібності, має своїм результатом емоційно нейтральну лексичну одиницю. Прикладом можуть слугувати всі дієслова, які стали результатом перенесення на основі зовнішньої подібності: *to hare* (від *hare* – заєць), *to snake* (від *snake* – змія), *to duck* (від *duck* – качка), *to crab* (від *crab* – краб), *to spider* (від *spider* – павук), *to hawk* (від *hawk* – яструб) та інші. Наприклад, *to snake* означає *to move or extend with the twisting motion of a snake* (рухатися, тягтися, роблячи характерні для змії рухи) [14].

У зв'язку із фактом кількісної переваги метафоричних дієслів із негативною оцінкою слід відзначити, що подібні спостереження було зроблено в процесі вивчення різних груп лексики. Так, дослідники фразеології констатують значну кількісну перевагу фразеологічних одиниць з негативною оцінкою [3, с. 182; 6, с. 169]; відзначається, що «підвищена фразеологічність характерна для семантичних груп з негативним значенням, а також зі значенням екстремальності» [9, с. 263].

Відома дослідниця метафори Г.Н. Скліревська підтверджує висновки щодо переваги негативною

оцінки над позитивною на матеріалі мовної метафори: із вивчених нею 415 прикладів мовної метафори лише 85 мають позитивну оцінку [7, с. 103].

Причини переваги негативної оцінки ще не повністю досліджені; вважається, що це явище має не тільки мовну природу, а й психологічну та соціальну. Очевидно, що позитивне як прояв норми менш цікавить та турбує людей, ніж негативне як відхилення від цієї норми. Явна перевага слів з негативною оцінкою пояснюється тим, що позитивне сприймається як щось звичайне та зрозуміле. Людині постійно доводиться долати недоліки, помилки, погане. Саме тому це має таке велике значення для неї та знаходить стійке відображення в мові.

Висновки:

1) Вивчення механізмів розвитку метафоричного значення у дієслова, утвореного методом конверсії від іменника на позначення тварини, показує, що метафоричне значення у дієслова може розвиватись як від іменника в його основному значенні, так і від іменника в його метафоричному значенні, до того ж ці процеси можуть бути взаємопов'язаними. Здебільшого метафоричне перенесення імені із розряду іменників у розряд

дієслів базується не на реальних властивостях тварин, що зафіксовані в словарній дефініції, а на емоційному враженні та асоціаціях, які пов'язані в свідомості носіїв англійської мови з цими тваринами.

2) Результатом метафоричного перенесення імені, що базується на асоціаціях та емоційному враженні в рамках досліджуваної групи слів, є велика кількість метафоричних дієслів з негативною оцінкою. Більшість тварин пов'язана в свідомості носіїв мови із такими негативними рисами, як хитрість, підступність, жорстокість, нерозсудливість, неохайність, легковажність, зрадливість тощо. Це відображається в дефініціях метафоричних дієслів, утворених методом конверсії.

Загалом, слід зазначити, що метафорична конверсія є потужним словотвірним засобом. Вона збагачує англійську мову не тільки кількісно, а й якісно. Завдяки їй в мові з'являються образні одиниці з цікавою ускладненою семантикою. Утворене від іменника метафоричне дієслово водночас і називає дію, і описує її, і навіть характеризує. Таким чином, метафорична конверсія є засобом мовної компресії, що є типовою для англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва : Наука, 1974. 368 с.
2. Кубрякова, Е.С. Конверсия в современном английском языке. *Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2002. № 2. С. 33–37.
3. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, Дубна, 1996. 381 с.
4. Лисиченко Л.А. Лексикология сучасної української мови (семантична структура слова). Харків : Вища школа, Вид-во при Харківському університеті, 1976. 112 с.
5. Маслова В.А. К построению психолингвистической модели коннотации. *Вопросы языкознания*. 1989. № 1. С. 108–120.
6. Неруш Г.І. Зіставний аналіз чесько-української анімалістичної фразеології. *Сопоставительное исследование украинского, чешского и русского языков*. Київ : Наукова думка, 1987. С. 152–175.
7. Склярская Г.Н. Метафора в системе языка : монография / ответств. ред. акад. Д.Н. Шмелёв. Санкт-Петербург : Наука, 1993. 152 с.
8. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. Москва : Изд-во литры на иностр. языках, 1956. 260 с.
9. Солодухо Э.М. Теория фразеологического сближения (на материале языков славянской, германской и романской групп). Казань : Изд-во Казанского университета, 1989. 296 с.
10. Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія. Харків: Вид-во «Основа» при Харківському державному університеті, 1990. 167 с.
11. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1969. 547 p.
12. Morris R. English grammar. London : Macmillan, 1886. 126 p.
13. Sweet H. New English Grammar. Logical and Historical. London : Oxford University Press, 1930. 499 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

14. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. Second Edition. 2010. 1748 p.

ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЧАСУ

THE ORIGIN AND GENERAL CHARACTERISTICS OF ENGLISH TIME-RELATED PHRASEOLOGICAL UNITS

Кузик О.Р.,

orcid.org/0000-0002-6482-4848

*магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Бялик В.Д.,

orcid.org/0000-0001-7428-7145

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Статтю присвячено дослідженню англomовних фразеологізмів на позначення часу. У статті надається визначення подібних одиниць, встановлюються джерела походження англomовних фразеологічних одиниць на позначення часу та здійснюється їх загальна характеристика.

Фразеологізм на позначення часу є цілісним, сталим за складом і структурою виразом, значення якого актуалізує поняття, пов'язане з часом. Більшість подібних одиниць надійшли в англійську мову із Біблії та художньої літератури. Джерелами походження англomовних біблійних фразеологізмів на позначення часу є тексти книг Старого та Нового Заповітів. Проникненню цих сталих виразів в англійську мову сприяло поширення текстів Біблії у зв'язку з християнізацією англосаксів та інших європейських народів.

Збагачення англomовного фразеологічного фонду відбувалося також завдяки творчій спадщині видатного англійського драматурга В. Шекспіра. Натепер в англійській мові нараховують сто п'ятдесят два шекспірівські вирази, серед яких є одиниці на позначення часу. Джерелами походження англomовних фразеологізмів є також прозові та віршовані твори багатьох інших англomовних письменників і поетів.

Сферами походження одиниць англomовного фразеологічного фонду вважаються також політика, шоу-бізнес, юриспруденція, військова справа, спорт. Деякі фразеологізми із компонентами на позначення часу надійшли до англійської мови з латини, були запозичені з іспанської, французької та інших європейських і неєвропейських мов. Подібне запозичення відбувалося шляхом калькування.

Велика кількість англomовних фразеологізмів на позначення часу є прислів'ями та приказками, значення яких є дидактично навантаженим. Подібні одиниці характеризуються виразністю та експресивністю, чому сприяє їх композиційне оформлення, стилістичні засоби, що використовуються в них. Композиційне оформлення цих одиниць може характеризуватися прийомами зіставлення та протиставлення. Їх виразності та експресивності сприяють також рима, алітерація, асонанс. Фонетичні та лексичні засоби творення експресивності можуть використовуватися в них одночасно.

Ключові слова: англійська мова, джерело походження, запозичення, прислів'я, приказка, час, фразеологізм.

The article is devoted to the analysis of English time-related phraseological units. The definition of such units are given in the article. The sources of their origin are determined and their general characteristics are also given in it.

Time-related phraseological units are viewed by us sustainable indivisible phrases or sentences acting like separate lexical units. Their meanings reveal various time-related notions. Most of these units came into the English language from the Bible and belles-lettres. The sources of origin of English Bible time-related phraseologisms are texts of Old and New Testaments. These units penetrated into the English language because of spreading of the Bible that happened due to the processes of Christianization of Anglo-Saxons and other European peoples.

Phraseological fund of the English language was also enriched due to the literary heritage of outstanding English playwright William Shakespeare. Authentic Shakespearian phrases are fixed phrases created and used by Shakespeare in his literary works that enriched the English language, having become its part and parcel forever.

One hundred and fifty two Shakespearian phrases are counted nowadays by scholars with time-related units among them. Other prose and verse literary works of English writers and poets became sources of their origin as well.

Politics, show business, jurisdiction, military science, sport are also spheres of English time-related phraseological units. Some phraseological units came into it from Latin. Other phraseologisms were borrowed from Spanish, French and other European and non-European languages. Such units appeared in the English language by calquing.

Many English time-related phraseological units are proverbs and sayings with didactic meanings. Such units are characterized by expressiveness created by their compositional arrangement, stylistic devices used in them. Their compositional arrangement can be based on comparison and contrasting. Rhythm, alliteration, assonance contribute to their expressiveness as well. Expressive phonetic and lexical means can be used simultaneously in them.

Key words: English language, source of origin, borrowing, proverb, saying, time, phraseologism.

Питання фразеології починають турбувати мовознавців ще з 20-х рр. ХХ століття. Становленню фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни сприяли наукові праці Ш. Баллі [3], В.В. Виноградова [6; 7], Л.А. Булаховського [4], Ф.І. Бусласва [5], О.О. Шахматова [17], ідеї яких були дещо пізніше розвинуті Н.М. Амосовою [1], О.І. Смирницьким [14], В.Н. Телією [15], Н.М. Шанським [16]. Незважаючи на існування великої кількості досліджень, в яких визначаються структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць [8; 9; 13], надається їх класифікація [1; 6; 16], аналізуються особливості їх внутрішньої форми [5; 17], системні відносини та компонентний склад [11; 12; 24], ще й дотепер недостатня увага приділена, на наш погляд, питанню походження окремих тематичних груп фразеологічних одиниць, що є у тій чи іншій мові. **Мета** статті полягає у з'ясуванні походження англomовних фразеологізмів на позначення часу, а її **завданнями** у зв'язку з цим є визначення поняття «фразеологізм на позначення часу», встановлення джерел походження англomовних фразеологізмів на позначення часу та надання їх загальної характеристики.

Під фразеологізмом на позначення часу розуміємо цілісний, сталий за складом і структурою вираз, значення якого віддзеркалює те чи інше поняття, пов'язане з часом. Аналіз фактичного матеріалу [20, 23; 25–30] та наукових праць із питань англomовної фразеології [1; 11; 14; 18; 21; 24] дав змогу з'ясувати, що сферами походження англomовних фразеологічних одиниць на позначення часу є Біблія, англomовна художня література, політика, шоу-бізнес, юриспруденція, військова справа, спорт, запозичення. Значна кількість зазначених фразеологізмів надійшла до англійської мови з Біблії у зв'язку з процесом християнізації, що розпочався на території Британії на початку VII століття. Завдяки поширенню християнства в багатьох країнах світу Біблія була перекладена на велику кількість мов і стала однією з найпопулярніших книг. Це сприяло проникненню слів та виразів біблійного походження як до літературної, так і до розмовної мови, причому цей процес відбувався паралельно в різних мовах, що забезпечило універсалізацію вживання ідентичних виразів. Про це свідчить фразеологізм *there is a time for everything*, який має в українській мові еквівалент *всьому свій час*.

Аналізуючи зазначений фразеологізм, Н.Д. Арутюнова вказує на його використання стосовно життя людини, природи, зазначаючи при цьому: «В Еклезіасті в один ряд ставиться

природа, життя та історія» [2, с. 88], що підтверджується такими строками цієї книги Старого Заповіту:

a time to plant, and a time to pluck up that which is planted,

a time to be born, and a time to die,

a time of war, and a time of peace [27, с. 99].

Із Нового Заповіту надійшов та поширився в англійській мові біблійний фразеологізм *at the eleventh hour* із значенням *the last possible time you can do something before it is too late*. Цей фразеологізм походить від притчі з Євангелія про робітників, яких хазяїн найняв наприкінці дня (об одинадцятій годині), сплативши їм так, як і тим, що працювали весь день:

“and about the eleventh hour he went out and found others standing idle... And when they came that were hired about the eleventh hour, they received every man a penny” [27, с. 596].

Аналізуючи тексти Старого та Нового Заповітів, Є.С. Яковлева вказує на існування протиставлення в них понять *time, hour* [18, с. 61]. Поняття *hour* віддзеркалює ідею зародження нового, використовується стосовно окремих особистостей, тоді як поняття *time* є більш загальним, застосованим стосовно особливостей спільного буття у текстах Біблії [22, с. 73]. Є.С. Яковлева відзначає, що у сучасних перекладах Біблії різні поняття часу досить часто відтворюються неправильно, що не віддзеркалює їх символічного значення [18, с. 62–63]. Щодо фразеологізму *one's hour/time has come/struck* науковець зазначає, що варіативний компонент *time* з'явився в його складі дещо пізніше і його застосування певним чином «розмиває» зміст поняття *hour*, протиставленого в Старому та Новому Заповіті.

Другим літературним джерелом за кількістю фразеологічних одиниць, які збагатили англійську мову, є твори В. Шекспіра (1564–1616 рр.). Такими одиницями є авторські фразеологізми видатного англійського драматурга, які називають також крилатими шекспірівськими виразами чи шекспіризмами [10, с. 34]. Натепер нараховують сто п'ятдесят два шекспірівські вирази [19, с. 539], серед яких є також одиниці із компонентом *time*, зокрема: *the time is out of joint* («Гамлет») – *губиться зв'язок часів, вік розхитується, piping time of peace* («Річард III») – *пора мирного весілля, cock shut time* («Річард III») – *сутінки, in the womb of time* («Отелло») – *у далекому майбутньому*.

Найбільш відомим шекспірівським виразом про час є *the time is out of joint*, що використовується в діалозі Гамлета, коли він бачить примару

батька та дізнається правду про його смерть і планує помсту:

*The time is joint: O cursed spite,
That ever I was born to set it right!* [26, с. 32].

Зазначена одиниця є метафоричною, що відтворює образ фізіологічного вивиху (наприклад, вивих ліктя, стегна, плеча), а фразеологічна одиниця *the time is joint* створена, на думку Х. Блума, на основі виразу *out of joint – unsuitable, out of order*. Науковець визначає, що саме у такий спосіб В. Шекспір зробив цей вираз крилатим: “*Shakespeare made enjoined time memorable, and may indeed originated the phrase in Hamlet*” [19, с. 32].

Деякі фразеологізми із компонентами на позначення часу надійшли до англійської мови із латини. Фразеологічна одиниця *time flies* (лат. *tempus fugit*) розкриває таку рису часу, як швидкоплинність. Зазначений вираз використав у своїй поемі «Георгіки» римський поет Вергілій (70–19 до н.е.). Іншим фразеологізмом латинського походження є *seize the moment* (лат. *carpe diem*) – *ловити момент*.

Джерелами поповнення фразеологічного фонду є також англійська *література*. Так, наприклад, завдяки твору Ф. Бекона (1561–1626 рр.) “*Of Marriage and Single Life*” в англійській мові з’явився та поширився фразеологізм *to give hostages to time for one in future*, що використовується для позначення часу майбутнього ризику, невідомості майбутнього [цит. за 24, с. 76]. Із дитячої поезії початку XVIII століття (Ісаак Воттс) надійшла фразеологічна одиниця *to improve each the shining hour – використовувати час якомога краще*. Словосполучення *shining hour* позначає денний час, той час, коли світить сонце, що дає змогу людині якомога корисніше використовувати денний час:

*How doth the little boy busy bee
Improving each shining hour...* [28, с. 32].

Фразеологічна одиниця *in one’s hours of ease* використовується для позначення часу, вільного від турбот і клопоту. Цей фразеологізм поширився в англійській мові завдяки поемі В. Скотта “*Marlion*” [цит. за 24, с. 76]. Вираз *footprints on the sands of time* стає частиною фразеологічного фонду англійської мови завдяки віршу американського поета Г. Лонгфелло (1807–1882 рр.) “*A Psalm of Life*” (1839 р.):

*... Lives of great men all remind us
We can make our lives sublime,
And, departing, leave behind us
Footprints on the sand of time...* [25, с. 724].

Час, метафорично зображений як пісок, відзеркалений ще в одній фразеологічній одиниці,

що позначає його швидкоплинність: *the sands of time are running out*.

Сферою походження окремих фразеологічних одиниць, що містять компоненти на позначення часу, є *політика*. Так, наприклад, фразеологізм *one’s finest hour* використовується для позначення успішного періоду, того часу в житті людини, коли її діяльність приносить їй гарні результати. Автором зазначеного виразу є відомий британський політик, прем’єр-міністр країни часів Другої світової війни У. Черчіль, який використав його в своїй промові 18 червня 1940 р.:

Let us therefore brace ourselves to our duties, and so bear ourselves that, if the British Empire and its Commonwealth last for a thousand years, men will say: ‘This was their finest hour’ [23, с. 301].

Автором фразеологізму (*you can’t*) *fool all the people all the time* є видатний американський політик, шістнадцятий президент США (1861–1865 рр.) Авраам Лінкольн (1809–1865 рр.).

Іншою сферою появи фразеологічних одиниць із компонентом на позначення часу є *сфера розваг*. Так, наприклад, у Великобританії завсідникам пабів говорять про те, що заклад закривається, за допомогою виразу *time, gentlemen, please*. Зазначений вираз поширився в британському варіанті англійської мови і використовується нині як сталий у різних сферах. У 90-х рр. XX століття зі сфери телебачення до фразеологічного фонду англійської мови надійшов вираз *time show – шоу починається, час шоу*. Згодом зазначений вираз почав використовуватися в розмовному мовленні британського варіанта англійської мови для позначення початку будь-якої діяльності.

В англійській мові сфери юриспруденції з’явилася фразеологічна одиниця *from time immemorial* на позначення дуже давнього часу. Вважається, що ця одиниця була вперше використана у Вестмінстерському статуті (The Statute of Westminster) – акті парламенту Великобританії (11 грудня 1931 року), що визначав правове положення британських домініонів і їхні взаємини з Великобританією [24, с. 132]. Сферою появи фразеологізму *time is of the essence*, значення якого вказує на важливість своєчасності прийняття дій, є також сфера юриспруденції.

Своїм походженням англійські фразеологізми на позначення часу зобов’язані також сфері *військової справи*. Із зазначеної сфери в англійську мову надійшов фразеологізм *zero hour (пішучий час) – the scheduled time for the start of an operation or action, especially a combat operation of great size* [30, с. 511]. Фразеологізм *mark time*, сферою походження якого є також військова справа, викорис-

товується для позначення тимчасової бездіяльності, очікування сприятливого моменту: *mark time – 1) remain in one's present position especially until conditions become more favourable for further progress or activity; 2) a military command instructing soldiers to move their feet as if marching but without actually moving forward* [29, с. 322]. Метафоричне переосмислення військового терміна *mark time* базується на подібності дії: військ. *марширувати на місці* – переносн. *монтуватися на місці, не діяти*.

Сфера *спорту* також є джерелом походження англомовних фразеологічних одиниць із компонентами на позначення часу. Так, наприклад, із зазначеної сфери надійшов фразеологізм *to make (good) time – 1) to progress at a speed that is satisfactory or faster than expected, 2) sport. to show good time in running, walking* [29, с. 309]. *Good time* у складі цієї фразеологічної одиниці позначає високу швидкість проходження будь-якої відстані. Компонент *time* слугує засобом позначення рекорду в складі фразеологічної одиниці *to run against the time – try to break an earlier record* [30, с. 378]. Образ нокауту – удару, що збиває з ніг, коли боксер не може піднятися протягом часу, що рахується, є основою фразеологізму *to knock out of time – to punish the opponent that he cannot come up to the call of time* [30, с. 244].

Значна кількість фразеологізмів із компонентом на позначення часу з'явилася в англійській мові завдяки запозиченням. Наприклад, з іспанської мови була калькована одиниця *the moment of truth* (ісп. *el momento de la verdad*) – *the point when a person or thing is forced to experience certain conditions or difficulties that reveal his or its true qualities or worth* [29, с. 349]. Значення рішучості, критичності моменту передається в ній за допомогою лексеми *truth*. Калькована одиниця *the moment of truth* походить від традиційного іспанського видовища – бою биків або кориди. Нанесення матадором останнього удару називається іспанською *el momento de la verdad*.

Фразеологічна одиниця *other times, other manners* – *інші часи, інша вдача* калькована з французького *autres temps, autres mœurs*. Буквальним перекладом китайського вітання *háo jiǔ bu jiàn* є англійський фразеологізм *long time no see – it's a long time since we last met*, що використовується у розмовному мовленні.

Значна кількість англомовних одиниць із компонентами на позначення часу є прислів'ями та приказками, значення яких пов'язане не тільки з описом якостей часу, але й має дидактичне навантаження. Такі фразеологічні одиниці вказу-

ють на: цінність часу, що уходить безповоротно (наприклад, *no time like the present; time lost/past cannot be recalled/recovered*); цілюща сила часу (наприклад, *time tames the strongest grief; time cures all things; time is a healer; time devours/consumes all things; time heals all wounds*); своєчасність дії (наприклад, *a stitch in time saves nine; procrastination of the thief of time*); необхідність змін (наприклад, *other times, other customs; time changes all things*).

Експресивності та виразності англомовних прислів'їв і приказок сприяють їх композиційне оформлення, різномірні мовні одиниці, що використовуються в них. Так, наприклад, для деяких із зазначених одиниць характерне використання прийому зіставлення, внаслідок якого поняття чи явища можуть зіставлятися з іншими, базуючись на їх подібності чи спорідненості, а також протиставлення тих чи інших понять або явищ, що формують антитезу.

Прийом зіставлення спостерігається у приказці *other times, other manners*, де зіставляються компоненти *other times* та *other manners*. Прийом протиставлення та повтор використовується в прислів'ї *what may be done at any time will be done at no time*. Шляхом протиставлення сформовані також ідіоматичні вирази *what may be done at any time will be done at no time; the darkest hour is just before the dawn*. Вважається, що протиставлення сприяє кращому запам'ятовуванню подібних виразів [8, с. 76].

Композиційні та лексичні засоби виразності прислів'їв і приказок можуть супроводжуватися фонетичними (наприклад, римою, алітерацією – повторенням приголосних, асонансом – повторенням голосних), що сприяють створенню їх ритму. Так, наприклад, у прислів'ї *time and tide wait for no man* спостерігається використання алітерації та асонансу одночасно. Лексичні та фонетичні засоби творення виразності та експресивності спостерігаються у прислів'ї *an hour in the morning is worth two in the evening*, в якому проміжок ранкового та вечірнього часу протиставляються з дидактичною метою. Лексичні одиниці *morning* та *evening* слугують у ньому контекстуальними антонімами.

Ідіоматичні вирази можуть використовуватися лише частково, оскільки вони є добре відомими носіям мови. Про це свідчить заголовок однієї зі статей журналу *Times* “*Stitch in Time?*” [20], що є очевидною алюзією на прислів'я *a stitch in time saves nine*. У зазначеній статті йдеться про класичну техніку анімації мультфільмів – малювання, яка колись принесла славу нині широко відомому

американському художнику-мультиплікатору, кінорежисеру, актору, сценаристу та продюсеру В. Діснею (1901–1966 рр.). Лексична одиниця *stitch* відсилає читача також до імені одного із головних персонажів диснейвського мультфільму “*Lilo and Stitch*”, який було створено шляхом традиційної анімації. У зв’язку з розвитком комп’ютерних технологій ця техніка анімації починає забуватися. Ключовим для аналізованої статті є питання: чи можливо повернутися до цієї техніки знову, та чи може бути вона продуктивною та конкурентоспроможною в сучасних умовах?

Висновки. Таким чином, англомовні фразеологізми із компонентами на позначення часу мають насамперед біблійне та літературне походження. Сферами їх походження є також політика, шоу-бізнес, юриспруденція, військова справа, спорт. Певна

кількість зазначених одиниць з’явилася в англійській мові шляхом калькування з інших мов як європейських, так і східних. Значна кількість англомовних ідіом із компонентами на позначення часу має дидактичне значення. Експресивності, виразності та кращому запам’ятовуванню англомовних ідіом із вказаними компонентами сприяє їх композиційне оформлення, використання певних лексичних, фонетичних засобів. Оскільки ідіоматичні вирази, як правило, є відомими носіям мови, їх окремі частини під час використання є такими, що упізнаються та розуміються представниками мовної спільноти. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо у детальному вивченні семантичних і структурних особливостей англомовних фразеологізмів на позначення часу та способів їх перекладу українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Ленинград : Наука, 1963. 208 с.
2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва : Наука, 1988. 341 с.
3. Балли Ш. Французская стилистика / пер. с фр. К.А. Долинина. Москва : Изд-во иностр. лит., 1961. 394 с.
4. Булаховський Л.А. Нариси із загального мовознавства. Київ : Радянська школа, 1955. 244 с.
5. Буслаев Ф.И. Русские пословицы и поговорки, собранные и объяснённые. Москва : Литкон, 1954. 216 с.
6. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Москва : Высшая школа 1986. 342 с.
7. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Москва : Наука, 1945. 358 с.
8. Волошкина И.О. Паремии: семантика, структура, функции. Москва : Перемена, 2011. 216 с.
9. Жуков В.Н. Семантика фразеологических оборотов. Москва : Просвещение, 1978. 160 с.
10. Крымова В. Г. Шекспировское наследие. Ленинград : Политиздат, 1988. 212 с.
11. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1996. 381 с.
12. Литвинов П.П. Фразеология. Москва : Примстрой, 2001. 60 с.
13. Редін П.О. Типи системних зв’язків фразеологічних одиниць у мові. *Мовознавство*. 1994. № 4–5. С. 50–52.
14. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. Москва : Высшая школа, 1996. 260 с.
15. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Наука, 1996. 288 с.
16. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка : учебное пособие для вузов по специальности «Русский язык и литература». 3-е изд., испр. и доп. Москва : Высшая школа, 1985. 160 с.
17. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. Москва : Editorial URSS, 2001. 624 с., с. 18. Яковлева Е.С. Фрагменты русской и английской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). Москва : Гнозис, 1994. 344 с.
18. Bloom H. Shakespeare : The Invention of the Human. Cambridge : Riverhead Books, 1999. 768 p.
19. Bowly G. Stitch in Time. *The New York Times*. March 18, 2019. URL : <https://nytimes.com/articles/2016/10/28/stitch-in-time> (дата звернення: 18.06.18).
20. Cowie A.P. Phraseology : Theory, analysis, and applications. Oxford : Clarendon Press, 1998. 130 p.
21. Gibson D. Living Life Backward: How Ecclesiastes Teaches Us to Live in Light of the End. New York : Crossway Books, 2017. 176 p.
22. Golway T., Beeman R. A–Z of the Presidential Speeches. London : Macmillan Publishers, 2012. 412 p.
23. Kipfer B. Phraseology : Thousands of Bizarre Origins, Unexpected Connections, and Fascinating Facts about English’s Best Expressions. Naperville (USA) : Sourcebooks Inc., 2008. 320 p.
24. Longfellow H.W. The Complete Poems of Henry Wadsworth Longfellow. London : Macmillan Publishers, 2016. 1555 p.
25. Shakespeare W. The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark. London : Barron’s Educational Series, 1986. 336 p.
26. The Holy Bible: King James Version / ed. by Anakeim. New York : Foundation Publications, 2010. 896 p.
27. Watts I. Divine and Moral Songs for Children. New York : HarperCollins Publishers, 2017. 130 p.
28. Longman Dictionary of English Idioms / ed. T. Hill. London : Blackwell Publishers, 1979. 654 p.
29. Partridge E. A Dictionary of Cliches. London : Taylor & Francis e-Library, 2005. 549 p.

**MASTERING THE SKILLS OF PROFESSIONAL CORRESPONDENCE
IN MEDICAL ENGLISH FOR ACADEMIC PURPOSES**

**ОПАНУВАННЯ НАВИЧОК ДІЛОВОГО ЛИСТУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ
ФАХОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У МЕДИЧНИХ ВИШАХ**

Lysanets Yu.V.,

orcid.org/0000-0003-0421-6362

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages with Latin
and medical terminology
Ukrainian Medical Stomatological Academy*

Bieliaieva O.M.,

orcid.org/0000-0001-9060-4753

*Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages with Latin
and medical terminology
Ukrainian Medical Stomatological Academy*

Znamenska I.V.,

orcid.org/0000-0001-7091-6215

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages with Latin
and medical terminology
Ukrainian Medical Stomatological Academy*

Rozhenko I.V.,

orcid.org/0000-0001-6656-5117

*Lecturer in the Department of Foreign Languages with Latin
and medical terminology
Ukrainian Medical Stomatological Academy*

Nikolaieva N.M.,

orcid.org/0000-0003-1976-9517

*Lecturer in the Department of Foreign Languages with Latin
and medical terminology
Ukrainian Medical Stomatological Academy*

The present article examines the mechanisms for improving the skills of professional correspondence while teaching the course in professional English for PhD students and academic staff at higher medical educational institutions. The authors developed their own concept of presenting the training material. The proposed approach has been tested in the development of the textbook "Medical English for Academic Purposes" (2018), which was written in the context of current trends in internationalised higher education, involving the training of specialists who will work in the modern English language educational and scientific environment. Each unit presents grammar and uses exercises and illustrative material to consolidate and activate the professional oral and written use of vocabulary and specialised terminology. The exercises approximate to tasks used in Cambridge English and IELTS International examinations (Writing and Speaking Modules). Extracts from original professional literature demonstrate the use of medical terminology. Theoretical aspects are introduced within the most common syntactic constructions in modern spoken and written scientific discourse. The authors suggested a classification of modern professional correspondence, the most common phrases, used for writing letters and e-mails, as well as a cycle of training tasks, aimed at revising the grammar material, control of the level of mastering the lexis, creating didactic conditions for developing business correspondence skills, writing case histories, discharge summaries and other genres of English medical discourse, as well as preparing for international ESOL exams. The research will be useful for translation studies, teaching English as a second language, and developing multilingual competence of future doctors.

Key words: English for Professional Purposes, academic staff, PhD students.

У статті досліджено механізми поліпшення навичок ділового листування у процесі викладання курсу фахової англійської мови для науково-педагогічних працівників та здобувачів ступеня доктора філософії. Розроблено цикл навчальних вправ, спрямований на вдосконалення навичок професійної комунікації у процесі викладання фахової англійської мови у медичних вишах. Представлено класифікацію сучасної ділової кореспонденції, найуживаніші фрази-кліше для написання листів та електронних повідомлень, закріплення граматичного матеріалу, контролю

засвоєння лексики, створення дидактичних умов для формування навичок ділового листування, написання історії хвороби, виписного епікризу та інших жанрів англomовного медичного дискурсу, а також підготовку до міжнародних іспитів Cambridge English та IELTS. Пропонований підхід спрямований на розвиток комунікативних навичок, необхідних для успішного міжнародного спілкування і співпраці, та апробований під час розробки підручника "Medical English for Academic Purposes" (2018), який укладено з урахуванням сучасних тенденцій інтернаціоналізації вищої школи, що передбачає підготовку фахівців, які працюватимуть в англomовному просторі сучасної науки й освіти. Авторами вироблена власна концепція викладу навчального матеріалу. У підручнику запропоновано фрагменти текстів з оригінальних джерел сучасної англomовної фахової літератури за тематичним принципом, що полегшує опрацювання галузевої термінології. Тексти супроводжуються розлогою мережею завдань, які закріплюють розмаїтий матеріал: граматику, загальнонавчальну та загальнонаукову лексику, вузькофахові термінології. Представлено досвід упровадження комплексного підходу у процесі викладання курсу фахової англійської мови для науково-педагогічних працівників та здобувачів ступеня доктора філософії у медичних вишах.

Ключові слова: фахова англійська мова, науково-педагогічні працівники, здобувачі ступеня доктора філософії.

The skills of professional correspondence (in particular, writing business letters and e-mails) constitute a strategic prerequisite for the advancement of higher medical education in Ukraine [8]. The major challenges in academic English vocabulary in terms of spelling and punctuation have already been discussed in our previous studies [1; 2; 4; 5; 6; 7]. The present paper focuses on the methods of developing professional correspondence skills of Ph.D. students, academic and clinical teachers of English-speaking medical students. The results of the research have been integrated into the 1st edition of Medical English for Academic Purposes by Yu. Lysanets, O. Bieliaieva, M. Melaschenko (2018) [3], which focuses on improving the communication skills of medical professionals in a foreign-language

professional setting. The skills in writing effective business letters and e-mails are essential for successful international communication and cooperation, which renders the present research relevant.

The text of a business letter must be concise, consistent, convincing and grammatically correct. The facts and events should be expressed objectively, all aspects of the considered issues should be explained in a clear, but a sufficiently complete, manner. Business letters and e-mails are usually sent to encourage the addressee to act, to explain something, to convince him/her of something. This can be achieved due to the precision of the text and the content of the letter. In order to consolidate the most common phrases, used in business letters and e-mails, we developed the guidelines, presented in Table 1.

Table 1

Vocabulary for Professional Letters and E-Mails Initial Greeting (salutation)

Dear John/Jane [informal and if you know the person well] Dear Professor / Dr./Mr./Mrs/Miss Brown [standard/formal] Dear Ms Smith [if you don't know which title a woman prefers] Dear Sir or Madam [If you do not know the point of contact in an organisation] To whom it may concern [specific point of contact unknown]	
Introductory phrases and referring to previous contact	
I/We are writing to inform you that/to confirm/to request/ to enquire about... I am contacting you about... I recently read/heard about... I would like to know if it is possible to... Having read your research paper in..., I would like to... I would be interested in (obtaining/receiving)...	Thank you for your letter of March 15. Thank you for contacting us. In reply to your request, ... Thank you for your letter regarding... Reference to our telephone conversation yesterday... Further to our meeting last week... It was a pleasure meeting you at... I would like to confirm the main points we discussed on Tuesday.
Requests and Offers	
We would appreciate it if you could... I would be grateful if you could... Could you please send me... Could you possibly tell us/let us... I would also like to receive... It would be helpful if you could send Would you like us to send/do etc...?	We would be happy to send/review etc... We are quite willing to... Our company would be pleased to... We are highly interested in... Please let me know what actions you propose to take. I would appreciate your immediate attention to this matter.
News	
We are pleased to announce that... I am delighted to inform you that... I am very happy to say that...	We regret that we are unable to... Unfortunately, it will not be possible to... After careful consideration, we have decided...

Complaining

I am writing to express my dissatisfaction with... I am writing to complain about... Please note that our request remains open.	We are sorry for the delay in replying to... I regret any inconvenience caused (by)... I would like to apologise for the (delay, inconvenience)... Please accept my apologies for...
---	---

Final statements

If we can be of any further assistance, please let us know. If I can help in any way, please do not hesitate to contact me. If you require more information... For further details... Thank you for taking this into consideration. Thank you for your help. Thank you for your time and attention.	We look forward to our cooperation I would be happy to work with you further... I look forward to seeing you next week. I will contact you as soon as possible. Looking forward to hearing from you... Looking forward to meeting you... I would appreciate a reply at your earliest convenience. An early response would be appreciated.
---	---

Enclosures & Attachments, Signing off

I am enclosing... Please find attached... Enclosed are the following documents: Yours Sincerely [standard] [note: “yours faithfully” is now rarely used] Kind regards/Best regards/Regards

Within the structure of professional correspondence, one can define a range of specific genres. **Information letters** are used to inform the addressee of any facts or events. As a rule, the addresser offers their products or services. The information contained in letters of this type should be as wide as possible. **Promotional letters** contain a detailed description of goods or services and are sent to specific recipients in order to encourage them to take advantage of the ones offered. **Letters of invitation** are used to suggest a specific person or an institution to take part in some kind of events. **Cover letters** are sent

to inform the addressee about the sending of documents attached to the letter. **Letters of approval** are official letters confirming a certain fact, for example, the receipt of money transfers, etc. **Letters of reminder** are used to remind us of the approaching or expiration of certain tasks (commitments). **Letters of recommendation** are issued at the request for a position, application for a grant, etc.

The sample tasks given below are intended to reinforce and activate the professional correspondence skills.

Sample tasks:

Ex. 1. Read the letters between medical professionals from Occupational English Test (OET).

Pay attention to the correspondence structure and style:

Letter 1

15 March 2016 Re: Ms Anne Hall, DOB 19.9.1965 <i>Dear Dr Roberts,</i> <i>Thank you for seeing Ms Hall, a 44-year-old secondary school teacher, who is presenting with a two-week history of symptoms of dysphagia for solids, epigastric pain radiating posteriorly to T12 level, and concomitant weight loss. The symptoms follow a constant course. Ms Hall believes the problem commenced after an upper respiratory tract infection two weeks ago for which she self-prescribed an over-the-counter Chinese herbal product with unknown ingredients. However, she has also recently increased her coffee consumption and takes aspirin 2–3 times a month. She has a history of dyspepsia (2004), and dermatitis for which she was prescribed oral and topical cortisone. There are no apparent signs of anxiety. She has not smoked for the last 15 years. She drinks socially (mainly spirits), has a family history of peptic ulcer disease and is allergic to codeine. Her BMI is currently 28.2. My provisional diagnosis at this point is gastro-oesophageal reflux with possible stricture. I am therefore referring Ms Hall to you for further investigation. Thank you for assessment and ongoing management of this woman. If you require any further information, please do not hesitate to contact me.</i> <i>Yours sincerely</i> <i>Doctor _____</i>

Letter 2

10 February 2014 Re: Mrs Priya Sharma, 71 Seaside Street, Newtown, DOB 08.05.53 <i>Dear Dr Smith,</i> <i>Thank you for seeing Mrs Priya Sharma, a type 2 diabetic. I would be grateful if you would assist with her blood sugar control. Mrs Sharma is 60 years old and has a strong family history of diabetes. She was diagnosed with NIDDM in 1994 and has been successfully monitoring her BP and sugar levels at home since then. She first attended my surgery</i>

on 29/12/13 as she was concerned that her blood sugar levels were no longer well controlled. On initial presentation her BP was 155/100 and she said that her blood sugars were running between 6 and 18. Her medication at that time was metformin 500mg x2 nocte and glipizide 5mg x2 mane. Mrs Sharma is allergic to penicillin. A pathology report on 05/01/2014 showed HbA1c levels of 10% and GFR greater than 60ml/min. Her cholesterol was high (6.2). On 29/12/13, I instituted Atacand 4mg, 1 tablet each morning. Since then her home-monitored BP has been within range. On 12/01/14, I also prescribed Lipitor 20mg daily, and her lipids have improved, with cholesterol falling from 6.2 to 3.2. Mrs Sharma reports that her fasting BSL is in the 16+ range (other blood sugars are 7–8). I am concerned about her fasting blood sugars, which remain high, and would appreciate your advice.

Yours sincerely,
Doctor _____

Source: www.occupationalenglishtest.org/resources/uploads/2015/07/Writing-Medicine-Sample-Test-1-2010.pdf

The didactic purposes of the tasks: a) to revise the relevant lexis; b) to practice different verb tenses and voices; c) to master the skills of coherence and cohesion in producing the English professional correspondence.

Ex. 2. Read the discharge summary given below:

DEPARTMENT OF GYNAECOLOGY
Patient Name: Jane Smith
Age: 29 Years Sex: Female DOA: 24/06/15 15:48
DIAGNOSIS: Primigravida with 17 weeks of pregnancy with inevitable abortion. Blood Group: A+Ve
PRESENTING COMPLAINTS: Patient admitted with complaints of something coming out of vagina for 2 hours and pain lower abdomen. LMP- 25/02/2015; EDD- 01/12/2015; O/H- G1 P0 L0
PAST HISTORY: -Nil significant. FAMILY HISTORY: -Nil significant. GENERAL PHYSICAL EXAMINATION: Conscious, alert well oriented Chest-Bilateral clear. CVS-NAB; Breast-NAD. Pulse – 80/mm, BP – 110/70 mmHg
SYSTEMIC / LOCAL EXAMINATION: PA- Uterus 16 weeks size, FHS not present. P/V-OS 6-7 cm, partially efface, bag felt in canal. HOSPITAL COURSE: Under all aseptic precaution patient expelled foetus at 8:40 A.M. on 25/06/2015. Specimen sent for chromosomal analysis (karyotyping). Tab. Cabgolin given.
CONDITION AT DISCHARGE: Satisfactory

Ex. 3. Using the information from the Discharge Summary in Ex. 2, write a letter of patient’s referral for next appointment at Gynaecology OPD to Dr. Leslie Winkle. Expand the relevant notes into complete sentences. Use letter format (approximately 180–200 words).

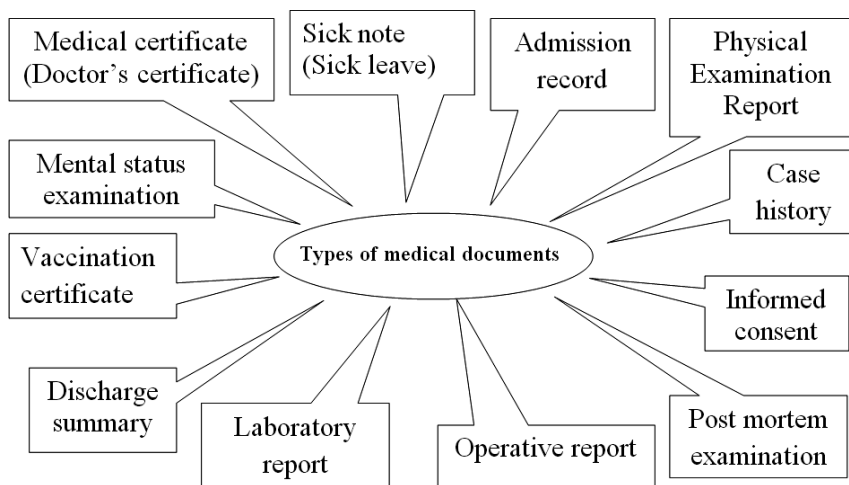
The didactic purposes of the task: a) to revise the Latin terminology and medical abbreviations in the genre of discharge summary; b) to use adequately different verb tenses and voices; c) to develop the skills of coherence and cohesion in producing the English professional correspondence; d) to master the skill of writing a referral letter.

In order to revise the structure and style of discharge summary and other medical documents, which may be used in professional correspondence, we developed the following exercise:

Ex. 4. The diagram shows types of medical documents.

State which: a) is written when a patient checks out of the hospital; b) provides the details of the medical check-up; c) details the procedures

and findings of a surgical operation; d) provides the details of the psychiatric examination; e) gives the patient’s personal data and condition when they enter a hospital; f) gives the post mortem/autopsy findings on the cause and manner of death; g) is a written statement from a physician about a patient’s health; h) is a legal document signed by patients before treatment or operation; i) presents analysis of experiments, specimens, pathology report; j) summarises immunizations given and those still pending; k) is a patient’s report after specific questions, to help with diagnosis and treatment; l) gives evidence that a person is unfit for work.

Ex. 5. Read the sample cover letter given below. Pay attention to its structure and style.

To the Editor

Sub: Submission of Manuscript for publication

Dear Sir,

We intend to publish an article entitled “_____” (authors: _____, _____) in your esteemed journal as an Original Article.

On behalf of all the contributors I will act and guarantor and will correspond with the journal from this point onward. This manuscript describes original work and is not under consideration by any other journal. The research has not been submitted to prior publications or presentations in a conference/seminar. The authors have no support in financial or other manner to report. The authors have no conflict of interest to declare. No permissions for reproducing pre-published information/material are needed. We hereby transfer, assign, or otherwise convey all copyright ownership, including any and all rights incidental thereto, exclusively to the journal, in the event that such work is published by the journal.

Thank you for receiving my manuscript and considering it for review.

Yours sincerely,

The didactic purposes of the task: a) to learn and revise the structure and style of cover letters; b) to use adequately different verb tenses and voices; c) to develop the skills of coherence and cohesion in producing the English professional correspondence; d) to master the skills of writing a cover letters.

Thus, rapid development of integration in Ukraine requires to place a more focused emphasis on international communication by means of business letter and e-mails, which will enable the Ukrainian medical PhD students and staff to produce the English-language professional discourse of a competitive quality and thus to succeed at the international arena. Therefore, one of the most relevant tasks of teaching English for Academic Purposes is developing the grammar and vocabulary competence with a view to improve the professional correspondence skills.

REFERENCES:

1. Бєляєва О.М. Функціонально-змістовні та функціонально-стильові характеристики наукових текстів. *Інновації в освіті, науці та виробництві* : матеріали шостої Всеукр. конф. (Полтава, 23–24 квіт. 2009 р.). Полтава, 2009. С. 108–110.
2. Bieliaieva O.M., Lysanets Yu.V., Znamenska I.V., Rozhenko I.V., Nikolaieva N.M. Terminological collocations in medical Latin and English: A comparative study. *Wiadomości Lekarskie*. 2017. No 70 (1). Pp. 139–143.
3. Lysanets Yu., Bieliaieva O., Melaschenko M. *Medical English for Academic Purposes*. Kyiv : AUS Medicine Publishing, 2018. 312 p.
4. Bieliaieva O., Lysanets Yu., Havrylieva K., Znamenska I., Rozhenko I., Nikolaieva N. Paronymy in the Sublanguage of Medicine (Linguistic and Linguo-Didactic Aspects). *Georgian Medical News*. 2017. No. 10 (271). P. 144–149.
5. Bieliaieva O., Synytsia V., Lysanets Yu. Pharmaceutical Terms with Onomastic Component: Quantitative, Structural and Lexico-Semantic Analysis. *Wiadomości Lekarskie*. 2018. Vol. 71. Nr. 1. cz. II. P. 217–221.
6. Lysanets Yu., Bieliaieva O., Nikolaieva N. Pseudo-Internationalisms in the Language of Medicine and Healthcare as a Challenge for Translation Studies. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал*. Чернівці, 2017. Вип. 2 (15). С. 46–49.
7. Lysanets Yu., Bieliaieva O. The use of Latin terminology in medical case reports: Quantitative, structural, and thematic analysis. *Journal of Medical Case Reports*. 2018. 12:45. URL: <https://jmedicalcasereports.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13256-018-1562-x>.
8. Morokhovets H., Lysanets Yu. Developing the professional competence of future doctors in the instructional setting of higher medical educational institutions. *Wiadomości Lekarskie*. 2017. No 70 (1). Pp. 101–104.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РІЗНИХ ТОЧОК ЗОРУ НА ТВОРЧІСТЬ ХУДОЖНИКА ЯК ДИСКУРСИВНА СТРАТЕГІЯ В ЕСЕ ДЖУЛІАНА БАРНСА ПРО П'ЄРА БОННАРА

DISCUSSION OF DIFFERENT INTERPRETATIONS OF THE PAINTER'S ART AS A DISCOURSE STRATEGY IN JULIAN BARNES'S ESSAY ABOUT PIERRE BONNARD

Луньова Т.В.,

orcid.org/0000-0002-7022-0821

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської та німецької філології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У статті методологія когнітивно-дискурсивної лінгвістики застосована для аналізу когнітивних основ й комунікативної реалізації дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника у сучасному мистецтвознавчому есе Джуліана Барнса про П'єра Боннара. З'ясовано, що когнітивним підґрунтям дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника є сукупність ключових і допоміжних концептів, пов'язаних у смислову єдність сукупністю різних смислових зв'язків, до яких належать тематичні зв'язки, зумовлені єдністю репрезентованого цими концептами фрагмента дійсності, зв'язку протиставлення в межах контекстуально значимої концептуальної опозиції, а також зв'язку «загальне – конкретне». До ключових у цьому есе належать концепти ХУДОЖНИК, КАРТИНА, ВПЛИВ МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ, ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МИТЦЯ, МИСТЕЦТВО, ПРИРОДА, а до допоміжних – МОДЕРНІЗМ, КУБІЗМ, ПОСТІМПРЕСІОНІЗМ, КОЛІР, ПОРТРЕТ, ПЕЙЗАЖ, ЖІНКА, НЕБО, ЛІС, МИГДАЛЕВЕ ДЕРЕВО, ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ХУДОЖНИКА, ЧУТЛИВІСТЬ, ЩАСЛИВИЙ, СУМНИЙ. Комунікативна реалізація дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника в проаналізованому есе відбувається завдяки реалізації дискурсивних тактик двох типів: тактики вироблення загального підходу до обговорення творчості будь-якого митця і тактики обговорення різних точок зору на мистецтво саме П'єра Боннара. До тактик першого типу належать такі: обговорення ключових концептів, використовуваних для інтерпретації творчості художника; демонстрація хибності концептуальної опозиції, часто застосовуваної для інтерпретації творчості художника; вироблення такого підходу до інтерпретації творчості митця, за якого особисте життя художника не має братися до уваги під час огляду його творчого розвитку; обговорення критеріїв для інтерпретації творчості художника. Тактики другого типу представлені в есе такими різновидами: іронічний переказ точки зору певного критика; зіставлення опису зображеного на картинах П'єра Боннара іншим автором і власного сприйняття цих картин; висунення гіпотези щодо глибинного творчого підходу П'єра Боннара до створення картин у відповідності до задекларованого самим художником постулату; зіставлення історично більш давніх і сучасних інтерпретацій; іронічне дискусювання з оцінками творчості Боннара; міфологізація зв'язку митця із зображеними ним об'єктами.

Ключові слова: когнітивно-дискурсивна лінгвістика, мистецтвознавчий дискурс, есе про образотворче мистецтво, концепт, дискурсивна стратегія, дискурсивна тактика.

The article focuses on the analysis of the discourse strategy of the discussion of different interpretations of the painter's art in Julian Barnes's essay about Pierre Bonnard. The research employs the methodology of cognitive-discursive linguistics. The analysis has revealed that the cognitive basis of the discourse strategy of the discussion of different interpretations of the painter's art is constituted by a number of the key and subsidiary concepts, which are connected through the semantic links of different types: thematic links generated by the unity of the fragment of the reality represented by the given concepts, the link of contrast for the concepts within the contextually relevant conceptual oppositions, and the "general – specific" link. The key concepts in the analyzed essay are represented by the following ones: ARTIST, PAINTING, INFLUENCE OF THE WORK OF THE ARTIST, ARTIST'S DEVELOPMENT, ART, NATURE. The subsidiary concepts in the analyzed essay are the following ones: MODERNISM, CUBISM, POST-IMPRESSIONISM, PORTRAIT, LANDSCAPE, COLOUR, WOMAN, SKY, WOOD, ALMOND TREE, ARTIST'S PERSONAL LIFE, SENSIBILITY, HAPPY, SAD. The discourse strategy of the discussion of different interpretations of the painter's art is realized in the essay through the discourse tactics of two types: the tactic of the working out of the general approach to discuss the artwork of any artist and the tactic of discussing different interpretations of Bonnard's art. The discourse tactics of the first type are the following: discussing the key concepts, which are used to interpret artworks, demonstrating that the generally accepted conceptual opposition is not actually relevant for the interpretation of artworks, suggesting not taking into account the artist's personal life while interpreting artworks, and establishing the criteria for the interpretation of artworks. The discourse tactics of the second type are the following: ironic rendering of a critic's point, comparing the descriptions of the figures painted by Bonnard provided by someone else and the author's own perception, suggesting a hypothesis about Bonnard's approach to painting based on the painter's own explicitly expressed belief, comparing older and newer interpretations of Bonnard's art, ironic arguing with the interpretations of Bonnard's art, and mythologizing Bonnard's relationships with the nature he painted.

Key words: cognitive-discursive linguistics, discourse about art, essay about fine art, concept, discourse strategy, discourse tactic.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Притаманний сучас-

ним лінгвістичним студіям поступальний рух уперед результує в осмисленні об'єктів дослідження з нових позицій та розв'язанні проблем-

них питань із вищим ступенем пояснювальності [14, с. 242]. До актуальних питань, які перебувають у колі зацікавлення когнітивно-дискурсивної лінгвістики, належать питання сутності, структури, типології дискурсивних стратегій як засобів вербальної та соціальної взаємодії мовців за допомогою лінгвальних об'єктів. Заглиблення у вивчення цих питань дає змогу експланаторно розкривати когнітивні основи мови, її прагматичний потенціал та механізми включення у більш загальну практику соціальної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, і на які спирається автор. Оскільки питання про дискурсивні стратегії належить до кола пріоритетних питань сучасної лінгвістики, спостерігається інтенсивна розробка теоретичних і практичних аспектів цього питання. У теоретичному плані відзначено принципову можливість полідефінітивності поняття стратегії, тобто одночасного не суперечливого, а навпаки, взаємодоповнювального існування кількох різних визначень стратегії. Так, М.Л. Макаров, виділяючи дві точки зору на стратегію, а саме: по-перше, трактування стратегії як «ланцюга рішень мовця, комунікативних виборів тих чи тих мовленнєвих дій та мовних засобів», по-друге, пов'язування стратегії з «реалізацією набору цілей у структурі спілкування», наголошує на тому, що «ці два підходи не суперечать один одному, навпаки, доповнюючи один одного, вони у сукупності набагато повніше розкривають багаторівневу та поліфункціональну природу природного мовного спілкування та його будову» [9, с. 193]. Двоаспектним є й визначення дискурсивної стратегії, якого дотримується Л.В. Цурикова, акцентуючи увагу на комунікативній та вербальній природі дискурсивних стратегій: стратегії – це «потенційно можливі інтерактивні способи здійснення комунікативно значимих дій у дискурсі та мовні способи їхнього вираження» [15, с. 101]. І.С. Фролова розуміє під стратегією «комунікативний намір мовця, сформований на основі використання колективного досвіду для власних індивідуальних потреб та бажань» і «мовну об'єктивацію цього наміру, яка надає йому інтерактивний статус з урахуванням осмислення вербалізованого наміру всіма суб'єктами взаємодії» [13, с. 157]. Таким чином, дискурсивну стратегію можна розглядати як когнітивно-дискурсивну сутність [13, с. 157–164]. Ментальним ресурсом дискурсивної стратегії визнається концептуалізоване знання, котре розглядається як базовий концепт [13, с. 158], а ментальним корелятом дискурсивної стратегії –

«та частина знання, що належить до певного концепту, яка є актуальною для вербальної комунікації» [13, с. 160].

Застосування практичного підходу до вивчення дискурсивних стратегій оприявнюється як ідентифікація та систематизація дискурсивних стратегій, притаманних різним типам дискурсу, зокрема: науково-академічному [17], художньому [10], медійному [1; 18, с. 83–139], релігійному [12, с. 80–95, 147–193]. Одним з аспектів опису дискурсивних стратегій у різних типах дискурсу є виокремлення набору тактик, котрі слугують реалізації певної стратегії [12, с. 80–95, 147–193; 18, с. 83–139].

У нашому дослідженні ми спираємося на визнання концептуалізованого знання як ментальної основи дискурсивної стратегії й застосовуємо методологічний підхід до опису стратегії через аналіз тактик її реалізації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується зазначена стаття. Проаналізувавши розвідки, зосереджені на практичних аспектах дослідження дискурсивних стратегій у різних типах дискурсу, виявляємо певну лакуну, пов'язану з недостатнім ступенем розробленості питання дискурсивних стратегій у мистецтвознавчому дискурсі. Так, у більшості наявних наукових робіт, присвячених мистецтвознавчому дискурсу [2; 3; 5; 6; 7; 8; 11; 15], дослідницьку увагу не зосереджено на дискурсивних стратегіях, лише в поодинокій роботі виділено стратегії мистецтвознавчого дискурсу тематичних різновидів «музика» та «архітектура» [4, с. 117–163].

Формування цілей статті. Мета цієї статті – з'ясувати когнітивне підґрунтя й визначити комунікативну реалізацію дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника у сучасному англomовному мистецтвознавчому есе про образотворче мистецтво на матеріалі тексту Джуліана Барнса про творчість П'єра Боннара [19]. Відповідно, завданнями розвідки є: 1) ідентифікувати базові концепти, які становлять ментальний корелят дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника, і 2) виявити тактики, які слугують для реалізації дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Використовуючи метод суцільної вибірки, ми ідентифікували в есе Джуліана Барнса про творчість П'єра Боннара вербальні контексти, у яких реалізовано дискурсивну стратегію інтерпретації різних точок зору на творчість художника.

Ментальний корелят дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника в аналізованому есе становлять такі ключові концепти:

ХУДОЖНИК, КАРТИНА, ВПЛИВ МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ, наприклад: “*But you might, if you chose, read the story a different way: work by a great artist penetrates the soul even when we don’t want it to, when we mentally resist it <...> Despite all this, the painting makes you fling your paddle in the air”.* [19, с. 141]. У наведеному текстовому фрагменті концепт ХУДОЖНИК вербалізовано лексемою *artist*, концепт КАРТИНА об’єктивовано за допомогою лексеми *painting* і словосполучення *work by a(n) artist*, а концепт ВПЛИВ МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ оприявлено за допомогою синтаксичних структур *work by a great artist penetrates the soul* та *the painting makes you fling your paddle in the air*, друга з яких є метафоричною;

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МИТЦЯ, наприклад: “*There is, as Larkin pointed out, a totemic emphasis nowadays on what is called an artist’s “development” <...>*” [19, с. 142]. У наведеному фрагменті концепт ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МИТЦЯ вербалізовано за допомогою словосполучення *artist’s development*;

МИСТЕЦТВО, ПРИРОДА, наприклад: “*Picasso invokes against Bonnard a central antithesis of art: is the artist the servant or the master of nature <...>*” [19, с. 150]. У наведеному текстовому фрагменті концепти МИСТЕЦТВО і ПРИРОДА об’єктивовані за допомогою лексем *art* і *nature* відповідно. Особливістю актуалізації концептів МИСТЕЦТВО і ПРИРОДА у контексті есе є те, що вони становлять основу концептуальної опозиції ХУДОЖНИК – ЦЕ СЛУГА ПРИРОДИ :: ХУДОЖНИК – ЦЕ ХАЗЯЙН ПРИРОДИ, оприявлену синтаксичною структурою *is the artist the servant or the master of nature*. Така опозиція трактується в контексті як ключова антитеза мистецтва, що експлікується за допомогою словосполучення *a central antithesis of art*.

У своїй сукупності виділені вище концепти слугують для актуалізації того концептуалізованого знання, яке виступає основою для обговорення різних поглядів на творчий шлях та доробок художника, що становить основний зміст аналізованого есе.

Також важливими для дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника в досліджуваному есе є допоміжні концепти, які деталізують смисли, репрезентовані вказаними вище ключовими концептами. Це такі концепти:

МОДЕРНІЗМ, наприклад: “*Picasso is the bouncer at the door of Modernism. Bonnard may not have joined the queue, but Picasso barred him anyway*” [19, с. 149], КУБІЗМ, наприклад: “*Cubism only makes sense by presupposing our conventional and continuing apprehension of the visual world*” [19, с. 151], та ПОСТІМПРЕСІОНІЗМ, наприклад: “*Or you could argue that, for all his post-Impressionist camouflage, Bonnard is a Modernist, if a quieter one than most*” [19, с. 153]. У наведених текстових фрагментах концепти МОДЕРНІЗМ, КУБІЗМ і ПОСТІМПРЕСІОНІЗМ вербалізовані лексемами *Modernism*, *Modernist*, *Cubism* і *post-Impressionist* відповідно. Ці концепти уточнюють смисл, репрезентований концептом МИСТЕЦТВО;

ПОРТРЕТ, наприклад: “*It takes a while to realise that the repeated presence doesn’t add up to a portrait <...>*” [19, с. 146]. У наведеному фрагменті засобом актуалізації концепту ПОРТРЕТ є лексема *portrait*;

ПЕЙЗАЖ, наприклад: “*Is there any wind in a Bonnar landscape?*” [19, с. 144]. У цьому фрагменті засобом об’єктивації концепту ПЕЙЗАЖ є лексема *landscape*. Концепти ПОРТРЕТ і ПЕЙЗАЖ деталізують смисли, репрезентовані концептом КАРТИНА. Подальша деталізація відбувається завдяки концепту КОЛІР, а також концептам, які репрезентують інформацію про об’єкти, зображені на портретах і пейзажах художника.

Концепт КОЛІР об’єктивовано в аналізованому есе лексемою *colour*, наприклад: “*As for colours: Picasso’s modernising project favoured dramatic simplification; Bonnard’s, dramatic complication*” [19, с. 153], а також за допомогою лексем, які називають різні кольори, наприклад: “*<...> the awakening first to yellows, oranges and greens, then to pinks and purples*” [19, с. 142].

Концептом, який репрезентує інформацію про об’єкти, зображені на портретах, є концепт ЖІНКА, актуалізований в есе за допомогою власних імен портретованих жінок – *Marthe* і *Renée*, наприклад: “*<...> we can produce as evidence Young Women in the Garden, a picture reworked after Marthe’s death to show a refulgent Renée outshining a sidelined Marthe*” [19, с. 148].

До концептів, які репрезентують інформацію про об’єкти, зображені на пейзажах художника, належать такі:

НЕБО, наприклад: “*His skies are dramatic in their colour, rather than in any present or threatened action*” [19, с. 144]; ЛІС, наприклад: “*Those dappled woods are like wallpaper <...>*” [19, с. 144]; МИГДАЛЕВЕ ДЕРЕВО, наприклад: “*Bonnard’s*

last completed painting was Almond Tree in Blossom” [19, с. 152]. У наведених вище текстових фрагментах підкреслено лексичні одиниці, які вербалізують указані концепти.

Концепт ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ХУДОЖНИКА слугує одним із засобів розкриття смислу концепту ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МИТЦЯ. Концепт ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ХУДОЖНИКА об’єктивовано, наприклад, у такому контексті: “*It doesn’t really matter whether an artist has a dull or an interesting life, except for promotional purposes*” [19, с. 148], де цей концепт вербалізовано за допомогою синтаксичної структури *an artist has a dull or an interesting life*.

Концепт ЧУТЛИВІСТЬ важливий в аналізованому есе для уточнення контекстуально значущих смислів концептів ХУДОЖНИК, КАРТИНА і ВПЛИВ МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ. Концепт ЧУТЛИВІСТЬ вербалізовано за допомогою лексеми *sensibility*, наприклад, у такому фрагменті: “*Maybe there’s some truth in Picasso’s assertion that Bonnard had an “extra dose of sensibility” <...>*” [19, с. 144]. Концепти ЩАСЛИВИЙ і СУМНИЙ, які утворюють в есе концептуальну опозицію, також слугують уточненню актуалізованих смислів концептів ХУДОЖНИК, КАРТИНА і ВПЛИВ МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ. Концепт ЩАСЛИВИЙ оприявлено в есе лексемою *happy*, а концепт СУМНИЙ – лексемою *sad*; прикладом може слугувати такий фрагмент: “*Are these happy paintings, or sad ones: can we even answer that?*” [19, с. 147].

Тактики, які слугують для реалізації дискусивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника, в аналізованому есе належать до двох типів: тактики вироблення загального підходу до обговорення творчості (будь-якого) митця і тактики обговорення різних точок зору на мистецтво саме П’єра Боннара.

До тактик вироблення загального підходу до обговорення творчості (будь-якого) митця в аналізованому есе належать такі:

тактика обговорення ключових концептів, використовуваних для інтерпретації творчості художника, наприклад: “*<...> whereas an artist’s true development may be less a discussable succession of styles than a determined readdressing of visual truth, a fretting at the way in which beauty emerges from form, or form develops out of beauty*” [19, с. 142]. У наведеному фрагменті пропонується розуміти концепт ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МИТЦЯ не як послідовність стилів, у яких працював художник, а як відданість одному певному підходу;

тактика демонстрації хибності концептуальної опозиції, часто застосовуваної для інтерпретації творчості художника, наприклад: “*But the great*

antithesis is largely false, and largely disappears with time. Even the most timorous, floppy-hatted hedgerow copyist is operating a rough system of selection, order and control – of supplanting by reinvention – when crouched over the pussy-willows. This is what Art in its various major and subsidiary forms, from painting to fiction to landscape gardening to cookery, is about. Throwing sand in Nature’s face, setting up as rival creator of a parallel or tangential universe is macho aesthetics, but all artists’ universes depend for their effect on the primary one we inhabit” [19, с. 150–151]. У наведеному текстовому фрагменті обґрунтовується непродуктивність використання опозиції ХУДОЖНИК – ЦЕ СЛУГА ПРИРОДИ :: ХУДОЖНИК – ЦЕ ХАЗЯЇН ПРИРОДИ;

тактика вироблення такого підходу до інтерпретації творчості митця, за якого особисте життя художника не має братися до уваги під час огляду його творчого розвитку, наприклад: “*It doesn’t really matter whether an artist has a dull or an interesting life, except for promotional purposes. <...> In Bonnard’s case, imagine if the Monchaty story turned out to be a hoax: Would we then read the pictures differently? Isn’t there something slightly disappointing about out need to equip all artists with a certificate of darkness?*” [19, с. 148–149]. На прикладі наведеного текстового фрагмента можна простежити основний принцип функціонування тактик вироблення загального підходу до обговорення творчості (будь-якого) митця в аналізованому есе, який полягає в тому, що запропонований загальний підхід (у цьому разі – це не брати до уваги особисте життя митця під час оцінки його творчого доробку) в контексті есе одразу ж використовується для аналізу творчості П’єра Боннара, якому власне це есе й присвячене;

тактика обговорення критеріїв для інтерпретації творчості художника, наприклад: “*You could refuse Modernism’s setting of the terms: What does it matter whether Bonnard was a great Modernist painter as long as he was still a great painter? You could ask why an artist must be so narrowly of his time <...>*” [19, с. 151]. У наведеному фрагменті ставиться під сумнів продуктивність спроб оцінювати творчість художника за критерієм його приналежності до домінуючого в певну історичну епоху напряму.

До тактик обговорення різних точок зору на мистецтво саме П’єра Боннара належать такі:

тактика іронічного переказу точки зору певного критика, наприклад: “*A second London critic found it “incredible” that Bonnard was still painting Marthe in the bath five years after her death. Time to move on, old chap! Just because she’s your muse.*

your obsession, your prime subject, doesn't mean you have to carry on after she's dead. Find a new hobby. What about thinning out your garden for a start?" [19, с. 144–146]. У цьому фрагменті автор есе Джуліан Барнс іронізує із зауваження одного з критиків з приводу того, що П'єр Боннар роками не змінював головний об'єкт мистецького зображення на своїх картинах;

тактика зіставлення опису зображеного на картинах П'єра Боннара іншим автором і власного сприйняття цих картин, наприклад: *"It takes a while to realise that the repeated presence doesn't add up to a portrait – or, at least, not a portrait which might tell us, as, say, a Lotto or an Ingres might, that there is a wise ruler, a domestic tyrant, a skilled courtesan. What, after such multiple exposure, is Marthe "like"? We don't know in any traditional sense. After seeing her around so much, a verbal account of her, such as the one in Timothy Hyman's excellent Bonnard, comes as a complete surprise. She was, he tells us: // a "touchy elf", whose speech was "weirdly savage and brash", who dressed eccentrically, who hopped about on very high heels like some bright-plumaged bird. // We get no sense of Marthe being "like" this from the paintings, except, perhaps, for her taste in shoes"* [19, с. 146]. У наведеному фрагменті Джуліан Барнс зіставляє опис Марти, запропонований художником і письменником Тімоті Хайманом, та власне суб'єктивне сприйняття образу Марти, як вона зображена на картинах Боннара;

тактика висунення гіпотези щодо глибинного творчого підходу П'єра Боннара до створення картин у відповідності до задекларованого самим художником постулату, наприклад, *"And/or the reason could be formal. Bonnard believed that "a figure should be a part of the background against which it is placed". Among the jugs and tablecloths, shutters and radiators, tiles and bathmats, Marthe has become – in the nicest, most vibrant way, of course – part of the furniture"*. [19, с. 146–147]. У цьому фрагменті, цитуючи твердження Боннара про те, що зображена фігура має стати частиною фону, на якому вона зображена, Барнс пропонує гіпотезу про те, що портрети Марти власне й реалізували повною мірою цю тезу;

тактика зіставлення історично більш давніх і сучасних інтерпретацій, наприклад: *"Fifty years ago, things were simpler. Bonnard's nephew, Charles Terrasse, prefacing the catalogue to the 1948 MoMa show, wrote that his uncle "wished only to paint happy things". There is room here for an ambiguity (he wished to, but failed), though it probably wasn't intended. In any case, this isn't good enough nowadays. Happiness? A great painter doesn't only want to paint*

happy things, surely?" [19, с. 147–148]. У наведеному фрагменті зіставляється погляд на творчість Боннара середини минулого століття і сучасне прочитання тієї інтерпретації, яке або вказує на потенційну двозначність висловленого, або розкриває критичну сучасну оцінку такої інтерпретації;

тактика іронічного дискутування з оцінками творчості Боннара, наприклад: *"Picasso declared that Bonnard was "the end of an old idea," not really "a modern painter". The stern John Berger concurred: the work contained "very little of the post-1914 world". Yet strangely, Bonnard refused to lie down, a sleek and patable presence like his dachshund Ubu"*. [19, с. 151]. У цьому фрагменті запропоновано іронічну відповідь на закиди Пікассо та Джона Бергера, що Боннар був митцем минулого і не має значення в сучасному світі;

тактика міфологізації зв'язку митця із зображеними ним об'єктами, наприклад: *"Bonnard's last completed painting was Almond Tree in Blossom. <...> He had barely signed the picture when he died. On the day of his funeral, 23rd January 1947, snow fell on the pinkish brightness of the almond, as it did on the yellow brightness of the mimosas. Quite obviously, Nature was bidding farewell not to a grovelling servant but to a passionate love. What, out of interest, did Nature do for Picasso when he died?"* [19, с. 153]. У наведеному фрагменті, переповівши факт, що останньою картиною Боннара було «Квітуче мигдалеве дерево» і що в день похорон митця білий сніг вкрив рожевий цвіт мигдалевого дерева, Барнс ненав'язливо пропонує міфологізоване трактування цього факту як свідчення того, що сама Природа визнала творчу відданість художника Боннара.

Висновки з цього дослідження. Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що когнітивним підґрунтям дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість художника в есе Джуліана Барнса про творчість П'єра Боннара є сукупність ключових (ХУДОЖНИК, КАРТИНА, ВПЛИВ МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ, ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МИТЦЯ, МИСТЕЦТВО, ПРИРОДА) і допоміжних концептів (МОДЕРНІЗМ, КУБІЗМ, ПОСТІМПРЕСІОНІЗМ, КОЛІР, ПОРТРЕТ, ПЕЙЗАЖ, ЖІНКА, НЕБО, ЛІС, МИГДАЛЕВЕ ДЕРЕВО, ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ХУДОЖНИКА, ЧУТЛИВІСТЬ, ЩАСЛИВИЙ, СУМНИЙ), які перебувають між собою у різних смислових зв'язках, а саме: тематичних зв'язках, зумовлених єдністю того фрагмента дійсності (образотворче мистецтво), який ці концепти репрезентують, зв'язку протиставлення в межах важливих у тексті концептуальних опозицій, зв'язку «загальне – конкретне». Комунікативна реалізація дискурсивної стратегії інтерпретації різних точок зору на творчість

художника в проаналізованому есе здійснюється через сукупність дискурсивних тактик двох типів: тактики вироблення загального підходу до обговорення творчості будь-якого митця і тактики обговорення різних точок зору на мистецтво саме П'єра Боннара. Дискурсивна стратегія інтерпретації різних точок зору на творчість художника в есе про образотворче мистецтво є складним когнітивно-комунікативним утворенням, оприявненим у тексті сукупністю вербальних засобів різних рівнів: окре-

мими лексемами, словосполученнями, синтаксичними одиницями, контекстуальними цілісностями та риторичними фігурами (метафорою й іронією).

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаються у здійсненні наукових досліджень дискурсивних стратегій, реалізованих в есе про образотворче мистецтво, з метою отримати детальну й ґрунтовну наукову картину когнітивно-прагматичного складника сучасного англомовного мистецтвознавчого дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баженова Е.Ю. Дискурсивные стратегии представления информации в новостных текстах британских СМИ (на материале качественных интернет-газет): дис. ... канд. филолог наук : 10.02.04. Благовещенск, 2014. 182 с.
2. Банькова Н.В. Объективация концепта «ИСКУССТВО/ART» в художественном дискурсе в русском и английском языках. *Вестник РУДН. Серия Лингвистика*. 2014. № 3. С. 106–119.
3. Бельмесова М.О. Ключевые особенности искусствоведческого дискурса в рамках текстовой актуализации английского лингвокультурного концепта "Painting" (на материале монографии Г. Рейнольдса "Turner. World of art"). *Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика»*. 2016. Т. 13. № 1. С. 62–68.
4. Булатова А.П. Лингво-когнитивный анализ искусствоведческого дискурса (тематические разновидности – музыка, архитектура) : дис. ... канд. филолог. наук : 10.02.01. Москва, 1999. 276 с.
5. Елина Е.А. Вербальные интерпретации произведений изобразительного искусства (номинативно-коммуникативный аспект): дис. д-ра филолог. наук : 10.02.19. Волгоград, 2003. 353 с.
6. Ерохина А.Б. Прагматика метафоры в англоязычном критическом искусствоведческом дискурсе. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота. 2016. № 7 (61): в 3-х ч. Ч. 3. С. 86–89.
7. Жаркова У.А. Воплощение знаковой природы изобразительного искусства в искусствоведческом дискурсе (на материале немецкоязычных музейных каталогов). *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. Вып. 60. № 33. С. 49–52.
8. Козловская М.В. Особенности искусствоведческого дискурса на английском языке в XX веке и на современном этапе : дис. ... канд. филолог. наук : 10.02.04. Москва, 2003. 131 с.
9. Макаров М.П. Основы теории дискурса. Москва, 2003. 280 с.
10. Мельничук О.А., Андросова Ф.С., Еливанова А.М. Художественный дискурс: синтаксис, экспрессивность, стратегии. Якутск : Издательский дом СВФУ, 2013. 195 с.
11. Милетова Е.В. Англоязычный искусствоведческий дискурс: природа и лексическое наполнение. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота. 2013. № 4 (22): в 2-х ч. Ч. II. С. 114–119.
12. Смирнова М.С. Проповідь у релігійному православному дискурсі XX століття: лінгвопрагматичний аспект : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.15. Маріуполь, 2016. 271 с.
13. Фролова И.Е. Конфронтация как дискурсивная стратегия: теория и методология анализа. *Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка* : кол. монография / под. ред. И.С. Шевченко. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. С. 148–205.
14. Фролова И.Е. Дискурсивна стратегія як організуючий конститuent вербально-соціальної інтеракції. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2009. № 3. С. 242–249.
15. Хасанова З.С., Милетова Е.В., Бугаенко Н.П. Некоторые параметры и характеристики англоязычного специализированного искусствоведческого дискурса. *Вестник БГУ*. 2014. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-parametry-i-harakteristiki-angloyazychnogo-spetsializirovannogo-iskusstvovedcheskogo-diskursa> (дата звернення: 18.06.2018).
16. Цурикова Л.В. Дискурсивные стратегии как объект когнитивно-прагматического анализа коммуникативной деятельности. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2007. № 4. С. 98–108.
17. Шпенюк І.Є. Етикетні риторично-дискурсивні стратегії американського науково-академічного дискурсу. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2011. С. 301–308.
18. Шугаєв А.В. Імідж ООН у сучасному англомовному медіа-дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.04. Житомир, 2018. 215 с.

ДЖЕРЕЛО ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ:

19. Barnes J. Bonnard: Marthe, Marteh, Marteh, Marthe. Barnes J. *Keeping an Eye Open: Essays on Art*. New York : Vintage International, Vintage Books, 2015. P. 141–153.

**ZOONYMS: CONTEXTUAL MEANING IN LITERARY CONTEXT
(BASED ON THE NOVEL “BLESS ME, ULTIMA!” BY RUDOLFO ANAYA)**

**ЗООНИМИ: КОНТЕКСТУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ КОНТЕКСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ РУДОЛЬФО АНАЙІ «БЛАГОСЛОВИ МЕНЕ, УЛЬТИМА!»)**

Mintsys E.Ye.,

orcid.org/ 0000-0002-1891-4658

*Senior Lecturer of English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Mintsys Yu.B.,

orcid.org/ 0000-0003-2150-4008

*PhD, Associate Professor of English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

The present research deals with defining contextual meaning of zoonyms and is based on the novel “Bless me, Ultima” (1972) by Rudolfo Anaya, a famous representative of Chicano literature. It also presents a survey of studies done by Ukrainian and foreign scholars related to animal names, which have been analyzed from different perspectives. Literary context is a fertile ground for animal names, which contribute a lot to its ethnical, philosophic and symbolic peculiarities. It provides clear evidence that animals serve as the source domain for talking about human beings by ascribing to them positive and negative qualities. Zoonyms are a rich source of metaphors, phraseological units, which represent model national cultural views. They reflect man’s lasting observation of animals’ appearance and behavior, render people’s attitude to them, emphasize some of their qualities, turn into symbols, become the cultural and informational fund of every language and create the mindset of every nation. Animal names are an attractive field of study in many regards as they perform various functions, among which rendering human traits of character is the most outstanding. All the zoonyms in the novel comprise domestic and wild animals and birds, insects and reptiles, which are typical of the Mexican habitat described in the novel. They possess both positive and negative contextual meanings and are used to express various feelings (disapproval and despair, contempt and empathy, etc.). The zoonym *animal*, a general concept embracing all the representatives of fauna, holds a special place in the novel. On the one hand, it has a pejorative meaning signifying negative traits of character, on the other hand, it supports the juxtaposition man – animal. It is an open secret that the issue of the contextual meaning of zoonyms is of considerable linguistic interest.

Key words: zoonym, animal name, fauna, context, symbol, stereotype, imagery, simile, connotation, worldview.

Запропонована стаття присвячена визначенню контекстуального значення зоонімів у художньому тексті. Матеріалом дослідження слугує роман «Благослови мене, Ультіма» Рудольфо Анайї, відомого представника літератури чикано. У статті узагальнено результати досліджень представників сучасної науки, які у своїх наукових доробках розглядали різні аспекти анімалізмів. Літературний контекст є родючим ґрунтом для використання зоонімів, які характеризують його етнічні, філософські та символічні особливості. Зооніми є багатим джерелом метафор, порівнянь та фразеологізмів, які віддзеркалюють національно-образну картину світу, особливості культури народу. Назви тварин є цікавою галуззю дослідження, оскільки вони виконують різноманітні функції у контексті, одна із найбільш значущих серед них – зображення рис характеру людини. Усі зооніми в романі поділяються на назви свійських та диких тварин і птахів, комах та рептилій, які є характерними для мексиканського природного середовища, зображеного у літературному творі. Вони набувають позитивного та негативного контекстуального значення, передають цілий спектр почуттів (несхвалення і розпач, презирство та емпатія тощо). Зоонім *animal*, який є загальним поняттям для позначення всіх представників фауни, посідає особливе місце у романі. З одного боку, він має пейоративний відтінок і використовується для позначення негативних характеристик, з іншого – живається для протиставлення «людина» – «тварина». Вивчення зоонімів має велике значення для збагачення лексичного запасу, кращого розуміння культури країни, сприяє міжкультурній комунікації та відтворенню культурної, національної та мовної картин світу.

Ключові слова: зоонім, назва тварини, фауна, контекст, символ, стереотип, образність, стилістичне порівняння, конотація, картина світу.

Introduction. The term “zoonym” can be defined as a concept embracing all the fauna-related vocabulary. Zoonyms constitute an ancient layer of any language and are a significant component of the vocabulary, and in all languages, their lexical meaning comprises connotative properties, which give rise to metaphoric nomination and testify to the uniqueness of every nation’s mindset.

Zoonyms are a rich source of metaphors, phraseological units, symbols, plots, which represent model national cultural views. They reflect man’s lasting observation of animals’ appearance and behavior, render people’s attitude to our “minor brethren”, emphasize some of their qualities, turn into symbols, become the cultural and informational fund of every language and create the mindset of every nation. Animal names

are an attractive field of study in many regards as they perform various functions, among which rendering human traits of character is the most outstanding.

Literary context is a fertile ground for animal names. For example, multiple animalistic images can be found in the works written by the American author of Mexican origin (known as Chicano) Rudolfo Anaya, one of the founders of Chicano literature. His creative activity is in the focus of linguists, philosophers and other scholars interested in the development of cultural historical values of Mexican Americans and in their further influence on the development of the main features of Chicano literature. The publication of R. Anaya's first novel "Bless me, Ultima" in 1972 [14] became a unique event in the development of Mexican American literature. It is a story about a six-year-old boy Tony who lived in New Mexico whose character developed under the influence of Ultima (*a curandera*, a healer), the pagan and folklore traditions and his natural environment in whose description zoonyms play a significant role. Of great importance in the writer's work is the imagery which is a tool helping to highlight the evolution of people's spiritual growth and interpret universal issues [11, p. 88].

There is an increasing number of studies done by Ukrainian and foreign scholars related to animal names, which have been analyzed from different perspectives. Among them there are those which view zoonyms as constituents of phraseological units in English (Z.R. Dubravka [4], O.I. Panchenko [7]), Turkish (I.L. Pokrovska [10]), Latin (M.Y. Petryshyn [9]), German and Ukrainian (O.V. Kovalenko [6]), Russian and Hindi (Uma Parihar [21]), Serbian (Sabina Halupka-Res̃etar, Biljana Radic [17]), Bengali (Niladri Sekhar Dash, Arpita Ray [15]), etc. M.V. Berezhna [1] considers zoonyms from the point of view of translation, A.V. Golovnia [3], S.V. Talko [12], A.V. Shevchyk [13] define their stylistic peculiarities.

The issue of context and contextual meaning has been widely discussed in numerous linguistic researches by L.V. Shcherba, O. Jespersen, V.V. Vinogradov, R.A. Budagov, R. Jacobson [2], I. Ketchkesh [5], O.O. Kulchytska [18], N.O. Pereverzeva [8] and others. They all support the idea that in finding a new, extraordinary meaning context plays a very important role. "A word when used in a piece of text, usually denotes only one meaning out of multiple meanings it inherently carries. <...> It is the context that determines which meaning of the word should be considered" [15].

The aim of the present article is to define the contextual meaning of zoonyms and their functions in literary context.

Findings and discussion.

Since ancient times the life of every nation has been closely connected with animals, which were believed to be a kind of totem protecting people and possessing positive and negative qualities. Anna Vinzel stresses the evidence of the interrelation between the animal world and the world of human characters [16]. It has been observed that animal names are quite frequently used to address or refer to human beings in different sociocultural situations in order to dehumanize or elevate an addressee's status [15].

The zoonym "animal" is a collective name to denote all representatives of fauna and to highlight various aspects of their conduct. In the novel by Rudolfo Anaya this zoonym occurs 15 times. As a rule, it has a pejorative shade of meaning because it is common truth that if a man is called an "animal", it is implied that their behavior is disgusting and unacceptable in the society.

For example, one of the characters of the novel *Lupito* committed a crime. The others consider that he who bears the name "man" cannot kill another human being. It is done only by an animal, that is not aware of the horror of its action, and it should be exterminated: "*He is an **animal!** He has to be shot!*" [14, p. 19]; "*Tonight a mad **animal** crawled behind him and took his life. You call that reason! That **animal** has to be destroyed!*" [14, p. 19]. In the above-mentioned examples, the zoonym denotes a cruel, berserk person who is deprived of humaneness and deserves punishment.

In the following example where *Lupito* is compared to a wild animal, emphasis is laid on the behavior of a trapped person who is dangerous and in despair and is ready for an extreme action. Here, the zoonym partially loses its pejorative connotation. So, on the one hand, we can trace the juxtaposition "animal" – "man", on the other hand it draws a line of similarity between two species: man and animal [15] and leaves no doubt about the animal-like nature of people [16, p. 231]: "*The man they hunted had slipped away from human understanding; he had become a wild **animal**, and they were afraid*" [14, p. 19]; "*As long as I live I will never forget those wild eyes, like the eyes of a trapped, savage **animal***" [14, p. 18]; "*Let us act like men! That is not an **animal** down there, that is the man. *Lupito!**" [14, p. 20].

In the description of various human behavioral aspects, the zoonym in question is totally deprived of negative connotation. On the contrary, it is used to arouse sympathy and empathy for the characters who feel miserable and unhappy. For example, Uncle Lucas' look after a long fever resembled that of an animal: "*His dark eyes looked at us like*

a captured *animal*" [14, p. 97]. In order to show the detrimental effect of war on the human life, the author compares Leon's voice with that of an animal: "Sometimes at night he howled and cried like a wild *animal*" [14, p. 65]. The following examples demonstrate an overwhelming hunger experienced by the characters: "He ate like starved *animal*" [14, p. 03]; "Leon and Gene ate everything set before them like starved *animals*" [14, p. 181]. The author also tries to explain how helpless, ignorant and incapable of seeing the truth people sometimes are: "Men walk the world as *animals* and we must pray that they see God's light" [14, p. 30]; "Then we would be like the dumb *animals* of the fields" [14, p. 197]. The peak of despair taking possession of the father who is on the verge of losing his child is reflected in the following example: "My daughter is dying, he moaned, and the wind snapped at his pitiful, *animal* cry" [14, p. 188].

It should be mentioned that in most cases the zoonym *animal* is found in the pattern of a simile, and it is modified by such attributes as *wild, captured, savage, huge, turgid, frightened, starved*, etc. in order to specify some idea, add various shades to it and produce a stronger emotional stylistic effect.

The "fauna" of the novel is rich and varied. The zoonyms, which occur there can be divided into such categories: domestic animals (goat, horse, rabbit, dog, pig, hen, cow, chicken, ram), wild animals (deer, monkey, coyote), birds (pigeon, dove, owl), insects (spider) and reptiles (snake). Acquiring a contextual meaning, they are used to emphasize a certain trait of character or their frame of mind.

The most numerous among them is the zoonym *goat*. The stereotypical quality related to it is obstinacy. However, in the analyzed text it acquires different contextual meanings. Firstly, it denotes cheerfulness, vigor and liveliness. In the following examples the children are described as funny, cute, energetic and full of strength young goats: "<...> When we ran to meet our father after his day's work he said we looked like *goats, cabroncitos and cabritos*" [14, p. 33]; "<...> Deborah and Theresa passed us by like two wild *goats*" [14, p. 143]. In another case, this zoonym has a pejorative connotation: "The rest of the day we were like *goats* held by nobbles" [14, p. 76] because on their first day at school the children do not understand anything and are at a loss. Thus, here the image of a goat implies ignorance, lack of confidence and illiteracy.

The image of *horse* is usually associated with a hardworking person. However, Z.R. Dubravka states that being polysemantic, this zoonym can express various meanings in different contexts [4].

In order to colourfully describe the crude appearance and unmanageable character of a street urchin, the author names him Horse. In this antonomasia (speaking name) the nominal and contextual meanings occur simultaneously: "They called him *Horse* because his face looked like the face of the *horse*, and he was always stomping at the ground" [14, p. 35]. Throughout the whole novel the writer highlights the boy's resemblance to this animal in a number of ways: "I could hear the deep sounds a *horse* makes inside his chest" [14, p. 37]; "His big *horse-eyes* looked up at me nervously" [14, p. 154]; "His *horse-eyes* were wild" [14, p. 193]; "*Horse* grinned with his ugly *horse teeth*" [14, p. 199].

The connotation of the zoonym *dog* also depends on the context. It is interpreted in different modes. Z.R. Dubravka accentuates that it denotes such human qualities as cowardice and slyness [4, p. 51], whereas S.V. Talko sticks to an opposite opinion. He affirms that the dog is believed to be a symbol of friendship, loyalty, reliability, incorruptibility [12, p. 124]. In the novel by Rudolfo Anaya it is used as an insult comparing a person to the animal in terms of its worst characteristics, such as laziness or groveling [20]: "Bones snapped down at her like a concerned *dog*" [14, p. 152]; "Horse whinnied and reared up and Bones was on him like a mad *dog*" [14, p. 194]; "The others rallied to his cry and they went off howling like a pack of wild *dogs*" [14, p. 195].

Pig is considered to be an embodiment of negative qualities. In the example "Roque was bleeding like a *pig*" [14, p. 194] this lexeme is a constituent of a phraseological unit. It is used to express contempt and creates an emotive background of the situation.

In order to emphasize maternal love and care, "femininity and nurture" [22, p. 212], the boy's mother is conceptualized as a *mother hen* who looks after her "chicks", clinging to her in both dangerous and peaceful situations: "My mother cared for them like a *mother hen* cared for her *chicks*, even though the hawk of war has flown away" [14, p. 64].

The zoonyms *cow* and *bull* are used in different contexts. With a touch of disapproval the former describes the appearance of prostitutes whom the author euphemistically calls "sinful women": "She bowed and soft flesh of her breasts hung loose and curved like *cow udders*" [14, p. 70]. The latter renders the intensity of frantic and vehement movement of two brothers: "'Whoopeeeeee!' They shouted. They were like wild *bulls* running down the goat path towards town" [14, p. 69].

According to S.V. Talko a snake's meanness is alluded to its ability to get accustomed to any conditions because it can change its skin, therefore

a *snake* can be related to man's villainy [12, p. 127]. However, in the book this zoonym produces a strong stylistic effect adding to the mysticism of the episode and making it scary, as it describes the hair that witches used in divination for death: "*Green bile poured from his mouth and finally he vomited a huge ball of hair. It fell to the floor, hot and streaming and wiggling like live snakes*" [1, p. 103].

In the image of *rabbit* focus is placed on cowardice, fear and skittishness [4]. This meaning does not change in the linguistic environment: "*I was so startled and frightened that I jumped like a wounded rabbit, but he made no move to catch me*" [14, p. 187].

Z.R. Dubravka conceptualizes the *lion* as the embodiment of wisdom, power and dignity [4], and S.V. Talko considers this animal to be a symbol of bravery and courage [12, p. 122]. With a help of this zoonym the author draws attention to the character's appearance: "*He wore a huge moustache and his hair flowed like lion's mane*" [14, p. 126].

It is noticeable that zoonyms used in the similes describing street urchins always have negative connotation, show the boys' bad behavior, offensiveness, lack of upbringing, and acquire pejorative shade of meaning. The same is true about the image of *monkey* that is careless, wild and eccentric. In the following example, Bones is compared to it because of his strange outrageous behavior and manner of speaking: "*Meerrrr, merrrrda, mierda! Bones cried like a monkey*" [14, p. 158]. However, in the sentence "*We ran up the steps past Horse and Bones who were swinging like monkeys on the bell ropes*" [14, p. 198] the zoonym loses its negative meaning and emphasizes the children's state of mind presenting them as jolly, funny, playful and energetic.

The image of *wolf* usually symbolizes cruelty, anger and mercilessness. It is a typical character of legends and fairy tales where it performs different roles. Sometimes he acts as a powerful friend but sometimes as a pest dangerous for domestic animals [3]. In the analyzed context it is identified with a man who has done a lot of bad things to people and also indicates their disapproval of him: "*He is an old wolf who drags around the ground where he has made his kill*" [14, p. 189]; "*Bah, do not bother your mind about that wolf*" [1, p. 224].

The connotative meaning of the zoonym *bear* implies rudeness and impudence. Probably it is the bear's arrogance and condescension that gave rise to the meaning "an impolite impudent person" [12, p. 125]. In the context, there appears an additional meaning, which stresses the fighting men's big size and clumsiness: "*They tumbled into the snow like two drunken bears*" [14, p. 160].

Ascribing to the fighting men *ram's* features, the author emphasizes their stubbornness and persistence: "*The two came together again, like two rams locking horns, and the bartender and the other two men had to pull with their strength to pry them loose*" [14, p. 161]. Comparing a man with a *deer* the writer draws attention to his fearfulness and shyness: "*Silently, like a deer, the figure of Cico emerged*" [14, p. 106].

Among the positive qualities, ants represent industry, diligence, cooperation and constant movement. In the example to follow the contextual meaning of the zoonym *ant* coincides with its logical meaning, the focus being put on their latter peculiarity (constant movement): "*The loaded wagons moved between the fields and the village like ants scurrying to store their seeds*" [14, p. 142]. In another episode the lexeme in question is given a little humorous shade: "*Now the people gathered at its doors like ants, asking questions and passing on rumours about what happened last night*" [1, p. 35].

For a special purpose, the author interprets in his own way the image of an *eagle*, which is known as a symbol of divine triumph [22, p. 153]. The zoonym helps to render the state of mind of the narrator, his thoughts about the past when Mexicans were deprived of their freedom: "*I dreaded to think of a time when I could not walk upon the llano and feel like the eagle that floats in its skies: free, immortal, limitless*" [14, p. 228].

According to Mark Nickol the zoonym *coyote* suggests a person who profits from the desperation of others and at worst cheats or misleads people or endangers their lives [20]. The following context gives evidence of the connotation mentioned above: "*He landed screaming in the dust and then scrambling to his feet he ran to find refuge behind two of his coyotes*" [14, p. 131].

The most significant role among all the zoonyms belongs to the *owl*, which at the same time is a symbol permeating through the whole novel. "The predominant Western association with the owl is wisdom – as it was a symbol of the Greek goddess of Wisdom, Athena [19]. It describes one of the main characters Ultima, a wise *curandera* (a healer that cures with herbs and magic), who lives according to the laws of nature and knows the truth of the life on earth. Ultima implanted a part of her soul into the owl and will be alive as long as the bird lives. Therefore, the image of the owl is presented in sync with that of the old woman, is empowered with human qualities, which makes it mystic and mysterious: "*Outside the owl sang its dark questioning to the night <...>*" [14, p. 25]. Ultima and the owl blend into a single

entity which results in resemblance in appearance: “Then she would lead me to the plant her *owl-eyes* had found and ask me to observe where the plant grew and how its leaves look” [1, p. 37]. In such a way the writer presents the interrelation between man and nature, their coexistence and inseparability.

Conclusions.

The present study aimed at defining the contextual meaning of zoonyms and their functions in literary text shows that animal names can be interpreted in different ways. The novel “Bless me, Ultima” by Rudolfo Anaya contains 36 cases of the use of zoonyms as components of similes; they acquire various contextual meanings. All the examples provide clear evidence that animals serve as the source domain for talking about human beings by ascribing to them certain qualities.

All the zoonyms in the novel represent domestic and wild animals and birds, insects and reptiles. They possess both positive and negative contextual meanings and are used to express various feelings and emotions.

There is the zoonym *animal* describing traits of character, which occurs 15 times and has a pejorative shade of meaning. In several cases it is the basis of juxtaposition *man – animal*. For the sake of specifying some idea and adding an emotional coloring to the situation described, it is modified by various attributes with a strong emotive meaning (*wild, captured, savage, huge, turgid, frightened, starved, etc.*).

A special role is played by the zoonym *owl*, which the author turns into a symbol accompanying the narration throughout the whole novel. It should be mentioned that the use of zoonyms contributes to better understanding of the cultural worldview of the nation and intercultural communication.

Although this paper is based on data from Rudolfo Anaya’s novel, the analysis of the contextual meaning of zoonyms is applicable to texts by other authors. Moreover, the discussion of pragmatic functions of zoonyms, which is beyond the scope of the present study, can be of considerable linguistic interest.

REFERENCES:

1. Бережна М.В. Переклад зоонімів дитячої літератури жанру фентезі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2009. Вип. 81 (4). С. 229–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81%284%29__57 (дата звернення: 02.07.2019).
2. Будагов Р.А. Человек и его язык. Москва, 1974. 264 с.
3. Головня А.В. Зоонім як складник порівняння на позначення рис характеру людини (про вибір засобів україномовного перекладу порівнянь з компонентом-зоонімом у прозі Редьярда Кіплінга). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2011. № 6. С. 67–76.
4. Дубравська З.Р. Зооніми як окремі лексичні одиниці та як компоненти сталих виразів. *Young Scientist*. № 3.1 (55.1). 2018. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/13.pdf> (дата звернення: 02.07.2019).
5. Кечкеш И. Слово, контекст и коммуникативное значение. *Лингвопрагматика и межкультурная коммуникация. Вестник РУДН. Серия «Лингвистика»*. 2014. № 1. С. 7–18. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/slovo-kontekst-i-kommunikativnoe-znachenie> (дата звернення: 02.07.2019).
6. Коваленко О.В., Рзаєва В.В. Функціонування зоосемізмів у фразеологізмах німецької та української мов. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 30–38. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50595273.pdf> (дата звернення: 02.07.2019).
7. Панченко О.І. Фразеологізми з компонентом-зоонімом в українській та англійській мовах. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия “Филология. Социальные коммуникации”*. 2014. Том 27 (66). № 1. Ч. 1. С. 111–114.
8. Переверзева Н.А. О разных подходах изучения контекста. *Вестник Вятского государственного университета*. 2017. С. 52–56. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/o-raznyh-podhodaх-k-izucheniyu-konteksta-v-lingvistike> (дата звернення: 02.07.2019).
9. Петришин М.Й. Фразеологізми з компонентом-зоонімом у латинській мові. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014. Вип. 692–693. С. 161–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2014_692-693_49 (дата звернення: 02.07.2019).
10. Покровська І.Л. Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.13. Київ, 2007. 20 с.
11. Рахнянський В.В. Образ осені в романі Р. Анаї «Осінь на Ріо-Гранде». *Наукові праці*. 2006. Том 59. Випуск 46. С. 73–75. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2006/59-46-28.pdf> (дата звернення: 30.06.2019).
12. Талько С.В. Лінгвоаксіологічна семантика антропоцентричних метафор та порівнянь у лексико-семантичному просторі зоонімів в українській і англійській мовах. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2016. Том 19. № 1. С. 121–132.
13. Шевчик А.В. Образные зоонимы русского и английского языков: общность и специфика. *Филология*. 2010. С. 30–33. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/obraznye-zoonimy-russkogo-i-angliyskogo-yazykov-obshnost-i-spetsifika> (дата звернення: 04.07.2019).

14. Anaya R.A. Bless me, Ultima : New York : Warner Books, 1972. 262 p.
15. Dash N.S., Ray A. Investigating the Nature of Use of Animal Names in Bengali Written Texts. *Language Forum*. 2014. Vol. 40. N 1–2. URL: (Last accessed: 29 June 2019).
16. Finzel Anna. Multimodal metaphors in films: People are animals. *Language in Use: Metaphors in Non-Literary Contexts*. 2016. URL: (Last accessed: 4 July 2019).
17. Halupka-Res̆etar Sabina, Radic Biljana. Animal names used in addressing people in Serbian. *Journal of Pragmatics*. 2003. Vol. P. 1891–1902. URL: (Last accessed: 29 June 2019).
18. Kulchytska, O.O. Baloh, E.A. Seymour Glass: Contextual and linguistic identity. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of social and human sciences*. 2015. Vol. 2, No. 2–3. P. 77–86.
19. McCarthy Kevin. What is the negative connotation for the word 'owl'? URL: <https://www.quora.com/What-is-the-negative-connotation-for-the-word-owl-1> (Last accessed: 29 June 2019).
20. Nickol Mark. Animals that inspire canine connotations. URL: <https://www.dailywritingtips.com/5-animals-that-inspire-canine-connotations/> (Last accessed: 4 July 2019).
21. Parihar Uma. The world beyond the words: an axiological comparative study of zoonyms of Russian and Hindi. *Вестник РУДН. Серия Лингвистика*. 2015. № 3. С. 54–72. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/the-world-beyond-the-words-an-axiological-comparative-study-of-zoonyms-of-russian-and-hindi> (Last accessed: 4 July 2019).
22. Werness B. Hope. *The Continuum encyclopedia of animal symbolism in art*. London. 2017. URL: <https://www.worldcat.org/title/continuum-encyclopedia-of-animal-symbolism-in-art/oclc/1016327662> (Last accessed: 4 July 2019).

УДК 81'373.7:811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10.21>

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІДИОМ-НОМІНАЦІЙ ЛЮДИНИ ЗА ЇЇ ХАРАКТЕРОМ

STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECTS OF IDIOMS NOMINATING HUMAN PERSONALITY

Павленко Н.О.,

orcid.org/0000-0002-7117-1179

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської мови

Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті розглянуто структурні та семантичні аспекти ґендерно маркованих фразеологізмів, що номінують людину за рисами характеру. Звернення до аналізу ґендерно маркованих фразеологізмів дає змогу дослідити соціокультурні параметри англomовного суспільства і з'ясувати тенденції, зумовлені розподілом статевих ролей. Адже фразеологія є втіленням суспільних явищ і трендів, які можуть змінюватися в процесі еволюції суспільства, але залишатися назавжди закарбованими в мовній системі. Добір емпіричного матеріалу було здійснено завдяки структурному та семантичному критеріям, тобто за наявності ґендерного маркера в структурі або значенні фразеологічної одиниці. Запропоновано методикку виокремлення ґендерно маркованих одиниць на позначення характеру людини із фразеологічного фонду англійської мови. Фразеологізми на позначення людини за рисами характеру мають різноманітне походження. Завдяки етимологічному аналізу було встановлено такі джерела походження досліджуваних одиниць, як: історичні події, літературні та шекспірівські твори, театральний вокабуляр, Біблія та іншомовні ресурси. Структурний аналіз засвідчив, що серед ідіом-позначень людини за рисами характеру переважають субстантивні, ад'єктивні та звороти зі структурою речення. Було встановлено низку фразеологічних номінацій, завдяки яким було сформовано досліджувані одиниці. Комплексний структурно-семантичний аналіз ґендерно маркованих фразеологізмів англійської мови дає змогу докладно представити чоловіка й жінку та їхні традиційно сформовані й набуті з часом функції в сучасному суспільстві, а також розкрити та детально описати отримані дані щодо сталих стереотипів і уявлень стосовно розподілу ґендерних ролей.

Ключові слова: ідіома, ґендерний компонент, етимологія, конотація, семантика, структура, фразеологічна номінація.

This paper focuses on the research of structural and semantic peculiarities of gender idioms denoting human personality, which means that the aim of this research is to discover and reveal the mechanisms of gender specificity in the structure and meaning of phraseological units nominating women's and men's features of character. Referring to the socially constructed characteristics of men and women, such as norms, roles and relationships and between groups of women and men, gender is represented in the language model of the world by different language means, idioms among them.

There are different ways of expressing gender in idioms. It can be a formal component in the idiom structure, it can be part of the idiom meaning. It can be identified both in the structure and the semantics of the idiom as well. So, the material has been selected according the stated structural and semantic principles. The methods of selecting gender-marked idioms from the phraseological fund of the English language have also been introduced. Universal and culturally specific constants, connected with the opposition "masculine"/"feminine" have been highlighted.

The gender-marked idioms nominating people's features of personality possess different etymology. The etymological analysis has revealed that they originate from the Bible, general literature or Shakespeare's plays, historical events or other languages.

According to the structural analysis it has been stated that among the units under research the most common are substantive, adjective and sentence phraseological units.

The research of gender idioms denoting human personality has proved that despite the fact that men are mostly idealized in the English linguistic view of the world, all the bad features of human personality are disapproved regardless of the gender.

Key words: idiom, gender component, etymology, connotation, semantics, structure, phraseological nomination.

Постановка проблеми. Гендерні дослідження зосереджують у собі величезний пласт дисциплінарних знань, який дає підґрунтя для соціологічних, психологічних, культурологічних, антропологічних, лінгвістичних та інших досліджень. Серед лінгвістичних галузей дослідження гендерна фразеологія відіграє не останню роль, тому що спостерігається стійкий інтерес серед лінгвістів, які працюють з фразеологічним матеріалом, що перманентно оновлюється завдяки стрімкому розвитку суспільства. Адже фразеологічні фонди різних мов відзначаються накопичувальним потенціалом, що відкриває перспективи для подальших досліджень гендерного чинника. Фразеологічні одиниці як елемент культурної спадщини кожної мови закарбовують у собі установлені гендерні стереотипи і соціальні ролі, що є сприятливим фактором для аналізу специфічних гендерних маніфестацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження гендерного чинника у фразеології – вельми перспективний напрям, адже історичні, культурні й з часом мовні трансформації в англійському суспільстві детермінували етимологічне розмаїття гендерно маркованих ідіом, тож перспективи дослідження цього аспекту є безперечними. Аналіз гендерної специфіки фразеологічного матеріалу проводився такими науковцями, як: Ю. Вишнякова [1], Д. Гамулець [2], І. Зикова [5], О. Першай [8] та іншими [3; 4; 6; 7; 9], та все ще перебуває у площині інтересів молодих науковців.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у встановленні та описі структурно-семантичних особливостей англійських ідіом-номінацій людини за рисами характеру. Актуальність дослідження зумовлена стійким інтересом до гендерної специфіки фразеологічного фонду англійської мови, а отже, пошуком механізмів розкриття особливостей репрезентації гендерного компонента англійських ідіом на позначення характеру людини. Предмет дослідження становлять струк-

турні та семантичні особливості ідіом, що позначають риси характеру чоловіків або жінок.

Виклад основного матеріалу. Отже, матеріал дослідження представлено 467 фразеологічними одиницями, що позначають характер людини: *a peeping Tom* «букв. Том-підгляда» – a man who is too curious about other people business or a man who likes secretly watching women while they are taking off their clothes «занадто цікавий чоловік, який усюди суне носа та відрізняється нездоровою цікавістю, або чоловік, який любить таємно дивитися за жінками тоді, як вони знімають одяг» [10; 11]. Емпіричний матеріал був отриманий за допомогою методу суцільної вибірки з провідних фразеологічних словників англійської мови [6; 10; 11; 12].

Характер можна визначити як структуру стійких, порівняно постійних психічних властивостей, що визначають особливості стосунків і поведінку особистості. Більшість ідіом групи (420 одиниць, що становить 90% від загальної кількості одиниць групи) мають негативне емоційне забарвлення, що дає можливість припустити, що в англійській мовній картині світу негативні риси характеру піддаються критиці, а позитивні сприймаються як належні та гідні. Позаяк риси характеру створюють ті суттєві властивості людини, які визначають той чи інший образ поведінки, спосіб життя, було вирішено поодинокі ідіоми на позначення способу життя та поведінки, такі як, наприклад, *a hell-raiser* «букв. повсталий з пекла» – someone who behaves in a noisy or wild way that upsets other people «хтось, хто поводить себе дуже шумно або навіть як дикун, чим засмучує інших»; *a man about town* «букв. світська людина» – a fashionable man who leads a sophisticated life «чоловік, що веде розгульний спосіб життя» [10; 11], включити до загалу фразеологізмів, що позначають характер людини.

Фразеологічні одиниці цієї групи було відібрано за такими критеріями:

– наявність у структурі ідіоми лексем, які позначають чоловіка або жінку, надають інформа-

цію щодо рис характеру або поведінкових особливостей, притаманних тій чи іншій статі: *a broth of a boy* «букв. молодець» – *a lively boy* «славний хлопчина» [10; 12];

– можливість ідентифікувати гендерну інформацію в семантиці фразеологізму за допомогою маркерів, що вказують на стать: *big girl's blouse* «букв. велика дівоча блуза» – *a weak, cowardly, or oversensitive man* «слабкий, лякливий та занадто чутливий чоловік» [10; 11].

Розглянемо етимологію ідіом-номінацій людини, що позначають характер людини. Цим фразеологізмам властиве різне походження:

– ідіоми, що мають історичний складник або відношення до історичних особистостей, наприклад: *(as) game as Ned Kelly* «букв. сміливий як Нед Келлі» – *person who is too brave* «сміливий до безрозсуддя» (Едуард Келлі – відомий австралійський розбійник, що жив у другій половині XIX століття і відрізнявся надзвичайною хоробрістю); *the vicar of Bray* «букв. вікарій з Брей» – *a person who changes his views in accordance with what is suitable at the time* «безпринципна людина, ренегат, пристосуванець» (за ім'ям напівлегендарного вікарія XVI сторіччя, який чотири рази міняв свою релігію (2 рази був католиком і 2 рази протестантом) [10; 11; 12];

– ідіоми літературного походження: *a Peter Pan* «букв. Пітер Пен» – *youthful, boyish or immature man* «інфантильний чоловік» (головний персонаж повісті Дж. Баррі, хлопчик, який не хоче дорослішати та вічно залишається юним); *lady Bountiful* «букв. леді Достаток» – *ostentatiously charitable woman* «благодійниця, пані-патронеса» (за ім'ям дійової особи з п'єси Дж. Фарлера «Beaux stratagem») [10; 12];

– біблеїзми: *Job's post* «букв. листоноша Іова» – *person who always tells bad news* «людина, що приносить погані звістки» (етимологія біблійська Job I, 13–19); *scarlet whore (or woman)* «букв. блудниця» – *any sexually promiscuous woman esp. a prostitute* «сексуально розкута жінка, повія» (*Scarlet Whore* – жіноча фігура та місце гріха, що згадується у книзі Revelation XVII, 1–6) [10; 11];

– запозичення з різних мов: *a pukka(h)sahib* «букв. пукка сахіб» – *a real gentleman* «справжній джентльмен» (етимологія індійська) [10; 12]; *fling (or throw) one's bonnet over the mill (or windmill)* «букв. кидати свій чіпець за млини» – *to act in a crazed manner (about woman)* «чинити безрозсудливо, переходити межі дозволеного (про жінку)» (історично використовується на позначення жінок, що пустилися у всі тяжкі; простоволосих жінок, що нехтують громад-

ською думкою; має походження від французького вислову *Jeter son bonnet par-dessus les moulins*); *he who says what he likes, shall hear what he does not like* «букв. хто говорить, те, що думає, почує те, що не сподобається» – *a man who claims that he always speaks his mind does not expect others to do the same, and is annoyed when they give him a dose of his own medicine – that is, treat him as he treats them* «людина, що говорить те, що в неї на думці, не очікує, що інші зроблять так само» (від латинського вислову *qui pergit ea quae vult dicere, eaque non vult audire*) [11; 12];

– фразеологічні одиниці, що пов'язані з театром: *the villain of the piece* «букв. головний злодій п'єси» – *someone that has caused a bad situation* «хтось, хто спровокував неприємну ситуацію» (вираз було введено в обіг у XIX сторіччі, де роль мелодраматичного злодія була однією з головних) [10; 12];

– шекспіризми: *a sad dog* «букв. похмурий пес» – *gloomy and sad person* «похмура людина» (W. Shakespeare, «King Richard II», act V, sc. 5) [10; 11].

Звернення до структурного аналізу ідіом-позначень людини за рисами характеру показало, що серед них переважають звороти субстантивного типу (375 одиниць, або 66,5% від загальної кількості одиниць групи), що складаються з прикметника та іменника (**Adj + N**): *a gay bird* «букв. весела пташка» – *merry person* «веселун» [10]. Також спостерігаються приклади зворотів ад'єктивного (98 одиниць, або 17,4%) (*chicken-hearted* «букв. з курячим серцем» – *not brave* «боязкий» [10]) та дієслівного типу **V + as + Adj + as + N** (58 одиниць, або 10,3%): (*be as gentle as a lamb* «букв. покірливий як ягня» – *to be very calm and kind* «бути дуже покірливим та добрим» [10; 11]). Причому серед ад'єктивних ідіом більша кількість – компаративні звороти **as + Adj + as + N**: (96 одиниць, що становить 98% від загальної кількості ад'єктивних ідіом): (*as jolly as a sandboy* «букв. щасливий як дитина, що ліпить фігурки з піску» – *absolutely happy, high-spirited* «абсолютно щасливий, життєрадісний»). Також можна виділити невелику кількість гендерно маркованих фразеологізмів зі структурою речення, які відображено 33 одиницями, що є 5,8% від загальної кількості досліджуваних одиниць: *he lives long that lives well* «букв. хто правильне життя веде, той довго живе» – *if you live virtuously, you will have a long life; if a person does not live virtuously is wasting their life* «якщо ти живеш добродібно, в тебе буде довге життя; якщо людина не живе добродібно, вона витрачає життя даремно»; *he that is full of himself is very empty* «букв.

той порожній, хто повний сам собою» – concerns the person who thinks only of himself and wants everyone else to know how great he is «стосується людини, що думає тільки про себе та хоче, щоб усі знали про її велич» [10; 11].

Щодо семантичних особливостей фразеологізмів-номінацій людини за рисами характеру, то спостерігається переважання маскулінних ідіом (220 одиниць, або 47,2% від загальної кількості досліджуваних одиниць), наступними є метагендерні (187 одиниць та 40% відповідно) та фемінінні ідіоми (60 одиниць, або 12,8%). Загалом комбінаторика сем значення фразеологічних одиниць-позначень характеру людини виражається таким чином: облігаторні семи гендерної ознаки та характеру + диференційна сема «специфічні риси характеру»: *an open book* «букв. відкрита книга» – a person who is open and honest «відкрита та щира людина» [11; 12].

Отже, характер має прямий взаємозв'язок зі способом життя та поведінкою, тобто має безпосередній вплив на ці складні аспекти особистості. Таким чином, окрім вищезазначених сем, у комбінацію значення фразеологічної одиниці можуть включатися семи «поведінка» (*an enfant terrible* «букв. Плохіш» – a famous or successful person who likes to shock people by behaving badly «відома або успішна людина, яка любить шокувати людей поганою поведінкою» [11; 12] або «спосіб життя» (*lounge lizard* «букв. альфонс» – a well-dressed man who frequents the establishments in which the rich gather with the intention of seducing a rich woman with his flattery and deceptive charm «нероба, дозвільний гультіпака, частий відвідувач дансінгів, який шукає знайомства з багатими жінками» [10; 11]), що є наслідком характеру як такого.

Серед досліджуваних одиниць зафіксовано переважання ідіом з гендерним компонентом, що виражений імпліцитно (338 одиниць, що становить 72,4% від загальної кількості одиниць групи), адже більшість ідіом групи утворені завдяки метафоричному і метонімічному переносам: *a thorn in one side* «букв. колючка в боці» someone that keeps causing problems «хтось, хто завдає багато клопоту»; *a ball of fire* «букв. вогняний шар» – a person who is full of energy and enthusiasm «людина, повна енергії та ентузіазму». Одиниці з гендерним компонентом, що виражений експліцитно, становлять третину всього загалу одиниць, що беруть участь у дослідженні: *a man of few words* «букв. чоловік декількох слів» – a taciturn person «небагатослівний чоловік» [10].

Як зазначалося вище, більшості ідіом на позначення характеру людини (420 одиниць, або 90%

від загальної кількості одиниць групи) властива негативна конотація і лише 10% (47 одиниць) є позитивно конотованими. Таким чином, можна зробити ранжування найпоширеніших негативних рис характеру, притаманних як чоловікам, так і жінкам. Найбільше засуджуються такі вади, як:

– жадібність (*a cheap skate* «букв. дешевий скат (тип)» – a stingy person «скупердяй, скнара» [12]);

– задирилість (*a fighting cock* «букв. бійцівський півень» – a combative person «шибеник» [12]);

– нахабство (*a cool beggar* «букв. нахабний тип» – impudent person «нахаба»);

– пихатість (*as vain as a peacock* «букв. пихатий, поважний, як павич» – a self-centred person «пихата, гордовита людина» [12]);

– боязкість (*an old woman* «букв. стара баба» – a timid, fussy, or cautious person «боязка або метушлива людина (про чоловіка)» [12]);

– лицемірство (*no man can serve two masters* «букв. не можна служити двом панам одразу» – a person cannot work for two different people, organizations or purposes in good faith, because they will end up favouring one over the other «людина не може працювати на двох різних людей, або організації, або слугувати двом цілям сумлінно» (етим. бібл. Mathew VI, 24) [10];

– гордовитість (*Lady Muck* «букв. Леді Мерзота» – a haughty or socially pretentious woman «гордовита та зверхня жінка» [10; 11]), пихатість (*(as) proud as a peacock* «букв. пихатий, поважний, як павич» – a vain or self-centred person «пихата, гордовита людина»; *a man may love his house well without riding on the ridge* «можна любити свою домівку, але не обов'язково її усюди розхвалювати» [6; 10]);

– лінь (*wearry Willie* «букв. Віллі, що нудьгує» – one who avoids or dislikes work «нероба; людина, що уникає роботи» [6; 10]);

– адюльтер (*a light o'love* «бук. світло кохання» – a light or wanton woman; a woman inconstant in love «кокетка, легковажна у коханні жінка» [6; 10]);

– неуцтво (*a flannelled fool* «букв. бовдур у фланелевому костюмі» – a nickname of rich bone-idle sportsman «глузливе прізвисько лобуря-спортмена» [6; 10]).

Зауважимо, що для деяких негативних чоловічих ознак застосовуються ідіоми з жіночим гендерним компонентом у структурі, що не раз відзначалося лінгвістами, як дискримінативний факт стосовно жінки.

Щодо ідіом, які підкреслюють поведінку або спосіб життя, що є наслідком певних рис характеру, то більшість з них є негативно забарвлені.

ними. Наприклад, фразеологізми, що описують негативну поведінку, яка може бути зухвалою або навіть агресивною: *a lager lout* «букв. п'яний бешкетник» – a young man who drinks too much alcohol and is then noisy; rude, or violent (often plural) «молодий чоловік, який споживає багато алкоголю та поводить себе грубо і жорстоко»; *a rough customer* «букв. грубий тип» – villain, scoundrel, nasty person «грубіян, неотесана людина»; або зарозуміла поведінка: *a (little) tin god* «букв. маленький божок» – someone who behaves as if they are more important or powerful than they really are «хтось, хто поводить себе так, нібито він важливіший і могутніший за інших» [10; 11].

Своєю чергою фразеологізми на позначення способу життя людини можна розподілити за такими підгрупами:

– дозвільний спосіб життя (*ladies who lunch* «букв. леді, що ходять на ланч» – women with the money and free time to meet for social lunches «жінки, що мають гроші і багато вільного часу, щоб регулярно зустрічатися за ланчами» [6; 10]);

– розгульний (*night owl* «букв. нічна сова» – a person who stays up late at night «опівнічник, нічний гуляка»; *a high roller* «букв. гульвіса» – someone who spends a lot of money in a careless way, especially risking money in games «той, хто витрачає багато грошей, особливо граючи в азартні ігри» [6; 12]);

– аскетичний (*a pillar of society* «букв. стрижень суспільства» – a person regarded as a particularly responsible citizen «людина, яку вважають відповідальною в соціумі»; *a woman of her word* «букв. жінка свого слова» – a person who keeps the promises that they make «людина, яка завжди дотримується своїх обіцянок» [6; 12]).

Фразеологічні одиниці-номінації людини на позначення рис характеру в своїй більшості є негативно оцінними (420 одиниць, або 90% від загальної кількості одиниць групи), що свідчить про те, що процес номінації базується на ознаках негативною подібності характеру, поведінки тощо. У межах дослідження таких одиниць відзначається перевага немотивованої компонентно зумовленої фразеологічної номінації, в основі якої міститься затемнений нереальний образ, з яким майже неможливо встановити зв'язок: *an open book* «букв. відкрита книга» – a person

who is open and honest «відкрита і чесна людина»; *a straw man* «букв. солом'яний чоловік» – a person that is weak and easy to defeat «чоловік, якого легко зламати, перемогти» [6; 10; 12].

Інші типи фразеологічної номінації також беруть участь у формуванні ідіом, що номінують людину за рисами характеру:

– мотивована компонентно зумовлена фразеологічна номінація (*Dr. Jekyll and Mr. Hyde* «букв. доктор Джекіл і містер Хайд» – a person with two distinct personalities, one good and one evil «людина-перевертень, в якому переважає то добрий початок, то злий» (за ім'ям героя повісті Р.Л. Стівенсона, де добродійний герой доктор Джекіл періодично перетворювався на ганебного містера Хайда) [10; 11];

– непряма вторинна номінація, коли процес найменування не відзначається змінним прототипом: *an old wife* «букв. стара баба» – person who likes gossiping «кума, пліткарка»; *a nasty piece of work* «букв. огидна робота» – a very unpleasant person «дуже неприємна людина» [10; 11];

– змішана: *a straw man* «букв. солом'яний чоловік» – a person that is weak and easy to defeat «чоловік, якого легко побороти» [10];

– третинна, або повторне переосмислення вже переосмислених зворотів шляхом деривації вислову: *a gentleman of the three outs* «букв. джентльмен без грошей, без пристойного плаття і чесного імені» – unreliable man «сумнівна особистість» (від вислову *three outs, out of pocket, out of elbows, out of credit*); *every man has his faults* «букв. кожна людина має свої недоліки» – no one is perfect «ніхто не ідеальний» (від вислову *every man has his faults, and honesty is his*) [10; 12].

Висновки. У результаті дослідження було встановлено, що в деяких площинах англomовної дійсності чоловіча й жіноча категорії не протиставляються одна одній, а мають деякі схожі особливості. Докладне вивчення семантичної специфіки фразеологізмів, що номінують людину за рисами характеру, уможливило дійти висновку, що, незважаючи на так звану «ідеалізацію» чоловіка у англomовній картині світу, всі вади характеру, такі як пихатість, адюльтер, неосвіченість тощо, засуджуються однаково, не враховуючи статусу референту, зокрема агресивна поведінка, яка притаманна чоловікам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вишнякова Ю.В. Лингвокультурологическое описание гендера в лексикографии (на материале анализа мифологических персонажей) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» ; ЯГПУ им. К.Д. Ушинского. Ярославль, 2006. 19 с.
2. Гамулец Д. Гендерный аспект у сербській фразеології. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2012. С. 219–226.

3. Заваринська І.Ф. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» ; Нац пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 19 с.
4. Захарина Г.Р. Отражение языковой картины мира во фразеологии с компонентом именем собственным (на материале английского, русского, татарского языков). *Вестник Поморского университета. Серия «Гуманитарные и социальные науки»*. 2008. Вып. 9. С. 52–54.
5. Зыкова И.В. Способы конструирования гендера в английской фразеологии. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 232 с.
6. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. / Лит. ред. М.Д. Литвинова. 5-е изд., исправл. Москва : Живой язык, 1998. 944 с.
7. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва : Академия, 2001. 202 с.
8. Першай А.Ю. Репрезентация гендерных отношений во фразеологии : автореф. дис. ...канд. филол. наук : 10.02.19. Бел. гос. ун-т. Минск, 2002. 173 с.
9. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 295 с.
10. Cambridge International Dictionary of Idioms. / Ed. by E. Walter. UK : Cambridge, 1999. 587 p.
11. Longman Dictionary of Language and Culture. / Ed. by B. Duckett. 3rd revised edition. Harlow : Longman (Pearson), 2005. 1680 p.
12. Oxford Dictionary of English Idioms./ Ed. by John Ayto. New York : Oxford University Press, 1993. 685 p.

УДК 81'42:81'342+659.1=111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.22>

ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ РЕКЛАМИ

THE STUDY OF PRAGMATIC ASPECTS IN THE ENGLISH MILITARY ADVERTISING

Сергієнко М.С.,

orcid.org/ 0000-0001-5511-5030

*старший викладач кафедри фонетики та граматики
Національної академії Національної гвардії України*

Підлужна І.А.,

orcid.org/ 0000-0003-2720-804X

*старший викладач кафедри фонетики та граматики
Національної академії Національної гвардії України*

Мокрій Я.О.,

orcid.org/ 0000-0002-4069-6036

*старший викладач кафедри фонетики та граматики
Національної академії Національної гвардії України*

Статтю присвячено проблемі вивчення прагматичних особливостей військової реклами на матеріалі англomовних військових рекламних роликів. Рекламний текст розглянуто як особливий вид тексту з максимальним прагматичним потенціалом. Охарактеризовано жанрові види військового рекламного дискурсу. Описано особливості композиційної структури рекламного тексту, акцентується увага на взаємозв'язку його вербальних і невербальних компонентів. Розглянуто прагматичні особливості англomовної військової реклами та запропоновано типологію концепцій військових рекламних роликів. Дослідивши низку військових відеороликів, автори виділяють концепції їх створення: патріотичну, особистісну, розважальну, інтелектуально-несподівану. Більшість досліджених англomовних військових рекламних роликів були створені за принципом патріотичної концепції. Автори дійшли висновку, що мовні засоби впливу (які спрямовані на справляння певного враження на реципієнта, а отже, є елементами прагматичного потенціалу тексту) військової реклами у переважній більшості є інтернаціональними. Особливо це стосується граматичних моментів. Більш національно специфічними є лексичні засоби, які несуть національну соціокультурну інформацію. Основними елементами прагматичного навантаження військової відеореклами є відеоряд, звуковий ряд і текст. Внаслідок взаємодії цих основних компонентів рекламного тексту відбувається його підсилений вплив на свідомість реципієнта. У текстах рекламних відеороликів проаналізовано прагматичні моменти,

котрі виявляються на семантичному і структурному рівнях і потребують різного ступеня адаптації у перекладі українською мовою. На семантичному рівні прагматичний потенціал було знайдено у таких компонентах, як ключові слова, ключові фрази (слогани), реалії та усталені словосполучення. На структурному рівні найбільший прагматичний ефект справляють повтори слів, форм і конструкцій різного виду, а також коротка структура речень.

Ключові слова: рекламний дискурс, військова реклама, рекламний відеоролик, прагматика, інтернет-реклама.

The article is devoted to the problem of studying of the pragmatic features of military advertising on the material of English-language military advertising commercials. The advertising text is considered as a special type of text with the maximum pragmatic potential. Genre types of military advertising discourse are characterized. The features of the compositional structure of the advertising text are described and attention is focused on the relationship between its verbal and nonverbal components. The pragmatic features of English-language military advertising are considered and the typology of concepts of military commercials is proposed. Having studied a number of military commercials, the authors share the concept of their creation into the following types: patriotic; personal; entertaining; intellectually unexpected. Most of the English-language military videos were created on the principle of a patriotic concept. The authors came to conclusion that language means of influence (which are aimed at making a certain impression on the recipient, and, therefore, are elements of the pragmatic potential of the text), of the military advertising are international in the vast majority. It especially concerns grammatical moments. The lexical means, which bear the national socio-cultural information, are considerably more nationally specific. The main elements of the pragmatic loading of military video advertising are video, sound series and a text. As a result of the interaction of these main components of the advertising text, its influence on the mind of the recipient occurs. In the texts of promotional videos, pragmatic moments, which are manifested at the semantic and structural levels and require varying degrees of adaptation in Ukrainian, are analyzed. At the semantic level, pragmatic potential has been found in such components as keywords, key phrases (slogans), realities, and idioms. At the structural level, the most pragmatic effect is the repetition of words, forms and constructions of different kinds, as well as the short structure of sentences.

Key words: advertising discourse, military advertising, commercials, pragmatics, Internet advertising.

Постановка проблеми. Сучасні реалії змушують нас більш уважно ставитися до мас-медійних дискурсів, особливо з погляду їх впливу на масову аудиторію. Серед них саме реклама посідає одне з найвпливовіших місць, адже сьогодні вона стала складовою частиною буття кожного з нас і водночас набула статусу об'єкта дослідження надзвичайної привабливості, зокрема у плані її прагматичного потенціалу, що відіграє провідну роль у впливі на реципієнта. Питання прагматичних особливостей англійського військового рекламного дискурсу недостатньо досліджене, хоча і є важливою та складною проблемою. Враховуючи зростаючий ступінь відкритості світового суспільства, слід відзначити, що реклама військової тематики наявна у сучасному суспільному просторі, хоча й має тематичні обмеження внаслідок специфічності предмету такої реклами. Отже, дослідження типів такої реклами та її прагматики є необхідною умовою інтеграції у сучасний світовий простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження рекламних текстів відображені у роботах багатьох лінгвістів, зокрема таких, як П.Ю. Мельник, Б. Картленд, Т.М. Лівшиц, Д.Е. Розенталь та ін. Питання прагматики рекламного дискурсу досліджувалися у сучасній науковій літературі (Е.А. Долуденко, У.К. Кирмач, А.О. Малишенко та ін.), проблеми прагматичної адаптації у перекладі досліджували В.Н. Комісаров, А.Д. Швейцер, В.В. Демецька та ін.

Дослідження ведуться на матеріалі різних мов у таких напрямках: загального лінгвістич-

ного аналізу особливостей рекламних текстів (Л.Д. Масєвська, С.Е. Мартинова, І.П. Мойсеєнко та ін.); аналізу стилістичних особливостей (С.І. Бернева, М.О. Мутовіна, С.О. Семицький та ін.), лексико-синтаксичних особливостей (І.В. Гріліхес, Н.О. Гурська, Н.І. Тонкова та ін.), структурно-семантичних особливостей (Г.О. Абрамова, Ю.Б. Корнева, С.П. Кудіс та ін.); дослідження вербальних компонентів рекламного тексту: рекламного заголовка (І.О. Анніна, Г.Д. Лочмеле); слогана (Г.В. Литвинова); вивчення соціальних і прагматичних характеристик рекламного мовлення (Л.П. Береза, С.П. Козлова, Ю.Б. Корнева). Пріоритетною галуззю аналізу рекламного тексту є форма його вираження, тобто мовні засоби, а також їхній прагматичний аспект.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні прагматичних особливостей англійських військових рекламних роликів.

Виклад основного матеріалу. Рекламна військова відеопродукція останнім часом посідає важливе місце в політиці залучення до військового навчання та військової служби молодого покоління багатьох країн.

Військові відеоролики можуть стосуватися: 1) служби в армії взагалі; 2) контрактної форми служби в армії тієї або іншої держави; 3) служби в конкретному виді Збройних сил; 4) служби в конкретному підрозділі; 5) навчання у військовому навчальному закладі.

Проаналізувавши основні концепції створення таких рекламних відеороликів, можна виділити такі основні їх типи, як:

1) Патріотична. Прикладом такого типу є реклама Збройних сил Великої Британії. У відеоролику, який має на меті зацікавити молодих людей службою в армії, ключовими словами є *strong, strength, power*. Текст цього ролика формується засобами високого стилю, що має налаштувати глядача на пафосно-патріотичний лад і викликати в нього патріотичні почуття [12]. До цього ж типу можна віднести й український військовий рекламний відеоролик, де дівчата обирають між військовим-контрактником на танку та цивільним заможним хлопцем на BMW, обираючи, звичайно, військового [9].

2) Особистісна. Такий підхід пропускає службу в армії через особисте життя героя, котрий служить, показуючи нібито на конкретному прикладі всі плюси служби в армії. Прикладом такого підходу є серія військових рекламних відеороликів, знятих на телебаченні, де головний герой показується в різних ситуаціях особистого життя, кожна з яких демонструє переваги, яких він набуває під час служби в армії [2].

3) Розважальна. У роликах, знятих із використанням такого підходу, використовуються розважальні моменти, що можуть привабити молодь і викликати в неї інтерес. Прикладом є рекламні ролики Повітряних сил США, зняті в манері фантастичних фільмів. Епічний постапокаліптичний ролик демонструє, як після глобальної катастрофи військові медики приходять на допомогу постраждалим. Незважаючи на футуристичний характер і науково-фантастичний жанр, у якому знятий ролик, реклама стверджує, що це саме те, чим американські військові займаються щодня, рятуючи й захищаючи людей під час воєн і природних катаклізмів [11].

До розважальних можна віднести також рекламний ролик Збройних сил Тайваню, знятий за мотивами фільмів Майкла Бея про трансформерів [7].

Інтелектуально-несподівана. У роликах, знятих із використанням такого підходу, нібито не йдеться про армію взагалі, а звертається увага на якийсь бік життя, роздуми над яким можуть привести до думок про службу в армії. Так, у рекламному британському ролику служба в армії позиціонується як позбавлення від щоденної рутини. Цікаво, що принцип роботи скролера – це і є справжня рутинна робота, що і використали в агенції Publicis London для реклами Британської Армії. Зміна однакових кадрів – справжня рутинна, яка навіває сон. Саме це відбувається, якщо до скролера помістити два однакові кадри з монотонним дизайном. Таким чином, британська армія вербує

до себе новобранців, запрошуючи «порвати коло» монотонності й піти до армії [13].

До цього ж підходу можна віднести серію телевізійних рекламних тестів і психологічних перевірок, за допомогою яких Шведські збройні сили агітують потенційних солдатів. У 2007 р. Шведські збройні сили й агенція DDB Stockholm запустили рекрутингову кампанію до шведської армії. У 30-секундних роликах Swedish Armed Forces показали навички, необхідні солдату. Потім агенція DDB Stockholm залучала молодих людей тестами на уважність: за пів секунди потрібно було помітити зміни в інтер'єрі, запам'ятати послідовність швидко показаних картинок або вловити найменші деталі. Останній ролик кампанії запрошує вступити до спеціальної військової академії та реалізувати свої навички на практиці [8].

Рекламні відеоролики мають декілька складників прагматичного навантаження, тільки одним із яких є текст. Найбільшу роль щодо справляння прагматичного впливу на глядача, безперечно, відіграє відеоряд, або «картинка». І тут можна типологізувати рекламні відеоролики за різними ознаками, наприклад, чи задіяні у відеоролику актори або використані можливості мультиплікації, чи використовується постановочний сценарій або використані документальні відеоматеріали, на які накладено музику і текст. Більшість військових рекламних відеороликів використовують сценарій із використанням живих акторів (професійних або непрофесійних). Також більшість із них базуються на постановочних сценаріях, іноді з незначним використанням у ролику документальних кадрів. Водночас постановочні епізоди спрямовані на те, щоб справляти враження реальних подій.

Другим після відеоряду елементом прагматичного навантаження військової відеореклами (як і будь-якої іншої) є звуковий (нетекстовий) ряд. Вид звукового супроводу залежить від концепції рекламного ролика. У роликах патріотичної концепції переважає бравурна оркестрова музика, спрямована на підняття настрою та налаштування на активні дії. У роликах інтелектуально-несподіваної концепції звуковий супровід залежить від інтенцій авторів. У рекламі шведської армії звуковий супровід – не музика, а звуки, що відповідають діям героїв або супроводжують їхні дії (тривожні сигнали, шум тощо). У британській рекламі, що закликає до боротьби з рутинною, звук взагалі майже відсутній, є тільки звук вуличного руху.

Третім елементом прагматичного навантаження реклами є текст. Візьмемо на себе сміливість стверджувати, що навіть тоді, коли у реклам-

ному ролику присутній тільки слоган, а іншого тексту немає, він, тим не менше, відіграє провідну роль для повідомлення головної думки авторів реклами. Все інше (відео- та звуковий ряд) слугує для підкріплення цієї думки та її закріплення у свідомості реципієнта. Більшість відеороликів, які містять текст і в яких текст відіграє провідну роль, за типом концепції належать до патріотичних. Ці ролики відрізняє пафосність вищого ступеня, причому ця пафосність виражається як за допомогою відеоряду, так і за допомогою тексту. У тексті рекламних відеороликів можна виділити прагматичні моменти, які виявляються на семантичному і структурному рівнях і потребують різного ступеня адаптації у перекладі українською мовою.

Серед прагматичних моментів на семантичному рівні можна виділити:

1) Ключові слова оригінального тексту, що багаторазово повторюються і несуть головне прагматичне навантаження. Це, наприклад, такі слова, як *strong, strength*, які використовуються у переважній більшості англійської військової реклами.

It is a strength like none other. Because there is nothing on this green earth that is stronger than a US Army soldier. Army strong.

Ці слова орієнтуються на стереотипне сприйняття пересічними реципієнтами армії як інституції, що характеризується насамперед силою як у прямому, так і в переносному сенсі цього слова.

Ключовими словами можуть виступати *lead* і *leader*, які також самим своїм семантичним значенням підкреслюють перевагу військової справи, її передові позиції [13]:

They lead a cross frozen rivers. They lead from island to island. They lead to higher ground <...> Officers of the U.S. Army are leaders

Також ключовим словом може бути не тільки лексема, що позначає сильні сторони військових, а й лексема, яка закликає до вибору, а наказовий спосіб має підштовхнути обрати саме те, що є основним предметом реклами – військовою службою. Так, у рекламному ролику британського морського десанту ключовим словом виступає дієслово *choose* [2]:

Choose life! Choose a job! Choose a career! Choose a family! Choose a TV channel! Choose a washing machine! Choose a car! Choose a player! You can choose everything for your life! Choose your future! Choose life! I choose not to choose life! I choose something else!

2) Ключова фраза (слоган) рекламного тексту, яка несе чи не найголовніше прагматичне навантаження. Особливу увагу треба приділяти такій фразі, якщо вона повторюється в серії реклам-

них роликів. Так, у рекламі сухопутних сил США використовується слоган *there's strong, and then there's Army strong*. Цей слоган виникає не випадково, у тексті першого рекламного ролика він виводиться шляхом конкретної логічної побудови:

Webster defines strong as having great physical power, as having moral or intellectual power, as striking or superior of its kind. But with all due respect to Webster, there's strong, and then there's Army strong.

У тексті йдеться про визначення у словнику Webster прикметника *сильний*. Отже, того, що є в словнику, недостатньо, оскільки найправильніше значення цього прикметника реалізується у словосполученні *сильна армія*.

В інших рекламних роликах цієї серії зберігається слоган *There's strong, and then there's Army strong* уже без відсилання до словника Webster, і зміст цього слогана вже не витікає з попереднього тексту, а має самостійний характер.

Слід відзначити, що слогани мають навіть рекламні ролики, побудовані на самому відеоряді без використання будь-якого іншого тексту. Так, у серії рекламних роликів Повітряних сил США [11], який можна віднести до типу розважальних, ключову роль відіграє слоган із двох фраз:

It's not science fiction. It's what we do every day.

Молодик, котрий передивляється цю рекламу, має зрозуміти, що за фантастикою не треба йти до кінотеатру, не треба поринати у фантастичну літературу, – треба йти до армії, де ця фантастика стає реальністю, де є можливість стати частиною того, про що мрієш.

Інтелектуально-несподівані рекламні відеоролики також мають свої слогани. Так, у британській військової рекламі взагалі нічого немає, крім бігборда із запитанням [13]: *Bored of the same routine?*

Цей слоган має навести на думку, що саме служба в армії може позбавити від повсякденної рутини.

Серія шведської військової реклами, містячи сюжети, які демонструють різні надзвичайні здібності людини, слоганом [8], що пов'язує всі ці сюжети, має фразу *Do you have what it takes?* Таке запитання спонукає дивитися інші ролики й дізнатися, що потрібно мати і для чого. У деяких із цих роликів додається ще декілька слів, які задають спрямованість на армію: *Do you have what it takes to be an officer?* І, нарешті, в останньому ролику глядачеві дають відповідь на те, де він може набути всіх цих необхідних якостей: у військової академії. Таким чином, слоган служить у цьому випадку для збудження зацікавленості та спону-

кає рецепієнта дивитися далі цю рекламу, щоб отримати відповідь на запитання.

3) Реалії. Значне прагматичне навантаження несуть також реалії мови оригіналу. У наведеному вище прикладі це слово Webster, що позначає «American Dictionary of the English Language», створений Н. Вебстером у 1828 р., який сьогодні є класичним словником американського варіанта англійської мови. В англійській мові на позначення цього словника прийнято вживати метонімію, називаючи цей словник просто Webster або Webster's Dictionary. Ця реалія вжита для посилення на авторитет, безперечний у британській аудиторії.

4) Усталені словосполучення. Такі словосполучення вкрапляються у текст реклами для створення більш переконливої образності. Таким утворенням може бути словосполучення *green earth*, яке створює образ не просто рідного краю, а всієї планети, всіх людей, котрі живуть на цій планеті:

There is nothing on this green earth that is stronger than the US Army. Because there is nothing on this green earth that is stronger than a US Army soldier.

Цей образ закликаний надати більшого змісту місії, яку посідає армія у житті всіх людей, додати пафосності патріотичній концепції реклами.

Доволі часто прагматичний вплив підсилюють словосполучення *higher ground* і *break through barriers*. Використання усталених сполучень високого стилю створює піднесений настрій тексту, що має справляти відповідний ефект на глядача (читача):

They lead to higher ground to build hope, to break through barriers, to be free, to develop new worlds and bring the ideals of the nation.

На структурному рівні прагматичне навантаження несуть конструкції, які повторюються, створюючи прагматичний ефект концентрації уваги. Зазвичай ці повтори супроводжують повтори ключових слів.

Це можуть бути повтори предикативної конструкції [12]:

It is a strength like none other. It is a physical strength. It is an emotional strength. It is a strength of character and strength of purpose. There is nothing on this green earth that is stronger than the US Army. Because there is nothing on this green earth that is stronger than a US Army soldier.

Також значне прагматичне навантаження, закликане до створення ефекту піднесеності, несуть повтори окличних речень [2]:

It is not like any other job! Ours – is learning experience! It's technology! Opportunity! Teamwork!

We are all across Canada! Around the world! Think about it!

Також це можуть бути повтори граматичних конструкцій, наприклад, інфінітивних, як у такому прикладі [12]:

The strength to do good today, and the strength to do well tomorrow. The strength to obey, and strength to command. The strength to build, and strength to tear down. The strength to get yourself over, and the strength to get over yourself.

У цьому прикладі також, окрім повторів конструкцій, простежується прагнення авторів тексту до вживання майже однакових за лексичним складом сполучень із різним семантичним значенням із метою підсилення прагматичного впливу повтору: *to do good – to do well, to get yourself over – to get over yourself*.

Із прагматичною метою персоніфікації та наближення ролика до кожного конкретного глядача використовуються повтори особових конструкцій – висловлювань від першої особи [2]:

– I am an American soldier! – I am a warrior and team player! – I serve the people of the United States and live the Army laws! – I will never accept defeat! – I will never turn back! – I will never leave a friend! – I am disciplined! – I am disciplined! – Physically and mentally developed! – I am an expert and I am a professional! – I am guardian of freedom of everyone!

Повтори також можуть стосуватися не тільки граматичних конструкцій речення, а й окремих слів зі спільним компонентом значення. Так, наприклад, у рекламному роликун військово-морських сил Канади [12] повторюються цифри, які позначають кількість для створення враження про велике значення цих сил для канадської армії та для країни загалом:

70% of the planet is covered by water. The world's oceans connect us. They are essential to global commerce and our way of life. 70% of humanity lives within 100 miles of ocean. 90% of the world commerce moves by sea. Maritime forces play a critical role.

Окрім повторів на структурному рівні, велику роль відіграють короткі синтаксичні конструкції. Це можуть бути, як ми бачили в попередніх прикладах, двоскладні або односкладні речення з мінімальною кількістю другорядних членів, це можуть бути навіть однослівні речення, як у продовженні рекламного ролика військово-морських сил Канади [12]:

The navy protects Canada's economic interests by providing maritime security and projecting influence worldwide. Humanitarian relief. Search and rescue. Diplomacy. Internationally wherever

we're needed with allies and coalition forces. Your Navy. Responsive. Effective. Relevant. Canada's Navy. Your Power to sea.

Невелика довжина висловлювання має прагматичну функцію справлення необхідного впливу на глядача (слухача) за короткий відрізок часу.

Таким чином, проаналізувавши прагматичні особливості військових рекламних відеороликів, ми дійшли висновку, що мовні засоби впливу (які спрямовані на справляння певного враження на реципієнта, а отже, є елементами прагматичного потенціалу тексту) військової реклами у переважній більшості є інтернаціональними. Особливо це стосується граматичних моментів. Більш національно специфічними є лексичні засоби, які несуть національну соціокультурну інформацію.

Висновки. Військовий рекламний дискурс не є однорідним, він включає в себе утворення, різні за способом створення та змістом. Предметом нашого дослідження служили військові рекламні відеоролики, їх прагматичний потенціал на семантичному і структурному рівнях, а також відтворення цього потенціалу в перекладі.

Дослідивши низку військових рекламних роликів, ми дійшли висновку, що концепції їх створення можна поділити на патріотичну, особистісну, розважальну, інтелектуально-несподівану. Більшість досліджених нами англомовних

військових рекламних роликів були створені за принципом патріотичної концепції.

Прагматичний потенціал цих роликів реалізувався на семантичному та структурному рівнях.

На семантичному рівні прагматичний потенціал було знайдено у таких компонентах, як ключові слова, ключові фрази (слогани), реалії, усталені словосполучення. Найбільш значний прагматичний потенціал має слоган (особливо якщо він повторюється у цілій серії відеороликів). Слоган можна зустріти у майже у всіх типах військової реклами, навіть там, де відсутній інший текст. Він має три основні функції: пояснення головної думки реклами (а саме її спрямованості на рекламу армії), закріплення цієї думки у свідомості реципієнта, а також спонукання на подальший перегляд реклами з метою зрозуміти до кінця її мету. Також значну роль у прагматиці реклами відіграють реалії та усталені словосполучення.

На структурному рівні найбільший прагматичний ефект справляють повтори слів, форм і конструкцій різного виду, а також коротка структура речень. Повтори сприяють закріпленню у свідомості адресата необхідних посилів або зверненню уваги на необхідний акцент у тексті, а коротка структура сприяє максимально стислому і водночас об'ємному вмісту необхідної інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вінарева О.В. Структурні прагматичні особливості рекламних слоганів (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2006. № 9. С. 111–120.
2. Военная служба по контракту. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pHkM5e9yc5k>. (дата звернення: 27.10.2009).
3. Долуденко Е.А. Прагматический потенциал заголовка-слогана в тексте технической рекламы (на примере англоязычной рекламы оргтехники). *Труды преподавателей, аспирантов, соискателей*: Межвузовский сборник : в 2 ч. Майкоп, 1996. С. 145–214.
4. Кеворков А.В. Основы функционирования рекламы как одной из разновидностей дискурса. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2001. № 520. С. 289–294.
5. Лившиц Т.Н. Реклама в прагмалінгвістическом аспекте. Таганрог, 1999. 192 с.
6. Лисичкіна І.О. Ритмічна стратегія англомовного військового дискурсу. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО. Мова. Освіта. Культура. Наукові парадигми і сучасний світ*. Київ, 2008. № 17. С. 90–93.
7. Реклама армии Китайской республики (Тайваня). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FX8yN4Rn8IM> (дата звернення: 25.08.2014).
8. Реклама армии Швеции. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ynJ3ykNAJHI> (дата звернення: 26.09.2016).
9. Реклама украинской армии. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-efunaaOi9Q> (дата звернення: 26.09.2008).
10. Сулягин Ю.А. Реклама. Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова, 2003. 384 с.
11. Airforce Medevac. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=9&v=QmRo05TiMMs (дата звернення: 19.09.2016).
12. Army Strong. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y5bCnWe6e1o> (дата звернення: 12.03.2008).
13. The British Army: Street Poster. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pllthqc7u98> (дата звернення: 12.03.2008).

ON SOME METHODS OF TEACHING READING TECHNIQUES IN FOREIGN LANGUAGES

ПРО ДЕЯКІ МЕТОДИ ТЕХНІКИ ВИКЛАДАННЯ ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ

Sorokina M.Ye.,

orcid.org/0000-0001-6487-1751

*Senior Lecturer at the Department of Translation
Pryazovskyi State Technical University*

Rud A.H.,

orcid.org/0000-0001-8105-4630

*Senior Lecturer at the Department of Translation
Pryazovskyi State Technical University*

Nowadays there exists plenty of opportunity to learn English and other foreign languages in active and creative way and to learn to use a foreign language to communicate with others and to search information that is needed. At the very first stage of learning a foreign language any pupil or student realizes that a language code exists. And it might be the first challenge both for a student and a teacher. People have different abilities and recourses, and ways of learning vary from person to person. All language teachers are familiar with this problem, and that is the reason for writing the given article just to suggest some approaches and methods of teaching reading techniques that might be helpful for teachers of foreign languages. The first challenge that a new learner comes across is the graphical presentation of letters that do not exist in a mother tongue. The second one is different transcription symbols. And the last one is the process of making sounds (training of unfamiliar articulation of foreign and strange sounds that can be time consuming). Here in the article are analyzed various methods of teaching reading techniques. Considered are the main operations lying in the basis of formation of reading techniques, as well as the classification of types of reading. Suggested is correlation of qualitative and quantitative detection of exercises aiming to form reading mechanisms. Theoretical issues are illustrated with examples. Also given were the parameters of evaluation. It is shown that the process side plays an important part in teaching techniques as its mastering ensures the content and sense side. Teaching is to be accompanied with active individual work, aimed at mastering complicated skills at learning foreign languages. Also shown is the role of reading for mastering various lexical pronunciation and grammar skills. It also helps to acquire speaking and listening abilities. Attention is given to mental processes and mechanisms that define reading as a cognitive process. Also is highlighted the necessity of systematization of reading exercises used according to their aim to form reading mechanisms and according to the stages of study.

Key words: teaching reading technique, reading as a type of language activity, text requirements, working methods, reading comprehension control.

Нині є безліч можливостей активно і творчо вивчати англійську та інші іноземні мови, а також навчитися використовувати іноземну мову для спілкування й пошуку необхідної інформації. На початковій стадії вивчення іноземної мови будь-який учень дізнається про те, що існує мовний код. Це може стати першою завадою як для студента, так і для викладача. Слід враховувати, що люди мають різні здібності та ресурси. Викладачам знайома ця проблема, котра визначила і мету статті – запропонувати деякі підходи та методи навчання техніки читання іноземною мовою (зокрема англійською), які можуть стати в нагоді молодим викладачам іноземних мов. Перша складність, із якою стикається початківець, що вивчає мову, – це графічна презентація букв, яких немає в рідній мові. Друга – це різні символи транскрипції та правила читання. Й остання – це процес оволодіння вимовою звуків (тренування артикуляції іноземних і незвичних звуків може займати багато часу). У цій статті проаналізовано різні методи навчання техніки читання. Розглянуто головні операції, що лежать в основі формування техніки читання, а також класифікацію типів читання. Запропоновано баланс між якістю та кількістю вправ, спрямованих на формування механізмів читання. Теоретичні проблеми проілюстровано прикладами. У статті представлено параметри оцінювання та продемонстровано, що навчання повинне супроводжуватися активною індивідуальною роботою, спрямованою на покращення складних навичок під час вивчення іноземної мови. Також показано роль читання для вдосконалення лексичних і граматичних навичок, вимови, що допомагає покращувати й розвивати здатність говорити та чути. У статті увагу було звернено на деякі ментальні процеси й механізми, які визначають читання як пізнавальний процес. Підкреслено необхідність систематизації вправ, котрі використовуються відповідно до їх мети, а саме: формування механізмів читання на різних стадіях навчання.

Ключові слова: техніка читання, читання як різновид мовної активності, вимоги до текстового матеріалу, методи роботи, контроль розуміння прочитаного.

Formulation of the problem. Traditionally methods of teaching foreign languages (hereinafter: FL) imply formation of language and speech skills. If we

are to speak about reading, then an ability to apply various techniques for extracting the required text information and their adequate application, depend-

ing upon the task can be mentioned. Still, it is certain that reading technique is the basis of all such skills. Inability to adequately develop it or when it is not automatic enough inevitably leads to the situation when all reading technologies and method are at stake. It is understood that skills are primary in their nature while abilities are of secondary, so, it is evident that at the initial stage of teaching how to read in a foreign language the main goal could be formation of reading technique, i.e. “procedural plan”.

Presenting main material. *Reading technique* – is students’ ability to unite the studied material into sense groups (syntagmas) by sound and letter correlations and develop them with appropriate intonation.

The following operations lie in the basis of formation of reading technique:

- correlation of a visual / graphic image of a reading unit with its auditory, speaking and visual image;
- correlation of auditory, speaking and visual images of speaking units with their meanings.

Teacher’s task at formation of reading technique is:

- to leave out as early as possible an intermediate stage of reading uttering by establishing a direct correlation between the graphic image of speech units and their meanings;
- to steadily increase a unit of comprehended text until it is equal to syntagma by the end of the first year of study;
- to develop standard reading with observation of specified rate, stress standards, pause formation and intonation.

At the initial stage formation of reading technique is mainly a tutorial means. The principle of verbal advance is one of the key methodical principles, it means that acquaintance with words visual patterns is to take place after their auditory and motor patterns. The work at reading technique should commence with formation of students’ grapheme-phoneme correlations.

The following difficulties exist on the way of teaching grapheme-phoneme correlations:

- existence of different correlation systems in mother tongue and foreign languages (external language interference);
- difference between graphic and sound systems of a foreign language (internal language).

– *These difficulties are caused by the following main reasons:*

1. Alphabet difficulties. Three groups of letters may be distinguished:

- letters fully coinciding with letters in the mother tongue (ABCOPKTHM);
- letters with only partial coincidence (YUD);
- completely different letters (QZFWJ);

- coincidence in letters can be a source of additional difficulties, as they may render different sounds;
- head letters may coincide while small letters may not (T – t).

Mastering Latin alphabet may sufficiently be accompanied with interfering influence of the mother tongue in the domain of graphics and phonation.

2. Existence of other methods of sounds rendering (not typical for Russian and Ukrainian):

- application of two letters for just 1 sound (th, sh, ng);
- dependence of vowels pronunciation upon the types of their position in stressed syllables;
- frequent lack of coincidence of the number of phonetic and spelling syllables in a word [teibl];
- no clear connection between sound and letter, the same letter or a combination of letters are often used for designation of different sounds (c, g, th, [o:] – or, aw, all).

– As a rule *an analytical-synthetic* method of teaching reading technique is used at schools. Pupils are taught some reading rules (regularities of letters-sound correlations), word analysis is used for practical mastering, the word being decomposed into syllables with its subsequent automatic perception. However, in English not all regularities could be summarized into the rules available for learners. In this case, memorization could be reached by multiple repetition or reading.

At the initial stage frequently met words are learnt, which are irregularly read: (ha[ei]ve, ma[ei]ny, g[dj]irl, pu[.]t, o[əu]ne).

There exists another method of teaching reading technique – “key words method”, in which key words are accompanied with colour signals, indicating sufficient signs of recognition of similar words by groups, promoting memorization of a graphical pattern of words of a particular type (**high, light, night, sight, fight**).

The following reading methods may be distinguished:

- sound reading;
- syllable reading;
- reading of whole words.

The latter two methods are typical to English.

The system of reading skills formation:

1. At the beginning of studies children learn consonants and the sounds they may contain. The letters are presented not in the alphabetic sequence, according to the frequency of their appearance in speech patterns, that children master.

2. Having learnt all consonants and enriched their vocabulary and speech repertoire by means of several communicative situations pupils start to

read vowels in different words. It is important that reading should be based here on certain speaking skills. Children read and write what they talk about. Here a secondary mastering of speech patterns takes place and speech skills are transferred to formation of certain compensatory skills at reading. In this case children read actual words while transcription signs just help establish certain correlations between graphical and sound patterns of different words. An ability to read a word by its transcription signs is very important, as it ensures pupil's independence and guarantees success in his / her individual work. Though in our real life we never read anything written in transcription symbols. Simultaneously with reading of separate words the work, aimed at increasing the unit of comprehended text begins. Pupils read words and word combinations and then sentences, containing them or mini-texts, intended for training. Such important components of reading technique, like rate, intonation, stress, pauses and the like are formed at that. It's difficult to overestimate the role of such exercises like individual or in chorus repetition of words in class or text.

There exist the following parameters of evaluation of reading technique:

- 1) reading rate (the number of words per minute);
- 2) observation of stress regularities (sense, logical; an ability not to put stress on auxiliary words);
- 3) observation of the rules of pause making;
- 4) application of correct intonation patterns;
- 5) comprehension of the material read.

All parameters are equally important and determined the aggregate mark.

At the intermediate and senior teaching stages reading technique is corrected and perfected. With the objective of perfection of reading technique it is desirable to do exercises at class, specified for developing silent cursory reading, because pupils cannot control their own rate or accelerate it when they are engaged in individual reading. Loud reading can be good phonetic exercising, promoting, in case of its good organization development of speech skills and abilities. One or two text passages should be used for this purpose, a text part should be carefully drilled with pupils, phonetic marking being used. A diagram of teacher's and pupils' when working with texts intended for reading.

Development of a mechanism for loud reading with direct reading comprehension:

1. Oral advance. Learning lexical and grammar material in oral speech exercises.
2. Teacher's analysis of the text with determination of graphemes, which can may cause difficulties for pupils.

3. Communicative orientation at reading and direct comprehension of the material read by pupils.

4. Doing exercises for developing the skill of quick distinguishing of graphic patterns of letters. For example:

- read the letter;
 - find a capital letter, a small letter ... among several ones;
 - make up words from the following letters ... ;
 - name the words beginning with letter ... ;
 - show the letter corresponding to the sound etc.
- Finding in a text words, word combinations with given graphemes, pupils have to pronounce them. For example:
- pick out the words, that are read according to / not according to / the rule;
 - read similar words;
 - pick up the words with a particular grapheme;
 - make up words, by writing the missing letters;
 - look at the following words and find the difference in them;
 - reading words, by a key word end the like.

Listening to a text model and making by the pupils phonetic detachment of the text with control of its comprehension.

Repeated listening to the text and uttering speech patterns in pauses with a specified task.

Revelation and correction of mistakes, made by the pupils while reading the text on the basis of imitation and the rules.

Syntagmatic text reading, following the speaker / the teacher / supported by the text.

Individual reading and reading in chorus with simultaneous execution of a communicative task, aimed at understanding of the material read.

Control loud reading of the text by separate pupils.

Summing up and giving marks to the pupils for their reading technique.

Reading as a type of speech activity is a process of perception and energetic processing of information that is graphically coded in accordance with the system of one or another language.

Two plans may be distinguished in reading, like in other type of activity:

The contents (components of the contents i.e. what is the text about);

The process (elements of the activity, i.e. how it should be read and pronounced).

It should be noted that the first plan always occupies the main part. The content of an activity primarily means its task – i.e. the result at reaching of which it is aimed. For reading this task is revelation of sense connections-understanding of a speech product, represented in a written form (the text).

You may address to a book, pursuing different objectives: sometimes you may need to know just what it is about in other cases you may need to know its author's ideas etc., so the desired result is always different. The character of comprehension (the degree of its completeness, its depth and precision) of the read material depends on the reading objective. It determines, in its turn, in what way it is going to be read: slowly or quickly, carefully reading each work or passing certain sections of the text, re-reading some text passages or looking through pages in a "diagonal" way. In other words the process of reading is not anything stable or constant it changes, under the influence of the reading task: a reader wants to achieve the goal in the easiest and most economic way, just like in other human activity. The more experienced the reader is the better he / she fulfills his / her task. His / her reading possesses a flexible character. Flexibility is a distinguishing feature of an experienced reader.

A mature reader is a person, who is capable of realizing a particular type of speech activity, due to his / her ability to select every time the reading type, adequate to the task he / she is facing, it allowing him finding a quick and correct way of solving it, due to complete automation of his / her technique skills. Reading is a task and means of teaching foreign languages.

Mastering reading skills in F.L. is one of the practical tasks of this subject at secondary schools, i.e. pupils are supposed to master reading as a means of reaching information. Reading has also educational and pedagogical objectives. Reading is a good way to execute the cognitive language function and a careful selection of texts gives an opportunity to use the information that they contain for extension of pupils' outlook. It also may have some pedagogical tasks. Reading helps develop the skills of language observation and the pupils are taught to pay greater attention to language expression of their thoughts. Reading is also a means of quicker mastering language and speech material of the language studied.

Reading has some links with psychic processes:

- memory;
- thinking (comparisons, generalizations, analyses, synthesis, abstractions etc.);
- internal repetition;
- sense anticipation (anticipation at the levels of words, sentences, sense anticipation).

Reading possesses the following psycho-physiological mechanisms:

- perception;
- finding sound-letters correlations;
- anticipation;

- internal repetition;
- understanding and comprehension;
- detachment of sense landmarks.

Visual, speech motor and hearing analyzers are used in reading.

Like other types of speech activities it has three stages:

- motivational-impulsive (leading to the necessity to read);
- analytical-synthetic (mechanisms);
- executive (execution of the task set).

Nowadays there is no shortage of texts. The problem is how to select convenient tuition materials. To do it, it is necessary to determine the contemporary authentic texts. In this work we will restrict ourselves to most important ones.

Many scholars stick to the opinion that the vocabulary of pupils at the initial teaching stage does not allow to create interesting texts, having a lot of cognitive materials. There the text represent but a set of logically connected sentences. Still, we firmly believe that we practically can't do without them. That is why it's important to stuff these texts with appropriate communicative tasks, to be done when working at them. It is desirable that they should be connected with the sense part of the material read, making a pupil think, revealing his / her personality and applying his / her life experience.

From the very beginning of teaching reading skills it is vital to cultivate certain culture of reading, i.e. teach to begin working with a text, what is to be done next and in what way such work is to be ended.

Silent reading is a principle means of acquiring information. It may be described as application of the developed pronouncing, lexical and grammar skills for getting some information from a text. It is highly advisable, whenever it is possible, to teach how to work with a text, even at initial tuition stages to teach how to read the text title thoughtfully and anticipate what will it be about. They won't be always be able to do it judging by the text title only, so, in this case, their attention should be paid to the first passage of the text, thus teaching them to be able to extract the main ideas of the material they are reading. Next important ability is an ability to reduce text, i.e. an ability to render the essence of the text, using limited number of sentences. Finally, there comes an ability to interpret the digested material. These abilities can naturally be started the initial stages. If pupils manage to master reading, practically as a type of speech activity, i.e. are able to find out the required information it will help solve educational, pedagogical and cognitive tasks. Silent reading is checked after text tasks,

which allow revealing of correct comprehension of the read material. For example, they may answer questions, find in the text and read aloud answer, find in the text and read aloud 2–3 sentences, in which there is a description ... (what is described is indicated), select sentences from the text, in which ... is described, select 4–5 sentences, that render the main idea of the text etc.

Conclusions. The process side plays an important part in teaching techniques as its mastering ensures the content and sense side. Teaching is to be accompanied with active individual work, aimed at mastering complicated skills at learning FL. Also shown was the role of reading for mastering various lexical pronunciation and grammar skills. It also helps to acquire speaking and listening abilities.

REFERENCES:

1. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления / пер. с англ. Н.М. Никольской. Москва : Совершенство, 1997. 208 с.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. 480 с.
3. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. (Анализ зарубежного опыта). Рига : НПЦ «Эксперимент», 1995. 176 с.
4. Gerngross G., Puchta H. Teaching foreign languages in primary schools. *Іноземні мови*. 2001. № 4. С. 48–50.
5. Glazyrina E.D., Efremova J.N., Nguyen T. organization of educational work with foreign listeners of the preparatory department. *Modern problems of science and education*. 2014. № 3. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=12887>.
6. Sorokina M., Rude A. Application of interactive Internet tools for developing student's professional communication skills at teaching English. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 10 (50). Т. 1. С. 47–50.
7. Votyakova M.A., Sorokina M.E. Studying Languages with application of mobile applications. *United-Journal*. № 15. С. 13–14.

УДК 811.111'36-116:164.223.4:070

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.24>

ФРАЗЕЛОГІЧНА ОКАЗІОНАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ЕМФАЗИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

PHRASEOLOGICAL OCCASIONALITY AS A MEANS OF CREATING EMPHASIS IN FICTIONAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF ENGLISH)

Татаровська О.В.,

orcid.org/0000-0002-0703-3054

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті на матеріалі окремих прозових творів англійських письменників з'ясовано прагматичну ефективність художнього тексту, що переважно будується на комплексі стилістичних прийомів, які автор використовує для реалізації своїх емоційних і мисленнєвих інтенцій. Серед стилістичних прийомів емфаза займає центральне місце.

Емфаза як стилістичний прийом створюється одиницями різних рівнів мови, охоплюючи також лексико-фразеологічний. Передусім фразеологічні одиниці завдяки притаманній їм образності, семантичній двоплановості та гнучкості більше, ніж інші знаки, схильні до стилістичного функціонування в дискурсі та часто застосовуються для створення емфазі. Цьому, зокрема, сприяє той факт, що всі без винятку фразеологічні одиниці мають експресивність, ступінь якої визначається особливостями фразеологічної конотації, а саме набором номінативно закріплених ознак, таких як оціночність, емотивність та інтенсивність.

Таким чином, номінативна інтенсивність та емфаза, або стилістична інтенсивність, протиставляються як мовні та мовленнєві явища відповідно. Як об'єднуючу ланку можемо розглядати явище інтенсифікації – динамічний процес, внаслідок якого номінативно закріплені ознаки денотата набувають додаткової яскравості, акцентуються, а одиниця, котра використовується, набуває нового заряду експресивності.

Інтенсифікація завжди супроводжує okazionalnu номінацію, оскільки okazionalizm привносить у контекст елемент новизни, що вже саме по собі привертає увагу читача і, зрозуміло, сприяє більшій експресивності тексту. Сила стилістичного ефекту, яка створюється, безпосередньо залежить від складності перетворення, особливо коли воно скеровується на оновлення фразеологічної образності. Як доводять проаналізовані приклади, створення на базі фразеологічних одиниць яскравого нестандартного образу значно підвищує її можливості як виразного засобу.

Ключові слова: емфаза, інтенсивність, емотивність, оціночність, фразеологічна одиниця (ФО).

In the article on the basis of separate works of English fictional writers pragmatic efficiency of a work of fiction is found out. It is generally based on the set of stylistic techniques which the author uses to realize his / her emotional and cognitive intentions. Emphasis occupies a central position among them.

Emphasis as a stylistic device is created by units of all language levels also including lexico-phraseological one. First of all, phraseological units due to their inherent imagery, semantic duality and flexibility more than other units are inclined to stylistic functioning in discourse and are very often use to create emphasis. It is, partly, due to the fact that all phraseological units without an exception have expressiveness, the degree of which is defined by the peculiarities of phraseological connotation, in particular by the set of such nominatively fixed characteristics as evaluation, emotion and intensity.

Thus, nominative intensity and emphasis, or stylistic intensity, are contrasted as linguistic and speech phenomena respectively. As a unifying link we can consider the phenomenon of the intensification as a dynamic process, as a result of which nominative signs of denotata acquire additional brightness, are accentuated, and the unit used, acquires a new charge expressiveness.

The intensification is always accompanied by the scale nomination, as the scale-up of the new element introduces a novelty, which already attracts the attention of the reader and, of course, promotes the greater expressiveness of the text. The power of stylistic effect that is created at the same time is directly dependent on the complexity of the conversion, especially when it is directed on the renewal of phraseological imagery. As the examples have proved, the creation on the basis of bright non-standard image greatly enhances its capabilities as an expressive means.

Key words: emphasis, intensity, emotiveness, evaluation, phraseological unit (PU).

Постановка проблеми. Як відомо, літературний твір скерований передусім на емоційний вплив на читача, за допомогою якого автор вирішує певні когнітивні та комунікативно-прагматичні завдання. Прагматична ефективність художнього тексту переважно будується на комплексі стилістичних прийомів, котрі автор використовує для реалізації своїх емоційних і мисленевих інтенцій. Серед стилістичних прийомів не останнє місце займає емфаза.

«Емфаза (грец. *emphasis* – *виразність*) – напруження мовлення, підсилення його емоційної виразності, виділення якогось елемента висловлення за допомогою інтонації, повтору, синтаксичної позиції і т. д.» [1, с. 615]. Р. Кверк визначає поняття емфази як інтенсифікацію, підсилення мовної одиниці для правильного розуміння повідомлення, а також для вираження усіх можливих додаткових імплікацій у процесі комунікації [2, с. 937].

Емфаза як стилістичний прийом створюється одиницями різних рівнів мови, охоплюючи також лексико-фразеологічний. Передусім фразеологічні одиниці (далі – ФО) завдяки притаманній їм образності, семантичній двоплановості та гнучкості більше, ніж інші знаки, схильні до стилістичного функціонування в дискурсі та часто застосовуються для створення емфази. Цьому, зокрема, сприяє той факт, що всі без винятку ФО мають експресивність, ступінь якої визначається особливостями фразеологічної конотації, а саме набором номінативно закріплених ознак, таких як оціночність, емотивність та *інтенсивність*.

Інтенсивність відіграє важливу роль у формуванні фразеологічної конотації. Ця семантична категорія, яка виражає градацію ступеня вираження наявної ознаки [3, с. 139], притаманна більшості фразеологізмів, зокрема дієсловним ФО, значення

яких передає дуже високий ступінь інтенсивності означуваної дії. Наприклад, *to work one's fingers to the bone* – **дуже напружено** працювати; *to hate smb's guts* – **смертельно** ненавидіти. ФО *to worship the ground one walks on* (готовий цілувати землю, якою вона пройшла) означає не тільки почуття любові, але й високий ступінь її вияву.

Інтенсивність є облігаторною семантичною ознакою фразеологічних компаративів (на рівні їх сигніфіката), перший лексичних компонент яких позначає ознаку, а другий – *comparatum* – інтенсивність її вияву (*as pleased as punch* – **надзвичайно** задоволений). У невмотивованих компаративних інтенсифікаторів на кшталт *as the day, as blazes* (надзвичайно, найбільшим чином) увесь зміст фразеологічного значення повністю зосереджений в експресивності вираження інтенсивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обговорюючи природу інтенсивності, фразеологи зазначають, що велике значення у процесі її формування відіграють міжкомпонентні відношення ФЕ, наприклад, незвичне їх поєднання. А.М. Каплуненко вказує на те, що поєднання часткових і повних семантичних протиріч у мовній одиниці призводить до підвищеної концентрації певної інформації, і це виступає основою для інтенсивності [4, с. 92]. Прикладом може слугувати ідіома *a hog in armour* (півень у павичевому пір'ї), в основі якої лежить яскравий фантастичний образ, котрий імпліцитно передає концепт «повний абсурд». Очевидно, що інтенсивність означуваної ознаки зумовлена саме незвичним поєднанням компонентів такого фразеологізму. Інтенсивність та емфаза виступають суміжними поняттями. Проте інтенсивність, яка є ономазіологічною категорією, називає ступінь виявлення ознаки, а емфаза, як явище стилістичного рівня, є функціональною категорією впливу, котра

забезпечує інтенсивність сприйняття інформації, яка передається. Е.С. Азнаурова також називає такий феномен «стилістичною інтенсивністю», що визначає ступінь «стилістичності» чи ступінь ефективності, якої мовна одиниця набуває в реальному контексті [5, с. 226].

Постановка завдання. Таким чином, номінативна інтенсивність та емпфаза, або стилістична інтенсивність, протиставляються як мовні та мовленнєві явища відповідно. Як об'єднуючу ланку можемо розглядати явище інтенсифікації – динамічний процес, внаслідок якого номінативно закріплені ознаки денотата набувають додаткової яскравості, акцентуються, а одиниця, яка використовується, набуває нового заряду експресивності.

На семному рівні інтенсифікація виявляється в двох напрямках: 1) в утворенні семантичної структури слова / фразеологізму оказіональної семи інтенсивності відповідних актуальних семантичних компонентів його значення чи 2) інтенсифікації вже наявної узуальної семи інтенсивності.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо детальніше механізм інтенсифікації на матеріалі англійської фразеології.

Найпростіший спосіб інтенсифікації фразеологічного значення полягає у приєднанні до ФО лексичного інтенсифікатора на кшталт *very*, *pretty*, *right*, *indeed*: *a very narrow escape* (заледве на волосину від загибелі); *a regular friend in need* (справжній товариш); *a true labour of love* (дійсно улюблене заняття); *the whole length and breadth of earthly happiness* (уся повнота земного щастя). Згідно з нашими спостереженнями це найбільш розповсюджений тип оказіональної фразеологічної номінації в художньому дискурсі, наприклад:

Dear Son: In your last letter you asked to tell you something about my ancestry. That's a pretty tall order, Big Fellow.

Значення ФО *a tall / large order* (важке завдання, надзвичайна вимога) – a request or piece of work that is unreasonable difficult to perform – представлено сигніфікатором *unreasonably difficult* і семами денотативної відповідності *request* і *work*, а також негативно забарвленими елементами конотації.

Змінний компонент *pretty* (quite) додає до системного значення ФО сему інтенсивності, формальним дезигнатором якої він стає у складі зміненого фразеологізму. Ця сема акцентує та підсилює, передусім, семантичну ознаку «труднощі» та пов'язану з нею конотативну оцінку. Як наслідок, фразеологізм набуває нового заряду експресивності.

Специфічним інтенсифікатором значення ФО інколи виступає слово *mere / merely* зі зменшувальним значенням (лишень): *a mere flash in the pan* (хоч і блискучий, проте дуже короткочасний успіх); *a mere fly on the wheel* (лишень незначна перепона); *it's merely sour grapes* (це лишень слабка втіха: «зелений виноград»). Важливо, що він семантично співвідноситься тільки з однією семою фразеологічного значення, яка передає ідею чогось маленького та незначного і, таким чином, підсилює необхідну ознаку.

Більш ефективним засобом створення додаткової інтенсивності може також виступати прикметник у найвищому ступені порівняння, котрий входить до складу фразеологізму. Хоча такий прикметник звичайно співвідноситься тільки з одним з елементів ФО, він додає до значення фразеологізму оказіональну сему «найвищий ступінь вияву ознаки», що значно підсилює усе значення загалом, наприклад: *the farthest ends of the earth* (на самому краї світу); *the most terrible of terrible infants* (надзвичайно, не за роками розвинена дитина); *her most prominent saving grace* (її найпомітніша, рятувальна риса).

Проте найпотужнішим засобом створення емпфази є оказіональна номінація, яка базується на перетворенні образності ФО. Продовжуючи образний план фразеологізму, така номінація створює підвищену концентрацію інформації про ту чи іншу ознаку, що й сприяє інтенсифікації.

In his exuberance he hardly noticed that the grave expression on the solicitor's face hadn't altered. But the latter's words brought him down to earth with a bump. (A. Christie. The Witness for the Prosecution).

ФО *to bring smb down to earth* (повернути когось на землю, до дійсності) є вмотивованим фразеологізмом. Його системне значення – *to bring smb back to reality* – мотивується метафорично (імплікація – «повернути на землю» людину, котра «літає у хмарах»). Додавши в постпозиції словосполучення *with a bump*, отримуємо звукову асоціацію, на базі чого виникає яскравий чуттєвий образ важкого предмета, який із шумом падає на землю: *bump* – sound of a sudden forceful blow, like smth heavy hitting a hard surface.

Інтенсивність зображуваної дії втілюється у структурі зміненого фразеологічного значення у вигляді семи інтенсивності, відсутньої в системному значенні ФО. Таке поєднання чуттєвого та лінгвістичного образів є виявом «голографічного принципу зображення», притаманного семантиці образних фразеологізмів [6, с. 9]. Створений за допомогою додавання яскравий асоціативний образ виразно передає уявлення про

інтенсивність виконуваної дії, що значно підсилює експресивність, а отже, і силу впливу такого фразеологізму.

Оказіональне перевтілення зазвичай охоплює не тільки конотацію, але й інші аспекти фразеологічної семантики. Більш того, створюваний на базі ФО оказіональний образ нерідко додає до дії якийсь інший стилістичний прийом, наприклад, гіперболу, розгорнуту метафору, каламбур і т. д. Як результат, весь фрагмент тексту набуває емпатичного звучання. Наступний приклад є яскравою ілюстрацією цього твердження.

Значення ФЕ *to burn the candle at both ends* – *exhaust one's strength by extravagant activity* (бездумно проживати життя, згоріти як свічка) – кваліфікує як спосіб дії, так і її результат і визначається специфікою її образності, в основі якої лежить гіперболічна метафора.

Гіперболічне відображення дійсності пов'язане з номінацією ознаки в найбільшому її вияві. Основою для переосмислення є нереальна позамовна ситуація (свічка, яка горить із двох боків), за допомогою якої ми отримуємо уявлення про надзвичайно інтенсивну діяльність. Ця ознака трансформується у відповідний семантичний компонент фразеологічного значення «життя на межі сил людини».

Очевидно, що сема інтенсивності дії входить до сигніфікату такого значення поряд із семою негативного результату цієї дії *exhaust*. У контексті нижче такі семи зазнають ізначної інтенсифікації за допомогою перевтілення образності ФО.

It seemed that I had not only burnt the candle at both ends, but in the middle as well, and with too strong a flame. From now onwards there was going to be very little energy wasted, and very little vitality spilled unnecessarily. (N. Coward, Present Indicative, VII, II).

Додавання словосполучення *in the middle as well* разом з елементами контексту *with too strong a flame* продовжує образний план ФО *to burn the candle at both ends* і створює на базі мовного образу чуттєвий, асоціативний образ, котрий додає діяльності безмежної інтенсивності. Відбувається певна оказіональна гіперболізація значення, яка надає йому емпатичного характеру. У цьому разі інтенсифікація досягається шляхом збільшення кількісних характеристик релевантної ознаки «інтенсивність дії». Цей ефект підкріплюються та посилюються елементами подальшого контексту *energy wasted* і *vitality spilled unnecessarily*, що фактично дублюють основні компоненти значення ФО *to burn the candle at both ends*. Повтор паралельних конструкцій *very little ...*

wasted і *very little ... spilled* послуговують додатковим джерелом емпізи в аналізованому тексті.

Проте ефект такої номінації не обмежується перетворенням значення оновленого фразеологізму й охоплює увесь контекст. Довкола образу палаючої свічки, який розвинувся в оказіоналізмі, вибудовується більш складний, комплексний образ – розгорнута метафора, що стає змістовою домінантою та головним джерелом емпізи у цьому фрагменті тексту.

Інтенсифікуючий тип оказіональної номінації також притаманний компаративним ФО, кодифіковане значення котрих містить сему високої інтенсивності. Ефект такого перевтілення буде на обігранні безпосередніх значень лексем ФО та змінних компонентів, які до них додаються. Наприклад, у контексті: *Matt <...> and Rufus Bullock, our reconstruction governor were thick as thieves at a lawyer's funeral* (Kenk). – створюється ефект подвійної актуалізації, завдяки якому відтворюється образ вихідної ситуації. Безпосереднє значення змінних компонентів, що додаються, з'єднується із внутрішньою формою оновленого фразеологізму, внаслідок чого прототипна ситуація набуває нового значення і виникає неконвенціональний образ. Збагачений незвичними змістовими відтінками оказіональний образ надає фразеологізму додаткової інтенсивності означуваної ознаки, а також вищої виразності загалом.

За нашими спостереженнями, ефект подвійної актуалізації супроводжує практично усі оказіональні перевтілення ФО, які так чи інакше стосуються фразеологічної образності. Контраст між фразеологічним і безпосереднім значенням оновленої одиниці, котрий виникає під час цього, є потужним засобом створення емпізи. Більш того, ефект контрасту розглядаємо «у прямій залежності від ступеня непередбачуваності», тоді як «абсолютна передбачуваність теоретично зводить стилістичну інтенсивність нанівець» [5, с. 227–229].

У наступному контексті обіграється ФО *to chew the cud* (зануритися в думки, спогади, «перевжувати жуйку») для того, щоб передати душевний стан персонажа.

Soames had gone there once more, and stood against the Square railings <...> chewing the cud of possessive memories which had turned so bitter in the mouth. (J. Galsworthy. In Chancery, I, IV).

ФО *to chew the cud* – *to think deeply before making a decision* – базується на яскравому метафоричному образі. Джон Голсуорсі використовує цю одиницю в такому стилістичному контексті, який викликає буквалізацію значення її прототипу

й ефект подвійної актуалізації. Цьому особливо сприяють елементи *turned so bitter in the mouth* (залишили у роті гіркий присмак). Одночасно відбувається розгортання фразеологічного образу, на базі якого за допомогою розширення ФО (of possessive memories) і вже згаданих елементів контексту виникає оказіональний образ розгорнутої метафори. Цей образ, а також контрастне сприйняття змісту оновленого фразеологізму створюють легкий гумористичний ефект, що дуже тонко виражає непросте, дещо іронічне ставлення автора до свого героя. Загалом така номінація сприяє збільшенню виразності одиниці, яка використовується, та контексту її реалізації, а також дозволяє автору розставити необхідні акценти.

Ефект подвійної актуалізації нерідко викликає не тільки експлікацію сем внутрішньої форми оновленого фразеологізму, але і їхню інтенсифікацію. Таким чином, семи фразеологічного значення відходять на другий план і створюють фон, на якому чітко виступають безпосередні значення слів-компонентів. Продовжуючи образний план фразеологізму, вони сприяють інтенсифікації будь-якої семантичної ознаки та значення загалом. Прикладом подібної номінації та ефектним засобом емпізи може слугувати такий контекст:

He stubbornly went his own way, feeling as if she had encouraged him **to swim in deep waters beyond his strength**, and then left him to his own devices (D. Lessing. The Grassis Singing, VIII).

Значення ФО *in deep water(s)* (у дуже важкій чи небезпечній ситуації) базується на метафоричному образі, фокусом якого є значення «неможливість вийти». У наведеній вище оказіональній конфігурації ця ознака набуває вербального вираження за допомогою приєданого компонента *beyond his strength* (поза межами його можливостей), котрий стає дезигнатором відповідних сем. Сприяє експлікації сем внутрішньої форми цієї ФО і її контекстуальне оточення, зокрема дієслово *to swim*, що викликає асоціації з безпосереднім значенням прототипу ФО *in deep water* (на глибині). Як наслідок, семантичні компоненти, які лежать в основі фразеологічного образу, набувають експлікації та додаткової виразності. Яскравий художній образ, що виникає внаслідок стилістичного обігрування прямого і переносного значення цього виразу, а також ефект фразеонабору (у цьому контексті використовуються ще два фразеологізми: *to have one's own way* – чинити по-своєму; *to leave smb to his own devices* – залишити когось на самоті) дозволяють Д. Лессінг акцентувати найважливіші змістові елементи значення ФО *in deep waters*.

Безпосереднім об'єктом інтенсифікації дуже часто виступає сема оцінки, причому емпатичний ефект такого перевтілення зазвичай передається значенню фразеологізму загалом, наприклад:

Yet since there is always **some confounded spoke in the wheel** of human affairs, Antony found his present and anticipated happiness held up by the thought of Margaret. (R. Aldington. All Men are Enemies, III, II).

Узуальне значення ФО **a spoke in the wheel** (перепона) – *derog. an obstacle; impediment or delay in one's plans* – містить номінативно закріплену негативну оцінку. Додавання компонента *confounded* (used to express **annoyance** – проклятий), який слугує дезигнатором дуже яскравої емотивної семи «досада», привносить цю сему в структуру фразеологічного значення цієї ФО. Акцентується та значно підсилюється її узуальна оцінка, а конотація загалом отримує додаткову експресію з потужним негативним зарядом.

Значення вихідного фразеологізму та його оказіонального деривата ніколи не втрачають дериваційних зв'язків. Стилістичний і прагматичний ефекти, зокрема емпіза, вибудовуються саме на відчутті їх невідповідності узуальній нормі. Для підтвердження попередньої думки наведемо ще одну ілюстрацію – випадок складного оказіонального перевтілення ФО, де прийом додавання створює ефект контамінації, тобто з'єднання двох фразеологізмів в одне фразовживання.

I was sober enough to go through the emotions of thinking; already drunk enough to try **a long shot in the dark**. (J. Byron. Or Be He Dead).

У цьому контексті змінний компонент *long* доєднується до ФО *shot in the dark* або, навпаки, словосполучення *in the dark* – до **a long shot**. Так чи інакше, відбувається зрощення двох фразеологізмів із подальшою дифузією їх значень: ФО *a long shot* (ризикована, сумнівна справа) – *a risky attempt or large undertaking which is unlikely to succeed* + ФО *a shot in the dark* (здогадка) – *a random guess* = «дуже сумнівне починання».

Цікаво, що за очевидної неможливості виділити вихідну одиницю зі структури отриманого оказіоналізму у свідомості реципієнта актуалізуються обидві фразеологічні одиниці одночасно, кожна зі своїм набором семантичних ознак, а також їхнє сумарне значення.

Під час перетворення на базі утворених безпосередніх значень лексем обох ФО створюється комплексний оказіональний образ (вистріл наосліп із великої відстані), який вмотивовує вже нове, неконвенційне значення, що виникає внаслідок контамінації. Наявність вмотивованого зв'язку між значенням оказіоналізму і значен-

ням його фразеологічного прототипу стає можливим завдяки константності їх внутрішньої форми та зумовлює потужний емфатичний ефект, що підкреслює індивідуально-авторський зміст оновленої ФО.

Ще яскравіший ефект спостерігаємо у такому контексті:

He woke in the morning so unrefreshed and strengthless that he sent for the doctor. After sounding him, the fellow **pulled a face as long as your arm**, and ordered him to stay in bed and give up smoking. (J. Galsworthy. Indian Summer of a Forsyte).

Тут обігруються фразеологізми *to pull along face* (мати похмурий, незадоволений вигляд) та *as long as your arm* (надзвичайно довгий), які формують синтаксичну та змістову єдність завдяки спільному компоненту *long* (довгий). У цьому випадку емфаза утворюється одночасно завдяки декільком факторам: насамперед порушення нормативної синтаксичної структури першого фразеологізму, а також додання до нього компаративу акцентують компонент *long* у його безпосередньому значенні, що приводить у дію

механізм подвійної актуалізації. На базі оказіоналізму виникає незвичний комічний образ, котрий висуває на передній план об'єднані компоненти внутрішньої форми кожної ФО: «обличчя витягнулося» та «довгий, як рука». Внаслідок зрощення семантичних структур цих фразеологізмів створюється єдиний змістовий комплекс із дуже яскравою семою інтенсивності, яка номінативно закріплена за компаративом *as long as your arm*. Ця сема, а також синтаксична емфаза і, головне, гумористичний ефект надають усьому висловленню незвичної емоційної виразності.

Висновки. Підводячи підсумки, хочемо наголосити, що інтенсифікація завжди супроводжує оказіональну номінацію, оскільки оказіоналізм привносить у контекст елемент новизни, що вже саме по собі привертає увагу читача і сприяє більшій експресивності тексту. Сила стилістичного ефекту, яка створюється, безпосередньо залежить від складності перетворення, особливо коли воно скеровується на оновлення фразеологічної образності. Як доводять проаналізовані приклади, створення на базі ФО яскравого нестандартного образу значно підвищує її можливості як виразного засобу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь лингвистических терминов. Москва : Оникс 21 век: Мир и образование, 2003. 623 с.
2. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik A. A Grammar of Contemporary English. London : Longman Group Limited. 1972. 1120 p.
3. Козлова И.А. Градуальность качества в разных типах номинации (на материале английских прилагательных) : дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 1987. 147 с.
4. Каплуненко А.М. Историко-функциональный аспект английской идиоматики. Ташкент : Ташкентский государственный педагогический институт имени Низами, 19991. 126 с.
5. Азнаурова Э.С. Очерки по стилистике слова. Ташкент : Фан, 1973. 405 с.
6. Баркова Л.А. Прагматические свойства фразеологизмов и их речевая реализация (на материале англоязычной журнальной рекламы). Москва, 1982. С. 3–13.

ПЕРСОНАЛЬНИЙ БРЕНДИНГ У МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ: МАСКУЛІННИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ CELEB-ON-CELEB ІНТЕРВ'Ю)

PERSONAL BRANDING IN MEDIACOMMUNICATION: A MASCULINE ASPECT (ON THE MATERIAL OF ENGLISH CELEB-ON-CELEB INTERVIEWS)

Френкель О.В.,

orcid.org/0000-0001-9210-7734

аспірант кафедри англійської філології
та міжкультурної комунікації

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Постіндустріальне суспільство визначило провідними товарно-грошові відносини, а поступове перевищення пропозиції над попитом зумовило високу конкуренцію серед виробників. Актуальним став *брендинг* як один із основних прийомів просування товарів і послуг у суспільстві споживання. Брендінгу підлягають не лише товари та послуги, а й окремі персони. В умовах сучасного життя бренд особистості є незамінним інструментом на шляху до успіху кожної людини незалежно від сфери діяльності, особливо актуальним цей феномен є для зірок. Засоби масової комунікації є одним із основних каналів популяризації зіркових особистостей, які розглядаємо як особливий різновид мовної особистості в особі представників шоу-бізнесу, спорту, мистецтва та фешн-індустрії. У статті на матеріалі поширених у сфері англійськомовного медіадискурсу зіркових портретних інтерв'ю розглядається гендерна специфіка лінгвопрагматичного конструювання феномену персонального брендінгу респондентами чоловічої статі. Зіркові портретні інтерв'ю (англійською *celeb-on-celeb interview*) обрані як матеріал дослідження не випадково, оскільки вважаємо цей жанр медіадискурсу найсприятливішою сферою для вивчення особливостей конструювання самопрезентації у контексті персонального брендінгу й особливостей функціонування традиційних гендерних стереотипів і закладення нових. Оскільки респондентами в зіркових портретних інтерв'ю виступають непересічні творчі особистості, у досліджуваному жанрі медіакомунікації спостерігається руйнація усталених уявлень щодо осіб різної статі. У цьому простежується взаємозалежність гендеру та інших чинників, таких як статус, вік, сфера професійної діяльності. Аналіз однієї з тактик самопрезентації (*attitudinal tactics*) допоміг простежити як особливості вербальних засобів самопрезентації респондентів чоловічої статі, так і вияв гендерного чинника у процесі її реалізації в обраному масмедійному жанрі. Розглянута тактика окреслена вираженням емоційним компонентом порівняно із загально визнаною раціональністю осіб чоловічої статі та стриманістю у прояві свого ставлення до оточуючих.

Ключові слова: самопрезентація, персональний брендінг, зіркове портретне інтерв'ю, зіркова мовна особистість, стратегія самопрезентації, тактики самопрезентації.

The post-industrial society pre-determined the leading role of the exchange relationships, and a gradual predominance of offers over inquiries caused an extremely competitive market. *Branding* has been rendered as one of the main means for goods and service promotion in the consumer society. And not only goods and services are liable for branding, but definite personalities as well. In the modern life the notion of a personal brand is meant to be one of the essential tools on the way of success for every individual irrespective of his or her career field. This phenomenon is especially actual for celebrities. The mass media constitute as one of the main techniques for celebrities' popularization. Celebrities are viewed as a special type of a language personality in the person of representatives from show business, sports, culture and fashion industry. The paper investigates the phenomenon of personal branding on the material of the newly spread type of portrait interviews in the sphere of English media discourse: in particular, gender peculiarities of its linguopragmatic construction by male respondents. *Celeb-on-celeb interviews* are singled out as a material for our investigation on purpose, as we distinguish this genre of media discourse to be the most favorable sphere for studying peculiarities of self-presentation construction in the context of personal branding and specific features of traditional gender stereotypes and established new ones. As respondents in celeb-on-celeb interviews are remarkable creative personalities, in this genre of media communication the established gender stereotypes undergo destruction. This tendency testifies correlation between gender and other factors, such as social status, age, professional sphere etc. The analysis of one of the tactics of self-presentation (*attitude tactics*) made it possible to observe the peculiarities of verbal means for self-presentation of male respondents and manifestation of a gender factor in the process of its realization in the selected mass media genre. The identified tactics is defined by an expressed emotional component in contrast to the established male rationality and temper in their relationships with others.

Key words: self-presentation, personal branding, celeb-on-celeb interview, celebrity, self-presentation strategy, tactics of self-presentation.

Постановка проблеми. Високий рівень конкуренції став візитівкою сучасного світу. Щоб виділитися серед натовпу, людина намагається заявити про себе, знаходячи і демонструючи свою індивідуальність, неперевершений стиль, роблячи акцент на своїй непересічності завдяки

таланту, харизмі, унікальним здібностям тощо. З цією метою вдаються до створення т. зв. *персонального брендінгу*, покликаного популяризувати особистість перед цільовою аудиторією [14, с. 294]. Зародившись на теренах економіко-маркетингової галузі, для якої звичнішим є слово-

сполучення «персональний імідж», досліджуване поняття виходить за межі суто комерційної сфери й опиняється у центрі уваги соціокультурних і психологічних розвідок. Незважаючи на наявність наукових праць у сфері лінгвістики, присвячених окремим аспектам масмедійного мовлення зіркових особистостей, відсутній вичерпний опис прагмалінгвістичних засобів здійснення персонального брендингу мовної особистості в гендерному аспекті у комунікативному просторі англomовного портретного інтерв'ю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Перші спроби описати феномен персонального брендингу знаходимо у працях відомих зарубіжних маркетологів, серед яких Том Пітерс [36], Пітер Монтойя [35] і Філіп Котлер [13]. Але витoki досліджуваного поняття сягають ідей самопрезентації індивіда, висловлених ще на початку другої половини ХХ ст. Ірвіном Гоффманом [30]. Надалі розвідки самопрезентації здійснювали переважно зарубіжні науковці [1; 31; 32; 34; 37–40]. На рахунку російських дослідників кількість праць, присвячених цій тематиці, останнім часом почала збільшуватися: персональний брендинг розглядається не лише з позиції маркетингу та менеджменту [27; 16; 10; 12], а й перебуває у колі інтересів культурологів [3; 7], психологів [24; 17] та інших дослідників. Відомим вітчизняним теоретиком іміджології вважається Г.Г. Почепцов [18]. Серед інших вітчизняних науковців персональний брендинг вивчали О.А. Біловодська [4], О.В. Скалацька [21], Г.Я. Студінська [22], О.О. Шумаєва [28], дослідження яких торкалися переважно маркетингової сфери або філософського аспекту згаданого феномену. Натомість відсутні лінгвістичні розвідки створення персонального брендингу. Його спрямованість на масову цільову аудиторію визначає актуальність ґрунтовного вивчення комунікативних і мовних засобів його конструювання, опосередкованого засобами масової комунікації.

Постановка завдання. Основна мета статті полягає у теоретичному і прагмалінгвістичному переосмисленні феномену персонального брендингу в контексті масової комунікації з акцентом на гендерну належність суб'єктів комунікації.

Виклад основного матеріалу. Хоча включення терміна «персональний брендинг» до наукового тезаурусу датується кінцем 90-х рр. ХХ ст., не варто схилитися до думки, що цей феномен є надбанням сучасності. Видатні постаті минулого, серед яких не можна оминати увагою Юлія Цезаря, Клеопатру, Леонардо да Вінчі, Наполеона, Людвіга ван Бетховена, Коко Шанель,

Чарлі Чапліна, Сальвадора Далі, принцесу Діану і багатьох інших, можуть бути по праву визнані персонами-брендами: в уяві людей зі згадкою про цих осіб обов'язково з'являються усталені асоціації. Звісно, тоді своє гучне ім'я більшість зі згаданих персон не використовували в маркетингових цілях, але цілком успішно зробили б це зараз. Але, якщо впізнаваність раніше визначалася відважними та благородними вчинками, поступово їм на зміну прийшла популярність як результат скоординованих дій цілої команди агентів. Як наслідок, персональний брендинг перетворився на продукт поєднання слави і шоу [19].

Доречно простежити еволюцію становлення феномену «персональний брендинг». Ще Ірвін Гоффман у своїй роботі «The Presentation of Self in Everyday Life» (1956) відзначав специфічність соціальної інтеракції, за якої індивіди, свідомо чи ні, засобами вираження (expression) справляють на оточуючих відповідне враження (impression). Експресія та імпресія визначають соціальну інтеракцію як прояв сценічної гри, у якій суб'єкти взаємодії виступають виконавцями певних ролей, що відповідають їхнім мотивам [30, с. 160–162]. Саме ця ідея і була покладена в основу теорії контролю над враженням, котра становить фундамент персонального брендингу.

У 90-х рр. ХХ ст. самопрезентація починає розглядатися у контексті іміджформуючої діяльності. Помилкове ототожнення понять «самопрезентація» та «імідж» підкреслювали Т.З. Адам'янц [2], О.Б. Перелигіна [15], Г.Г. Почепцов [18] і розглядали самопрезентацію як діяльність, спрямовану на створення відповідного іміджу, тому доречно трактувати самопрезентацію та імідж як цілеспрямований процес і його результат.

Поступово імідж як символічний образ суб'єкта, що створюється у процесі соціальної інтеракції [15, с. 23], не витримує конкуренції в суспільстві споживання. І, як результат, для окреслення характеру відносин між виробниками (чи то сфери послуг, чи товарообігу) і споживачкою аудиторією доречнішим виявилось використання поняття «бренд». Нове поняття, яке в минулому використовувалося на позначення клейма, тавра [25, с. 59], якнайліпше змогло окреслити пануючі товарно-грошові відносини в постіндустріальному суспільстві.

Основним фактором, який посприяв і продовжує сприяти просуненню персонального брендингу, став перехід до прогресивного інформаційного суспільства. Провідний лозунг брендингу «бути на слуху» реалізується саме засобами масової інформації. Постійне ротаційне згадування бренду має

свої переваги, адже стратегія присутності в ЗМІ здійснюється відразу в декількох каналах зв'язку: пресі, телебаченні, кіно-, відео- і звукозаписах, книжкових виданнях, радіомовленні, інтернет-технологіях, які залучають блоги та соціальні мережі. Взаємодіючи, вони забезпечують максимальний ефект у просуванні бренду [26, с. 89].

Для визначення феномену «брендинг» звернемося спочатку до похідного поняття «бренд». Дотримуємося класичного визначення бренду як набору асоціацій, які виникають у свідомості споживачів і наділяють товар або послугу особливою цінністю [11]. Ці асоціації повинні бути унікальними (винятковість), сильними (помітність) і позитивними (бажаність). У цьому визначенні простежується лаконічний висновок стосовно того, чим повинен володіти бренд і яка головна відмінність між брендом і торговою маркою – наявність у першого додаткової нематеріальної цінності [26, с. 87, 88]. Як похідне від слова «бренд», поняття брендингу не має однозначного тлумачення. Услід за О.М. Годіним розглядаємо брендинг як процес, спрямований на встановлення і розвиток відносин із певною цільовою аудиторією за рахунок вигідних відмінностей і високої якості [6]. Складниками персонального брендингу є імідж і репутація, які часто помилково ототожнюють. Відмінність полягає в тому, що імідж сигналізує, як персона бачить себе, а репутація засвідчує ставлення до неї з боку споживачької аудиторії.

Об'єктом нашого дослідження недаремно обрані зіркові персони, котрі конструюють персональний брендинг засобами масової комунікації. Вони постійно перебувають під спалахами глядацької уваги: на них рівняються, їх копіюють, за ними безперервно стежить багатомільйонна аудиторія з усіх куточків світу. Зіркових особистостей розглядаємо як різновид мовної особистості, до яких відносимо зірок шоу-бізнесу, спорту, зірок мистецтва та фешн-індустрії.

Не випадково за матеріал дослідження обраний один із різновидів англійських портретних інтерв'ю, який іменується *celeb-on-celeb* інтерв'ю. Їх ледве можна назвати новим форматом у медіакommунікації. Техніка ведення дружньої розмови однієї зіркової особистості з іншою відомою персоною бере свій початок з 1969 р. Саме тоді відомий художник Енді Уорхол заснував американську версію журналу «Interview» [29, с. 1]. Головною родзинкою видання став новий формат: інтерв'ю у знаменитостей брали інші відомі особистості, а тексти інтерв'ю були наближені до жанру *вербатім* (від лат. *verbatim* – дослівно)

[8, с. 20], оскільки редагувалися мінімально та зберігали властивості розмовного мовлення на зразок світської бесіди [29, с. 29].

Для аналізу самопрезентації зіркових особистостей у контексті конструювання персонального брендингу спираємося на працю Н.А. Федорової. За допомогою макросхеми, запропонованої психологом О.М. Леонтьєвим для опису структури діяльності людини в межах психологічної теорії діяльності, Н.А. Федорова розробила власну комплексну схему аналізу самопрезентації у вигляді трио «діяльність-дія-операція». Інтерпретація схеми звучить таким чином: на рівні діяльності самопрезентацію визначає мотив, на рівні дій – мета, а на рівні операцій процес самопрезентації передбачає застосування різних засобів. Як наслідок, самопрезентацію доречно розглядати на трьох рівнях: мотиваційному, на рівні цілей і на рівні засобів її конструювання [23, с. 12–13].

Відповідно до виокремлених рівнів розглядаються три основні одиниці аналізу процесу самопрезентації: стратегія, тактика й техніка самопрезентації. Стратегія самопрезентації відповідає мотиваційному рівню та характеризує самопрезентацію як діяльнісний процес. Тактики самопрезентації відповідають рівню цілей і відображають певні змістовні образи, які створюються суб'єктом комунікації для формування певного враження у цільовій аудиторії. Техніки самопрезентації розглядаються як способи надання інформації про себе й умовно поділяються на вербальні та невербальні. До невербальних технік відносять зовнішній вигляд, манери, обстановку тощо, до вербальних – опис особистих якостей, соціально-рольових характеристик, використання оповідей про своє життя (наративів) [23, с. 15–16].

Аналіз гендерних досліджень доводить закріплені в суспільстві стійкі установки щодо того, як чоловіки та жінки повинні поводитися. Стереотипні уявлення, безумовно, впливають і на самоподачу особистості в суспільстві, особливості самовираження, вибір стратегій для досягнення певних цілей, тобто на самопрезентацію осіб різної статі [10]. Водночас мінливість соціального світу відкриває нові можливості для реалізації особистості. Сучасна людина конструює власний шлях до самореалізації, не дотримуючись сліпого наслідування традицій і вимог суспільства щодо поведінки чоловіків і жінок та спираючись на особистісні пріоритети.

Гендерні стереотипи, котрі легко простежити в межах медіадискурсу, збігаються з уніфікованими гендерними стереотипами, які дослідники об'єднують у три групи [20, с. 33–34]:

1. Стереотипи про властиві чоловікам і жінкам риси характеру, моделі поведінки. Наприклад, твердження про раціональність чоловіків та емоційність жінок.

2. Стереотипи стосовно закріплених сімейних і професійних ролей відповідно до статі: чоловік оцінюється за професійними успіхами, жінка – за наявністю родини та дітей, усі інші інтереси вважаються вторинними.

3. Стереотипи, пов'язані із залученням осіб різної статі до праці: традиційно жіноча праця має виконуючий, обслуговуючий характер, а чоловіки асоціюються з керуючим, творчим началом.

Зіркове портретне інтерв'ю (далі – ЗПІ, *celebrity-celeb* інтерв'ю) як один із найпоширеніших видів мовленнєвих жанрів медіадискурсу вважаємо продуктивною сферою для дослідження особливостей функціонування традиційних і конструювання нових гендерних стереотипів. Для цього різновиду масмедійного дискурсу властива руйнація старих уявлень щодо осіб різної статі з огляду на учасників комунікації, оскільки респондентами у ЗПІ виступають зазвичай непересічні особистості, знамениті у творчих колах. Тому ЗПІ вважаємо яскравим підтвердженням взаємозалежності гендеру та інших чинників, таких як статус, вік, сфера професійної діяльності тощо.

У корпусі досліджених нами зразків інтерв'ю з чоловіками-респондентами спостерігається тенденція до певної руйнації традиційних поглядів на модель поведінки представників сильної статі. Розглянемо це на прикладі однієї з тактик самопрезентації – *аттitudної тактики*, окресленої емоційним компонентом на протизагально-визнаній чоловічій раціональності та стриманості у прояві свого ставлення до оточуючих, до життєвих цінностей тощо. Її коріння сягають технік самоподачі, що були виокремлені психологом Г.В. Бороздіною [5], а саме: техніки самоподачі ставлення. Засобами цієї тактики реалізується інтенція висловлення «Я-позиції»: ставлення респондента до співрозмовника, різних аспектів і процесів особистого та суспільного життя, до свого оточення тощо.

Чоловіки-респонденти залюбки звертаються до теми родини у контексті взаємин із батьками (1), братами й сестрами (2), дітьми, з дружиною (3). Родина для публічних осіб є тихою гаванню, у якій вони можуть знайти душевний спокій і надійне укриття від побічних ефектів зіркового статусу (4).

(1) CORY BRANAN: *That's interesting. Maybe that I had good parents?* [49].

(2) RICHARD GERE: *One sister's a dancer, a brother is also a dancer, they all do so many things. They're very creative people... We keep in touch and we're very supportive of each other. But we're all busy people* [54].

(3) AARON JOHNSON: *Wisely. Knowing that I actually just want to be at home for a little while to see Sam's belly grow, I've said no to some things. But the more I've said no, the better things have come along* [42].

(4) CHANNING TATUM: *Because I don't have one bad memory from there. I can sit underneath the shed with all my family, my cousins, and everything, and just be like, "Yeah, this is what it's about – just sitting with people you love and hanging out."* [48].

Головним глядачем для мовців-акторів виступає їх родина (5), і саме батькам вони завдячують своїй талановитій вдачі (6). Батько очима чоловіків-респондентів постає як взірець для наслідування, чиї настанови вони охоче цитують широкій аудиторії (7), мати – як берегиня сімейного вогнища (8). Для висловлення позитивного ставлення до батьків і членів родини комуніканти застосовують прикметники вищого ступеня порівняння (*the best*) і прикметники з позитивно-оцінною конотацією (*good, creative, nice, wonderful*), які можуть підсилюватися прислівниковим інтенсифікатором *very*.

(5) RYAN REYNOLDS: *They're actually the best kinds of critics: they observe but they don't evaluate* [55].

(6) TOM HOLLAND: *Definitely. I come from very creative parents. It's nice to have a dad who's been in the industry for probably over 30 years because he knows all the dos and don'ts and the ins and outs and stuff* [57].

(7) WOODY ALLEN: *My experience creatively is different than my experience in life, for, as my father would say, the simple reason that you can't get hurt when everything goes wrong creatively* [58].

(8) RYAN REYNOLDS: *I had three older brothers, my dad, and a lot of roughnecks, and my mom was this wonderful person who held it all together* [55].

У разі відсутності порозуміння і тісного зв'язку з родиною респонденти вдаються до емоційно-нейтрального опису стосунків із ними (9), іноді – до протиставлення себе своїй сім'ї (10), наголошуючи на відсутності спільних інтересів або підтримки з їхнього боку (11).

(9) TOM HANKS: *In my sophomore year, I ran track, I tried to learn how to play soccer, and I started going to this youth group in a church*

that a lot of my friends belonged to. I mostly just wanted to get out of the house; the house wasn't a good place to be [56].

(10) MARK RUFFALO: *I was an introverted kid; I liked my time alone. And the rest of my family is pretty extroverted, so I felt like a bit of an oddball. They're very gregarious and charming and charismatic people [54].*

(11) AARON ECKHART: *I just started doing plays in high school. No one in my family is in the business. Nobody encouraged me [41].*

Глибокі внутрішні переживання респондентів передаються такими граматичними та риторичними засобами: заперечними конструкціями (*the house wasn't a good place to be*), двоскладовими реченнями з неозначеним займенником у ролі агента дії (*nobody encouraged*), протиставленням (*introverted-extroverted*), порівнянням із оцінно-заниженою конотацією (*like a bit of an oddball*), поєднанням аугментативних прислівників в одному контексті (*I mostly just wanted to get out of the house.*)

Захоплюючись своїми батьками, зірки чоловічої статі порівнюють їх із джерелом натхнення та вбачають свою першочерговому мотивацію у задоволенні їх своїми успіхами (12).

(12) BENEDICT CUMBERBATCH: *And they are a constant source of grounding. My massive motivation in life is to make them proud [46].*

Протиставлення сімейних відносин і професійної діяльності простежується у прагненні респондентів розмежувати ці дві однаково важливі для них сфери життя (13), наголошуючи на першочерговості родинних стосунків (14).

(13) BENEDICT CUMBERBATCH: *When I walk through that door, it's about home. If I didn't do that, I'd become consumed by one thing only and damage the people who love me. And it would damage the work [46].*

(14) WOODY ALLEN: *There is no vivid day-to-day experience apart from being moved by my wife and children [58].*

Щодо дітей чоловіки-респонденти дотримуються техніки невтручання у їхнє особисте та професійне життя, надаючи можливість самим здійснювати вибір на користь своїх власних уподобань (15).

(15) ANTHONY HOPKINS: *I don't believe in nepotism. I don't much like the idea of parents who interfere. I hope she finds herself. She wants to be everything – a writer, singer, dancer – and she's something of a spiritual quester [45].*

Комуніканти сміливо висловлюються стосовно свого бачення загальнолюдських ціннос-

тей, моральних якостей, ідеального світу (16), нерідко апелюючи до висловлень авторитетних персон (17).

(16) ANTHONY HOPKINS: *I hate confrontation and violence. I've done it in the past and I don't want to do it again. I guess I want a perfect world. But I like to work. I don't like to disrupt my equilibrium [45].*

(17) AL PACINO: *Engagement, focus, involvement. My idea of happiness is when you don't know you're happy or not happy. You're not thinking about it. Shakespeare wrote in Hamlet, "Happy, in that we are not over-happy; On fortune's cap we are not the very button." I love that [43].*

У процесі реалізації інтенції висловлення «Я-позиції» чоловіки-респонденти постають перед очима читацької аудиторії гуманними до тваринного світу (18), із загостреним почуттям туги за рідним краєм (19) і терпимими до недоліків інших (20).

(18) CHANNING TATUM: *Well, the first and only time I went hunting, I shot a deer, and it mortified me. I just couldn't do it again [48].*

(19) BILL SKARSGAARD: *I miss being in my home country; here, I'm always a foreigner. America is, of course, built of people who are not from here. But going home, even just landing at Arlanda, the Stockholm airport, I think, "This is where I'm from. These people are my people." [47].*

(20) AL PACINO: *I've found as time went on, I tolerate most faults, because if someone else's got it, I've probably got it too [43].*

Торкаючись одвічної теми добра і зла, зірки чоловічої статі використовують засоби генералізації та імперсоналізації особових займенників із метою подання власного бачення з позиції загальноприйнятої істини (21).

(21) ANTHONY HOPKINS: *We're all caught up in circumstances, and we're all good and evil. When you're really hungry, for instance, you'll do anything to survive. I think the most evil thing – well, maybe that's too strong – but certainly a very evil thing is judgment, the sin of ignorance [45].*

Крім того, охоче позиціонують себе супротивниками шкідливих звичок за умови відсутності схильності до них (22) або після мужнього подолання їх у минулому (23).

(22) GEORGE CLOONEY: *My grandparents back in Kentucky owned a tobacco farm. So to make money in the summer we could cut and chop and top and house and strip the tobacco. It sure made you not want to smoke... Both of my grandparents died of lung cancer. So I got quite a lesson in the pay-back later in life of smoking [52].*

(23) EMINEM: *Getting clean made me grow up. I feel like all the years that I was using, I wasn't growing as a person* [51].

Свою успішність англомовні респонденти чоловічої статі пов'язують із професійним процвітанням (24), наголошуючи на необхідності безперервної роботи над собою (25) й аргументуючи доцільність свого професійного вибору (26).

(24) CHANNING TATUM: *My bar for being successful is being able to do movies that really mean something to me and being able to make a living off of that. Playing a character that allows me to play around with some of the feelings I have inside of myself and explore them – and maybe put them to rest a little bit, or at least come to terms with them – feels successful to me. I think it's about believing in what you do* [48].

(25) DAVID SCHWIMMER: *Yes, I would use objectivity instead of authority, [but] I think you're right, you kind of have to rein things in and move things along and be the person who's driving the car or steering the ship. It's kind of bittersweet, you want to be a part of the ensemble and be a part of the team, but, at the same time, you want them to feel that they're creating a really solid ensemble of their own...* [50].

(26) TOM HOLLAND: *I like directing because I like working with actors so much. I'd like to be a director who gives my actors complete freedom while collaborating with them to find performances* [57].

Кооперативна спрямованість інтеракції підкреслюється дружнім настроєм респондента щодо партнера по спілкуванню, що вербалізується засобами номінування його іменниками та прикметниками з позитивною конотацією (27).

(27) BENEDICT CUMBERBATCH: *I still find that difficult, as any person who deals with the press will tell you. That's why it's nice, with this one, to talk to a friend* [46].

Себе чоловіки-респонденти позиціонують як успішних у професійній сфері постатей (28), водночас адекватно оцінюючи свої вади та слабкі місця (29). У цьому простежується дотримання традиційних гендерних стереотипів стосовно закріплених професійних ролей чоловіків.

(28) ANDREW GARFIELD: *I'm very happy at the moment. Everything is great. As an actor, one is so appreciative when one is working. I think I am lucky that I have the opportunity to work* [44].

(29) BENEDICT CUMBERBATCH: *I think I've had very knee-jerk emotional reactions to things, and sometimes I've said things without thinking. Being overly emotional clouded my judgment* [46].

Висновки. Популяризація власної персони засобами медіакомунікації є одним із провідних прийомів просунення персонального брендингу зіркових особистостей. Цим зумовлена й основна мета ЗПІ, яка полягає у привертанні уваги масової аудиторії та постійному підтриманні її інтересу до персони респондента. Як результат, реалізація стратегії самопрезентації набуває у ЗПІ першочергового значення. Аналіз однієї з тактик самопрезентації дав змогу простежити особливості вербальних засобів самопрезентації зірок чоловічої статі в обраному масмедійному жанрі.

Крізь призму демонстрації свого ставлення до оточуючих, до життя загалом чоловіки-респонденти в англомовних ЗПІ позиціонують себе успішними самодостатніми персонами, з високими сімейними та загальнолюдськими цінностями, спроможними розмежовувати професійну діяльність і особисте життя. Позитивно забарвлена лексика у вигляді прикметників у найвищому ступені та епітетів із позитивною конотацією емоційно окреслює ставлення респондента до родинного вогнища. Ставлення до одвічних цінностей зіркові персони подають шляхом застосування генералізованих чи імперсоналізованих особових займенників, тим самим підкреслюючи їх істинність як загальноприйнятих категорій. Таким чином, стилістичними засобами вербалізуються певні ціннісні орієнтації комунікантів, спроможні впливати на певні настанови реципієнтів. А стереотипні уявлення про чоловіків частково спростовуються у бік емоційного забарвлення їхньої комунікативної поведінки, що ми пояснюємо творчою спрямованістю професійної діяльності мовців. Крім того, спостерігається зміщення інтересів із суто професійних. Родина в очах зірок набуває якісно нового значення: саме в сімейних стосунках респонденти знаходять спокій і рівновагу поза бурхливим зірковим життям. І хоча незмінною залишається залученість респондентів до суспільного життя і професійної діяльності, а успішність чоловіка залишається прямо пропорційною його кар'єрному зростанню, все ж має місце спроба знаходження певного балансу між родиною та професійною діяльністю.

У перспективі маємо на меті залучити фемінний чинник до вивчення лінгвопрагматичних особливостей конструювання персонального брендингу зірковими персонами та здійснити аналіз впливу гендерного фактора на самопрезентацію зіркових респондентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аакер Д.А. Создание сильных брендов / перев. С.А. Старов, Д.Д. Волков, Л.Д. Загорский. Москва : Издательский Дом Гребенникова, 2003. 340 с.
2. Адамьянц Т.З. В поисках имиджа: (Как стать телезвездой). Москва : Добрая кн., 1995. 120 с.
3. Бакулина С.Д. Культурный брендинг как стратегия трансляции культурной памяти и механизм формирования региональной идентичности. *Вестник Сургутского государственного педагогического университета*. 2013. С. 89–94.
4. Біловодська О.А. Аналіз і оцінка персонального брендингу в умовах підвищення професійного успіху особистості. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4. Т. 1. С. 67–74.
5. Бороздина Г.В. Психология делового общения. Москва : ИНФРА-М, 2006. 224 с.
6. Годин А.М. Брендинг : учебное пособие. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2013. 184 с. URL: <https://www.litres.ru/a-m-godin/brending/chitat-onlayn/page-2/>.
7. Гуцалов А.А. Культурный бренд и брендинг территории. *Практическая культурология*. 2018. С. 86–91.
8. Десятерик Д. Альтернативная культура. Энциклопедия. Москва : Ультра. Культура, 2005. 235 с. URL: <https://www.rulit.me/books/alternativnaya-kultura-enciklopediya-read-192183-20.html>.
9. Домнин В.Н. Брендинг : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. Москва : Издательство Юрайт, 2017. 411 с.
10. Дубских А.И. Реализация коммуникативной стратегии самопрезентации личности в масс-медиаальном дискурсе (на материале «звездных» интервью) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Челябинск, 2014. 225 с.
11. Келлер К. Стратегический брэнд-менеджмент: создание, оценка и управление марочным капиталом / пер. с англ. Москва : Вильямс, 2005. 704 с.
12. Клипикова А.А. Самоимидж и самопрезентация: к вопросу соотношения понятий. *Экономические и социально-гуманитарные исследования*. 2017. № 3 (15). С. 92–96.
13. Котлер Ф., Рейн И., Хэмлин М., Столлер М. Персональный брендинг. Технологии достижения личной популярности. Москва : Издательский дом Гребенникова, 2008. 352 с.
14. Патрахина Т.Н. Понятие «личный бренд», области его применения: теоретические аспекты. *Молодой ученый*. 2015. № 2. С. 294–297.
15. Перельгина Е.Б. Психология имиджа : учебное пособие. Москва : Аспект Пресс, 2002. 223 с.
16. Перция В., Мамлеева Л. Анатомия бренда. Москва, Санкт-Петербург : Вершина, 2007. 222 с.
17. Пикунева О.А. Психология самопрезентации личности : монография. Москва : ИНФРА-М, 2018. 320 с. URL: <http://znanium.com/catalog/product/961700>.
18. Почепцов Г.Г. Имиджология. Москва, 2006. 698 с.
19. Рябых А., Зебра Н. Персональный бренд. Создание и продвижение. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2015. 298 с. URL: <https://www.rulit.me/books/personalnyj-brend-sozdanie-i-prodvizhenie-read-406858-1.html>.
20. Сидорская И.В., Раду А. Гендер и СМИ : учебное пособие. Москва : РИВШ, 2014. URL: http://elib.bs.u.by/bitstream/123456789/107773/1/Гендер%20и%20СМИ_Сидорская%2С%20Раду.pdf.
21. Скалацька О.В. Іміджологія в контексті сучасного наукового дискурсу: філософський аспект. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Харків : Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 1964. № 1114. Серія : *Теорія культури і філософія науки*. Вип. 51. 2014. С.141–147.
22. Студінська Г.Я. Еволюційне трансформування бренда. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 150–155.
23. Федорова Н.А. Личностные и ситуационные факторы выбора вербальных техник самопрезентации : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Москва, 2007. 29 с.
24. Хороших В.В. Психологические факторы успешности самопрезентации : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Санкт-Петербург, 2001. 193 с.
25. Шагалова Е.Н. Самый новейший толковый словарь русского языка XXI века. Москва : АСТ, Астрель, 2011. 413 с.
26. Шарков Ф.И. Продвижение бренда посредством новых информационно-коммуникационных технологий (на примере российских авиакомпаний). *Communicology*. 2017. Vol. 5. № 6. P. 86–101. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/prodvizhenie-brenda-posredstvom-novyh-informatsionno-kommunikatsionnyh-tehnologiy-na-primere-rossijskih-aviakompaniy>.
27. Шепель В.М. Имиджология. Как нравиться людям. Москва : Народное образование, 2002. 341 с.
28. Шумаєва О.О. Особливості розвитку персонального брендингу в сучасних організаціях. *ДонДУУ «Менеджер»*. 2013. № 1 (63). С. 117–120.
29. Danziger, Josephine G. Interview Magazine: Art and Fame. Senior Projects Spring 2018, 234. 64 p. URL: https://digitalcommons.bard.edu/senproj_s2018/234.
30. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. University of Edinburgh, 1956. Monograph № 2. 163 p. URL: https://monoskop.org/images/1/19/Goffman_Erving_The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life.pdf.

31. Jones E.E., Pittman T.S. Toward a General Theory of Strategic Self-Presentation. *Psychological Perspective on the Self* / J. Suls (ed.). 1982. P. 231–261.
32. Lewis M.A., Neighbors C. Self-determination and the use of self-presentational strategies. *Journal of Social Psychology*. 145. 2005. P. 469–489.
33. McNally D., Speak K.D. Be Your Own Brand: A Breakthrough Formula for Standing Out from the Crowd. Berrett-Koehler Publishers, 2003. 148 p.
34. Miller H. The Presentation of Self in Electronic Life: Goffman on the Internet. 1995. URL: <http://www.psicopolis.com/psicopedia/selfweb.htm>.
35. Montoya P., Vandehey T. The Brand Called You: Make Your Business Stand Out in a Crowded Marketplace. McGraw-Hill Education, 2008. 275 p.
36. Peters T. The Brand Called You. *FastCompany*. 1997. URL: <https://www.fastcompany.com/28905/brand-called-you>.
37. Pfeffer J., Fong C.T., Cialdini R.B., & Portnoy R.R. Overcoming the selfpromotion dilemma: Interpersonal attraction and extra help as a consequence of who signs one's praises. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 32, 2006. P. 1362–1375.
38. Philbrick J.L., Cleveland A. Personal Branding: Building Your Pathway to Professional Success. *Journal of Medical Reference Service Quarterly*. Vol. 34. № 2. 2015. P. 181–189.
39. Rosenfeld P, Giacalone R., Riordan C. Impression management: building and enhancing reputations at work. London, Thomson Learning, 2002, 244 p.
40. Schlenker B. Self-presentation. *Handbook of Self and Identity* / by M. Leary et al., 2003. P. 488–518.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

41. Aaron Eckhart. Interview, November 16, 2016. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/aaron-eckhart-bleed-for-this>.
42. Aaron Johnson. Interview, April 27, 2010. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/aaron-johnson>.
43. Al Pacino. Interview, March 29, 2018. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/jessica-chastain-christopher-nolan-al-pacino-retrospective>.
44. Andrew Garfield. Interview, September 17, 2010. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/andrew-garfield>.
45. Anthony Hopkins. Interview, November 23, 2011. URL: <https://www.interviewmagazine.com/culture/new-again-anthony-hopkins>.
46. Benedict Cumberbatch. Interview, November 02, 2017. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/benedict-cumberbatch-november-2017-issue>.
47. Bill Skarsgaard. Interview, June 2, 2017. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/bill-skarsgard-1>.
48. Channing Tatum. Interview, April 16, 2009. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/channing-tatum>.
49. Cory Branan. Interview, June 22, 2012. URL: <https://www.interviewmagazine.com/music/cory-branan>.
50. David Schwimmer. Interview, August 21, 2012. URL: <https://www.interviewmagazine.com/culture/david-schwimmer-detroit>.
51. Eminem. Interview, December 07, 2017. URL: <https://www.interviewmagazine.com/music/eminem-elton-john-december-2017-interview>.
52. George Clooney. Interview, February 7, 2012. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/george-clooney>.
53. Mark Ruffalo. Interview, May 20, 2014. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/mark-ruffalo>.
54. Richard Gere. Interview, August 28, 2012. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/new-again-richard-gere>.
55. Ryan Reynolds. Interview, May 26, 2009. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/ryan-reynolds>.
56. Tom Hanks. Interview, April 27, 2016. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/new-again-tom-hanks>.
57. Tom Holland. Interview, June 2, 2017. URL: <https://www.interviewmagazine.com/film/tom-holland>.
58. Woody Allen. Interview, December 16, 2011. URL: <https://www.interviewmagazine.com/culture/woody-allen>.

АМБІВАЛЕНТНА АДРЕСАТНІСТЬ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ: ВЗАЄМОДІЯ НАРАТОРА І ФОКАЛІЗАТОРА

THE AMBIVALENCE OF THE ADDRESSEE IN LITERARY TEXTS FOR CHILDREN: THE INTERACTION OF NARRATOR AND FOCALIZER

Цапів А.О.,

orcid.org/0000-0002-5172-213X

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри англійської мови та методики її викладання

Херсонського державного університету

Наукову розвідку здійснено у річці наратологічних досліджень художніх текстів для дітей на матеріалі казкового нарративу американського письменника Лаймена Френка Баума «Чарівник країни Оз». Дослідження художніх текстів для дітей спрямовані на виявлення їх вікової специфіки, тематики, жанрових особливостей, що конструює уявлення про літературу для дітей у площині факторів, які зумовлюють їх належність саме дитячій читацькій аудиторії. Втім, визначення лінгвістичних маркерів, котрі є магістральними у віднесенні художніх текстів для читача-дитини, залишаються на периферії уваги лінгвістів. У дослідженні виявлено, що художні тексти для дітей мають двох адресатів – адресата-дорослого й адресата дитину, і це відбивається у тексті через нарративні сутності наратора-дорослого та фокалізатора-дитину. Фокалізатором у досліджуваному казковому нарративі постає головний персонаж – дівчинка Дороті, яку циклон переніс із рідного Канзасу до загадкової для неї країни Оз. Виявлені маркери у ключових нарративних епізодах казкового нарративу маніфестують наївне сприйняття фокалізатором-дитиною навколишнього світу. Такими маркерами постають прикметники *queer*, *strange*, дієслова *surprise*, *puzzle*, у семантиці яких відбито здивування, недосвідченість, наївність головного персонажа Дороті. Наратором же у тексті постає неідегетичний оповідач, котрий конструюється у тексті та стає його невід'ємною частиною. Наратор постає як «споглядач», усюдисуша та всезнаюча інстанція, здатна проникнути у найпотаємніші думки та бажання персонажів. Саме наратор у тексті обирає епізоди, дає читачу необхідний доступ до знань щодо теперішніх, минулих або майбутніх у межах художнього часу подій. Більшості казкових нарративів характерний саме неідегетичний наратор, який не є учасником подій і перебуває поза художнім світом персонажів. Вибудована фабула, логічність викладу подій, динамічний сюжет і прихована іронія засвідчують раціональність наратора, що є характерним для нарративного дискурсу дорослого наратора.

Ключові слова: казковий нарратив, наратор, фокалізатор, художні тексти для дітей, нарративний епізод.

The research aims at revealing peculiar narrative features that enable to consider literary text as the narrative for a child-reader. A case study of the research is a fairy narrative "The Wonderful Wizard of Oz", written by American writer Lyman Frank Baum. There exist a great variety of philological researches, which focus on the age specificity of children's literature, its genres, functions etc. However, there are only a few scientific researches, which reveal linguistic specificity, which proves that the text is written purposely for a child-reader. It has been proved that literary texts for children have ambivalent addressee, they are addressed both to children and to adults. This ambivalence is realized in the text by means of adult narrator and child-focalizer. We have identified narrative markers that enable to state that a focalizer is the main character Dorothy, a little girl who was carried by the cyclone to the wonderful land of Oz. It is claimed that such narrative markers are adjectives *queer*, *strange* and the verbs *surprise*, *puzzle* which have in their meaning the semantics of surprise, inexperience, naivety and quite typically manifest a child's emotions when he / she doesn't know something, meets something for the first time in his / her life. In the literal sense, the term "narrator" designates the "inner-textual (textually encoded) speech position from which the current narrative discourse originates and from which references to the entities, actions and events that this discourse is about are being made". We consider that it is narrator who is responsible for the fabula, construing of a dynamic plot, the choice of narrative episodes. It is typical for a fairy narrative to have a global narrator, who is out of the fictional world, who narrates the story, makes it logical and complete. Such rationality is quite typical for an adult narrator, who tells the store, analyzes, and opens the desired for him access to the inner world of the main characters.

Key words: fairy narrative, narrator, focalizer, literary text for children, narrative episode.

Постановка проблеми. У XVII ст. вперше заговорили про «світ дитини», який відрізняється від дорослого світу, насамперед, у психологічному аспекті [10, с. 14]. Доти суспільство не вважало, що діти потребують спеціальної системи освіти і методів навчання, підходу до виховання дитини як особистості, відповідно і в літературній царині не існувало художніх текстів, призначених саме для дітей. Розквіт індустрії дитячої літера-

тури припадає на другу половину XIX ст., коли у світовому суспільстві сформувалася думка про «світ дитини», який має свої особливості та відмінності від дорослого світу – *distinct and different from adults* [12, с. 3]. Поява літератури для дітей була неможливою, поки суспільством не було усвідомлено, що діти мають свої потреби, інтереси, психофізіологічні особливості, уяву, і це значно більше, ніж сприймати дитину як «мініа-

тюрю» дорослого з різницею у віці та зовнішньому вигляді [13, с. 17].

Еволюція думки про природу (концепцію) дитинства не могла не вплинути на художні тексти, які створювали для дитячої аудиторії. Чим упевненіше закарбовувалося прагнення створити твори, котрі б відповідали потребам дитини, тим більше з'являлося художніх різножанрових текстів, які автори присвячували саме читачеві-дитині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У філологічній царині існує низка досліджень, присвячених вивченню природи художніх текстів для дітей [3; 7; 9]. Увага науковців була зосереджена на висвітленні функцій, які виконує література для дітей [9–11], на її жанровій специфіці [2], тематиці [11], віковому критерію [12]. Втім, такі розвідки радше зосереджувалися на екстралінгвальних факторах, що визначали належність текстів саме дитячій читацькій аудиторії. Метою нашої наукової розвідки є виявлення лінгвістичної специфіки художніх текстів для дітей у площині наратологічних досліджень, які надають інструментарій для виявлення саме лінгвістичних маркерів, що вказують на призначення художнього тексту для читача-дитини.

Виклад основного матеріалу. Для обґрунтування теоретичної бази дослідження виникає низка питань. Які маркери слугують магістральними у визначенні належності художніх текстів саме дитячій читацькій аудиторії? І чи дійсно художні твори, призначені дітям, не цікаві для дорослих читачів? Є думка, що якщо твір не зацікавив дорослого, то й не приверне увагу читача-дитини. І якщо образ хлопчика Пітера Пена, котрий не хотів дорослішати, створений Джеймсом Баррі, є символом дитинства, що ніколи не зникає зі свідомості людини, то чи насправді такі різні дорослі та діти? Дослідження психологів засвідчують головну відмінність – **досвід**, якого так бракує дітям і який є в арсеналі дорослого. Від народження дитина пізнає світ через моторику, сенсорне сприйняття, вперше відчуває різні емоції, реагує на подразники. Все це виникає у її свідомості поступово і згодом закарбовується у пам'яті. Набутий досвід накопичується і формує світ дитини.

Перші дослідники-філологи дитячої літератури задавалися питаннями дидактичного спрямування художніх текстів для дітей, їх зорієнтованості на виховання родинних цінностей, моральних якостей, правил поведінки, усвідомлення дитиною себе як члена соціуму. На нашу думку, дидактична функція художніх текстів для дітей є очевидною. Починаючи з дитячих

лічилок і віршів, діти пізнають світ і важливість родинних стосунків (*Father, mother, sister, brother hand in hand with one another*), почуттів до батьків (*One, two, three, one, two, three, I love mummy and mummy loves me*), необхідності товаришувати з іншими дітьми (*Five o'clock – time for tea, take your mug and come with me*). Перші дослідження художніх текстів для дітей фокусувалися саме на дослідженні питань ідеології, виховання, освіти, що відбивалися у текстах.

У річищі семіотичного підходу Марія Николаєва тлумачить художні тексти для дітей як певну семіосферу або систему знаків, яка формується та розвивається у взаємодії з літературними мейнстрімами панівної у кожний окремих період культурно-історичної епохи. У фокусі семіотичного підходу опиняються метаструктура тексту (взаємозв'язок тексту з його автором і читачем), інтертекстуальність (як взаємодія між собою різних текстів), хронотоп художнього твору (його часово-просторові межі) та нарративні техніки (різні способи нарації художнього тексту) [10, с. 18]. Дослідження у межах культурно-семіотичного підходу дозволяє простежити зміни, закономірності різних процесів у літературі для дітей як окремих семіотичних систем. Дитяча література не постає статичною системою, а навпаки, її еволюція є взаємодією кодів, що постійно змінюються, це гра між центром і периферією, гра між культурними, паракультурними й екстракультурними явищами.

З одного боку, як певна семіосфера (система кодів) дитяча література взаємодіє з художньою літературою, адресатом якої є дорослий читач. Дві семіосфери мають точки перетину, оскільки становлення і розвиток однієї безумовно впливає на існування іншої. З іншого – на створення художніх текстів для дітей впливають як інтралінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори (семіотичні коди), що не взаємодіють із художніми текстами, адресованими дорослій читацькій аудиторії (на кшталт коміксів, комп'ютерних ігор, кінофільмів). У такий спосіб семіосфера художніх текстів для дітей також містить коди, не характерні для літератури для дорослої читацької аудиторії.

Зохар Шавіт тлумачить амбівалентність художніх текстів для дітей як таку, що полягає у їх належності до дорослої та дитячої читацької аудиторії. Художні тексти для дітей синхронно зберігають амбівалентний статус у літературній полісистемі. Такі тексти одночасно належать до двох систем і можуть бути інтерпретовані по-різному дорослою та дитячою читацькою аудиторією [12, с. 66]. Парадоксальність криється у тому, що дві різні групи читачів мають різні коди сприйняття, що полягає насамперед у різному досвіді.

Подвійний код не обмежує автора піднімати тільки певне коло питань, оперувати тільки тими елементами, які є у досвіді дитини. Обмеження зникають саме завдяки наративному інструментарію, що уможливило реалізацію двох кодів і полягає в описанні характеру, коментарях вчинків персонажів, однозначності ставлення до ситуації самого наратора. Кодування відбувається у такий спосіб, що кожен адресат може зчитати закладену саме для нього інформацію, декодувати саме той смисл, який для нього було закладено. Саме тому зараз нерідко виникають дискусії щодо статусу казок на кшталт «Аліса у Країні Чудес» Льюїса Керолла. Чи дійсно Аліса була створена для читача-дитини? З'являються потрактування відомих казок Перро та братів Грімм з погляду феміністичної критики, вилучаються приховані сексуальні контексти. На нашу думку, такий контекст може бути усвідомлений саме доросли читачем, який вбачає в образі Попелюшки пригнічену дівчину, а у Червоній Шапочці – приховану сексуальність, маніфестовану червоним кольором її капелюшка та сценою з ліжком. Для читача-дитини історія Попелюшки – найромантичніша історія кохання, натомість критики-феміністки інтерпретують історію як маніфестацію феодального пригнічення прав жінок, відсутність сили волі у героїні, звинувачують її батька у бездіяльності та створюють альтернативні версії казок. Та чи насправді така інакшість потрібна саме читачу-дитині, чи, можливо, він волів би залишити Попелюшку тендітною дівчиною, котра знайшла своє кохання?

У нашому дослідженні вважаємо, що подвійна адресатність художніх текстів для дітей актуалізується у казковому наративі через наративні сутності наратора та фокалізатора, де наратором постає оповідач-дорослий, а фокалізатором є персонаж-дитина.

Фокалізація як наративна сутність постає одним із ключових понять у теорії наративу. Фокалізація лежить у площині подій, персонажів, предметів, про які йдеться у наративному тексті, та фокалізатора, чиє усвідомлення історії є ключовим для конструювання нарації. Фокалізація є проміжною ланкою між об'єктом (що) та суб'єктом (хто) презентації наративу [8, с. 70].

Французький структураліст-нاراتолог Жерар Женетт виділяє три типи фокалізації у художньому тексті: нефокалізоване повістування (нульову фокалізацію), внутрішню фокалізацію (фіксовану, змінну або множинну (мультифокалізацію)), (у термінах Ролана Барта – особистий модус повістування), зовнішню фокалізацію [1, с. 393–394]. Класифікація науковця надалі була розбудована

у працях нідерландського наратолога Міке Баль [5], яка розуміє фокалізацію як точку / кут зору, під яким розповідається про події у тексті. Фокалізація постає певним ракурсом бачення та сприйняття подій, що розгортаються в історії. Тут також постає питання суб'єктивності, що є характерним для нарації як способу конструювання художньої оповіді. Природа сприйняття (perception) має психосоматичну сутність (психосоматика з давньогрецької – душа і тіло), оскільки взаємодіє з психологічними та фізіологічними особливостями його суб'єкта. Так, дитина бачить світ зовсім інакше від дорослої людини, це насамперед пояснюється її знаннями та досвідом, якими вона оперує для усвідомлення всього навкруги. У такому сенсі йдеться і про ступінь обізнаності про предмет, котрий дитина прагне зрозуміти [5, с. 132–133]. У своїй роботі науковиця пояснює принцип фокалізації та фабульності наративу (як певної хронологічної історії) на прикладі візуального наративу, маніфестованого на найбільшому барельєфі у світі, що знаходиться в одному з буддистських храмів Індії. На зображенні Арджуна, принц Махабхарата, у позі йога. Поряд із ним кіт, у тій самій позиції, а навкруги kota миші, що сміються. На перший погляд сама картина не зовсім логічна, тому саме правильна інтерпретація і правильне розташування хронологічних елементів дозволяють зрозуміти значення зображення. Арджуна медитує і перебуває у стані повного спокою й умиротворення, тому не звертає увагу на все, що навкруги. Кіт, який проходив повз, побачив Арджуна і зачарувався його цілковитим спокоєм, тому вирішив зробити так само, стати у позу йога та поринути у стан медитації. Останніми в історії з'являються миші – вони знають, що перебувають у повній безпеці, поки кіт і людина медитують.

Рис. 1. Зображення на барельєфі в буддистському храмі в Індії [5, с. 134]

Саме така фабульна вибудова сюжету уможливує усвідомлення його змісту. Щодо фокалізації, то з позиції мишок ситуація смішна, адже вони можуть глузувати з kota і бути неушкодженими. Якщо фокалізаторами ситуації-події виступають миші – то тут актуальною є комічність і певна абсурдність ситуації. Тільки людина здатна до медитації, а кіт за своєю природою хижак, який полює за здобиччю. Фокалізатор-людина повністю абстрагується від всього, що відбувається навкруги, адже він перебуває у стані повного душевного спокою, занурюється у власні думки та відчуває плинність всього життя. Амбівалентним є фокалізатор-кіт, оскільки він а) може так само спробувати поринути у медитаційний стан і сконцентруватися на власних думках, б) може використати ситуацію й удавати зосередженість на медитації, тим самим привабивши мишок підійти до нього ближче і стати його легкою здобиччю. Одна і та сама ситуація може бути висвітлена під кутом зору одного з трьох учасників подій (персонаж-фокалізатор) або фокалізатором може виступити зовнішній наратор, котрий не є учасником подій.

Класифікація фокалізатора на внутрішнього та зовнішнього залежить від його участі у дієзисі. Так, якщо фокалізатор стосується фікційного світу, він отримує статус внутрішнього фокалізатора (internal focalizer), фокалізатор, що перебуває поза межами дієзису, постає зовнішнім фокалізатором (external focalizer) [8, с. 71].

Франц Штанцель є засновником поняття «нарративної ситуації» (Erzahlsituationen) та «опосередкованості» повістування (mediacy). Теорія нарративної ситуації у термінах Франца Штанцеля витлумачує спосіб маніфестації нарративу у термінах взаємодії наратора та локалізатора, враховуючи три компоненти: *особу, перспективу і модус* (person, perspective and mode). Поняття *особи* у межах нарративної ситуації корелює із взаємодією наратора та персонажа і може бути вираженням у способі нарації від першої особи (ідентичність) або третьої особи (неідентичність). *Перспектива* як елемент нарративної ситуації стосується внутрішньої (фокалізації через персонажа з середини подій) або зовнішньої фокалізації (фокалізації з периферійної відстані щодо подій). Щодо модусу, то тут постає питання про нарративну ситуацію, в якій наратор виступає оповідачем історії (teller mode / модус оповідача), або ж історія маніфестується крізь свідомість персонажа-рефлектора (reflector mode / модус рефлектора) [4, с. 174–190]. Коли відбувається нарація крізь свідомість персонажа, створюється враження,

що медіатор-посередник відсутній, і у такий спосіб створюється ефект максимально зближення дистанції між фікційним світом і світом читача. Читач у такий спосіб отримує ширший доступ до потаємного, особистого, емоційного.

Продемонструємо запропоновану нами гіпотезу на прикладі казкового нарративу американського автора Лаймена Френка Баума «Чарівник країни Оз» (“The Wonderful Wizard of Oz”). Головним персонажем є дівчинка Дороті, котру циклон переніс із рідного Канзасу до чарівної країни Оз. Країна сповнена казкових істот, відьом, чаклунок, невідомих Дороті. Наративними маркерами, що постають індикаторами фокалізаторадитини є прикметники, у семантиці яких предметнені емоційні та наївні відчуття Дороті щодо побачених нею істот і красвидів. Наскрізним маркером, що актуалізує враження Дороті від побаченого, є прикметник *queer* (дивний, дивакуватий, незвичайний), а також лексичні одиниці *strange, surprise, puzzle*, які у різних нарративних епізодах відбивають почуття дівчинки, її здивованість, відсутність у її досвіді об’єктів, через які вона могла б дати пояснення тому, що її оточує у дивному для неї світі. Так, для Дороті весь світ країни Оз видається доволі дивним. Дивакуватими Дороті вважає маленьких мешканців країни Оз Munchkins: *While she stood looking eagerly at the strange and beautiful sights, she noticed coming toward her a group of the queerest people she had ever seen* [6, с. 19]; незвичайно виглядає Страшило (опудало із соломи), якого Дороті зустрічає на своєму шляху: *While Dorothy was looking earnestly into the queer, painted face of the Scarecrow, she was surprised to see one of the eyes slowly wink at her; дивно для Дороті чути, що набите соломою опудало розмовляє: Dorothy was puzzled at this, for it sounded queer to hear a stuffed man speak, and to see him bow and walk along beside her* [6, с. 20].

Канзас, у якому мешкає Дороті, – сіре і похмуре місто, у якому сіра похмурість пронизує кожну частинку і його мешканців. Для самої Дороті місто так само сіре, проте яскрава країна Оз, що є абсолютно протилежністю сірому Канзасу, вбачається Дороті дивною: *“Tell me something about yourself and the country you came from,” said the Scarecrow, when she had finished her dinner. So she told him all about Kansas, and how gray everything was there, and how the cyclone had carried her to this queer Land of Oz* [6, с. 22].

Незвичиним убачається місток, через який Дороті проходила з друзями: *They had just started to cross this queer bridge when a sharp growl made them all look up, and to their horror they saw running toward*

them two great beasts with bodies like bears and heads like tigers [6, с. 43], книжки із зеленими ілюстраціями, на які натрапила Дороті у Смарагдовому місті: *When Dorothy had time to open these books she found them full of queer green pictures that made her laugh, they were so funny* [6, с. 67].

Зустріч із чарівником країни Оз була найочікуванішою подією для Дороті та всіх її друзів. Чарівник Оз мав виконати найзаповітніші мрії героїв. Перше враження від зустрічі з великим Озом викликало у Дороті дивні почуття, їй здалися дивакуватими його очі, що бігали по кімнаті: *The eyes winked three times, and then they turned up to the ceiling and down to the floor and rolled around so queerly that they see med to see every part of the room. And at last they looked at Dorothy again. "Why should I do this for you?" asked Oz* [6, с. 70].

Наступна країна, до якої попрямували друзі, також здалася Дороті незвичайною, та й самі мешканці також виглядали дивакувато: *"The road is straight to the South," he answered, "but it is said to be full of dangers to travelers. There are wild beasts in the woods, and a race of queer men who do not like strangers to cross their country. For this reason none of the Quadlings ever come to the Emerald City"* [6, с. 123]; *But the strangest of all were the people who lived in this queer country* [6, с. 130]. Наратором же у тексті постає неідегетичний оповідач, який конструюється у тексті та стає його невід'ємною частиною. Наратор постає як «споглядач», усюди-суща та всезнаюча інстанція, здатна проникнути у найпотемніші думки та бажання персонажів.

Саме наратор у тексті обирає епізоди, дає читачу необхідний доступ до знань щодо теперішніх, минулих або майбутніх у межах художнього часу подій. Більшості казкових наративів характерний саме неідегетичний наратор, який не є учасником подій і перебуває поза художнім світом персонажів. Вибудована фабула, логічність викладу подій, динамічний сюжет і прихована іронія засвідчують раціональність наратора, що є характерним для наративного дискурсу дорослого наратора. Фокалізатор-дитина детермінує наївне, дещо емоційне сприйняття світу, яке корелює з досвідом дитини та відсутністю у її досвіді необхідних знань, які б допомогли їй пояснити все, що відбувається навколо. Власне саме дитині властиве сприймати чарівну країну і казкових персонажів як цілком реальних, хоч і незвичайних істот.

Висновки. Художні тексти для дітей є невід'ємною частиною світової літературної традиції, що виникають і розвиваються у площині розуміння дитини як індивіда, який потребує особливого підходу, адже має психофізіологічні особливості, відмінні від дорослої людини. Зацікавленість текстами для дітей як дитячою, так і дорослою читацькою аудиторією пояснюється декількома факторами, магістральним із яких є їх амбівалентна адресатність. Амбівалентній адресатності художніх наративів для дітей і наявності у площині тексту «прихованого дорослого» (термін *hidden adult* Perry Nodelman) відповідають наративні сутності наратора-дорослого та фокалізатора-дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Женетт. Ж. Фигуры. Работы по поэтике. Москва : Изд-во Сабашниковых, 1998. 944 с.
2. Наговицын А.Е., Пономарева В.И. Типология сказки. Москва : Генезис, 2011. 336 с.
3. Славова М.Т. Волшебное зеркало детства. Статьи о детской литературе. Киев : Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. 94 с.
4. Alber J., Fludernik M. Mediacy and Narrative Mediation. Handbook of Narratology / ed. by Peter Huhn et. al. Berlin, New York : Walterde Gruyter, 2009. P. 174–190.
5. Bal M. Narratology. Introduction to the theory of narrative. Toronto. Buffalo. London : University of Toronto Press, 2017. 205 p.
6. Baum L.F. The Wonderful Wizard of Oz. Київ : КонформСтайл, 2017. 436 с.
7. Glazer J. Gurney Williams III Introduction to children's literature. New York : McGraw-Hill, 1979. 737 p.
8. Herman L., Vervaeck B. Handbook of narrative analysis. Lincoln and London : University of Nebraska Press, 2001. 232 p.
9. Hunt P. Understanding Children's literature. London and New York : Routledge Taylor and Francis Group, 2005. 225 p.
10. Nikolajeva M. Children's literature comes of age. London and New York : Roulledge Taylor & Frances Group, 2016. 225 p.
11. Nodelman P. The hidden adult. Defining children's literature. Baltimore : John Hopkins University Press, 2008. 390 p.
12. Shavit Z. Poetics of Children's literature. Athens and London : The University of Georgia Press, 1986. 193 p.
13. Townsend, Sue. The Secret Diary of Adrian Mole, Aged 13 1/4. London : Methuen, 1982. P. 24–80.

ТРУДНОЩІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ DIFFICULTIES AND WAYS OF TRANSLATING OF ENGLISH PHRASEOLOGISMS

Черней Д.В.,

orcid.org/0000-0003-2331-5710

*магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Бялик В.Д.,

orcid.org/0000-0001-7428-7145

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Статтю присвячено дослідженню англомовних фразеологізмів із погляду їх перекладу. У статті визначаються специфічні ознаки цих одиниць, розглядаються труднощі та встановлюються способи їх перекладу українською мовою. Фразеологізми є неподільними одиницями мови, що позначають єдине поняття та мають частково чи повністю перекладне значення. Семантична неподільність, постійність лексичного складу та граматичної будови, відтворюваність є релевантними ознаками цих одиниць. Важливою ознакою фразеологізмів є також образність.

Труднощі перекладу англомовних фразеологізмів зумовлені складністю їх семантичної структури, образним характером, національно-культурною специфікою їх значень. З перекладацького погляду фразеологізми поділяються на еквівалентні та безеквівалентні, значення яких є національно-культурно забарвленим. Переклад першої з означених груп одиниць здійснюється їх повними чи частковими фразеологічними еквівалентами, фразеологічними аналогами. Найкращим способом перекладу фразеологічних одиниць вважається переклад за допомогою повного фразеологічного еквівалента, який повністю збігається за значенням, лексичним складом, граматичною будовою, характером образності у вихідній і цільовій мовах.

Часткові еквіваленти є одиницями мови перекладу, що містять окремі лексичні, граматичні чи лексико-граматичні розходження з відповідними фразеологічними одиницями мови оригіналу. Фразеологічними аналогами є фразеологічні одиниці мови перекладу, які є однаковими за значенням, стилістичною спрямованістю, але відрізняються характером образності від відповідних одиниць мови оригіналу.

Велика кількість англомовних фразеологізмів є безеквівалентними. Переклад таких одиниць здійснюється українською мовою шляхом калькування, що є дослівною передачею складових частин вихідної одиниці їхніми лексичними відповідниками, й опису. Описовий переклад дозволяє максимально коротко та ясно передати загальний зміст англомовних фразеологічних одиниць засобами української мови, проте образне значення цих одиниць за описового перекладу не зберігається.

Ключові слова: англійська мова, еквівалент, труднощі та способи перекладу, фразеологічна одиниця, опис.

The article is devoted to the study of English phraseological units from the point of view of their translation. Peculiar features of these units are viewed in the article, difficulties and ways of their translation are considered in it.

Phraseological units are semantically indivisible language units with partially or fully transferred meanings. Semantic integrity, reproducibility, relative constancy of lexical composition and grammatical structure are considered to be relevant features of phraseological units. Figurativeness of meaning is also considered to be a feature of these language units.

Difficulties of translation of English phraseological units are stipulated by the complexity of their semantic structure, figurativeness, national and cultural specificity of their meanings.

From the point of view of translation all phraseological units are subdivided into those which have equivalents in the target language and those which don't have them, i.e. culture-specific phraseological units. Equivalent is the primary way for translating phraseological units. Equivalents are subdivided into full and partial. Full equivalents that exist in the Ukrainian language coincide with English phraseological units in their meaning and imagery.

Partial equivalents coincide with original phraseological units in meaning, but differ in composition of lexical elements or grammatical structures. English phraseological units are also translated by their analogues existing in the Ukrainian language. Phraseological analogue has the same meanings but differs completely or partially in its imagery.

If equivalents or analogues are not found in the target language, non-phraseological rendering of phraseological units is applied. Thus English phraseology is also rendered into the Ukrainian language by means of phraseological calques (word by word translation) or descriptively. Descriptive translation allows rendering the meaning of a phraseological unit shortly and clearly. In descriptive translation the imagery of the original phraseological unit is lost.

Key words: English language, equivalent, difficulties and ways of translating, phraseological unit, description.

Постановка завдання. Одними з найбільш специфічних і національно самобутніх одиниць будь-якої мови вважаються фразеологізми. Вони відбивають у своєму значенні історію народу, своєрідність

його культури, побуту, традицій, уявлення людини про навколишній світ, виявляючи своєрідність її світобачення. Різноманітні за своєю формою та значенням, стильовим забарвленням та образністю, ці

одиниці становлять великий інтерес для перекладознавства. Метою статті є дослідження англійських фразеологічних одиниць із погляду їх перекладу, а її завданнями у зв'язку з цим є з'ясування труднощів і способів перекладу англійських фразеологізмів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Труднощі перекладу англійських фразеологізмів українською мовою пов'язані не тільки з розбіжностями будови англійської та української мов, але й, насамперед, з особливим статусом фразеологічних одиниць, що переважно належать до семантично неподільних виразів, у яких план змісту не збігається з планом вираження [3, с. 32]. Ознаками цих одиниць є відносна сталість їх складу, семантична цілісність значення, відтворюваність, образний характер (значної кількості фразеологізмів) [1, с. 18].

Безперечно складність під час перекладу викликає національно-культурне забарвлення фразеологізмів, т. зв. ідіотнічний компонент їх значення, у разі відтворення якого може не збігатися лексичний склад, структура, образи вихідних і цільових фразеологічних одиниць.

Це підтверджує переклад англійського прислів'я *A rolling stone gathers no moss*. За його буквального відтворення засобами української мови (*камінь, який котиться, не збирає моху*) значення цієї одиниці не буде зрозумілим українському адресату, оскільки він не знає, що для англійця мох асоціюється з багатством і майном, відсутність якого вважається негативним явищем. Під каменем в означеному прислів'ї розуміється людина, котра мандрує світом, витрачаючи гроші, і котра в розумінні англійців не може бути заможною. Саме тому адекватним перекладом вказаного прислів'я є українське прислів'я *Хто вдома не живе, той добра не наживе*. Лексичний склад цього українського прислів'я, його структура й образ, закладений у ньому, відрізняються від вихідної англійської одиниці, проте його зміст і значення відтворені адекватно.

Питання взаємозв'язку універсального й ідіотнічного, закріпленого у фразеологічних одиницях, вже не одне десятиліття постає предметом детального аналізу науковців [2–6]. Дослідження фразеологізмів різних мов, їх порівняльний аналіз уможливує з'ясування не тільки ідіотнічних рис тієї чи іншої нації, особливостей її світосприйняття, але й розуміння глибинних, універсальних основ світоглядних позицій і настанов людства, кодифікованих за допомогою архетипів, стереотипів, символів. Глибинні світоглядні настанови отримують відповідно національно-культурну інтерпретацію й об'єктивізацію в кожній із мов.

Так, наприклад, спостереження людини за природою та віра в її магічну силу відобразилися в усній народній творчості, за допомогою якої вже у той період людство почало передавати важливу інформацію про світ та особливості взаємодії з ним. Досвід, накопичений людьми, виявляється нині в існуванні безлічі прислів'їв і приказок різних мов про природу, погоду, пори року, прикмети: *the morning sun never lasts a day; a summer day feeds a year; after rain comes fair weather; it never rains but it pours; oaks may fall when reeds stand the storm; red sky at night shepherds delight, red sky in the morning shepherds warning; time and tide wait for no man; a foul morn may turn to a fair day; весна красна квітами, а осінь – плодами; багатообіцяюча весна, та вирішує не одна вона; сонце, земля і вода – найперші годувальники; не буде води – не буде й трави; Благовіщення без ластівок – холодна весна; коли на Юрія дощ і грім, буде радість людям всім; тріщи не тріщи – минули Водохрещі; зимою деньок, як комарів носок; ластівки низько літають – дощ обіцяють*.

Універсальність фразеологічних фондів різних мов визначається загальнолюдськими особливостями мислення, тенденцією до образної передачі уявлень про світ. Так, наприклад, аналіз фразеологічних одиниць, які характеризують чоловіка та жінку, особливості їх взаємовідносин, ролі у сім'ї, в англійській та українській мовах дозволяє говорити про існування не тільки ідіотнічних, але й універсальних рис їх сприйняття представниками різних націй. Зокрема, як в українській, так і в англійській культурі є фразеологічні одиниці, що вказують на вплив, який може здійснити погана та гарна дружина на чоловіка, та навпаки: *a worthy woman is the crown of her husband; a cheerful wife is the joy of life; a good husband makes a good wife; well-married, a man is winged: ill-matched, he is shackled; добра жінка мужеві вінець, а лиха – кінець; хороша жінка – чоловікові слава, а лиха – зуба; гарну жінку взяти – ні скуки, ні горя на вбачати; не пройде без гріха, у кого жінка лиха; зла жона зведе чоловіка з ума; із доброю жінкою запузатієш, а з лихою ізгорбатієш; як чоловік жінку любить, то й лиха жінка доброю буде, як чоловік жінки не любить, то й добра лихою буде; під добрим куцем трава зеленіє, за хорошим чоловіком жінка молодіє*.

Однаковими постають і погляди на інститут шлюбу, що відображено у фразеологізмах англійської та української мов: *needles and pins, needles and pins, when a man marries, his trouble begins; the most dangerous food is wedding cake; if you would be happy for a week take a wife, if you would*

be happy for a month kill a pig, but if you would be happy all your life plant a garden; яку йому кару дами? – оженить його, то й буде знати; не мав лиха, так оженився; женитись і йти на війну не совітує нікому. Майже одногосно англійські та українські прислів'я попереджають проти поспішного весілля: *marry in a hustle and repent at leisure; хто рано одружиться, той вік не натужиться.*

Труднощі перекладу фразеологізмів пов'язані також із тим фактом, що одна і та сама сполука, один і той самий мовний вираз може бути одночасно і сталим, і вільним. Це можна проілюструвати на прикладі словосполучення *the boy next door*, який може перекладатися українською мовою і як *сусід, хлопець, котрий живе поруч*, і як *звичайний хлопець, хлопець, яких багато*. За відтворення подібних словосполучень перекладач повинен розуміти, чи є вони сталими сполуками, чи ні.

Вибір адекватного способу перекладу фразеологічної одиниці залежить від складності їх семантичної структури, образного характеру, національно-культурної специфіки його значення. Основними способами передачі англійських фразеологізмів засобами української мов є їх *еквівалентний і аналоговий, описовий переклад*, а також *калькування*.

Зрозуміло, що найкращим способом перекладу вихідного фразеологізму і є його передача за допомогою еквівалентної одиниці, якщо подібна існує в цільовій мові. Застосування подібної одиниці забезпечує не тільки повне відтворення змісту, але й передачу образності й експресивності вихідної фразеологічної одиниці. Повні фразеологічні еквіваленти є ідентичними за структурою, лексичним складом, стилістичними характеристиками, значенням та образністю [5, с. 81], зокрема: *in seventh heaven – на сьомому небі*.

Зазначимо, що фразеологічних еквівалентів порівняно невелика кількість. Найчастіше до них належать т. зв. інтернаціональні фразеологічні одиниці. У зв'язку з цим В.Н. Комісаров зазначає, що у разі запозичення різними мовами однієї й тієї самої фразеологічної одиниці її значення в одній із мов може змінитися, внаслідок чого з'являються подібні за формою, але різні за змістом «фальшиві друзі перекладача» [5, с. 82]. Так, наприклад, англійська фразеологічна одиниця *to lead by the nose* та українська *водити за носа* збігаються за формою, але мають різні значення, оскільки англійський фразеологізм означає *повністю підкорити, командувати*, тоді як український – *обманювати*.

Часткові еквіваленти є одиницями мови перекладу, що містять деякі лексичні, граматичні чи лексико-граматичні розходження за наявності одного і того самого значення та стилістичної спрямованості з відповідними фразеологічними одиницями мови оригіналу. За ступенем адекватності перекладу часткові еквіваленти є рівноцінними повним еквівалентам. Часткові еквіваленти, у свою чергу, розподіляються на *часткові лексичні та часткові граматичні еквіваленти*.

Часткові лексичні еквіваленти збігаються за значенням, стилістичною спрямованістю, є близькими образно, але розходяться за своїм лексичним складом, граматичною будовою, наприклад: *as flies to sugar – як мухи на мед, to dance like an elephant – танцювати як ведмідь, he laughs best who laughs last – почав сміхом, а закінчив сльозами*. Частковими лексичними еквівалентами є й еквівалентні фразеологічні одиниці мови перекладу, які є однаковими за значенням, стилістичною спрямованістю, але різними за образністю. Такі одиниці В.Н. Комісаров називає *фразеологічним аналогом* [5, с. 82]. Прикладом використання українського фразеологічного аналога під час перекладу англійського фразеологізму *all fish that comes to his net* є *гарному вору все впору*.

До часткових граматичних еквівалентів належать ті фразеологічні одиниці мови перекладу, які збігаються з відповідними одиницями мови оригіналу за значенням, стилістичним забарвленням та образністю, але відрізняються від них граматичною категорією числа іменників, прикметників, що є складовими частинами цих фразеологічних одиниць, наприклад: *to catch old birds with chaff – провести старого горобця на полові*.

Використання фразеологічного аналога забезпечує такий самий адекватний переклад англійського фразеологізму, як і за наявності повного еквівалента. Але тут також є деякі обмеження. По-перше, на думку В.Н. Комісарова, необхідно зберегти емоційне та стилістичне значення фразеологічної одиниці. По-друге, необхідно врахувати два фактори: стилістичну нерівноцінність і національне забарвлення деяких аналогових фразеологізмів [5, с. 173].

Коли ж у мові перекладу немає ні еквівалента, ні аналога вихідної фразеологічної одиниці, може використовуватися калькування, що є способом її дослівної передачі. Зазначимо, що цей спосіб перекладу фразеологізмів може бути застосований лише в тому разі, якщо його результатом буде вираз, який легко сприймається й адекватно розуміється адресатом. Буквальний переклад не є фразеологічним перекладом, бо в ньому не використовуються

готові фразеологізми, що існують у мові перекладу. Результатом буквального перекладу є творення нового виразу, зрозумілого адресату перекладу, зокрема: *a cold look* – *кислий вираз обличчя*.

Т. зв. фразеологічні кальки доволі часто використовуються перекладачами. Вони дозволяють відтворити образність вихідної одиниці. В.Н. Комісаров відзначає одну суттєву складність, із якою стикається перекладач у разі творення фразеологічної кальки: надання їй форми крилатого виразу [5, с. 175].

Якщо фразеологізм не має в мові перекладу ні еквівалента, ні аналога, а дослівний переклад призводить лише до малозрозумілого буквалізму, перекладач змушений передавати значення подібної одиниці вихідної мови шляхом опису. Недоліком подібного перекладу є неможливість збереження образу оригінального фразеологізму, наприклад: *have butterflies in one's stomach* (букв. «мати метеликів у животі») – *сильно переживати, турбуватися, мати мурашки (від хвилювання)*. З метою адаптування описового перекладу та фразеологічної кальки до норм цільової мови перекладач може застосовувати перекладацькі трансформації.

Висновки. Таким чином, труднощі перекладу англійських фразеологізмів засобами української мови зумовлені не тільки розбіжностями будови англійської та української мов і їх одиниць, але і складністю семантичної структури, образним характером, національно-культурною специфікою значення окремих фразеологічних одиниць. Оптимальним перекладацьким рішенням у разі передачі англійської фразеологічної одиниці вважається пошук еквівалентної української фразеологічної одиниці (повного чи часткового еквівалента, який може бути частковим лексичним чи частковим граматичним аналогом). За відсутності такої одиниці перекладач застосовує калькування й описовий переклад. Для досягнення максимальної адекватності перекладу фразеологічних одиниць необхідно використовувати та комбінувати різні способи та прийоми їх перекладу, а також перекладацькі трансформації. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному аналізі перекладацьких трансформацій, які можуть використовуватися для перекладу англійських фразеологічних одиниць засобами української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 133 с.
2. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 2001. 276 с.
3. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1996. 381 с.
4. Кунин А.В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре. *Тетради переводчика*. 1964. № 2. С. 52–62.
5. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. Москва : Международные отношения, 1980 с. 165 с.
6. Латышев Л.К. Курс перевода (эквивалентность перевода и способы ее достижения). Москва : Международные отношения, 1981. 247 с.
7. Середина К.Г. Идиоматика в английской речи. Москва : Просвещение, 1964. 50 с.
8. Харкевич Г.І. Українські прислів'я та приказки. Харків : Видавництво «Фоліо», 2011. 204 с.
9. Longman Dictionary of English Idioms / ed. T. Hill. London : Blackwell Publishers, 1979. 654 p.
10. Partridge E. A Dictionary of Cliches. London : Taylor & Francis e-Library, 2005. 549 p.

ХИБНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ГЕНДЕР У ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ

THE MISCONCEPTIONS ABOUT GENDER IN THE TEXT OF THE ENGLISH-LANGUAGE JOKE

Шарун Ю.Ф.,

orcid.org/0000-0002-6187-0742

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської мови

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Стаття присвячена хибним уявленням про гендер у тексті англomовного анекдоту. Гендер – це соціальна стать, зумовлена культурним і соціальним середовищем, нормами та правилами суспільства. У статті докладно розглянуто терміни «гендер» (розумовий конструкт чи модель, що були розроблені з метою більш чіткого наукового опису проблеми статі та поділу між біологічними та соціальними функціями) й «анекдот» (фольклорний жанр, коротка історія чи розповідь про смішний випадок, із несподіваною смішною кінцівкою, який має сатиричне чи жартівливе забарвлення), детально проаналізовані хибні уявлення про гендер (гендерна різниця є великою; гендерні відмінності викликані біологічними відмінностями між статями, гендери розділені, але рівні між собою). Результати дослідження показали, що жінки не бояться виказувати свої емоції, не приховують їх; мають завищені вимоги до свого зовнішнього вигляду – для них важливо завжди гарно виглядати; докладають зусиль щодо змін у чоловічих характерах, а також у різних сферах життя; вони є більш активними та знаючими. У свою чергу, чоловіки не мають претензій до свого вигляду; дотримуються практичної позиції, але у різноманітних сферах життєдіяльності вони не є настільки активними чи досвідченими порівняно з жінками, тобто здаються менш відповідальними. Є думка, що світ став би більш гармонійним, якби обидві статі мали як чисто жіночі якості, так і чисто чоловічі. Людина, маючи такі якості, функціонувала б більш ефективно, ніж та, котра має більш традиційні «жіночі» або «чоловічі» якості, які народжують гендерні схеми і проєктують гендерну належність до ситуації. Ідеальною є ситуація, коли «жіночі» і «чоловічі» якості пов'язуються не з «жіночністю» чи «мужністю», а із загальнолюдськими якостями. Культурою нав'язана думка, що чоловіча та жіноча стать – це повна протилежність одна одній, і кожна повинна виконувати лише притаманні їй ролі, що призводить до виникнення хибних уявлень про гендер.

Ключові слова: анекдот, гендер, жінка, соціальний статус, хибні уявлення, чоловік.

The article is dedicated to misconceptions about gender in the text of the English-language joke. Gender is a social sex arising from the cultural and social environment, norms and rules of the society. In the article, the terms “gender” (a mental construct or model that has been developed for a more precise scientific description of the gender problem and the division between biological and social functions) and “joke” (a folk genre, a short story or story about a funny situation, with an unexpected funny end that has a satirical or playful connotation) are considered in detail. A detailed account of misconceptions about gender has been given (significant gender difference; gender differences are caused by biological differences between sexes, genders are segregated, but equal etc.). The results of the study have shown that women are not afraid to express their emotions, they do not hide them; they have excessive demands on their appearance: it is important for them to look always good; they are making efforts to change men’s character, as well as in different spheres of life; they appear to be more active and knowledgeable. In turn, men have no claims to their appearance; they adhere to a practical point of view, but in various spheres of life they are not as active or experienced as women, that is, they seem to be less responsible. There is a point of view that the world would become more harmonious if both sexes had both purely feminine and masculine qualities. A person having such qualities would function more efficiently and in a variety of conditions than a person who has more traditional “female” or “male” qualities as exactly they that generate gender schemes and design gender belonging to a situation that have nothing to do with it. The ideal situation is when “feminine” and “masculine” qualities are associated not with “femininity” or “masculinity”, but with universal human qualities. The culture is imposed on the idea that the male and female sex is the exact opposite of each other, and each one should fulfill only its inherent roles, and this is what leads to the emergence of misconceptions about gender.

Key words: joke, gender, woman, social status, misconceptions, man.

Постановка проблеми. Термін «гендер» розуміємо як соціальну стать, зумовлену культурним і соціальним середовищем, нормами та правилами суспільства. Частіше цей термін використовувався для описання різниці між чоловічими та жіночими ролями [1].

Постановка завдання. Актуальність дослідження визначається його новизною та підсилюється відсутністю майже будь-яких робіт, які б студіювали хибні уявлення про гендер у тексті англomовного анекдоту [2].

Об’єктом дослідження є тексти англomовних анекдотів. Предметом – хибні уявлення про гендер у тексті англomовного анекдоту.

Мета статті полягає у комплексному аналізі анекдоту як фольклорного жанру й аналізі хибних уявлень про гендер.

Матеріалом дослідження слугували англomовні анекдоти, взяті з Інтернет-джерел. Наукова новизна роботи визначається вибором предмета дослідження. Практичне значення полягає в тому, що конкретний мовний матеріал, який міститься

в дослідженні, може використовуватися у спецкурсах із лінгвістики та у подальшому розгляді цієї тематики.

Виклад основного матеріалу. Частіше поняття «гендер» використовувалося для опису відмінностей між чоловічими та жіночими ролями, але єдиного погляду на нього досі немає. З одного боку, термін можна віднести до розумового конструкту чи моделей, що були розроблені з метою більш чіткого наукового опису проблеми статі та поділу між біологічними та соціальними функціями. З іншого – гендер постає соціальним конструктом, який винайшло суспільство [3].

Перш ніж розглянути хибні уявлення про гендер у тексті англomовного анекдоту, потрібно звернутися до малих форм фольклору, до яких і належить анекдот. Термін походить від грецького *ἀνέκδοτον* (*anekdotos*) і дослівно перекладається як «той, що неопублікований» [4]. Анекдот – фольклорний жанр, коротка історія чи розповідь про смішний випадок із несподіваною смішною кінцівкою. Має сатиричне чи жартівливе забарвлення [5].

Насамперед анекдот – це предмет усної народної творчості, розповідається згідно з обставинами, що склалися. Також виступає як синтез словесної майстерності та виконавчого виду мистецтва, тому що сама людина, котра його розповідає, виступає актором.

Анекдот дозволяє в жартівливій формі обіграти гострі ситуації, звести до мінімуму чи прибрати негативне ставлення до людини, події тощо. Характерною, особливою та головною рисою будь-якого анекдоту є комічність. Анекдот розглядаємо як коротку смішну історію, яка має несподівану кінцівку та виступає предметом усної народної творчості.

Отже, аналізуючи хибні уявлення про гендер, варто звернути увагу на те, що соціокультурну значущість в англomовному соціумі мають традиційні гендерні «еталони»: чоловік – захисник-добувач, годувальник; жінка – берегиня домашнього вогнища, що має практичне підтвердження, наприклад: кількісна і якісна асиметрія у мовній сміховій репрезентації природних, поведінкових характеристик і міжособистісних ролей чоловіка та жінки, які полягають у негативній оцінці шлюбу з боку чоловіка, труднощях встановлення контролю над жінкою, приписуванні їй негативних якостей; для жінки шлюб – це втрата романтизму кохання й уваги з боку чоловіка, спроба перекласти обов'язки домогосподарства жінками на чоловіків, а чоловіками здобуття грошей – на жінок; висміюються і мають негативну оцінку.

Розглядаючи англomовні анекдоти щодо хибних уявлень про гендер, можна виділити п'ять основних помилкових уявлень про гендер:

1) *Гендерна різниця є великою*, наприклад:

1. *To be happy with a man, a woman must understand him a lot and love him little. To be happy with a woman, a man must love her a lot and not try to understand her at all* [6].

Сміховий ефект анекдоту полягає у відображенні різного типу мислення між чоловіками та жінками. Тобто чоловік може лише її кохати, а не намагатися зрозуміти. Цей анекдот вказує на розповсюджену думку, що жіноча стать має своє окреме «жіноче логічне мислення», тому чоловікам так важко їх зрозуміти.

Наступний анекдот вказує на різноманітність подолання поганого настрою чоловіками та жінками, де засоби чоловіків виступають більш логічними, ніж жіночі. Для чоловіка шопінг – це придбання нового одягу для вдоволення необхідних потреб, а їжа – лише засіб для тамування голоду, тоді як жінка усе вищезазначене вживає для гармонізації свого емоційного стану, що підтверджує гендерну різницю.

2. *When women are depressed they either eat or go shopping. When men are depressed, they invade another country. Chocolate is just another snake* [6].

2) Друге хибне уявлення про гендер – це те, *що гендерні відмінності викликані біологічними відмінностями між статями*.

В анекдоті № 3 ми бачимо, наскільки жінки виступають більш зрілими, ніж чоловіки:

3. *Little girls love to play with toys. Then when they reach the age of 11 or 12, they lose interest. Men never grow out of their obsession with toys. As they get older, their toys simply become more expensive, silly and impractical. Examples of men's toys: little miniature TV's, car phones, complicated juicers and blenders, graphic equalizers, small robots that serve cocktails on command, video games, anything that blinks, beeps, and requires at least 6 "D" batteries to operate* [7].

Ми бачимо, що чоловіки залишаються дітьми завжди, змінюються лише їх іграшки, які поступово стають дорожчими та менш функціональними. Дівчата ж граються лише до певного віку, а потім стають жінками, й іграшки вже не мають для них значення, на відміну від чоловіків.

У четвертому анекдоті можна побачити розповсюджену думку, що чоловіки завжди залишаються дітьми і не стають дорослими, на відміну від жінок, наприклад:

4. – *Why is psycho-analysis so much easier for men rather than women?*

– *Because when it comes time to revert to childhood, men are already there* [8].

Сміховий ефект полягає у тому, що психоаналітик під час своєї практики має менше проблем із чоловіками, ніж із жінками, тому що чоловіка не треба повертати до дитинства, щобвилікувати, адже він уже там, на відміну від жінки.

Спіраючись на такий аналіз, можна сказати, що сприймання людьми один одного підкріплюється сигналами, які йдуть із навколишнього культурного середовища. Саме це дає помилкове уявлення про анатомічну / біологічну різницю між протилежними статями, тому що саме така різниця є більш когнітивно доступною та вірогідною, ніж соціальні дані про гендерні відмінності.

3) Третє хибне уявлення – це *біологічні гендерні відмінності, що зумовлюють кращу притосовність чоловіків і жінок до різних соціальних ролей*.

Сміховий ефект наступного анекдоту базується на поширеному твердженні, нібито жінки за своєю природою є занадто комунікабельними – балакучими, на відміну від чоловіків.

5. *Men see the telephone as a communication tool. They use the telephone to send short messages to other people. A woman can visit her girlfriend for two weeks, and upon returning home, she will call the same friend and they will talk for three hours* [8].

Чоловіки використовують телефон лише як інструмент спілкування, на відміну від жінки, для якої він є не просто приладом, а необхідною річчю, що слугує і для зв'язку, і для поділу враженнями, емоціями, почуттями, на відміну від чоловіків, для яких телефон – це просто засіб обміну інформацією.

Наступною розповсюдженою життєвою ситуацією є те, що жінки часто вважають себе далекими від ідеалу і дуже прискіпливі до себе, але є чоловіки, які теж потрапляють під критику, частіше саме під жіночу:

6. *Women have a number of faults. Men have only two – everything they say and everything they do* [9].

Комічність цього жарту полягає у перебільшенні чоловічих недоліків, на відміну від жіночих, бо жінки мають їх декілька, а чоловіки лише два – все, що вони роблять, і все, що вони кажуть.

Філософ Джеймс Рейчелз відстоює принцип рівного ставлення та рівності. Диференційоване ставлення до гендерів і гендерних стереотипів не має виправдання. Розподіл обов'язків між чоловіками і жінками колись був необхідним для виживання родини, але це не означає, що такий розподіл був генетично зумовлений і грає якусь роль із погляду виживання у сучасному світі [10].

4) Четверте хибне уявлення про гендер – це те, що *гендери розділені, але рівні між собою*.

Комічний ефект анекдоту створюється за рахунок того, що жінки часто вважають себе правими та люблять залишати останнє слово за собою. Якщо чоловік щось каже всупереч, жіноча стаття завжди знайде відповідь і спрямує сказане у свій бік. Тобто якщо чоловіки суперечать, це часто призводить до нових аргументів своєї правоти з боку жінок.

7. *Women always have the last word in an argument. Anything a man adds after that is the beginning of a new argument* [9].

Приклад № 8 показує спроби жінок виглядати певним чином – гарнішими, привабливішими, що також може стати предметом жартів:

8. *Men wake up as good-looking as they went to bed. Women somehow deteriorate during the night* [8].

Цей анекдот демонструє, ніби чоловіки задоволені своїм зовнішнім виглядом незалежно від того, чи вони щойно прокинулися, чи вже привели себе до ладу, тоді як жінки використовують безліч засобів для створення свого ідеального вигляду.

5) П'яте хибне уявлення про гендер – те, що *традиційні гендерні ролі слугують меті повнішої задоволеності потреб суспільства*.

Багато людей вважають, що соціальні проблеми часто виникають через зміни у традиційних соціальних ролях, хоча деякі дотримуються думки, що, навпаки, скоро людство повернеться до традиційних соціальних ролей, адже «так було завжди, тому це виправдано» [3]. Але традиція не є виправданням зберігання чогось, а вивчення традиційних ролей показує нам, що вони більше не вдовольняють запити суспільства.

9. *A successful man is the one who makes more money than his wife can spend. A successful woman is the one who can find such a man* [7].

Сміховий ефект цього анекдоту полягає у тому, що чоловік є успішним, якщо він немало заробляє. Жінки тратять гроші у великій або навіть у необмеженій кількості, але частіше це гроші чоловіка. Тому успішною постає жінка, котра може знайти чоловіка, який вдовольнить усі її матеріальні забаганки, щастя ж чоловіка полягає у тому, що в нього, можливо, залишаться якісь гроші після жіночих розтрат.

Десятий приклад показує, що жінки часто невдоволені своїм тілом, вважають себе товстими та потребують підтримки з боку чоловіків, аби вони переконали жінок у протилежному, наприклад:

10. *Wife: "I look fat. Can you give me a compliment?" Husband: "You have perfect eyesight"* [9].

Комічність цього анекдоту полягає в тому, що дружина була невдоволена своїм тілом і намагалася знайти цьому спростування, але чоловік виявився дуже хитрим і підтвердив побоювання дружини саме за допомогою компліменту стосовно її гарного зору, а не стосовно її фігури.

Отже, є думка, що світ став би гармонійнішим, якби обидві статі мали як чисто жіночі якості, так і чисто чоловічі. Сандра Бем висловлює думку, що людина, маючи такі якості, функціонувала б ефективніше, ніж людина, котра має більш традиційні «жіночі» або «чоловічі» якості, які породжують гендерні схеми і проєктують гендерну належність до ситуації. На думку Сандри Бем, ідеальною є ситуація, коли «жіночі» та «чоловічі» якості пов'язуються не з «жіночністю» чи «мужністю», а із загальнолюдськими якостями [11].

Висновки. Отже, культурою нав'язана думка, що чоловіча та жіноча стать – це повна проти-

лежність одна одній, і кожна повинна виконувати лише притаманні їй ролі, а це призводить до виникнення хибних уявлень про гендер.

Проведений аналіз анекдотів показав, що жінки не бояться виказувати свої емоції, не приховують їх; мають завищені вимоги до свого зовнішнього вигляду – для них важливо завжди гарно виглядати; докладають зусиль щодо змін у чоловічих характерах, а також у різних сферах життя; вони є більш активними та знаючими. У свою чергу, чоловіки не мають претензій до свого вигляду; займають практичну позицію, але у різноманітних сферах життєдіяльності вони не є настільки активними чи досвідченими, як жінки, тобто здаються менш відповідальними.

Перспективою подальшого дослідження послужить детальний аналіз гендерної концептосфери сучасного британського анекдоту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кириллина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. Москва, 1999. 180 с.
2. Птушка А.С. Об'єктивація гендерних стереотипів у текстах англомовних анекдотів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2008. 24 с.
3. Воронина О.А. Введение в гендерные исследования. Материалы первой российской школы по гендерным исследованиям. Москва, 1997. 134 с.
4. Каган М.С. Анекдот как феномен культуры. Санкт-Петербург, 2002. 116 с.
5. Рюмина М.Т. Эстетика смеха: Смех как виртуальная реальность. Москва, 2010. 320 с.
6. URL: <http://www.greatcleanjokes.com/3146/differences-between-men-and-women>. (дата звернення: 01.06.2019).
7. URL: <http://www.deeplake.com/jokes/couple10.shtml>. (дата звернення: 26.05.2019).
8. URL: <http://www.native-english.ru/jokes/category/men>. (дата звернення: 02.06.2019).
9. URL: <http://www.laughfactory.com/jokes/sexist-jokes>. (дата звернення: 25.05.2019).
10. Rachels J. The elements of moral philosophy. New York, 1993. 252 p.
11. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. Москва, 2004. 336 с.

ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕПОСІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

INTERNET DISCOURSE IN THE GLOBAL EPOCH OF SOCIAL INFORMATIZATION

Шугаєв А.В.,

orcid.org/0000-0002-0008-2259

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри англійської філології та перекладу

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено аналізу Інтернет-дискурсу в аспекті інформатизації суспільства. Особливу увагу спрямовано на особливості формування інформаційних приводів і фактори їх виокремлення й актуалізації у сучасному Інтернет-дискурсі. У ракурсі дослідження найбільший інтерес становлять сучасні способи комунікації, які змінили повсякденне життя людини та зробили адресата активним учасником дискурсивної практики. Демократизація комунікації зумовлює інтенсифікацію розвідок у галузі гуманітарних знань, зокрема лінгвістики. Це пояснюється поширенням нерелевантних інформаційних потоків, котрі вводять в оману реципієнта та видозмінюють його раціонально-емоційну сферу за допомогою інноваційних прийомів і технік. Політичні кола не нехтують цими інструментами, переслідуючи власні цілі. Неабиякого значення у межах нових завдань набуває екстраполяція Інтернет-дискурсу на політичне і суспільне середовище. Внаслідок інференції отримані знання дають змогу подивитися вглиб досліджуваних явищ і простежити кореляцію між усіма стейкхолдерами дискурсивної взаємодії. Водночас PR-служби створюють різноманітні контексти, а повідомлення, як наслідок, витікають із них. Прес-агенції зацікавлені в опосередкованому впливі, тому що пануюча у світі демократія тяжіє до «м'яких» способів переконування. Саме тому інформаційний привід покликаний впливати на масову свідомість читачів, формуючи у них специфічне ставлення до об'єкта інформування. Інтернет-дискурс слугує середовищем для концентрації політичних практик, надаючи можливість політикам маніпулювати суспільною свідомістю.

Веб-сайт є засобом зв'язків із громадськістю, який виконує рекламно-інформаційну функцію. Опиняючись на веб-порталі, Інтернет-користувач не лише отримує інформацію, але й стає активним учасником дискурсивного процесу.

Ключові слова: Інтернет-дискурс, інформатизація, PR-служба, комунікація, інформаційний привід.

The article deals with the analysis of internet discourse within informatization of society. A special attention is dedicated to the peculiarities of newsworthy stories formation and incentives of their determination and actualization in modern internet discourse. A peculiar focus is directed to modern instruments of communication that changed our everyday life and contributed to the involvement of any recipient into discourse practice. A communication democratization is explained by intensification of researches in the fields of human sciences, in particular linguistics. Spreading of irrelevant information flows influences a human rational and emotion sphere leading to the modification of target audience consciousness due to innovative techniques and methods used by mass media. Political circles also use these techniques in order to pursue their own goals. The extrapolation of internet discourse onto a social and political branch is of great importance. As a result of inference, acquired knowledge makes possible to plunge into details of researched phenomena and monitor a correlation among all stakeholders of discourse interaction. Meanwhile, PR agencies induce various contexts bringing messages proper. Press services are mainly interested in the mediated influence because powerful democracy tends to "soft" ways of persuasion. That's why, a newsworthy story has an influence on readers' mass consciousness forming a specific attitude to an object of informing. Internet discourse poses as the environment for a political practices concentration enabling politicians to manipulate social consciousness.

Any political web-site is a mean of PR agencies carrying out an advertising and informational function. Visiting an internet portal, an internet user obtains information and becomes the active participant of discourse process.

Key words: internet discourse, informatization, PR agency, communication, newsworthy story.

Постановка проблеми. Становлення Інтернет-дискурсу відбувається у другій половині XX ст. на території Сполучених Штатів Америки в період холодної війни, коли світ набув біполярного характеру і спостерігалася конкуренція між двома впливовими державами, а саме Америкою і Радянським Союзом. Змагання країн у воєнній і космічній сфері стало рушійною силою для розвитку Інтернет-технологій і сучасних каналів комунікації.

Сьогодні мережа Інтернет забезпечує потужний майданчик для вивчення тексту та різних типів дискурсу. Це пояснюється включенням

широких мас населення до віртуальної реальності, у якій адресат здатен віднайти необхідну інформацію або ж сформувати певну систему цінностей, трансльовану та зазвичай нав'язану продуцентом за допомогою мовно-візуальних (паралінгвістичних) засобів.

Комунікація в Інтернет-дискурсі набуває популярності не лише у побутовому соціальному житті, але й серед політичних кіл, що прагнуть створити вигідні інформаційні приводи та закріпити у свідомості реципієнта вигідне ставлення до явищ навколишньої дійсності, суб'єктів

та об'єктів політичного процесу. Позиціонуючись як штучно створене комунікативне середовище, Інтернет-дискурс був теоретично осмислений у лінгвістиці та суміжних гуманітарних галузях. У зв'язку з цим комунікація інкорпорується до багатовимірного спілкування Інтернет-мережі, яке здійснюється засобами масової інформації, або PR (Public Relations – зв'язки з громадськістю) службами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В аспекті проблематики нашого дослідження привертають увагу надбання харківської школи у царині розробки теоретико-практичної бази дискурсу як когнітивно-комунікативного (прагматичного) феномену, а саме розвідки Л.Р. Безуглої [1], І.Є. Фролової [2] і І.С. Шевченко [3]. Ці науковиці заклали підґрунтя для можливості дослідження Інтернет-дискурсу і його екстраполяції на суспільну та політичну сферу.

Постановка завдання. Попри невпинний інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до Інтернет-дискурсу, видається необхідним простежити роль інформатизації, формування інформаційних приводів у межах досліджуваного інформаційно-комунікативного середовища. Це дасть імпульс для подальшого критичного розгляду одиниць і категорій Інтернет-дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасної сфери інформаційних технологій призводить до появи форм комунікації, які починають займати чільне місце у соціальному житті. Інноваційні напрями дослідження Інтернет-дискурсу привертають увагу науковців численних гуманітарних наук (лінгвістики, філософії, психології і т. д.). Це пояснюється перетворенням Інтернет-дискурсу на ефективне інформаційно-комунікативне середовище, котре охоплює письмо й усне мовлення. Поняття Інтернет-дискурсу набуло особливої актуальності у контексті інформатизації суспільства. Сьогодні інформатизацію розглядають як процес, за допомогою якого інформаційні технології змінюють економічні та соціальні відносини у такий спосіб, що культурні й економічні перешкоди зводяться до мінімуму [4, с. 36]. Це наштовхує на думку про те, що новітні канали комунікації володіють здатністю об'єднувати світ через стійкіші зв'язки, які характеризуються мультимодальністю і цифровою природою.

Використання сучасних способів комунікації призвело до зростання соціальної продуктивності та видозмінило повсякденне життя людини, передбачаючи відносно вільне розповсюдження інформації, ідей у дигітальному вимірі. Варто згадати Герберта Маклюена, котрий розуміє циф-

ровий світ як глобальний театр, який спонукає населення планети бути не лише глядачами, але й частиною процесу розповсюдження інформації через канали комунікації [5, с. 112]. За таких умов інформатизація – це трансформація суспільства з індустріального періоду в інформаційний, що характеризується включенням мас-медіа до соціально-політичного життя. Переваги інформатизації є очевидними, що зумовлює виконання низки завдань інформаційного характеру більш ефективно та швидко. Пріоритетними завданнями інформатизації є вирішення проблеми виживання людства та підвищення інтелектуального розвитку суспільства у глобальному світі.

Інтернет-дискурс сприймається як інформаційне середовище, яке набуває нового комунікативного змісту, відповідно текст трансформується, пристосовуючись до тенденційної системи цінностей, і, заповнюючи деякі лакуни суспільної свідомості, набуває рис нетрадиційного осмислення [6, с. 37]. Великі масиви цифрової інформації на різноманітні теми доступні широкому загалу, що пояснює затребуваність сучасного Інтернет-дискурсу. За допомогою пошукових систем користувач мережі Інтернет має змогу віднайти пласт інформації на певних веб-ресурсах. Актуальність Інтернет-інформації є індикатором під час ознайомлення адресата з глобальними або локальними суспільно-політичними процесами.

Процес «інформатизації» торкається всіх сфер соціального життя, від індивідуальних практик людини до міжнародних відносин держав. Це перетворює Інтернет-дискурс на важливий чинник розвитку людства за умов формування інформаційної культури особистості. Інтернет як інструмент комунікації уможливорює диверсифікацію інформаційних потоків і подолання ізольованості, зокрема відчуженості реципієнта. Засоби масової інформації та PR-служби відіграють важливу роль у підготовці та реалізації новинних повідомлень, взаємодіючи з окремим індивідом чи соціальною групою. Формування уніфікованого інформаційного середовища продуцента та цільової аудиторії створює передумови для активного впливу зацікавлених сторін на соціальний простір, у якому здійснюється інтеракція владних структур із суспільством. На думку дослідників, картина світу індивіда лише на 10% складається зі знань, які опираються на власний досвід. Вся інша інформація надходить із навколишнього світу та медійних джерел, зокрема з Інтернету. Інформуючи людину про події у світі, PR відділи здійснюють вплив на свідомість і світосприйняття реципієнта. Це свідчить про те, що

у сфері політичної PR-комунікації формуються колективні знання, які включають соціально орієнтоване ставлення особистості до навколишньої дійсності [7, с. 153].

Веб-сайт є візитною карткою політичної партії або організації в Інтернет-просторі, інформуючи потенційного адресата про важливі події сьогодення. Саме тому його вважають засобом зв'язків із громадськістю, котрий виконує рекламно-інформаційну функцію. Опинаячись на веб-порталі, Інтернет-користувач не лише отримує інформацію, але й стає активним учасником процесу, обираючи окремий вид інформації (візуальну, аудіовізуальну, аудіальну). Крім того, інтерактивна комунікація на веб-сайті передбачає зворотню реакцію аудиторії на певну подію соціально-політичного життя. PR-служби забезпечують продукування, обробку, зберігання і передачу інформації адресату, тобто за допомогою Інтернет-дискурсу відбувається відбір учасників комунікативного процесу відповідно до тематичних, жанрових і лінгвопрагматичних критеріїв [8, с. 112]. Таким чином, Інтернет-дискурс складає низку мережевих продуктів, які створені та функціонують у цифровому просторі в межах лінгвістичного та паралінгвістичного контексту з урахуванням реалізованої комунікативної та когнітивної діяльності [9, с. 65]. Жанрова специфіка контенту веб-сайту залежить від сфери діяльності, цілей організації та цільової аудиторії.

Активність і розвиток громадянського суспільства в умовах інформатизації залежить від його здатності сприймати повідомлення, задовольняючи індивідуальні та колективні комунікативні потреби. Мовленнєва взаємодія між комунікантами здійснюється через креолізований текст у межах єдиного просторово-часового континууму Інтернету, до якого може під'єднатися кожен користувач у будь-який час, беручи участь у його формуванні. У зв'язку з цим варто згадати категорію гіпертекстуальності, яка є інструментом побудови нелінійного, але водночас когерентного тексту [10, с. 118–119]. Це свідчить про переорієнтацію електронної ери від створення і збереження інформації до її сприйняття й трансляції. Такі передумови виводять на передній план відправника повідомлення з його тактико-стратегічними намірами.

Інтеграція феномену *інформатизації* у новітній Інтернет-дискурс відбувається під впливом еволюції цифрових технологій. Віднайдення сучасних засобів і способів спілкування спричинило появу інформаційно-комунікативного середовища зі значно ширшими можливостями

реалізації політичної PR-комунікації у контексті інформатизації. Таким способом став Інтернет-дискурс. Необхідно наголосити на тому, що немає чіткого підходу до визначення Інтернет-дискурсу. Дотепер у науковому просторі функціонують терміни: комп'ютерний, електронний і віртуальний дискурси. В основу їх номінації покладено семантичний базис. Це іноді призводить до термінологічної амбівалентності. З іншого боку, зазначені поняття є синонімічними і взаємозамінними. Комп'ютерний дискурс не завжди передбачає середовище Інтернет, оскільки може бути обмежений внутрішньою мережею функціонування. Поняття «електронний» ширше за «комп'ютерний», оскільки охоплює парадигму еволюції електронних засобів.

За нинішніх умов об'єктивна дійсність протиставляється віртуальній реальності, де особливої актуальності набувають інноваційні форми комп'ютерного моделювання. Користувач Інтернет-мережі має можливість поринути у віртуальну реальність, не усвідомлюючи різницю між дійсним і штучно сконструйованим світом. Світосприйняття суб'єкта починає характеризуватися дисперсністю, й об'єктивна реальність поступово наближається до віртуальної, взаємointегруючись у єдину картину сенсорно-перцептивної діяльності.

Особистість відкрита до багатьох інформаційних потоків, які характеризуються агресивним способом впливу на свідомість людей у глобальному середовищі, коли складова частина інформатизації суспільства набула значущості в ракурсі поширення нових засобів комунікації. Це пояснюється, насамперед, перевагою вибору адресатом візуальної форми сприйняття інформації, а не суто текстової репрезентації новин.

Домінування в інформаційному просторі здійснюється шляхом контролю і резонансу. Контроль передбачає вплив на роботу мас-медіа. Резонанс розуміємо як перехід від одного сегменту соціальної групи, в яку надійшло необхідне повідомлення, до більш широких прошарків населення соціальної взаємодії [11]. Кінцевою метою є суспільний резонанс, коли здійснюється вплив на цільову аудиторію або її частину.

Використання інформаційних приводів під час висвітлення новин дозволяє політичним структурам чи окремим політикам змістити фокус уваги цільової аудиторії на події та явища дійсності, що становлять особливий інтерес для комунікатора. Іноді комунікатор враховує не лише власну зацікавленість під час продукування та ілюстрації інформаційного приводу через канали комуні-

кації, але й апелює до індивідуальних цінностей адресата. Це зумовлено насамперед переходом від колективного до індивідуального мислення, коли є необхідність переконати реципієнта у правильності позиції в умовах демократичної комунікації. Таким чином, PR-агенції поєднують різні форми репрезентації інформації, а саме текстової та візуальної. Тригером у цьому процесі є, зокрема, залучення уяви людини для більш достовірного змалювання події прес-службою. Крім цього, адресант намагається «переломити» раціональну сторону сприйняття суб'єкта з метою досягнення кінцевої мети. Відповідно до зазначених міркувань і засад міжсуб'єктної взаємодії інформаційний привід – це реальна або штучно створена і трансльована мас-медіа подія, здатна зацікавити масову аудиторію.

У житті кожного індивіда новини постають у гетерогенній формі. Якщо уніфікувати сприйняття, нівелюється особистісний компонент і людина починає наслідувати тренди, які раніше здавалися їй неважливими. Прикладом можуть слугувати заяви президента США Дональда Трампа стосовно навали іноземців у країні. В інформаційному просторі Америки всі проблеми зводяться до питань незаконного переміщення мексиканців через кордон незалежної держави. Такі інформаційні приводи вже стали маркерами ідентичності народу, що викликають солідарність серед населення. Цікавим є факт відмежування у таких випадках адресанта від нагальної новини та представлення ним відособленої думки з уникненням гострих кутів.

Фактори, які зумовлюють будь-який інформаційний привід:

- своєчасність представлення (актуальні новини збуджують суспільний інтерес);
- резонанс (терористичний акт, внаслідок якого загинули сто людей, становить більшу важливість, аніж злочин, що забрав десять життів); просторова близькість і локалізація (надзвичайна ситуація у власній країні швидше привертає увагу); набуття відомості (визначні постаті частіше є об'єктом журналістського інтересу); зацікавленість суспільства (такі події апелюють до емоцій, викликаючи сум або радість людей, тобто наявний зворотній зв'язок).

Чим більший вплив на реципієнта має інформаційний привід, тим ефективніший його потенціал. Елемент конфлікту в новині надає їй особливого забарвлення. Людська природа вимагає кульмінації почуттів. Вища інтеріоризована форма психіки індивіда відкрита до новизни, особливо в контексті конфліктних ситуацій. Хоча

інтегрально протилежні почуття мають подібний ефект (максимізація позитивних емоцій). У цьому розумінні будь-яка девіація від норми спричинює інформаційний вибух.

В інформаційному суспільстві спостерігається надлишок інформації, тож працівники журналістської сфери мусять обирати з великої кількості матеріалу, що варто уваги, а що ні. У цьому контексті інформаційна значущість розглядається як першочерговий показник входження або не входження новини у простір мас-медіа та іноді зумовлюється ціннісними уявленнями аудиторії, здатними впливати на зміст трансльованої інформації. Відбір інформаційних приводів здійснюється за такими критеріями, як: статистичне відхилення (оригінальність події), нормативний показник (присутність порушення закону чи правил), соціальна, політична, економічна, культурна і громадська значущість [12].

Низка дослідників розуміє інформаційний привід із когнітивних позицій, забезпечуючи теоретико-практичну базу для відбору, розуміння, репрезентації та використання новинної інформації [13]. Як наслідок, цінність новини розглядається як ставлення професіоналів до певної події. Це передбачає активацію «інтерсуб'єктних ментальних категорій» під час оцінки реципієнтом аспектів цінності інформаційного приводу [14].

Розрізняють чотири виміри актуальності новини: когнітивний, соціальний, дискурсивний і матеріальний [15, с. 42–43]. Когнітивний вимір корелює з думкою про спільність інтересів працівників ЗМІ та аудиторії; соціальний вимір розглядається як критерій вибору у журналістській практиці; матеріальний вимір пов'язаний із матеріальною реальністю, яка становить новинну цінність для визначеної громади; дискурсивний вимір, власне, відображає той факт, що інформаційний привід розгортається за допомогою дискурсу.

Співвіднесення політики з Інтернет-дискурсом не оминає лінгвістичного та мультидисциплінарного розгляду. Політична діяльність обмежена професійними рамками та протікає у межах інституціональних вузькоспеціалізованих умов, потребуючи середовища для ілюстрації актуальних новин [16, с. 72]. Таким середовищем є Інтернет-дискурс, який становить процес компіювання тексту в сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними факторами та репрезентує соціальну дію з особливостями взаємодії людей і механізмами їх свідомості, а саме когнітивними процесами [17, с. 7]. У нашому розумінні виникає синкретичний продукт – внаслідок інте-

графії політичного дискурсу в Інтернет-дискурс. За останній час з'явилися міркування серед науковців про появу політичного Інтернет-дискурсу [18, с. 18]. Однак вважаємо за доцільне використовувати поняття Інтернет-дискурс, що зумовлено інкорпоруванням різних типів дискурсу до «глобальної павутини».

Інтернет-дискурс надає можливість скоротити дистанцію між представниками політичних кіл і аудиторією через канали комунікації (коментарі, електронну пошту, блоги, влоги). В основі суб'єкта мовлення постає індивід із власними ціннісними орієнтаціями, здатний інтерпретувати інформацію. Експресивність та емотивність новини залежить від жанру політичної комунікації. Важливо підкреслити, що головне завдання політиків полягає не в передачі інформативного повідомлення, а у збереженні статусу «політичної фігури» й утриманні владних важелів. У зв'язку з цим Інтернет-дискурс є сприятливою основою для мовленнєвої маніпуляції, особливо в період конвергенції телекомунікаційних систем. Не можна заперечити факт складності перевірки фальшивих новин, коли інформаційне вкидання трансформує індивідуальну та суспільну свідомість. Розмиття основ індустріального суспільства призводить до появи соціальної теорії постмодерну. Французький мислитель Ж.-Ф. Ліотар надав таку характеристику цьому періоду: «За умов загальних змін природа знання видозмінює свою форму. Знання втілюються завдяки іншим каналам і залишаються операційними завдяки їх трансформації в деяку кількість інформації. Як наслідок, можна передбачити, що все незмінне у визначеному знанні буде відкинуте, а тенденції нових досліджень будуть підко-

риватися умові перетворення можливих результатів діяльності на мову машин» [19, с. 17].

Динамізм Інтернет-дискурсу полягає у рухомості лексичного складу, який моментально реагує на зміну політичної кон'юнктури. Цей процес особливо помітний на прикладі номінативних метафор. Метафоризація підсилює емоційно-експресивну складову частину висловлювання. На відміну від інституційних типів дискурсу, Інтернет-дискурс володіє ознаками волатильності – здатністю до прогресивної мінливості. У світлі вищезгаданих міркувань діалектичний зв'язок Інтернет-дискурсу, суспільства та політики забезпечує концентрацію політичних практик у віртуальному середовищі за посередництва комп'ютерної мережі. Інтернет-простору властива полідискурсивність або симбіоз дискурсів. У межах одного комунікативного середовища гіперпосилання може відіслати користувача до іншого типу дискурсу, що сприяє більш ефективному впливу на реципієнта з боку ініціатора висловлювання.

Висновки. Отже, Інтернет-дискурс забезпечує інформаційно-комунікативну основу для розкриття сутнісних характеристик інформатизації, беручи участь у конструюванні віртуальної реальності, яка націлена на формування і видозмінення концептуальної картини світу цільової аудиторії. За сучасних умов Інтернет-дискурсу властива масштабність впливу на адресата. Саме тому зазначене середовище є ефективним інструментом поширення інформаційних приводів політичними колами та PR-службами, створюючи основу для ідеологічної боротьби між опонентами. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні політичної PR-комунікації в Інтернет-дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безуглая Л.Р. Три етапа розвитку лінгвопрагматики: от речевого акта к дискурсу. *Дискурс и стиль. Теоретические и прикладные аспекты* : колл. монография / под ред. Г.Я. Солганика, Н.И. Клушкиной, Н.В. Смирновой. Москва : Флинта, 2014. С. 81–93. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=sK8VBQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.
2. Фролова І.Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англomовному дискурсі : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2015. 36 с.
3. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : кол. монографія / під заг. ред. І.С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. С. 105–117.
4. Kluver, R. Globalization, Informatization, and Intercultural Communication. *American Communication Journal*. Vol. 3. Issue 3. May 2000. URL: <http://www.acjournal.org/holdings/vol3/iss3/spec1/kluver.htm>.
5. Marshall McLuhan, *Textealese*, Editura Nemira. București, 2006. P. 112.
6. Алимгазинов К.Ш. Интернет и историческое знание: от информатизации к новым горизонтам исследований. 2014. С. 36–42.
7. Володина М.Н. Язык СМИ и информационно-языковая экология общества. 2011. 346 с.
8. Пескова Е.Н. Дискурс веб-сайта: взаимодействие с другими типами дискурса, жанровые особенности. 2015. С. 112–116.
9. Горина Е.В. Дискурс Интернета: определение понятия и методология исследования. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2014. № 11 (41). Ч. 2. С. 64–67.

10. Назарова Л.В. Гипертекст и интернет-дискурс. *Сборник научных статей «Текст – дискурс. Гипертекст – интернет-дискурс»*. Санкт-Петербург : Издво СПбГУЭФ, 2010. С. 118–141.
11. Почепцов Г.Г. Психологические войны. Москва, 2000, 528 с.
12. Cohen, A. The methods behind What's News? Power-point presentation for the What is News? Conference, Syracuse University. New York, 2002.
13. Вандейк Т. Язык. Познание. Коммуникация. Москва, 1989. 312 р.
14. Bednarek and Caple. 2012. News discourse. 56 р.
15. Bednarek, M., Caple H. The Discourse of News Values. OUP. 2017. 23 р.
16. Шапочкин Д. В. Политический дискурс: когнитивный аспект : монография. Тюмень : Изд-во Тюменского государственного университета, 2012. 260 с.
17. Ахренова Н.А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление. 2009. 35 с.
18. Тагильцева Ю.Р. Субъективная модальность и тональность в политическом интернет-дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2006. 251 с.
19. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна Москва; Санкт-Петербург, 1998. 160 с.

УДК 811.347.3:001

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.30>

КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ТИПИ АНГЛОМОВНИХ ПРИЗВИСК

CLASSIFICATIONS AND TYPES OF ENGLISH NICKNAMES

Яків'юк М.І.,

*orcid.org/0000-0003-2199-6030**магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Бялик В.Д.,

*orcid.org/0000-0001-7428-7145**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Статтю присвячено дослідженню англомовних прізвиськ. У статті дається визначення понять «прізвисько», «антропонім», з'ясовується критерій віднесення прізвиськ до антропонімічної лексики, наводяться найбільш поширені класифікації англомовних прізвиськ, встановлюються категоріальні ознаки, на яких базуються ці класифікації, аналізуються типи прізвиськ англійської мови.

Прізвисько є різновидом антропоніма, за допомогою якого надається додаткове та неофіційне ім'я людині, що виявляє її характерні риси, особливості зовнішності тощо. Антропонім є власним іменем, яке офіційно надається окремій людині для її ідентифікування. Критерієм віднесення прізвиськ до антропонімічної лексики є те, що ці одиниці належать одночасно і до власних імен, які ідентифікують людину, і до слів повсякденного вжитку.

Прізвиська є засобами вираження суб'єктивного ставлення до людини, саме тому вони є експресивно забарвленими й оцінними одиницями. Значна кількість прізвиськ є образними, створюються шляхом метонімічного чи метафоричного перенесення значення загальноживаних слів.

Нині у лінгвістиці немає єдиної, загальновизнаної класифікації прізвиськ. Це пояснюється великою кількістю референтів, що позначаються ними, різними категоріальними ознаками, покладеними в основу класифікування прізвиськ науковцями. Соціолінгвальний статус цих одиниць дозволяє класифікувати їх залежно від соціокомунікативної ситуації використання (ситуативні та позаситуативні, множинні та одиничні) та складу мовних одиниць, які входять до них (антропонімічні, змішаного типу та невласні; гомеричні (багатослівні) та гіпокористичні (однослівні)). Одна з найбільш поширених класифікацій англомовних прізвиськ, запропонована британським дослідником Дж. Холландом, базується на семантико-тематичних ознаках цих одиниць. Найбільш численними типами англомовних прізвиськ, виокремленими науковцем, є одиниці, що вказують на: власне ім'я особи; її професію, захоплення, хобі; риси характеру, зовнішність; національність, етнічне чи расове походження; соціальний чи майновий статус.

Ключові слова: англійська мова, антропонім, категоріальна ознака, класифікація, прізвисько, тип.

The article is devoted to the study of English nicknames. The definition of the notions "nickname", "anthroponym" are given in the article. Criteria of ascribing nicknames to anthroponymic vocabulary are clarified, the most widespread classifications of English nicknames are given, category features on which these classifications are based are determined, types of nicknames of the English language are analyzed in the article as well.

Nickname is a type of anthroponym with the help of which an additional and non-official name is given to a person. Such a name reveals his / her peculiar features of character, appearance, etc. Anthroponym is a personal name given officially to a human being for his / her identification. The criteria of ascribing of nicknames to anthroponymic vocabulary are the facts of their belonging to the proper names that identify people and to the words of common stock (everyday language).

Nicknames are means of expressing subjective attitude to a person. So they are expressively coloured and evaluative language units. A considerable amount of such units are figurative, based on metonymical or metaphorical transferring of common words.

There is no one generally recognized classification of nicknames in linguistics nowadays. This is explained by a big quantity of referents designated by these units and different category features put into bases of such classifications by scholars. Sociolinguistic status of nicknames allows to classify them depending on socio-communicative situation of their usage (situational and extra situational, multiple and single) and composition of language units used in them (anthroponymical, mixed, and non-proper; homeric (verbose), and hypocoristic (brief, laconic) etc. One of the most widespread classifications of English nicknames suggested by British scholar J. Holland is based on semantic and thematic features of these language units. The most numerous types of nicknames, differentiated by the scholar, are those which point to a proper name of a person; his/her profession, passion, hobby; features of character, appearance; nationality, ethnic or racial origin; social or property status.

Key words: English language, anthroponym, category feature, classification, nickname, type.

Постановка завдання. Прізвиськофілія розглядається науковцями як культурна та мовна універсалія [5, с. 32; 11, с. 256], оскільки явище надання додаткових, неофіційних назв осіб властиве різним комунікативним сферам і різним лінгвокультурам. Хоча прізвиська різних мов, особливості їх функціонування та моделі творення є предметом численних лінгвістичних розвідок [5; 7; 10; 11], ще й дотепер немає наукових праць, у яких би розглядалися типи прізвиськ, системно не аналізуються та не порівнюються також класифікації англомовних прізвиськ. Проте саме такий аналіз дозволить поглибити та систематизувати уявлення про цю численну групу англомовних антропонімічних одиниць, сприяючи розумінню їх статусу серед інших. Метою статті є дослідження типології та класифікацій англомовних прізвиськ, а її завданнями є з'ясування поняття «прізвисько», «антропонім», з'ясування критерію віднесення цих одиниць до антропонімічної лексики, висвітлення класифікацій англомовних прізвиськ у сучасній лінгвістиці, встановлення категоріальних ознак, на яких базуються означені класифікації, аналіз типів прізвиськ сучасної англійської мови.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістичній літературі «прізвисько» трактується як антропонімічний термін. Під антропонімом розуміють власне ім'я (чи набір імен), офіційно надане окремій людині як розпізнавальний знак [4, с. 7]. Можливість включення прізвиська до антропонімічної лексики пояснюється тим, що воно належить одночасно і до власних імен, які ідентифікують людину, і до слів повсякденного вжитку [11, с. 256]. Слово «прізвисько» було вперше зареєстровано в англійській мові у XV ст.: *an eke name* (від давньоангл. *eke* – *також*). Воно використовувалося для позначення додаткового імені, яке виражало захоплення чи кепкування [8, с. 12].

Мовознавці вважають прізвисько складною лексичною одиницею. М.М. Ушаков зазначає: межі поняття «прізвисько» до такої міри розмиті, що це призводить до його різного трактування лінгвістами [5, с. 14]. Так, наприклад, російський ономазіолог В.К. Чічагов пропонує таке визначення прізвиська: «Це слова, що надають людям у різні періоди життя за тією чи іншою рисою цих людей, під якою вони зазвичай відомі в певному, часто доволі замкнутому колі суспільства» [6, с. 5]. Н.В. Подольська розглядає прізвисько як вид антропоніма – додаткового імені, наданого людині оточенням у зв'язку з її характерною рисою, обставинами або через якусь аналогію [3, с. 98]. Російський лінгвіст Д.І. Єрмолович характеризує прізвисько як неофіційне експресивно-образне чи емоційно-оцінне ім'я, що «використовується на додаток до антропоніма або замість нього» [2, с. 19]. Англійські лінгвісти трактують поняття «прізвисько» також неоднозначно. Так, наприклад, І. Партідж визначає цей термін як додаток до або замісник імен, включаючи в поняття прізвисько-найменування (*nicknameing*) зневажливе чи фамільярне використання дериватів власних імен [12, с. 32]. Р. Кеннеді та Т. Замунер визначають прізвисько як вираз-посилання, яке ідентифікує індивіда і відрізняється від формально наданих імен референта [10, с. 123].

Чимало науковців вважають прізвиська соціальним явищем, призначеним виконувати низку соціальних функцій [5, с. 15; 6, с. 18; 7, с. 8; 11, с. 258]. Подібні функції, за твердженням Р. Алфорда, залежать від суспільства чи спільноти, в якому використовується те чи інше прізвисько, в деяких випадках прізвиська є засобами вираження зневаги, в інших – соціальної ієрархії, спорідненості, солідарності [7, с. 9].

У зв'язку з цим Дж. Холланд запропонував розподіляти прізвиська за такими характеристиками: 1) ті, що є символами солідарності та належності до певної групи; 2) ті, які є формою соціального контролю; 3) ті, що виокремлюють певні соціальні групи чи індивідів; 4) ті, які впливають на сприйняття інших [11, с. 258].

Д.І. Єрмолович розмежує типи прізвиськ за такими ознаками: залежністю прізвиська від ситуації; складом прізвиська (антропонімічні, змішаного типу та невласні). На думку вченого, ситуативні прізвиська виникають передусім тоді, коли ім'я референта невідоме чи не має значення, але людину потрібно виокремити з-поміж інших [2, с. 21]. Якщо прізвисько закріплюється за людиною в різних ситуаціях, його можна позначити як позаситуативне. Таким прізвиськом можна вважати *the Dancing Chancellor* (Танцюючий канцлер). Ним називали англійського канцлера XVI ст. К. Хаттона, відомого своїм мистецтвом танцювати.

Залежно від мовних одиниць, що використовуються у прізвиськах, вони поділяються на антропонімічні, змішаного типу та невласні. Антропонімічні прізвиська основані на формальному перетворенні антропоніма чи прізвища [2, с. 21]: *Goldy* (від *Goldsmith*), *Rick* (від *Rickenbacker*), *Rocky* (від *Rockefeller*).

Прізвиська змішаного типу, які складаються з двох лексичних елементів (антропонімічного та загального), Д.І. Єрмолович поділяє на підгрупи залежно від того, як розподіляється смислове навантаження між його елементами. До ексцентричних він відносить такі прізвиська, у котрих антропонімічний і загальний компоненти мають більш-менш однакове змістове навантаження [2, с. 22], наприклад: *the Divine Sarah* – видатна французька актриса Сара Бернар, *Guitar Baker* – М. Бейкер, американський гітарист.

В ендосентричній підгрупі провідна роль належить антропоніму, а другий елемент лише умовно характеризує референта, бо використовується для створення співзвуччя, наприклад: *Dennis the Menace*, *Eustace the Useless*. Екзоцентричні прізвиська, на думку вченого, характеризуються тим, що саме загальне слово, яке виражає якусь істотну характеристику за зовнішньою ознакою або діяльністю, є головним: *Ginger Tom* – рудий, *Holy Joe* – святенник або ханжа, *Tiny Tim* – коротун. Невласні прізвиська містять тільки загальні елементи та можуть бути однослівними (*Spike*, *Bull*, *the Duke*) чи неоднослівними (*Ugly Mug*, *Desert Demon*, *the Lady of the Lamp*).

Мовознавець також поділяє прізвиська на множинні й одиничні [2, с. 23]. Він вважає, що

одиничні прізвиська є добре відомими носіям мови та використовуються ними у різних комунікативних сферах. До таких прізвиськ можна віднести: *the Bard of Avon* – В. Шекспір, *the Sage of Chelsea* – Т. Карлейль (шотландський історик і філософ XIX ст.), *the Peasant Bard* – поет Р. Бернс, *the Angelic Doctor* – Фома Аквінський (італійський філософ епохи Середньовіччя), *the Father of History* – Геродот (давньогрецький історик).

Множинними Д.І. Єрмолович називає стандартні прізвиська, які регулярно вживаються стосовно людей із певними якостями. Такі прізвиська науковець розмежує за ознаками:

1) такі, що вказують на зовнішній вигляд загалом (наприклад, *Buttercup*, *Cookie*, *Bunny*, *Goofy*, *Ugly Mug*, *Fish Face*, *Stinky*, *Fleabait*);

2) такі, які вказують на особливості будови тіла (наприклад, *Skinny Minnie*, *Tower of London*, *Everest*, *Tom Thumb*, *Titch*, *Fatso*, *Fatima*, *Buster*);

3) такі, що вказують на окремі частини тіла (*Buff head*, *Melon Head*, *Baldy*, *Wing nut*, *Fuzzy*);

4) такі, які вказують на етнічне чи расове походження (*Froggy*, *Mack*, *Fritz*, *Bluenose*, *Limey*);

5) такі, що вказують на професію чи соціальний стан (*the Boss*, *Chips*, *Mrs. Mopp*, *Billy*);

6) такі, які виражають суб'єктивну оцінку загального характеру (*Pops*, *Precious*, *Peanuts*, *Goo Goo*, *Creep*, *Boo*);

7) такі, що містять оцінку розумових здібностей (*Smart Alec*, *Thick Mick*, *Nutcase*, *Scull*, *Silly Billy*, *Tom Fool*) [2, с. 24].

Поділяючи прізвиська на групи, Д.І. Єрмолович також вказує: подібний розподіл є умовним, адже багато прізвиськ поєднують у собі характеристики різних категорій [2, с. 25].

Аналізуючи англомовні прізвиська відомих хокеїстів і баскетболістів, американські мовознавці Р. Кеннеді та Т. Замінер розмежували їх на два основні типи: *гомеричні* (*homeric*) – багатослівні та *гіпокористичні* (*hypocoristic*) – однослівні (зменшувальні) [10, с. 131]. Дослідники пояснюють назву *Homeric* тим, що багатослівні прізвиськні найменування мають властивості гомерівських епітетів, зокрема: *swift-footed Achilles*, *flashing eyed Athena* тощо. Своєрідними героями баскетболу, на думку Р. Кеннеді та Т. Замуер, постають Roger Bresnahan – *The Duke of Tralee*, Lou Gehrig – *The Iron Horse*, Ed Heusser – *The Wild Elk of the Wasatch*, Reggie Jackson – *Mr. October*, Walter Johnson – *The Big Train* [10, с. 32].

До *гіпокористичних* (зменшувальних) прізвиськ науковці відносять односкладні чи двоскладні слова, призначення яких – вказати на належність спортсмена до команди чи ліги [10, с. 32].

Гіпокористичні прізвиська коротші за гомеричні. Вони утворюються переважно скороченням, наприклад: David Cone – *Coney*, Mark McGwire – *Big Mac*, David Ortiz – *Papi*, Alex Rodriguex – *A-Rod*, David Wells – *Boomer*, William Wilson – *Mookie*.

Англомовні прізвиська класифікують і за семантико-тематичною ознакою. Одна з найбільших класифікацій англомовних прізвиськ, що базується на семантико-тематичних ознаках цих одиниць, запропонована британським дослідником Дж. Холландом [11]. У межах цієї класифікації науковцем було виокремлено найбільш численні типи прізвиськ англійської мови:

- 1) ті, які вказують на власне ім'я особи;
- 2) ті, що визначають належність до певної професії, захоплення, хобі;
- 3) ті, які описують персональні риси характеру, зовнішність;
- 4) ті, що вказують на національність, етнічне чи расове походження;
- 5) прізвиська, які вказують на соціальний і майновий стан [11, с. 261].

Прізвиська, що вказують на власну назву особи, широко вживаються у повсякденній і політичній лексиці. Найпоширеніші з них є номінації, утворені шляхом скорочення, наприклад: Luciana – *Lu*, Gordon Brown – *Gordo*, Donald Bradman – *Don*, Joseph Page – *Joe*, Slobodan Milosevic – *Slobo*. Поширеними є в англійській мові також прізвиська, котрі вказують на належність до певної професії, на вид захоплення, хобі, наприклад: *Turnip Townhend* (Charles Townhend), *the Word's Greatest Entertainer* (Al Jolson), *the Rupert of Debate* (Edward Stanley), *the Railway King* (George Hudson), *the Liberator* (Daniel O'Connell) та ін.

Найбільшою семантико-тематичною групою прізвиськ англійської мови, за спостереженнями науковців, є ті, що описують персональні риси характеру та зовнішності людини, зокрема: *the Tower*, *Stump*, *Shorty*, *Apple Cheeks*, *Chubs*, *Smiley*, *Sugar*, *Bear*, *Baloo*, *Iceberg*, *Frost*, *Eagle*, *Hard rock*, *Night Owl* та ін.

Етнічні прізвиська та прізвиська, які вказують на національне чи расове походження, виражають суб'єктивне ставлення, глузування чи захоплення, зневаги чи прихильності, засудження референтів, котрих позначають. Їх творення може здійснюватися на основі повних імен (прізвищ) представників чужих націй, наприклад: *John* – *англієць*, *Hans*, *Otto* – *німець*, *Olaf* – *швед*, *Guido* – *італієць*. Такі власні імена мають репрезентативний, узагальнюючий характер і здебільшого не оцінюються негативно. Але частіше як прізвиська викорис-

товуються скорочені імена з емоційно-оцінними суфіксами, наприклад: *Ikey* (Isaac), *Ikey-mo* (Isaac + Moses) – єврей, *Fritz*, *Freddy* (Friedrich) – німець, *Dago* (Diego) – італієць, *Paddy*, *Pat* (Patrick), *Mick*, *Mickey* – ірландець. Як прізвиська можуть вживатися також скорочення офіційних етнонімів (*Argie* – *аргентинець*, *Chinee* – *китаєць*, *Aussie* – *австралієць*, *Paki* – *пакистанець*).

В англійській мові чимало прізвиськ позначають соціальний статус людини. Зазначимо, що термін «статус» походить від латинського дієслова *statuer*, яке має значення *розташувати*, *встановити*. Лексична одиниця *statutum* має, у свою чергу, значення *встановлені правила поведінки*, *статут*. Так, наприклад, у сучасній англійській мові для глузливого позначення представника привілейованого класу британського суспільства використовуються прізвиська, значення яких формується шляхом метонімічного (метафоричного) перекладення загальноживаних лексем, зокрема: *toff* – *вичурно вдягнений представник вищого класу*; *yah*, *hoorayhenry* – *егоцентричний*. Також багато інших прізвиськ слугують засобами зневажливого чи презирливого позначення представників вищого класу країни, наприклад: *laced waistcoats*, *leather aprons*, *top drawers of English society*, *dandies*, *the cream of society*, *the biggies*, *fat cats* та ін.

Висновки. Отже, прізвиська належать до антропонімічної лексики. Виконуючи номінативну функцію, вони надають ще одну додаткову назву референтам, яких позначають. Вони слугують засобами вираження суб'єктивного ставлення, глузування чи захоплення, зневаги чи прихильності, засудження тощо. Нині у лінгвістиці немає єдиної класифікації англомовних прізвиськ. Прізвиська розмежовують за різними категоріальними ознаками: сферою використання, складом їх мовних одиниць, семантико-тематичним принципом тощо. Подібне розмаїття класифікацій зумовлено не тільки широким колом референтів, що позначають ці одиниці, але й вибором ключової категоріальної ознаки чи ознак, покладених в основу класифікування прізвиськ. Найбільш поширеними семантико-тематичними групами прізвиськ за їх кількістю в англійській мові вважаються прізвиська на позначення: власного ім'я особи; належності до певної професії, захоплення, хобі; рис характеру, зовнішності; національності, етнічного чи расового походження; соціального та майнового стану.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі структурно-семантичних особливостей і способів творення англомовних прізвиськ різних тематичних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ермолович Д.И. Англо-русский словарь персоналий. Москва : Русский язык, 2000. 334 с.
2. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва : «Р. Валент», 2001. 200 с.
3. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической лексики. Москва : Наука, 1978. 200 с.
4. Селигман М.Д. Антропонимы и антропонимическая лексика. Москва : София, 2006. 356 с.
5. Ушаков Н.Н. Прозвища и личные неофициальные имена (к вопросу о границах прозвищ). Москва : Наука, 1977. 174 с.
6. Чичагов В.К. История русских имен, отчеств и фамилий. Москва : Учпедгиз, 1959. 128 с.
7. Alford R. Naming And Identity: A Cross-Cultural Study of Personal Naming Practices. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 190 p.
8. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 282 p.
9. Delahunty A. Oxford Dictionary of Nicknames. Oxford : Oxford University Press, 2008. 434 p.
10. Kennedy R., Zamyner T. Nicknames and the Lexicon of Sports. *Studies in language*. 2018. Vol. 13. № 1. P. 129–142.
11. Holland J. The Many Faces of Nicknames. *Names*. 2015. Vol. 38. № 4. P. 255–269.
12. Patridge E. Usage and Abusage: a Guide to Good English. London : Middlesex University Press, 1976. 202 p.

РОЗДІЛ 3 РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.134.2'373.421'373.46:61

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.31>

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СИНОНІМІЇ В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ІСПАНОМОВНОЇ ПЕРІОДИКИ)

THE REPRESENTATION OF SYNONYMY IN MEDICAL TERMINOLOGY (ON THE MATERIAL OF SPANISH-SPEAKING JOURNALS)

Лисюк В.В.,

*orcid.org/0000-0002-9213-8802**аспірант кафедри французької філології
факультету іноземних мов**Львівського національного університету імені Івана Франка*

Медична термінологія, мабуть, – одна з найважливіших та найскладніших в усіх мовах світу. Вона налічує близько 300 000 терміноодиниць, проте її розвиток не припиняється і тепер. Як система, що перебуває у стані вічної реконцептуалізації, іманентної для еволюції всякого наукового знання, медична терміносистема не вбереглась від впливів різноманітних лінгвістичних феноменів. Практично щодня робляться якісь нові відкриття в галузі медицини, з'являються щораз більше й більше нових термінів та концептів, що провокує виникнення феномена термінологічної синонімії. Це, своєю чергою, створює проблеми для вивчення медичної термінології, впливає на порозуміння у системі професійно-непрофесійного спілкування, сприйняття наукової інформації, точність перекладу наукової медичної літератури і, звичайно, перешкоджає впорядкуванню згаданої терміносистеми. Цю статтю присвячено дослідженню іспанського вокабуляру медичної справи. У ній здійснено комплексний аналіз термінів-синонімів за джерелами походження, видом їх структурної організації, наявністю чи відсутністю епоніма в їх складі. Досліджено, що у медичній термінології тенденційним є паралельне вживання повної та короткої форм терміна, успадкованих та іншомовних термінів з тим самим значенням; послуговування абрєвіатурами, еліптизованими формами повного терміна та термінами-символами; використання терміна-епоніма і терміна, створеного на основі класифікаційної ознаки. Також з'ясовано особливості синонімічних відношень між термінами досліджуваної термінології та визначено, що основними причинами виникнення термінологічної синонімії є різноманітні лінгвальні та позалінгвальні чинники, як-то особисті преференції автора чи авторів медичних статей, прагнення до мовної економії, семантичне калькування тощо. Встановлено, що явище синонімії є доволі поширеним і навіть природним для медичної галузі. Матеріалом пропонованого дослідження послугували терміноодиниці, відібрані зі спеціалізованої медичної літератури: *Revista médica de Chile, Revista médica MD, Médica Sur* (2015–2019 pp.).

Ключові слова: синонімія, термін, термін-синонім, іспанська медична термінологія, епонімічна синонімія.

Medical terminology is probably one of the most important and difficult in all the languages of the world. It has about 300 000 terms, but still continues its development. As a system that is in a state of eternal reconceptualization, inherent to the evolution of any scientific knowledge, the medical terminology has not escaped the effects of various linguistic phenomena. Almost every day there are some new discoveries in the field of medicine, there are more and more new terms and concepts that causes the emergence of the phenomenon of terminological synonymy. That, in turns, creates problems for the study of medical terminology, affects the understanding in the system of professional-non-professional communication, the perception of scientific information, the accuracy of the translation of scientific medical literature and, of course, it interferes with the ordering of the mentioned terminology system. The present article is devoted to the study of the Spanish medical vocabulary. It brings a comprehensive analysis of synonym terms by sources of origin, the type of their structural organization, the presence or absence of an eponym in their structure. It is investigated that in medical terminology is tendencious to use simultaneously the full and short forms of the term, inherited and foreign language terms with the same meaning; to employ abbreviations, elliptic forms of the full term and symbol terms; to utilize the eponimic term and the term created on the basis of the classification mark. Also, the peculiarities of synonymic relations between terms of the investigated terminology are determined and it is identified that the main causes of their emergence are various linguistic and extra-linguistic factors, such as personal preferences of the author or authors of medical articles, the desire for linguistic economy, the semantic tracing, etc. It is established that the phenomenon of synonymy is quite common and even natural for the medical field. The material of investigation is selected from specialized medical journals: *Revista médica de Chile, Revista médica MD, Médica Sur* (2015–2019).

Key words: synonymy, term, synonym term, Spanish medical terminology, eponymic synonymy.

Постановка проблеми. До проблеми термінологічної синонімії зверталось чимало дослідників: Г. Винокур, В. Даниленко, А. Коваль, О. Нечитайло, І. Кочан, Д. Лотте, Г. Мацюк,

Т. Панько, В. Лейчик, О. Суперанська. Проте одностайності у трактуванні та окресленні цього феномена в сучасному термінознавстві все ще немає.

Традиційне визначення синонімів як слів, що по-різному звучать, але є близькими за смислами, стилістичним забарвленням, можуть поєднуватися з іншими словами або бути тотожними за значенням [6, с. 143], вказує на пряму їх суперечність усталеним вимогам до терміна: стилістична нейтральність, відсутність експресії, однозначність. У такому ключі синонімія постає явищем негативним для нормального функціонування термінології загалом. І. Борисюк слушно зауважує, що «ідеальним для будь-якої терміносистеми є той стан, коли одному окремому поняттю відповідає один термін, бо саме така чітка, регламентована співвіднесеність назви й реалії дає можливість уникати можливих різночитань, а подекуди й плутанини в царині термінів» [4, с. 27].

Поява нових напрямів термінологічного дослідження й різноаспектний аналіз терміносистем надають доволі чіткі підстави стверджувати, що існування синонімічних еквівалентів на позначення одного поняття є явищем доволі природним і почасти неминучим у фахових термінологіях, оскільки фахові мови, будучи складниками літературної мови, так чи інакше розвиваються за тими ж законами [3, с. 245]. Відповідно, як стверджує Ш. Баллі, «слова ніколи не існують самостійно, і нове слово має зіткнутися з синонімами й антонімами» [1, с. 26].

Ми вважаємо синонімію невід'ємною запорукою розвитку та нормалізації терміносистем, позаяк паралельне функціонування кількох термінів на позначення одного і того ж поняття свідчить про зміни термінологічних норм та подальший поглиблений аналіз тих явищ, які за певних причин могли якийсь час іменуватися різними словами [2, с. 89]. Це, своєю чергою, веде до того, що з часом серед сформованого синонімічного ряду виокремляться лише ті номені, що найбільш повно та влучно розкриють суть позначуваної реалії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Іспанську фахову мову медицини в різних аспектах досліджують: М.А. Алькасар Аріса, М.Б. Майор Серрано, Ю. Ернандез де ла Роса, Ф.Л. Морено Мартінез, А.В. Фернандез Пераса, Л. Руїз Росендо, А. Фернандо Наварро, Г. Сингаївська. Попри те, широкий спектр тем, висвітлених у працях цих дослідників, не вирішив питання термінологічної синонімії, яка є доволі поширеною у фаховій іспанській медичній термінології.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз синонімічних відношень іспанської медичної термінології.

Завдання, які ми поставили перед собою:

- 1) проаналізувати джерела походження термінів-синонімів, вид їх структурної організації;
- 2) визначити основні типи відповідностей між термінами у межах синонімічного ряду;
- 3) з'ясувати основні причини виникнення термінів-синонімів.

Виклад основного матеріалу. У рамках провадженого дослідження під термінами-синонімами будемо розуміти слова чи словосполучення, тотожні в повному чи неповному обсязі семантики, які можуть різнитися за етимологією, структурою, особливостями вживання та здатністю встановлювати семантичний зв'язок або відношення з собі подібними поняттями.

Аналізуючи іспанські медичні терміноодиниці, ми об'єднали їх у синонімічні ряди та встановили, що найбільш поширеними є синонімічні двійки (*neonato – recién nacido* (новонароджений); *endoprótesis – stent* (стеніт)), а до складу найдовших синонімічних рядів може входити до восьми компонентів: *cardiomiopatía de Tako-Tsubo – síndrome de disfunción transitoria del ventrículo izquierdo – síndrome de Tako-Tsubo – síndrome de disfunción apical transitoria – SDAT – síndrome de discinesia apical transitoria – ballooning – abalónamiento* (транзиторне кулеподібне розширення верхівки лівого шлуночка).

Послугуючись такими критеріями, як: 1) джерела походження терміноодиниць; 2) вид їх структурної організації; 3) наявність чи відсутність епоніма в складі терміна, ми виділили такі види синонімії:

I. Лексичні синоніми – терміни, що співвідносні за значенням:

У цій групі компоненти синонімічних рядів можуть базуватися на таких відношеннях:

1) успадкований термін – інішомовна термінологічна одиниця (англіцизми): *endoprótesis – stent* (стеніт); *entrecruzamiento – crosslinking* (крослінкінг); *cribado – screening* (скринінг); *acoso – bulling* (цькування); *salpullido – erupción – rash* (висипка).

Аналіз частоти вживання цих термінів показав, що у медичних текстах кількісно преважують саме терміни англосаксонського походження. Причини такої тенденції, на наш погляд, є такі:

- інтернаціональність англосаксонських номенів: їм надають перевагу в більшості європейських мов;
- короткість форми: зазвичай англіцизми є менш громіздкими за структурою;
- снобізм та «лінивість» перекладачів і медиків: небажання пошуку вже наявного в мові

номена на позначення певного поняття та наслідування «моди» на вживання іншомовного терміна.

2) успадкований термін – успадкований термін: *fatiga – cansancio* (втома); *fallecimiento – defunción* (смерть); *malformación – anormalidad* (вада); *transopetatorio – transquirúrgico* (трансопераційний); *severo – grave* (важкий); *morir – fallecer* (помирати); *hipopotasemia – hipokalemia* (гіпокаліємія); *injuría – insuficiencia* (недостатність).

У цих відношеннях чинниками виникнення синонімічних відношень між термінами є:

– семантичне калькування (наприклад, у словосполучках “*infeción severa*” та “*infeción grave*” обидва прикметники набувають смислу «важкості», будучи різними семантично);

– евфемістичність одного із термінів-синонімів (евфемізм “*fallecer*” у межах медичної термінології є найбільш поширеним еквівалентом до слова “*morir*”, позаяк вважається «м’якшим»);

– особисті преференції автора чи авторів статей (терміни “*hipopotasemia*” та “*hipokalemia*” номінують одне і те ж поняття, однак одні медики традиційно надають перевагу першому, а інші – другому).

II. Синтаксичні синоніми – синоніми-конструкції, що співвідносяться за будовою і збігаються за значенням.

Тут ми виокремили такі групи синтаксичних синонімів:

1) синонімічна відповідність «слово – словосполучка»:

neonato – recién nacido (новонароджений); *femenina – paciente femenina* (пацієнтка); *megalodactilia – acromegalia parcial/gigantismo localizado/macrodistrofia lipomatosa* (мегалодактилія); *bebedor – consumidor de alcohol* (алкоголезний); *masculino – paciente masculino/paciente de sexo masculino* (пацієнт); *coiloniquia – uñas en cuchara/uñas de Plumer* (коілоніхія/ложковидні нігті/нігті Пламмера).

2) синонімічна відповідність «словосполучка – словосполучка»:

hiperplasia nodular gigante no-clonal – enfermedad de Castleman (хвороба Кастлемана); *uñas en cuchara – uñas de Plumer* (ложкоподібні нігті/нігті Пламмера); *nevo pigmentado congénito gigante – eritema pigmentado fijo – erupción fija por drogas* (стійка пігментна еритема); *hiperhidrosis palmar – excesiva sudoración de las manos* (гіпергідроз долонь).

Структурний аналіз синтаксичних синонімів показав, що у межах синонімічної відповідності «словосполучка – словосполучка» найпоширенішими структурними моделями є:

Ім.+Прикм. – Ім.+Прийм.+Ім.: *riñon discoide – riñon en torta* (галепоподібна нирка); *paciente sano – paciente en espera* (особа без повної клінічної картини хвороби); *estrídor psicógeno – estrídor de Munchausen* (психогенний стридор); *linforeticuloma folicular – enfermedad de Castleman* (хвороба Кастлемана); *cuello uterino – cuello del útero* (шийка матки);

Ім.+Прикм. – Ім.+Прикм.: *stent coronario – endoprótesis coronaria* (коронарний стент); *eritrocitos degenerados – células fantasmas* (дегенеровані еритроцити); *erupción malar – rash malar* (висипка у формі метелика); *gigantismo localizado – acromegalia parcial – macrodistrofia lipomatosa* (мегалодактилія); *fibrosarcoma inflamatorio – pseudotumor inflamatorio* (запальна фібросаркома);

Ім.+Прикм.+Прикм. – Ім.+Прикм.+Прикм.: *nevo melanocítico gigante – nevo piloso gigante – nevo pigmentado gigante* (гігантський меланоцитарний невус/гігантський пігментний невус); *linfoma gigante benigno – hiperplasia angiofolicular linfoide* (ангіофолікулярна гіперплазія лімфатичних вузлів); *pólipo fibroide inflamatorio – tumor inflamatorio miofibroblástico* (запальна фібросаркома);

Ім.+Прикм. – Ім.+Прийм.+Ім.+Прикм.: *embolismo graso – síndrome de embolia grasa* (жирова емболія); *paciente hipertenso – paciente con hipertensión arterial* (пацієнт з артеріальною гіпертензією);

3) синонімічна відповідність «повна форма терміна – коротка форма терміна»

У ході дослідження ми виявили, що іспанській медичній термінології притаманні такі мовні засоби утворення короткої форми терміна:

Скорочення засобами словотворення:

– **ініціальна аббревіація.** До ініціальних аббревіатур належать лексеми, що створені на основі початкових букв кожного з компонентів складної номінації: *vena cava inferior* (нижня порожниста вена) – VCI; *eritema pigmentado fijo* (стійка пігментна еритема) – EPF; *síndrome de inmunodeficiencia adquirida* (синдром набутого імунodefіциту) – SIDA; *líquido cefalorraquídeo* (спинномозкова рідина) – LCR; *Virus de la Inmunodeficiencia Humana* (вірус імунodefіциту людини) – VIH; *infarto agudo al miocardio* (гострий інфаркт міокарда) – IAM; *Trastorno por déficit de atención e hiperactividad* (синдром дефіциту уваги та гіперактивності) – TDAH; *síndrome de discinesia apical transitoria* (транзиторне кулеподібне розширення верхівки лівого шлуночка) – SDAT; *virus del Ébola* (вірус Ебола) – VE; *síndrome de piernas inquietas* (синдром неспо-

кійних ніг) – SPI; *movimiento paradójal de cuerdas vocales* (синдром парадоксального руху голосових зв'язок) – MPCV; *síndrome de embolia grasa* (жирова емболія) – SEG.

– **еліпс.** За такого способу утворення скороченої форми терміноодиниці скомпресований компонент зберігає значення повного словосполучення: *femenina* – *paciente femenina* (пацієнтка); *masculino* – *paciente de sexo masculino* (пацієнт); *el Ébola* – *virus del Ébola* (вірус Ебола); *Párkinson* – *enfermedad de Párkinson* (хвороба Паркінсона).

Скорочення засобами символіки:

Як засвідчує аналіз корпусу статті, для номінування певного поняття медична термінологія послуговується також термінами, що належать до різних семіотичних систем. Так, номен “*ácido fluoracético*” (*фторацетат натрію*) репрезентовано слівною терміноодиницею – *fluoroaceato de sodio* та терміном-символом – *FCH COONa*.

На наш погляд, функціонування такої великої кількості синтаксичних синонімів-конструкцій зумовлюється: потребою пошуку влучної та точної номінації складних концептів; уточненням об'єктів і понять; відкриттям нових сторін досліджуваних феноменів. Цілком зрозуміло, що цей процес не є швидкоплинним, відтак у мові одночасно можуть функціонувати відразу декілька номенів, які з часом можуть чи мають звестися до одного терміна. Це також пов'язано з бажанням уникнення повторів та реалізацією прагнення до мовної економії.

Проведене дослідження проілюструвало, що для медичної термінології доволі характерним є явище **епонімічної синонімії**, тобто «функціонування кількох відмінних за формою вираження, але співвідносних із тим самим денотатом спеціальних знаків, у складі хоча б одного з яких наявний компонент-епонім» [5, с. 14].

Найпоширенішими є синонімічні відношення між епонімічним терміном та його описово-кваліфікаційним еквівалентом: *enfermedad de Castleman* (хвороба Кастлемана) – *hiperplasia nodular gigante no-clonal/hiperplasia angifolicular linfoide/linforeticuloma folicular/linfona gigante benigno*; *enfermedad de Rendu-Osler-Weber* (хвороба Рандю-Ослера) – *telangiectasia hemorrágica hereditaria*; *síndrome de Tako-Tsubo* (кардіоміопатія Такоцубо) – *síndrome de discinesia apical transitoria/síndrome de disfunción transitoria*

del ventrículo izquierdo; *síndrome Meir Gorlin* (синдром Мейера-Горліна) – *síndrome “oítopatela-talla baja”*; *enfermedad de Willis-Ekbom* (хвороба Вільса Екбома) – *síndrome de piernas inquietas*; *síndrome de Parsonage-Turner* (синдром Персонейджа-Тернера) – *neuritis idiopática del plexo braquial*; *síndrome de Wallenberg* (синдром Валленберга) – *síndrome bulbomedular lateral*; *enfermedad de Hirata* (хвороба Хірата) – *síndrome de hipoglicemia autoinmune*; *nevus de Ota* (невус Ота) – *melanocitosis oculodérmica*; *síndrome de Munchausen* (стридор Мюнхгаузена) – *movimiento paradójal de cuerdas vocales/obstrucción funcional de la vía aérea superior/estridor psicógeno*.

Щодо вживання терміна-епоніма чи його описово-кваліфікаційного еквівалента вважаємо першопричиною цього прагнення до мовної економії. Отже, цілком логічною є тенденційна перевага саме епонімічних термінів, які власне і є менш громіздкими.

Ми також встановили, що у кількісному відношенні найбільшу кількість синонімів мають номени на позначення хвороб та синдромів. При цьому, як впливає з цього дослідження, переважають саме складені терміни. Тому закономірним є бажання фахівців запропонувати номен, який би був чи менш громіздким, чи краще розкривав би суть номінованого явища. У такому ключі цілком закономірним є існування різних найменувань однієї і тієї ж недуги, з-поміж яких кожен спеціаліст чи група спеціалістів обирають те, яке є більш зрозумілим чи прийнятним у їхньому середовищі.

Висновки. Отже, явище синонімії є характерною рисою іспанської медичної термінології. У функціонуванні синонімічних номенів прослідковуються такі тенденції: паралельне вживання повної та короткої форм терміна, успадкованих та іншомовних термінів з тим самим значенням; послуговування аббревіатурами, еліптизованими формами повного терміна та термінами-символами; використання термінаепоніма і терміна, створеного на основі класифікаційної ознаки. Усе це спричинене різними лінгвальними та позалінгвальними чинниками.

Практичне значення цієї розвідки визначається можливістю використання отриманих результатів для порівняльних досліджень лексико-семантичного аспекту фахових терміносистем у межах однієї чи кількох мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / пер. с франц. Е.В. и Т.В. Вентцель. Москва, 1955. 416 с.
2. Суперанская А.В. Литературный язык и терминологическая лексика. *Проблемы работы и упорядочения терминологии в Академии наук союзных республик*. Москва, 1983. С. 81–90.

3. Бондар Н.В. Типологія синонімічних відношень термінів гастроентерології в німецькій мові. *Наук. вісник СХУ ім. Лесі Українки. Сер.: Філологічні науки. Мовознавство*. 2016. № 6. С. 245–250.
4. Борисюк І. Явище синонімії в термінології. *Диво-слово*. 2000. № 4. С. 27–28.
5. Дзюба М.К. Епоніми в українській науковій термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2011. 20 с.
6. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2006. С. 143–149.

УДК 811.134.2'373.46:796.332

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.32>

ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНОЇ НОМІНАЦІЇ ЛЕКСИКИ ФУТБОЛЬНОЇ СФЕРИ (НА МАТЕРІАЛІ ІСПАНСЬКОЇ ПРЕСИ)

PECULIARITIES OF THE NOMINATIVE SUFFIXATION OF FOOTBALL VOCABULARY (ON MATERIALS OF THE SPANISH PRESS)

Лисюк С.В.,

orcid.org/0000-0001-7265-0772

аспірант кафедри французької філології

факультету іноземних мов

Львівського національного університету імені Івана Франка

Пріоритетним напрямом сучасних лінгвістичних студій є дослідження тенденцій розвитку субмов і терміносистем сучасних європейських мов кінця ХХ початку ХХІ сторіччя. Зацікавлення мовою футболу в останні десятиріччя у мовознавців пов'язане з початком активного вивчення різних сфер мовної діяльності соціуму. Копаний м'яч, який за свою більш ніж столітню історію трансформувався зі спортивної гри у соціокультурний феномен та по праву носить титул «короля спорту», в сучасному світі досягнув такого рівня популярності, що став не просто видом спорту, а стилем життя, своєрідною філософією, навіть релігією. Глобалізація футболу як феномена, який репрезентує сегмент мовної картини світу нації, активність словотвірних процесів та змінність лексичного складу його підмови зумовлює потребу у систематизації футбольних термінів та вивчення різних аспектів їх утворення та функціонування у системі мови. Сучасне іспанське спортивне мовлення загалом, а футбольне особливо, характеризується цілою низкою лінгвістичних особливостей не тільки на лексичному, семантичному, граматичному, але й на стилістичному рівні. Футбольний лексикон є відкритою системою, що постійно розвивається та поповнюється новими лексичними одиницями та смислами, використовуючи для цього увесь словотвірний потенціал мови. У цій статті автор зосередив свою увагу на огляді лексико-генетичних особливостей іспанської футбольної термінології, а саме на аналізі суфіксальної номінації як одного із найпродуктивніших словотвірних засобів збагачення іспаномовного вокабуляру цієї сфери. Терміни сфери футболу утворюються згідно зі словотвірними схемами мови за наявними, а іноді за заново створюваними моделями, які часто входять у загальну словотвірну систему. Одним із головних засобів поповнення фонду іспанської футбольної термінології є суфіксальний словотвір, який найактивніше виявляється в іменниках. У статті наведено доволі широку гаму суфіксальних формантів, задіяних у творенні іспаномовних футбольних номінацій, проаналізовано їх за частотністю вживання та словотвірним значенням.

Ключові слова: футбольна термінологія, суфіксальне словотворення, субстантивація, суфікс, афікс.

A dominant trend in modern linguistic researches is the study of tendencies in the development of sublanguages and terminologies of Modern European languages of the end of the 20th century and beginnings of the 21st century. The interest of linguists in the language of football in recent decades is associated with the beginning of an active study of various spheres of language activity of society. The football, which in its more than a century's history transformed from a sports game into a socio-cultural phenomenon and rightly carries the title of "king of sport", in the modern world has reached such a level of popularity that has become not just a sport, but a lifestyle, a peculiar philosophy, even religion. The globalization of football as a phenomenon that represents the segment of the linguistic picture of the world of the nation, the activity of word-formation processes and the variability of the lexical composition of football sublanguage cause the need for systematization of football terms and study of various aspects of their formation and functioning in the language system. Today's Spanish sports broadcasting in general, and football especially, is characterized by a number of linguistic features not only on lexical, semantic, grammatical, but also on the stylistic level. The football vocabulary is an open system that constantly evolves and replenishes with new lexical units and meanings, using for this all the word-building potential of the language. In the article, the author focuses his attention on the review of the lexical-genetic features of the Spanish football terminology, namely the analysis of the nominative suffixation as one of the most productive word-formation means of enriching the Spanish football-vocabulary. The terms of the sphere of football are formed according to word-building schemes of the language for existing, and sometimes for newly created models, which are often included in the common word-building system. One of the main means of replenishing the Spanish football terminology fund is the suffixal word formation, which most actively manifests itself in nouns. A fairly broad range of suffixal formants involved in the creation of Spanish football nominations is given. Special attention is paid to suffixes with the highest frequency of use. The degree of productivity of suffixes is analyzed by word-formation values.

Key words: football terminology, suffixation word-formation, substantivation, suffix, affix.

Постановка проблеми. Футбол як вид спорту нині досягнув надзвичайної популярності, а мовлення, яке використовується в описах футбольних подій, вже давним-давно вийшло далеко за межі футбольної тематики та пронизує фактично всі сфери суспільного життя. Зважаючи на глобалізацію цього спорту та лінгвістичну креативність, яку той маніфестує, постає необхідність у дослідженні мовлення, яке продукується у цьому середовищі.

Екстраординарне поширення спортивної інформації у сучасних засобах масової інформації посприяло створенню спеціалізованого мовлення з великою кількістю нових термінів та виразів, які з плином часу набули самостійного значення та стали своєрідним плацдармом для подальшого розвитку не лише кастильської, а й інших мов світу [3, с. 14–15]. Спортивні засоби масової інформації збагачують мову новими лексемами та новими смислами відомих раніше слів, а тому одним із актуальних питань сьогодення стає огляд лексико-генетичних особливостей термінологіки окремих галузей, футбольної зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях останніх десятиліть футбольний дискурс здебільшого аналізують у межах спортивного (Б. Зільберт, О. Малишева, К. Снятков, О. Панкратова, С. Кудрін, І. Дубчак та ін.). Із найгрунтовніших досліджень – дисертаційні праці О. Рилова «Термінологічна система «Футбол» у російській мові» (1998 р.) і С. Богуславського «Футбольна термінологія в німецькій мові» (2010 р.). Формування й розвиток іспанської футбольної термінології є об'єктами досліджень А. Номдедеу Руля, О. Толстової, О. Блощінської та інших [1, с. 194]. Однак, попри значну увагу науковців до узагальнення теоретичних і практичних питань спортивної термінології та футбольної лексики зокрема, ця сфера досліджень залишається все ще малодослідженою.

Постановка завдання. Мета дослідження – дослідити та описати особливості суфіксального словотворення номінативних одиниць іспанської футбольної сфери. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

1) визначити ступінь продуктивності окремих словотвірних типів, задіяних у творенні термінів футбольної сфери;

2) проаналізувати суфіксальні форманти за словотвірним значенням.

Об'єкт дослідження – термінологіка футболу в іспанській мові, *предмет* – суфіксальне словотворення іспаномовних футбольних номінацій.

Виклад основного матеріалу. У нашій розвідці використано загальнонаукові та лінгвістичні методи дослідження: дескриптивно-емпіричний (для виявлення та опису формальних характеристик досліджуваних одиниць); структурний (для виявлення словотвірних моделей, за якими утворюються футбольні терміни); семантичний аналіз (для визначення нових лексико-семантичних груп).

Аналіз футбольної лексики засвідчив, що футбольна термінологія містить у своїй структурі чимало оцінних афіксів, серед яких найпродуктивнішими є аугментативні: *-azo*, *-ón*.

Серед типології основ, до яких приєднується суфікс *-azo*, виділимо такі: *лексикалізовані іменники* (*cerrojo* → *cerrojazo*, *plancha* → *planchazo*); *інішомовна основа* (*chut* → *chutazo*; *gol* → *golazo*); *антропоніми* (*Tamudo* → *tamudazo*; *Iniesta* → *iniestazo*); *топоніми* (*Maracaná* → *maracanazo*; *Alcorcón* → *alcorconazo*) та інші.

У формуванні цих деривативних утворень ми прослідковуємо низку особливостей, а саме:

– *елізію кінцевого голосного*: *porter(o)* → *porter-azo*, *trall(a)* → *trallazo*, *piscin(a)* → *piscinazo*.

– *безпосереднє злиття суфікса та лексеми* (у випадку іншомовних слів): *gol* → *gol-azo*, *chut* → *chut-azo*.

– *утворення з передсуфіксальними інтерфіксами*, які не завжди підпадають під чіткі правила:

-et-: у словах *tijer-et-azo*, *cul-et-azo*,

-ar-: у словах *espald-ar-azo*, *test-ar-azo*,

-ot-: *man-ot-azo*,

-on-: *encontr-on-azo*, *baj-on-azo*.

Суфікс *-azo* може вживатися на позначення ударів, нанесених фізичними об'єктами (*mecherazo*, *botellazo*) або певною частиною тіла (*rodillazo*, *punterazo*), а також місця, яке зазнало удару: *culetazo*.

Окремої уваги заслуговують новотвори, у яких суфікс *-azo* позначає ідею «сильного удару» чи «прострілу»: *pelotazo*, *izquierdazo*, *cañonazo*, *chupinazo*.

Суфікс -azo також може виражати відтінок захоплення/похвали – *jugadorazo*, *golazo*, *porterazo*, *partidazo*. У цьому разі йдеться про якісне підсилення значення слова. Так, у випадку *jugadorazo* йдеться про гравця високого класу, *porterazo* – висококваліфікованого воротаря, *golazo* – видовищного голу, *partidazo* – неперевершеного матчу.

Подекуди такий формант може додаватися до власних імен та надавати їм негативної конотації. Так, номени *tamudazo*, *alcorconazo*, *maracanazo*, *iniestazo* увійшли у футбольний світ як згадка про невезіння команд «Барселона», мадридського «Реалу», національної збірної Бразилії та «Челсі» у матчах ліги.

У площині інтенсифікації футбольна лексика також послуговується інваріативним суфіксом **-ón** з аугментативним значенням з метою збільшення чи виділення якостей та характеристик майстерності гравців чи команди загалом: **jugadón** – неперевершена комбінація, **paradón** – дивовижне парировання м'яча, **equipón** – неперевершена команда.

У деяких випадках суфікс **-ón**, у разі злиття з іменником жіночого роду, змінює на чоловічий рід основу іменника, до якого приєднується: *sopa* (ім. ж. р.) → *corón* (ім. ч. р.), *patada* (ім. ж. р.) → *patadón* (ім. ч. р.), *temporada* (ім. ж. р.) → *temporadón* (ім. ч. р.), *volea* (ім. ж. р.) → *voleón* (ім. ч. р.).

Суфікс **-ada**, притаманний відіменниковій субстантивізації, може виражати значення «удару» (*patada, tarascada*), «ідею колективності» (*hinchada, fanaticada*), «ідею маніфестацій, виступів» (*pañolada*).

Суфікс -ismo служить для утворення колективних іменників, що позначають групи прихильників певної команди (*madridismo, barcelonismo, osasunismo, franjiverdismo*) або ж політику, яку провадять футбольні діячі (*cruyffismo, zidanismo, niñismo*).

Особливої уваги заслуговує суфікс **-itis** (*madriditis, barcelonitis*). Деривати, утворені з допомогою цього афікса, позначають перебільшену, надмірну, повторювану поведінку чи ставлення – щось на кшталт хвороби – до стану речей. Йдеться, в основному, про деспективне, пейоративне ставлення фанів конкретної команди до команди супротивника, коли остання перебуває на піку форми або ж коли їхня власна команда зазнає розгромної поразки. Так, лексема *madriditis* визначається як злість, яку відчують фанати клубу “Barcelona” до “Real Madrid” [4, с. 99]. За словами О. Толстової, це поняття сприймається як хвороба і, зокрема, використовується у таких мовленнєвих контекстах: “*madriditis incurable*”, “*¡tienes madriditis, tómate aspirina!*”, “*madriditis – no es más que una inflamación*” [2, с. 460–461].

Серед проаналізованих формантів відприкметникової субстантивізації переважають так звані “*nómina qualitatis*”, які вказують на певну якість,

ознаку. Найпоширенішим серед них є суфікс **-idad**: *horizontalidad, profundidad, rotundidad*.

Найбільш продуктивними у відіменниковій ад’ективації є суфікс **-ero**, який вказує на належність до певної категорії (*futbolero, colchonero, liguero*), та суфікс **-ista**, що позначає послідовників та прихильників футбольної команди (*deportivista, sportinguista, interista, osasunista*).

Віддієслівна регресивна субстантивізація здійснюється шляхом приєднання до основи таких суфіксів:

-a: *hinchar* → *hinch*, *volear* → *volea*.

-e: *rematar* → *remate*, *replegarse* → *repliegue*, *enganchar* → *enganche*, *cortar* → *corte*, *achicar* → *achique*, *cerrar* → *cierre*.

-eo: *golpear* → *golpeo*, *gambetear* → *gambeteo*, *cabecear* → *cabeceo*, *zigzaguear* → *zigzagüeo*.

-o: *disparar* → *disparo*, *arbitrar* → *árbol*, *centrar* → *centro*, *descontar* → *descuento*, *rechazar* → *rechazo*.

Найуживанішим серед афіксів відіменникової та відприкметникової вербалізації є суфікс **-ar**. Більшість новотворів такого типу є похідними від іменників (*árbol > arbitrar, centro > centrar, peine > peinar*). Значення дієслів, утворених з допомогою форманта **-ar**, у своїй більшості є результатом метафоричних інтерпретацій (*fusilar* – сильно пробивати по воротах з ближньої дистанції) чи *peinar* (змінити траєкторію руху м'яча, ледь торкнувшись його головою).

Висновки. Отже, деривати, утворені суфіксальним способом, являють собою вагомий пласт футбольної лексики іспаномовного світу. Більшість цих новотворів є субстантивованою. Суфікси, які додаються до кореня основного слова, не лише надають слову певного відтінку, а й можуть повністю трансформувати його семантику.

Практична цінність розвідки полягає в тому, що зібраний матеріал може бути використаний у лінгводидактиці.

Твердження статті можуть стати підґрунтям для порівняльних досліджень фахових терміносистем у межах однієї чи більше мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Струганець Ю.Б. Синонімічні та антонімічні відношення у футбольній термінології. *Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2016. № 44. С. 193–199.
2. Толстова О.Л. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. № 50 (2). С. 456–463.
3. Marañón С.О. *Lenguaje deportivo y comunicación social: prototipo coetáneo de masas*. URL: <http://www.seeci.net/revista/index.php/seeci/article/view/112>.
4. Nomdedeu Rull A. *Terminología del fútbol y diccionarios: elaboración de un diccionario de especialidad para el gran público : tesis doctoral*. Universidad Autónoma de Barcelona, 2004. 248 p.

**РОЗВИТОК ФОНЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ СТАРОФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ
В КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ ІСТОРИЧНИХ ТА МОВНИХ ПРОЦЕСІВ
ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ У ФРАНЦІЇ**

**DEVELOPMENT OF THE OLD FRENCH PHONETIC SYSTEM
IN THE CONTEXT OF THE MAIN HISTORICAL AND LINGUAL PROCESSES
IN THE MIDDLE AGES IN FRANCE**

Лук'янченко М.П.,

orcid.org/0000-0001-8093-4951

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри романської філології та компаративістики

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено вивченню особливостей фонетичної системи старофранцузької мови, окреслено деякі важливі історичні події, які мали безпосередній вплив на її розвиток і становлення, визначено основні явища, що характеризували фонетичну систему французької мови вказаного часового періоду. Для сучасного романського мовознавства важливим залишається дослідження особливостей французької мови на кожному окремому етапі її еволюції починаючи з найдавніших часів, у Середні віки й аж дотепер. Тому одним із актуальних напрямів у романістиці є розробка питання, пов'язаного із вивченням специфічних рис вокалізму та консонантизму давньої французької мови, яка активно змінювалася протягом усього періоду Середньовіччя.

Процес формування і розвиток фонетичної системи французької мови часто привертала увагу вітчизняних та зарубіжних учених. Їхні напрацювання давали змогу розкрити механізми утворення голосних та приголосних звуків, виявити основні принципи їх вимови та функціонування в мовленні протягом усіх періодів розвитку і становлення французької мови. Отже, актуальність зазначеної тематики зумовлена сталим інтересом дослідників-лінгвістів до розгляду проблем формування національних мов, й зокрема їхніх фонетичних систем, а в нашому випадку – фонетичної системи старофранцузької мови у ракурсі її становлення як загальнонародної писемно-літературної мови.

Визначення особливостей функціонування фонетичної системи французької мови на першому етапі її еволюції відбувалося шляхом розгляду основних фонетичних властивостей та явищ, а також тих історичних подій, які визначали та супроводжували її розвиток у вказаний період.

Розвиток системи голосних французької мови періоду Середньовіччя (т. з. старофранцузької мови) характеризувався п'ятьма особливими явищами: 1) появою нових голосних: закритої огубленої голосної заднього ряду [u] й огубленої голосної переднього ряду [ō]; 2) скороченням переднаголошеного і постнаголошеного [e]; 3) тенденцією до монофтонгізації дифтонгів і трифтонгів, яка завершиться остаточно аж у XVIII ст.; 4) зникненням назалізованої голосної [ēn]; 5) переходом [oi] > [we].

Розвиток системи приголосних середньовічної французької мови характеризується двома основними явищами: 1) тенденцією до спрощення груп приголосних (вокалізація l, випадіння s перед іншою приголосною, втратаю аффрикатів, делабіалізацією огублених палатальних звуків); 2) втратаю міжзубних звуків: поствокалічної кінцевої приголосної f (θ) та міжвокалічної приголосної d (ð).

Ключові слова: старофранцузька мова, Середньовіччя, фонетична система, вокалізм, консонантизм.

The article is dedicated to the study of the phonetic system features of the Old French language, outlining some important historical events that had a direct impact on its foundation and development as well as identified the main phenomena that characterized the phonetic system of the French language in the given time period. For contemporary Roman linguistics, it is important to study the features of the French language at every single stage in its evolution, from ancient times to the Middle Ages to this day. Therefore, one of the most important directions in the field of romantics is the development of a question related to the study of the specific features of vowel and consonant systems of the ancient French language, which have been actively changing throughout the period of the Middle Ages.

The process of formation and development of the phonetic system of the French language has often attracted the attention of not only of Ukrainian but also foreign scientists. Their findings allowed to reveal the mechanisms of the formation of vowel and consonant sounds, identify the basic principles of their pronunciation and functioning in a speech during all periods of development and formation of the French language. Thus, the relevance of the stated problem is driven by the constant interest of the linguist researchers in investigation of the formation intricacies of the national languages, in particular, their phonetic systems, and in our case, the phonetic system of the Old French language in terms of its establishment as a universal written and literary language.

The investigation of the phonetic system features of the French language at the first stage of its evolution was carried out through the consideration of the basic phonetic properties and phenomena, as well as historical events that determined and accompanied its development during that period.

The development of the French language vowel system in the Middle Ages (from the Old French language) was characterized by five distinct phenomena: 1) the emergence of new vowels: a closed labialized deep vowel [u] and a labialized front vowel [ō]; 2) the pronunciation shortening of the pre-emphasized and post emphasized [e];

3) the tendency for monophthongization of diphthongs and triphthongs, which was completed as late as in the XVIII century; 4) the disappearance of nasalized vowel [ɛ̃n]; 5) transition of [oi] > [we].

The development of the consonant system in the medieval French is characterized by two key phenomena: 1) the drift towards the simplification the consonant groups (vocalization of *l*, loss of *s* before another consonant, loss of the affricates, and the delabialization of the labialized palatal sounds); 2) the loss of interdental sounds: the post-vocalic final consonant *f* (Θ) and intervocalic consonant *d* (δ).

Key words: Old French language, Middle Ages, phonetic system, vocalism, consonantism.

Постановка проблеми. Для сучасного романського мовознавства важливим залишається дослідження особливостей французької мови на кожному окремому етапі її розвитку і становлення починаючи з найдавніших часів, у Середні віки й аж дотепер. Тому одним із основних напрямів у романістиці є розробка питання, пов'язаного із вивченням специфічних рис вокалізму та консонантизму давньої французької мови, яка активно еволюціонувала протягом усього періоду Середньовіччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес формування та розвиток фонетичної системи французької мови часто привертала увагу вітчизняних (наприклад, Г. Морошкіна [1]) та зарубіжних учених (Л. Скредіна [2], Л. Болдіна [3], А. Доза [4], Ж. Альєр [5], І. Морен [6], М. Перре [7], Ж. Пікош [8], Г. Цінк [9] та ін.). Їхні напрацювання давали змогу розкрити механізми утворення голосних та приголосних звуків, виявити основні принципи їх вимови та функціонування в мовленні протягом усіх періодів розвитку і становлення французької мови. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена сталим інтересом дослідників-лінгвістів до розгляду проблем формування національних мов, й зокрема їхніх фонетичних систем, а в нашому випадку – фонетичної системи середньовічної французької мови у ракурсі її становлення як загальнонародної писемно-літературної мови.

Постановка завдання. Мета статті – визначення особливостей функціонування фонетичної системи старофранцузької мови шляхом розгляду основних фонетичних властивостей та явищ, які визначали та супроводжували її розвиток у вказаний період.

Виклад основного матеріалу. Соціолінгвістична ситуація у Франції доби Середньовіччя, яка мала безпосередній визначальний вплив на всі суспільні, а також мовні процеси, що відбувалися тоді, характеризувалася такими основними явищами: 1) початком формування Французького королівства; 2) появою першого тексту французькою мовою, а саме Страсбурзької клятви; 3) феодальним поділом території Франції; 4) діалектною фрагментацією старофранцузької мови; 5) виникненням та формуванням загальнонародної писемно-літературної французької мови.

Верденський договір (серпень 843), підписаний між онуками Карла Великого – Лотарем I, Карлом Лисим і Людовиком II Німецьким, означував не тільки закінчення війн, але й кінець єдності імперії Каролінгів та фактично початок існування трьох сучасних держав Західної Європи: Франції, Італії та Німеччини [10]. Карл Лисий, наймолодший з братів, отримав західну частину імперії Карла Великого, тобто землі на захід від річок Шельда, Мез і Рона, власне кажучи Західну Францію (т. з. Західне Франкське королівство), яка включала істотну частину території сучасної Франції, за винятком східних провінцій. Лотар, старший брат, зберіг титул імператора й отримав центральну частину імперії Карла Великого (т. з. Середнє королівство), тобто Італію, та смугу землі, розташовану між Рейном, з одного боку, Шельдою і Мезом – з іншого, а також територію, розташовану на сході й уздовж Рони, що становило центральну Францію. Територія, розташована між Мезом і Рейном, яка пізніше отримала назву Лотарингія (Королівство Лотера), була згодом приєднана до Німеччини. Людовику Німецькому дісталася Східна Франція (т. з. Східне Франкське королівство) [10], тобто землі на схід від Рейну і на північ від Альп, що стало основою майбутньої Німеччини.

Початок формування Французького королівства збігається в часі з появою першого тексту французькою мовою. Цей текст, відомий під назвою «Страсбурзька клятва», був оприлюднений 14 лютого 842 року, тобто за рік до підписання Верденського договору [11; 12]. У боротьбі зі старшим братом Лотарем Карл Лисий і Людовик Німецький уклали договір про взаємодопомогу. Вони прийняли присягу перед своїми арміями. Для того щоб цю клятву могли зрозуміти солдати обох сторін, Карл проголосив її німецькою мовою, а Людовик зробив це романською мовою, а точніше на одному з романських діалектів, якими розмовляли в західній Франції.

Текст присяги романською, німецькою та латинською мовами був включений до літопису Нітарда під назвою “Historiarum libri quartet”. Страсбурзька клятва вважається першим і найдавнішим відомим текстом романською мовою. Саме з присяги в Страсбурзі фактично почина-

ється історія французької мови, хоча мова цього документа нагадує радше галло-романську, аніж власне французьку.

Зміцнення економічної, військової та політичної влади феодалів, а також процес децентралізації призвели до географічної роздробленості Франції. У IX–X століттях у Франції утворилася ціла низка напівнезалежних герцогств і графств, які були номінально згруповані під владою короля: герцогства Іль-де-Франс (королівська область), Нормандія, Бургундія, Гасконія, Аквітанія; графства – Фландрія, Шампань, Мен, Анжу, Бретань, Пуату, Барселона, Тулуза й Овернь [13]. Усі вони невдовзі після свого формування почали розвиватися самостійно. Кожен володар став, наче маленький король у своєму домені, бо мав право вести міжусобні війни, чеканити власні гроші, стягувати податки й чинити правосуддя. Згодом великі землеволодіння, приміром на півдні Франції, стали практично автономними й зовсім перестали визнавати владу короля. При цьому слід зазначити, що ця незалежність сприяла інтенсивному економічному та культурному розвитку південної Франції. Швидке зростання продуктивних сил і жвава морська торгівля із сусідніми державами, особливо Італією та країнами Сходу, визначали розвиток південних автономних міст. Слід також додати, що в XII – першій половині XIII століть відбувався розквіт прованської культури і літератури, які мали значний вплив на всю західну культуру й літературу того часу.

Політична та економічна фрагментація території Франції призвела до певної ізоляції різних частин країни. З іншого боку, ця економічна та політична самостійність призвела до автономізації культурного розвитку. Кордони між різними феодальними володіннями були фактично закриті й становили перешкоду для вільного пересування людей територією Франції, а отже, для встановлення контактів між мешканцями різних регіонів країни. Окрім того, такі об'єктивні обставини руйнували мовні зв'язки між ними.

Якщо падіння Римської імперії призвело до формування різних романських мов, то ослаблення центральної королівської влади призвело до значного діалектного дроблення різних романських мов [11]. Феодальна ж розмежованість Франції стала причиною діалектного поділу самої галло-романської мови.

З лінгвістичної точки зору у Франції відбулися два типи поділу, зумовлені різними факторами: 1) неоднакові ступені кельтизації, романізації та германізації сприяли перш за все розділенню Франції на дві великі мовні зони: власне фран-

цузьку й окситанську; 2) феодальне розчленування Франції призвело до помітної діалектної фрагментації кожної з цих двох зон, не забуваємо при цьому про існування так званої перехідної франко-провансальської зони.

Отже, мали місце два типи поділу діалектів старофранцузької мови: з географічної і з лінгвістичної точок зору. Згідно з першою позицією, діалекти старофранцузької мови поділялися на чотири зони:

- на Заході: нормандський, північно-західні діалекти (Анжу, Мен, Бретань) та південно-західні діалекти (Пуату, Оніс, Сентонж і Ангумуа);
- на Півночі: піккардійський;
- на Північному Сході та Сході: валлонський (нині Бельгія), лотаринзький та бургундський;
- у Центрі: французький діалект (тобто діалект Іль-де-Франс) та діалект регіону Шампань. Як бачимо, з географічної точки зору французький діалект займав проміжне положення між усіма іншими діалектами.

З лінгвістичної точки зору, тобто відповідно до певних загальних фонетичних і морфологічних особливостей, діалекти старофранцузької мови поділялися на дві групи:

- західні діалекти: нормандський, французький, північно-західні та південно-західні діалекти;
- діалекти Північного Сходу: валлонський, лотаринзький і бургундський. Піккардійський і шампанський діалекти, які містили значну кількість елементів своїх сусідів, займали проміжне положення.

Перші тогочасні літературні пам'ятки: Секвенція про Святу Євлаалію або Секвенція Святої Євлалії, інакше – Кантілена Святої Євлалії, Кантілена про Святу Евлялію (фр. *Séquence de Sainte Eulalie, Cantilène de Sainte Eulalie* (1040–1050) [11] – анонімна найдавніша літературна пам'ятка французькою мовою, а також найдавніші епічні поеми, включаючи знамениту пісню про Роланда (1080–1100), виявляють мовні особливості діалектів тих регіонів, де вони були створені або переписані. Не забуваймо, що тоді ще не було загальної письмової літературної мови.

Виникнення та формування загальнонародної писемно-літературної французької мови поділяється на два етапи. На першому етапі, тобто у XI–XII століттях, на основі діалектів Західної Франції, а саме нормандського діалекту (завдяки його тодішньому панівному політичному й економічному становищу), й почала формуватися загальноприйнята письмова літературна мова. Саме тому більшість літературних творів того

періоду були написані або переписані в Нормандії. Це стосується й більшості прикладів тогочасного героїчного епосу (вже згадана пісня про Роланда) та куртуазної літератури (Роман про Трістана) чи поезії [12]. На другому етапі формування загальної писемно-літературної мови її діалектна база посунулася із заходу на схід. Таке переміщення було зумовлене політичними, економічними, історичними та культурними факторами, оскільки тоді Париж та центральний регіон Іль-де-Франс стали головними завдяки посиленню королівської влади. Це також був час інтенсивного економічного розвитку міст на півночі Франції (Аррас, Бове, Сенліс, Ам'єн, Реймс та ін.).

XIII століття загалом відзначається розквітом середньовічної культури на півночі Франції. Крім того, саме у містах виникла і стала процвітати готична архітектура, яка замінила романське (або монастирське) мистецтво. Поети й письменники все більше й більше почали орієнтуватися на мову Парижа, важливість якого лише постійно зростала після того, як він став столицею та центром королівської влади.

У зазначеному соціополітичному контексті й відбувався розвиток фонетичної системи французької мови доби Середньовіччя. Порівняно із системою приголосних система голосних звуків була доволі складною у стародавній французькій мові зазначеного періоду. Насправді, нині навряд чи можна уявити собі такий надлишок голосних артикуляцій, характерний для старофранцузької мови. Вона мала: 9 носових голосних: [i], [é], [è], [a], [o], [ò], [ou], [u], [ë]; 5 носових голосних: [an], [ein], [in], [oun], [un]; 11 носових дифтонгів: [ie], [ue], [ei], [òu], [ai], [yi], [oi], [au], [eu], [èu], [ou]; 5 назалізованих дифтонгів: [an-i], [ein-i], [i-ein], [ou-ein], [u-ein]; 3 трифтонги: [ieu], [uou], [eau]. Тобто вокалічна система старофранцузької мови й нині вражає кількісно – 33 голосні [13; 14]. Тому вже наприкінці Середніх віків розпочалося поступове її спрощення.

Вокалізм та консонантизм старофранцузької мови зазнають значних перетворень [15]. Наприкінці XII – на початку XIII століття до закритої огубленої голосної [u], утвореної ще у VIII сторіччі, додалася нова огублена голосна переднього ряду [ö]. Цей новий звук з'явився у результаті скорочення дифтонгів й одного старофранцузького трифтонгу: *nuef* > [nœf]; *flour* > [flör]; *tseveus* > [tsevös].

У системі голосних звуків старофранцузької мови постав також новий звук [u] як наслідок розвитку наголошеної зв'язаної або переднаголошеної *o* та монофтонгізації *ou*:

o > *u* (*ou*): *jor* > *jur* (*jour*);
cort > *curt* (*court*);
tot > *tut* (*tout*);
doter > *duter* (*douter*);
cort > *curt* (*court*).

o + *e, i* > *o* > *u*: *locare* > *loer* > *luer* (*louer*);
oir > *uir* (*ouïr*).

У XIII столітті відбувається також скорочення дифтонга *ou*, утвореного ще в галло-романській мові: *clavu* > *clou* > *clu* (*clou*).

У XII столітті переднаголошена і постнаголошена голосна *e* слабшає і скорочується, у результаті чого з'являється своєрідний позиційний варіант цієї голосної: *teste* > *testə*; *tseval* > *tseval*.

Як уже зазначалося, на початковому етапі свого розвитку старофранцузька мова характеризувалася значним розмаїттям дифтонгів та трифтонгів. У XII столітті спостерігається початок процесу монофтонгізації (у дужках вказано орфографію):

ai > *ei* > *e* (*ai*): *mais* > *meis* > *mes* (*mais*);
ieu > *iö* > *jö* (*ieu*): *diéu* > *diö* > *djö* (*dieu*).

У XIII столітті цей процес охопив такі дифтонги і трифтонги:

ie > *je* (*ie*): *pier* > *pjer* (*pierre*);
üi > *çi* (*ui*): *früit* > *fruçi* (*fruit*);
ain > *ein* > *en*: *māin* > *mēin* > *mēn* (*main*);
ein > *en*: *plēin* > *plēn* (*plein*).

Однією з перших змін у розвитку назалізованих голосних став перехід *ēn* > *ān* у XI столітті: *parēnt* > *parānt* (*parent*).

У XII столітті, тобто на першому етапі, відбувається також перехід:

ei > *oi*: *aveir* > *avoir*.

А в XIII столітті, тобто на другому етапі, ця трансформація продовжується:

oi > *oe* > *ue* > *we*: *avoir* > *avoer* > *avuer* > *avwer*.

Що ж стосується розвитку системи приголосних середньовічної французької мови, то він характеризується двома основними явищами: 1) тенденцією до спрощення груп приголосних (вокалізація *l*, випадіння *s* перед іншою приголосною, втратою африкатів, дельтабілізацією огублених палатальних звуків); 2) втратою міжзубних звуків: поствокалічної кінцевої приголосної *t* (*θ*) та міжвокалічної приголосної *d* (*ð*).

Так, мала місце вокалізація *l* перед іншою приголосною (ще в X ст.):

l > *l* > *u*: *cūlpu* > *colp* > *coup*.

Випадіння *s* перед іншою приголосною почалося з XI століття. Спочатку *s* зникає перед плавними звуками *r*, *l* та носовими *m*, *n*: *isle* > *île*; *blasme* > *blâme*. А в XIV столітті *s* зникає перед

усіма іншими приголосними: *teste* > *tet* (*tête*); *beste* > *bet* (*bête*).

Втрату африкатів спостерігаємо в XIII столітті:

ts > *s*: *tsjel* > *sjel* (*ciel*);
tʃ > *ʃ*: *tʃjën* > *ʃjën* (*chien*);
dʒ > *ʒ*: *dʒânt* > *zânt* (*gent*).

Не можна оминати увагою процес делябілізації **kw** і **gw**. Спочатку пройшла делябілізація **kw** (у X столітті): *quare* > *kwar* > *kar* (*car*); *quando* > *kwant* > *kant* (*quand*). Потім делябілізувалося й **gw**: *want* > *gwant* > *gant* (*gant*). Цей процес відбувався також під впливом тенденції до спрощення груп приголосних.

У цей період спостерігалось зникнення поствокалічної кінцевої приголосної **t** (**θ**): *cantat* > *tʃântet* > *tʃântə* (*chante*). А в XI столітті втрачається також і **d** (**ð**) – міжзубна міжвокалічна приголосна: *vita* > *vida* > *vide* > *vie*.

Висновки. Розвиток системи голосних французької мови періоду Середньовіччя (т. з. старо-

французької мови) характеризувався п'ятьма особливими явищами: 1) появою нових голосних: закритої огубленої голосної заднього ряду [**u**] і огубленої голосної переднього ряду [**ø**]; 2) скороченням переднаголошеного і постнаголошеного [**e**]; 3) тенденцією до монофтонгізації дифтонгів і трифтонгів, яка завершиться остаточно аж у XVIII ст.; 4) зникненням назалізованої голосної [**ẽn**]; 5) розвитком [**oi**] > [**we**].

Розвиток системи приголосних середньовічної французької мови характеризується двома основними явищами: 1) тенденцією до спрощення груп приголосних (вокалізація **l**, випадіння **s** перед іншою приголосною, втратою африкатів, делябілізацією огублених палатальних звуків); 2) втратою міжзубних звуків: поствокалічної кінцевої приголосної **t** (**θ**) та міжвокалічної приголосної **d** (**ð**).

У перспективі можливим видається розгляд змін у фонетиці французької мови протягом пізніших етапів її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Морошкіна Г.Ф. Історія французької мови (фр.) : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2011. 320 с.
2. Скредина Л.М. История французского языка : учебное пособие для вузов. Москва : Высшая школа, 2001. 463 с.
3. Болдина Л.А. История французского языка. Краткий курс лекций. Ростов на Дону : Феникс, 2006. 160 с.
4. Доза А. История французского языка / пер. с франц. Е.Н. Шор. Москва : Изд-во иностр. лит., 2003. 471 с.
5. Allière J. La formation de la langue française. Paris : PUF, 1982. 127 p.
6. Morin Y. Ch. Histoire des systèmes phonique et graphique du français. URL: http://www.ycmorin.net/.../2006-Histoire_phonologie_graphie_du_fran...
7. Perret M. Introduction à l'histoire de la langue française. Paris : Armand Colin, 2008. 208 p.
8. Picoche J., Marchello-Nizia Ch. Histoire de la langue française. Paris : Nathan, 2001. 396 p.
9. Zink G. Phonétique historique du français. Paris: PUF, 1986. 254 p.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ:

10. URL: <http://ancien-francais.blogspot.com>.
11. URL: <http://thaloe.free.fr/francais/historic1.html>.
12. URL: <http://www.espacefrancais.com/histoire-de-la-langue-francaise/>.
13. URL: http://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/HIST_FR_s3_Ancien-francais.htm.
14. URL: <http://blablalagr3.blogspot.com/2011/01/ancienne-francais-le-systeme-phonetique.html>.
15. URL: <http://bbouillon.free.fr/univ/hl/Fichiers/Cours/pron.htm>.

ФОРМУВАННЯ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

THE FORMATION OF PREFIXAL VERBS IN SPANISH: COGNITIVE ASPECT

Редковська Т.О.,

orcid.org/0000-0003-3500-387X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету

У статті розглядаються механізми створення префіксованих дієслівних синтетичних дериватів на концептуальному рівні в іспанській мові (ілюстративною базою слугує роман сучасної іспанської письменниці Дульсе Чакон «Сплячий голос» (2002), тобто досліджуваний матеріал аналізується з точки зору нині актуального когнітивного підходу до проблеми. Порівнюється схожість між пропозиційною структурою речення (семантико-синтаксичний рівень) і віддієслівною деривацією (морфо-лексичний рівень). У першому випадку вершину схеми утворює присудок, якому підпорядковані підмет і додаток або доповнення, що входять разом з присудком у конструктивний мінімум пропозиції. Як свідчить дослідження словотвірних процесів, основними деривативними елементами у разі префіксації виступають так звані сірконстанти, що за своїми функціями є аналогами додатку/доповнення у реченні. Сірконстанти, виражені префіксами, підрозділяються на категорії фазовості, локативності, контрарності, умови, повторення, інтенсивності, оцінності, соціативності, каузативності, ранговості, заперечення, партитивності тощо. Загалом префікси надають дієслівним основам значення специфічного способу дії, представленого предикативними відносинами аргументів, що створюють пропозиційну структуру. Залежно від взаємодії концептуальних систем префіксів з пропозицією виділяють композиційні та інтегративні види концептуальної деривації, що розділяються на декілька когнітивних механізмів.

Якщо композиційність здійснюється за рахунок когнітивних механізмів «з'єднання», «добудовування», «перспективізації», то інтегративність ґрунтується і на перерахованих вище механізмах, і на когнітивному механізмі «розвитку». На мовному рівні префіксальна деривація здійснюється за мутаційним (розуміється зміна результативно-цільової перспективи і категоризації дієслова), модифікаційним (має місце збагачення або уточнення семантики префіксованого дієслова) і модифікаційно-мутаційним (характерна інша результативно-цільова перспектива за збереження логічних та семантичних валентностей вихідного дієслова) типами.

Ключові слова: когнітивний підхід, пропозиційна структура, дієслівна деривація, сірконстант, префіксація, категоризація.

The article examines the mechanisms for the creation of prefixed verbal synthetic derivatives at the conceptual level in the Spanish language (the illustrations are taken from the novel *La voz dormida* by the contemporary Spanish writer Dulce Chacón (2002). The research material is analyzed from the point of view of the up-to-date cognitive approach to examining problems. The article discusses the similarity between the propositional sentence structure (semantic-syntactic level) and verbal derivation (morpho-lexical level). In the first case, the top of the model is formed by a predicate to which the subject and the object or complement are subordinated, which, together with the predicate, make the constructive minimum of the sentence. According to the study of word-formation, the main derivative elements in prefixing are the so-called *circumstants*, which in their functions are analogous to the object or complement in the sentence. *Circumstants*, expressed by prefixes, are subdivided into categories of phasality, locativity, contrariness, condition, repetition, intensity, evaluation, sociativity, causality, rank, negation, partiality, etc. In general, prefixes render to the predicate stem the meaning of a specific mode of action represented by the predicative relationship of arguments which create a propositional structure. Depending on the interaction of conceptual systems of prefixes with the proposition, compositional and integrative types of conceptual derivation can be identified, which are categorised by several cognitive mechanisms.

While compositionality is carried out by means of cognitive mechanisms of *connection*, *completion*, and *perspectivization*, integrativity is based on the above-mentioned mechanisms, as well as on the cognitive mechanism of *development*. On the level of the language, the prefixal derivation functions through mutation (that is a change in the result and goal perspective and the categorization of the verb), of modification (with the semantics of the prefixed verb being enriched or specified) and modification-mutation (a different result and goal perspective occurs while the logical and semantic valencies of the original verb are retained) types.

Key words: cognitive approach, propositional structure, verb derivation, *circumstants*, prefixation, categorization.

Проблемі співвідношення мови і мовлення як двох полярних форм існування всієї сукупності мовленнєвих явищ присвячено праці цілої низки видатних мовознавців, у дослідженнях яких неодноразово висловлювалася думка про те, що мова

впливає на мовлення не як цілісна структура, а фрагментарно, окремими елементами, що добираються мовцем відповідно до потреб повідомлення. У мовленні такі фрагменти мови мають особливий для певного типу тексту прояв. Так, слово і його

словотвірні компоненти як частини цілого використовуються індивідом, щоб через мовлення показати не тільки свої знання, а й суб'єктивне відношення до того, про що йдеться.

Отже, головним завданням статті є вивчення особливостей явища префіксальної дієслівної деривації в іспанській мові на когнітивній основі з метою підтвердження тези, що мова і мовлення постають складною діалектичною єдністю, в якій мова в процесі здійснення мовленнєвої діяльності стає і засобом комунікації і водночас мислення.

Під час дослідження речення як основної одиниці тексту в номінативному/семантичному аспекті встановлюється відповідність структури репрезентованої ситуації структурі речення. Цей аспект тривалий час залишався непоміченим, позаяк у традиційному синтаксисі насамперед співвідносилися будова речення і логічного судження, а згодом стали також зіставлятися будова речення і структура переданого в ньому повідомлення.

Номінативний або пропозитивний план речення виявився у центрі особливої уваги дослідників у другій половині ХХ ст. у зв'язку із запитом з боку представників дисциплін, що займалися автоматичною обробкою тексту і породженням мови людиною. Цей напрям відбився в появі в лінгвістиці низки теоретичних моделей, що виходять з пріоритетної ролі дієслова (предиката) у розгортанні речення. Предикатному компоненту була відведена роль верхнього вузла (вершини, кореня) в графічному поданні пропозиції у вигляді дерева породження. На перший план були висунуті ідеї валентнісного аналізу, синтаксису залежностей, семантичної ролі, глибинної або смислової структури тощо. Ієрархічні відносини між членами речення можна представити таким чином: вершину утворює присудок, йому підпорядковані підмет і додаток (або доповнення), що входять разом з присудком у конструктивний мінімум пропозиції.

Обставини відносяться до периферії, а визначення по суті не є членом пропозиції, а лише частиною члена пропозиції. Їх об'єднує наявність у них предикатного статусу, у позиції котрих виступають зазвичай предикатні слова, тобто носії предикатних семантем, тому визначення і більшість обставин нерідко трактуються як предикати другого порядку. Вони реалізують включені пропозиції. Обставини місця, в позиції яких найчастіше виступають предметні слова, тобто носії непередикатних семантем, фактично близькі до додатків. І тому вони включаються в конструктивний мінімум пропозиції у вигляді «предикат + актант».

Описаний вище пропозитивний план речення з типовими ієрархічними відносинами, але вже на словотвірному рівні, властивий також деривативним моделям. Залежно від типу словотвірного елемента похідна одиниця вступає у різні відношення з вихідною, і, як показали дослідження основ синтетичної деривації, афікси (у цьому разі префікси) передають додаткову семантику, яка, взаємодіючи з основним дієслівним значенням, привносить до його структури модифікаційні зміни, тобто у результаті модифікації відбувається збагачення або уточнення семантики дієслова ознакою, доданою префіксом: *coger*>*recoger*; *durar*>*perdurar*; *cercar*>*acercar*; *poner*>*disponer*; *etc.*

Серед наявних напрямів у сучасній лінгвістиці першість нині продовжує утримувати когнітивне спрямування. У рамках цього підходу всі мовні процеси і факти розглядаються у відповідності до розумових структур людини, укладених у різноманітні формати знань. Отже, когнітологи спрямовують свої наукові студії і на ментальні основи, і на принципи синтетичної деривації, яка реалізується за рахунок концептуального фонду тієї чи іншої мови.

Результати проведених досліджень свідчать про те, що мовні процеси мають універсальну синкретичну когнітивну основу. Такий висновок пояснюється тим, що у цілому людське мислення виказує еквіфінальний характер, що міститься у здійсненні змін різними шляхами з одним і тим же фінальним результатом [1]. На когнітивному рівні еквіфінальність дериваційних процесів відбувається в одночасному залученні різних когнітивних механізмів та когнітивних моделей для формування дериватів від однієї похідної основи.

Традиційно як основну модель дериваційних процесів більшість лінгвістів вирізняє тричленну структуру, яка отримала назву пропозиціональної. Залежно від семантичних функцій у складі пропозиції виділяють два класи складових елементів: по-перше, облігаторні (суб'єкт, об'єкт, предикат), і по-друге, факультативні (так звані сірконстанти). Останні доповнюють пропозиціональну структуру супровідними елементами, такими як час, умова, результат тощо.

Аналізуючи когнітивні основи синтетичної деривації, виявляється, що, незважаючи на свій додатковий статус, сірконстанти відіграють ключову роль під час формування префіксального деривата, позаяк саме в префіксах закладені концептуальні ознаки, схожі з указаними сірконстантами. Таким чином, у разі дослідження когнітивних основ дієслівної префіксації на перші позиції висуваються саме сірконстанти пропозиції. Такий

факт відзначає й М.М. Полюжин, стверджуючи, що основним смисловим ядром префіксів є сукупність локативних значень, що відображають основні точки орієнтації людини у просторі. Щодо типів префіксації англійського дієслова автор виділяє дев'ять ономазіологічних категорій, що створюють у своїй сукупності організований «номінативний простір», а саме локативність (простір), фазовість (час), оцінність, контрарність, соціативність, каузативність, ранговість, заперечення, партитивність. В особливому становищі, на думку автора, перебуває категорія квантитативності, яка передається префіксами, що мають проміжне значення між розрядом префіксальних морфем і компонентами складного слова [2, с. 5]. Також за неживого об'єкта виділяються сірконстанти роздільності, виникнення і функціонування якої у складі префіксів є підставою для гіперо-гіпонімічних або холонімо-меронімічних відносин частини до цілого. Префікси з характеристикою партитивності «вказують на реальну або уявлену частину, частку чогось, отриману в результаті розчленування об'єкта на його складові частини, ознаки, властивості і т. п.» [2, с. 336].

Загалом префікси надають дієслівним основам значення специфічного способу дії, представленого предикативними відносинами аргументів, що створюють пропозиціональну структуру.

Концептуальні характеристики префіксів взаємодіють з пропозиціональною структурою, що стоїть за дієсловом, впливають на неї і привносять у характер дії певні зміни. У результаті цього процесу на мовному рівні префіксальний дієслівний дериват набуває низку лексико-граматичних значень, властивих у сукупності як вихідному дієслову, так і префіксу. Однак ці значення, як правило, мають «узагальнений характер і вимагають подальшого уточнення і конкретизації на рівні висловлювання» [3, с. 123].

Загальна когнітивна дериваційна пропозиція для формування префіксального дієслова виглядає таким чином: суб'єкт-агенс – предикат – об'єкт-агенс – сірконстант. Залежно від типу дієслів, які відображають різні ситуації, дериваційні пропозиції набувають більш конкретну структуру, наприклад, для дієслова руху структура доповнюється сірконстантом «час» і виглядає таким чином: суб'єкт – предикат – напрямок – час. Під час формування префіксату «перейти» додається концептуальна характеристика «перешкода», дериваційна модель пропозиції має такий вигляд: суб'єкт – предикат – напрямок – перепона – час.

Залежно від взаємодії концептуальних систем префіксів з пропозицією, виділяють два види кон-

цептуальної деривації: композиційні та інтегративні, що підрозділяються на декілька підвидів когнітивних механізмів.

Композиційність здійснюється за рахунок когнітивних механізмів «з'єднання», «добудовування» і «перспективізації», інтегративність же ґрунтується на перерахованих вище механізмах, а також на когнітивному механізмі «розвитку». Когнітивний механізм «з'єднання» забезпечує з'єднання концептуальних основ дієслова та префікса в єдину структуру. Механізм «добудовування» здійснює активізацію нових елементів у пропозиції, що спочатку не входили до її складу, здатних корелювати з концептуальними елементами префіксальної одиниці [4]. Механізм перспективізації сприяє висуненню на передній план певної ділянки пропозиції у разі звернення до когнітивного контексту, який забезпечує розуміння нового префіксального деривату. Механізм «розвиток» дає змогу використовувати інферентні та екстралінгвістичні знання у разі формування префіксального деривату [5].

Під час дослідження когнітивних основ дієслівної префіксації на перші позиції висуваються сірконстанти пропозиції, стверджуючи тим самим, що основним змістовим ядром префіксів є сукупність локативних значень, що відображають точки орієнтації людини у просторі. Категорія локативності вказує на кінематичні властивості суб'єкта або об'єкта і дуже тісно пов'язана з дієсловами руху. В іспанській мові можна виділити такі сірконстанти, що входять у цю категорію: рух суб'єкта/об'єкта з точки А в точку Б та у зворотний бік: *a- acercar, ad- adyacer, re- retraer, pro- proseguir, retro- retroceder*; рух суб'єкта по поверхні/через об'єкт: *per- perseguir, tras- traslucir, trans- transportar*; видалення: *de- decrecer, des- desheredar, dis- distraer*; рух попереду об'єкта: *pre- prevenir, preconocer, ante- anteponer*; положення над об'єктом: *sobre- sobrestar, super- superentender*; положення під об'єктом: *so- someter, sub- subdividir*. Сірконстант локативності надає додаткову характеристику, висхідну до категорії «термінальний/нетермінальний», та вказує на те, що об'єкт пропозиції є або не є перешкодою для суб'єкта, і до того ж детермінує спосіб подолання суб'єктом перешкоди. Загальною дериваційною моделлю може слугувати пропозиція такого вигляду: суб'єкт – предикат – об'єкт-перешкода – локативність, тобто спосіб пересування. З огляду на антропоцентричну сутність мови подолання об'єкта суб'єктом буває як фізичним *recorrer*, так і ментальним *remirar*, напр.: *correr* – «суб'єкт – предикат – локатив-

ність» + *re-* «об'єкт – перешкода – локативність» (рух суб'єкта через/по поверхні об'єкта) дорівнює *recorrer* – «суб'єкт – предикат – об'єкт – перешкода – локативність» (рух суб'єкта через/по поверхні об'єкта).

Llevaba el cabello largo, anudado en una trenza que le recorría la espalda... [6, pág. 13].

No **receles** tanto, que no soy guardia civil [6, pág. 72].

Дієслівні деривати *resoger* і *reselar* утворені на основі когнітивного механізму добування за модифікаційним і модифікаційно-мутаційним типами, позаяк концептуальна основа префікса *re-* привнесла в структуру першого дієслова додатковий елемент «інтенсивного багаторазового руху через/по поверхні об'єкта», та зміну категорії другого дієслова.

Деривати *transportar* і *sobrevivir* за рахунок механізму добування сформувалися за мутаційним типом від дієслівних основ *portar* і *vivir* відповідно, оскільки під час утворення таких префіксатів мала місце зміна результативно-цільової перспективи та категоризації дієслів: *portar*, *vivir* «суб'єкт – предикат – об'єкт» + *trans-*, *sobre-* «локативність» (термінальність з точки А у точку Б) дорівнює *transportar*, *sobreponer* «суб'єкт – предикат – об'єкт – локативність» (термінальність з точки А у точку Б).

Nadie sobrevivió al bombardeo [6, pág. 44].

Категорія фазовості є однією з найпоширеніших. Вона описує тимчасове відношення суб'єкта до дії, тому може поділятися на фази початку, продовження, кінця, передування, слідування, повторення. Серед іспанських префіксів можна виділити фазу передування *pre-* *prevenir*, *ante-* *anteceder*, *ex-* *exceder*, фазу кінця *de-* *deflagrar*, *des-* *desprender*, *dis-* *discontinuar* і фазу повторення/інтенсивності *re-* *repicar*, *per-* *perdurar*. Загальна дериваційна пропозиція має вигляд «суб'єкт – предикат – об'єкт – фазовість».

Іспанські деривати *reformatar*, *antecoger*, *predecir* сформувалися за мутаційним принципом на основі когнітивного механізму добування, тобто за допомогою префіксів *pre-*, *re-*, *ante-* було активовано сірконстант фазовості (передування), що вже входив у пропозиціональні структури мотивуючих дієслів: *decir*, *coger*, *formar* – «суб'єкт – предикат – об'єкт» +

pre-, *re-*, *ante-* «фазовість (передування)» дорівнює *predecir*, *reformatar*, *antecoger* – «суб'єкт – предикат – об'єкт – фазовість (передування)».

Категорія контрарності вказує на протиставлення предиката до іншого предиката або на його заперечення *de-*, *anti-*, *contra-* *des-*, *dis-*. Загальна

дериваційна модель має вигляд: «суб'єкт – предикат – об'єкт – контрарність». Часто деривати категорії контрарності зберігають логічні і семантичні валентності мотивуючої основи, однак за рахунок зміни результативно-цільової характеристики деривація здійснюється за модифікаційно-мутаційним типом на основі когнітивного механізму добування, напр.: *parar* – «суб'єкт – предикат – об'єкт» + *dis-* (контрарність) дорівнює *disparar* – «суб'єкт – предикат – об'єкт – контрарність».

Наступні категорії вказують на зміни статусу об'єкта і підрозділяються на спільність *co-*, *com-*, *con-*, поділ *de-*, *des-*, *dis-*, привативність *a-*, *ad-*, *de-*, *des-* *dis-*, опозицію *contra-*, зміну стану *de-*, *des-*, *dis-*, *trans-*, *tras-*, *en-*, інтенсивність *de-*, *des-*, *dis-*, *sub-*, *a-*, *sobre-*, *re-*. Практично всі дієслівні префіксати зазнають мутаційних змін на основі когнітивного механізму добування і позначають інші результативно-цільові перспективи позамовної ситуації: *formar* – «суб'єкт – предикат – (об'єкт) + *trans-* соціативність (результатом є зміна)» дорівнює *transformar* «суб'єкт – предикат – (об'єкт) – соціативність (результатом є зміна)».

El miedo de las mujeres que compartían la costumbre de hablar en voz baja [6, pág. 13].

...que ella no va a consentir que su hermana coma un cazo menguado de lentejas... [6, pág. 68].

... y desabrocharán los cintos lentamente [6, pag. 39].

...los ánimos no decaían [6, pág. 59].

... y se dispusieron a descansar [6, pág. 78].

Деривати *compartirían*, *consentir*, *desabrocharán*, *decaían*, *dispusieron*, *descansar* сформовані від указаних мотивуючих основ та завдяки цитованим вище сірконстантам отримали додаткові характеристики. Узагальнена дериваційна пропозиція виглядає таким чином: *partir* «суб'єкт – предикат – об'єкт + *com-* спільність (*compartirían*)» ; *sentir* «суб'єкт – предикат – об'єкт + *con-* спільність (*consentir*)» ; *abrochar* «суб'єкт – предикат – об'єкт + *des-* зміна стану (*desabrocharán*)» ; *caer* «суб'єкт – предикат – об'єкт + *de-* інтенсивність (*decaían*)» ; *poner* «суб'єкт – предикат – об'єкт + *dis-* привативність (*dispusieron*)» ; *cansar* «суб'єкт – предикат – об'єкт + *des-* зміна стану (*descansar*)».

Отже, однією з властивостей дієслівної пропозиції є її здатність збагачуватися за рахунок нових додаткових концептуальних характеристик префіксальної одиниці. Під час формування префіксального дієслівного деривату відбувається нарощення пропозиціональної системи додатковими значеннями, що призводить до ускладнення пропозиції. Саме сірконстанти, незважаючи на

свій факультативний статус, надають вирішального значення у разі утворення префіксатів. Основні сірконстанти, що впливають на дієслівну префіксацію, належать до категорій умови, фазовості, локативності, контрарності, оцінності,

соціативності, каузативності, заперечення, паритивності, повторення. Когнітивний підхід до вивчення дериваційної системи іспанської мови дає змогу актуалізувати дослідження мовно-мовленнєвих явищ, пов'язаних зі словотворенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балакин С.В. Пропозициональная основа формирования префиксальных глаголов во французском и португальском языках. *Современные научные исследования и инновации* : вебсайт. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2016/06/69436> (дата звернення: 25.03.2019).
2. Полюжин М.М. Диахронно-семантический аспект префиксального словообразования в английском языке : дис. д. филол. наук : 10.02.04. Москва–Ужгород, 1993. 416 с.
3. Беседина М.А. Морфологически передаваемые концепты : монография. Тамбов–Москва. Издательство Тамбовского государственного университета им. Г.Р. Державина : Белгород : Издательство БелГУ, 2006. 214 с.
4. Серегина И.В. Когнитивные и языковые основы префиксального словообразования (на материале глаголов русского и английского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Тамбов, 2007. 18 с.
5. Бабина Л.В. Когнитивные основы вторичных явлений в языке и речи : монография. Тамбов–Москва. Издательство Тамбовского государственного университета им. Г.Р. Державина, 2003. 246 с.
6. Chacón D. La voz dormida. Madrid : Santillana Ediciones Generales, S.L., 2002. 387 p.

НОТАТКИ

Наукове видання

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 10
Том 1

Коректура • *Надія Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *Юлія Семенченко*

Формат 64x90/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 20,23. Замов. № 0819/176. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105
Телефон +38 (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.